

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

İSTANBUL KÜLTÜR VE SANAT VAKFI'NIN
KÜLTÜR SANAT FAALİYETLERİ (1971-2021)

Sümeyye KARACA ÇETİNER

(Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul-2024

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi
Sümeyye KARACA ÇETİNER

Danışman
Prof. Dr. Arzu Meryem DEMİRKIRAN

İstanbul-2024

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE'DE KÜLTÜR, POLİTİKA VE TÜRKİYEDE KÜLTÜR POLİTİKALARI	7
1.1.Kavram Olarak Kültür	7
1.2.Kültür, Toplum ve Ekonomi ilişkisi	8
1.3. Türk Kültüründe Değişmeler	10
1.4. Türkiye’de Kültür ve Sanat	11
1.5. Türkiye’de Kültür Endüstrisi	14
1.6. Kültür ve Politika	15
1.6.1. Kültür Politikalarının Uluslararası Gelişimi.....	18
1.7. Türkiye’de Kültür Politikalarının Gelişimi	20
1.7.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı.....	26
1.8. 1980 Sonrası Hükümet Programlarında Kültür	29
1.8.1. VI. Demirel Hükümeti 1979-1980	29
1.8.2. Ulusu Hükümeti 1980-1983	30
1.8.3. I. Özal Hükümeti 1983-1987.....	31
1.8.4. II. Özal Hükümeti 1987-1989	33
1.8.5. Akbulut Hükümeti 1989-1991	33
1.8.6. I. Yılmaz Hükümeti 1991-1991.....	35
1.8.7. VII. Demirel Hükümeti 1991-1993	36

1.8.8. I, II ve III. Çiller Hükümeti 1993-1995	38
1.8.9. II. Yılmaz Hükümeti 1996-1996	40
1.8.10. Erbakan Hükümeti 1996-1997	41
1.8.11. III. Yılmaz Hükümeti 1996-1998	42
1.8.12. IV. Ve V. Ecevit Hükümeti 1999-2002	44
1.8.13. Gül Hükümeti 2002-2003	45
II. BÖLÜM	47
2000'LER UNESCO, TÜRKİYE VE KÜLTÜR SANAT	47
2.1. 2000'ler Kültürel Değişim	47
2.2. 2000'li Yıllarda Türkiye'de Sanat Kurumları.....	49
2.3. 2000 sonrası Türkiye'de Genel Durum	51
2.4. UNESCO ve Türkiye	53
2.4.1. UNESCO'nun Tarihine Genel Bir Bakış.....	53
2.4.2. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (UTMK)	57
2.4.3. UTMK Kültür Sektörü Çalışmaları ve Sözleşmeler	58
III. BÖLÜM.....	60
İKSV VE KÜLTÜR POLİTİKALARI ÇALIŞMALARI.....	60
3.1. Kültürel Elitizm, Elitizm ve Eczacıbaşı Ailesi: Nejat Eczacıbaşı'nın Rolü ...	60
3.2. İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSV).....	66
3.2.1. İKSV'nin Kuruluş Sürecinde Şahısların Rolü ve Etkileri.....	67
3.2.2. İKSV'nin Üyesi Olduğu Kuruluşlar.....	70
3.2.3. İKSV'nin Gelir Kaynakları ve Giderleri	71
3.2.4. İKSV'nin Etkinlik Alanları	75
3.2.4.1. İstanbul Film Festivali	75
3.2.4.2. İstanbul Müzik Festivali	77
3.2.4.3. İstanbul Caz Festivali	79
3.2.4.4. İstanbul Bienali.....	81
3.2.4.5. İstanbul Tiyatro Festivali.....	83

3.3. İKSV Kùltür Politikaları Çalışmaları.....	84
3.3.1.Kùltür Politikaları Departmanı Kuruluşu	84
3.3.2. Etkinlikler ve İş Birlikleri.....	85
3.3.3. Politika Metinleri.....	87
3.3.4. Raporlar	93
3.3.5. İKSV'nin Oryantalist ve Self-Oryantalist Perspektiften Analizi	126
3.3.6. İKSV Etkinliklerinin Batılı Kùltürel Normları ve Türkiye'ye Etkisi	130
SONUÇ.....	132
KAYNAKLAR.....	136
EKLER.....	146

ÖNSÖZ

*“Zira toparlanıp silkinmek ve şuurlanmak da
gene bir kültür ve seviye meselesiydi.”*

Sâmiha Ayverdi

Bu tez çalışması, Türkiye'nin kültür ve sanat alanında önemli bir yere sahip olan İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın (İKSV) 1971-2021 yılları arasındaki faaliyetlerini detaylı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. İKSV'nin kültürel zenginliklerin korunması, geliştirilmesi ve tanıtılması noktasında yürüttüğü çalışmalar, İstanbul'un hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bir kültür ve sanat merkezi haline gelmesine katkı sağlamıştır. Türkiye'deki kültürel hareketlilik, tarih boyunca siyasal ve politik etkenlerden derinlemesine etkilenmiş, bu etkileşimler kültür politikalarının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. 1980'lerden itibaren ise kültür algısının ekonomik boyutu ön plana çıkmış, bu da kültür ve sanatın ekonomik kalkınma ve sosyal dönüşüm süreçlerindeki rolünü daha görünür hale getirmiştir. İstanbul, tarihsel ve kültürel mirasıyla, sadece Türkiye'nin değil, dünyanın da önemli bir kültür ve sanat merkezi haline gelmiş, İKSV gibi kurumlar ise bu dönüşümde kritik bir rol oynamıştır. İKSV'nin çalışmaları, kültür politikalarının gelişimi ve kültürel çeşitliliğin korunması açısından önemli bir inceleme alanı sunmaktadır. Bu bağlamda, vakfın faaliyetlerinin incelenmesi, Türkiye'nin kültürel profilinin şekillendirilmesindeki etkilerini anlamak ve gelecekteki kültür politikalarının geliştirilmesine yönelik stratejilere ışık tutmak açısından büyük önem taşımaktadır.

Öncelikle kişiliği hayata bakış açısı, çalışma disiplini, engin bilgileriyle bana ilham kaynağı olan, çalışmamı değerli kılan değerli hocam Prof. Dr. Arzu Meryem Demirkıran'a, çalışmamın asıl mahiyetine kavuşmasında büyük emeği olan değerli hocam Prof. Dr. Ali Satan'a, bilgi ve tecrübeleriyle çalışmama yön veren yüksek öğrenim hayatım içinde bana destek veren Özge Erinç Şimşek'e, her türlü kaynak ihtiyacında büyük bir özveri ve nezaketle yardımcı olup yanımda olan Esra Çankaya'ya, beni yetiştirip bugünlere getiren her zaman yoluma ışık tutan ailem ve her daim desteğini hissettiğim can dostum ve kardeşim Esmâ Derya Aslan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yaşamım boyunca başarılarımla gurur duyan sevinçlerimi ve zorluklarımı paylaşan, bana güven veren canım dostum Şeyma Erbaş'a, en zorlu süreçlerimde yanımda bulunan gurbette yoldaşım ve bana aile olan Evin Kurt'a, çalışmalarım ve hayatımda her zaman yanımda olan tercümeleriyle destek veren Volkan Taha Şişman'a, ve beni her daim destekleyen Can Çetiner'e ve dönem arkadaşım Ali

Tamahkar'a teŖekkür ederim. Bu tez alıŖmasını sizlerin desteğiyle tamamlanmıŖ bulunuyorum.

Bu tez, Türkiye'de kültür ve sanat alanında İKSV'nin oynadığı kritik rolü ve bu rolün Türkiye'nin kültürel profilinin Ŗekillendirilmesindeki etkilerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Kültür ve sanatın, toplumsal geliŖim ve uluslararası entegrasyon süreçlerindeki önemini vurgulayan bu alıŖma, gelecekteki araŖtırmalara da ışık tutacak nitelikte olmayı amaçlamaktadır.

Bu süreçte bana destek olan herkese derin saygı ve muhabbetlerimi sunarım.

Sümeyye Karaca etiner

İstanbul, 2024

ÖZET

Türkiye, 1970'lerde modernleşme ve gelişmiş ülkelere ulaşma çabaları içinde kültürel ve sanatsal alanda da önemli adımlar atmıştır. Nejat Eczacıbaşı gibi vizyoner iş insanları, sadece ekonomik değil, kültürel ve sanatsal gelişimin de ülkenin kalkınmasında kritik olduğunu savunmuşlardır. Bu dönemde İstanbul, tarihsel ve kültürel zenginliğiyle dikkat çekerken, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSV) 1973 yılında kurulmuş ve ülkenin kültür-sanat hayatına yön verme misyonunu üstlenmiştir. Vakıf, toplumsal değişimi desteklemek, bilim ve sanatta ilerlemeyi teşvik etmek ve kültürel faaliyetlerle ekonomik büyüme ve eğitimdeki ilerlemeleri bütünleştirmek gibi hedefler belirlemiştir. İKSV, İstanbul'u uluslararası bir kültür ve sanat merkezi haline getirmeyi amaçlayarak çeşitli etkinlikler düzenlemiştir. 20. yüzyılın sonlarında yaşanan dünya savaşlarının ardından kültürel gelişim, ülkelerin ilerlemesi için önemli bir unsur olarak kabul edilmiştir. Vakfın Kültür Politikaları Çalışmaları departmanı, UNESCO ve Türkiye Avrupa Vakfı gibi uluslararası kurumlarla iş birliği yaparak kültür politikalarının geliştirilmesine yönelik çalıştaylar, konferanslar ve sempozyumlar düzenlemiştir. Bu faaliyetler, Türkiye'nin kültür politikalarının modernizasyonuna ve uluslararası alanda tanınırlığına katkıda bulunmuştur. İKSV'nin kuruluş sürecinde, Nejat Eczacıbaşı'nın liderliğindeki Eczacıbaşı ailesinin rolü büyük olmuştur. Vakfın gelir kaynakları, üyelikler ve bağışlar aracılığıyla sağlanmış, çeşitli kültürel etkinlikler (İstanbul Film Festivali, İstanbul Müzik Festivali, İstanbul Caz Festivali, İstanbul Bienali, İstanbul Tiyatro Festivali) düzenlenerek geniş bir kitleye ulaşılmıştır. İKSV'nin kültür politikaları, Türkiye'de kültürel çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesine önemli katkılar sağlamış, Batılı kültürel normların Türkiye'ye entegrasyonu konusunda da dikkat çekmiştir. Vakfın çalışmaları, Türkiye'nin kültürel profilini şekillendirirken, oryantalizm ve self-oryantalizm perspektiflerinden de analiz edilmiştir. Bu analizler, İKSV'nin etkinliklerinin Batılı kültürel normları nasıl benimsediğini ve Türkiye'deki yerel kültürel kimlikleri nasıl dönüştürdüğünü incelemektedir. İKSV, kültürel elitizm ve kültür emperyalizmi konularında da ele alınmış, Türkiye'nin kültürel çeşitliliğine katkıda bulunarak yerel kültürel kimliklerin dönüşümüne neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Sanat, Kültür Politikaları, İKSV.

ABSTRACT

In the 1970s, Turkey made significant strides in the cultural and artistic fields while striving for modernization and parity with developed countries. Visionary businesspeople like Nejat Eczacıbaşı advocated for the importance of cultural and artistic development alongside economic growth for the nation's progress. During this period, Istanbul, with its rich historical and cultural heritage, saw the establishment of the Istanbul Foundation for Culture and Arts (İKSV) in 1973. The foundation aimed to support social change, promote advancements in science and art, and integrate cultural activities with economic growth and educational progress. İKSV sought to transform Istanbul into an international cultural and artistic hub by organizing various events. Following the significant changes in the aftermath of the 20th century world wars, cultural development became crucial for the advancement of nations. The foundation's Department of Cultural Policy Studies collaborated with international organizations like UNESCO and the European Foundation of Turkey to conduct workshops, conferences, and symposiums aimed at developing cultural policies. These activities contributed to the modernization of Turkey's cultural policies and its international recognition. The Eczacıbaşı family, led by Nejat Eczacıbaşı, played a pivotal role in İKSV's establishment. The foundation's funding came from memberships and donations, and it organized numerous cultural events such as the Istanbul Film Festival, Istanbul Music Festival, Istanbul Jazz Festival, Istanbul Biennial, and Istanbul Theater Festival, reaching a wide audience. İKSV's cultural policies significantly contributed to preserving and promoting cultural diversity in Turkey, while also highlighting the integration of Western cultural norms. The foundation's efforts have shaped Turkey's cultural profile and have been analyzed from the perspectives of orientalism and self-orientalism. These analyses examine how İKSV's activities have adopted Western cultural norms and transformed local cultural identities in Turkey. Additionally, İKSV has been considered in the contexts of cultural elitism and cultural imperialism, contributing to Turkey's cultural diversity and the transformation of local cultural identities.

Keywords: Culture, Art, Cultural Policies, İKSV.

KISALTMALAR

AB (EU): European Union /Avrupa Birliği

ABD (USA): United States of America / Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

CERN: European Organization for Nuclear Research / Avrupa Nükleer Araştırma Örgütü

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

COVID-19: Coronavirus Disease 2019 / Koronavirüs Hastalığı 2019

D-8: Developing-8 / Gelişen Sekiz Ülke

DSP: Demokratik Sol Parti

DYP: Doğru Yol Partisi

ENKA: Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş.

ERICarts: European Research Institute for Comparative Cultural Policy and the Arts / Avrupa Kültür Araştırmacıları Derneği

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

HDP: Halkların Demokratik Partisi

İBB: İstanbul Büyükşehir Belediyesi

İKSV: İstanbul Kültür Sanat Vakfı

İYİ: İyi Parti

MAB: Man and the Biosphere Programme / İnsan ve Biyosfer Programı

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development / Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü

RP: Refah Partisi

SESAME: Synchrotron-light for Experimental Science and Applications in the Middle East / Orta Doğu için Deneysel Bilim ve Uygulamalar için Senkrotron Işığı

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TÜSİAD: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization / Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

UNFPA: United Nations Population Fund / Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu

UNICEF: United Nations Children's Fund / Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

UTMK: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu

ŞEKİLLER

Şekil 1: Kültür ve Turizm Bakanlığı Merkez Teşkilat Şeması

GİRİŞ

Kültür kavramı çok farklı disiplinlerin kullandığı, antropolojiden psikolojiye uluslararası ilişkilerden siyaset bilimine, iktisadi ve idari bilimlere kadar çok farklı disiplinlerde kullanılmaktadır. Bu önemli alanlarda çalışmalar yapılmasıyla birlikte kültür kavramının anlamı zenginleşmiştir. 20. yüzyılın sonlarına doğru ekonomi, siyaset ve toplumların sosyal yapısı gibi geniş ölçekli unsurların bazı esasları kültürel açıklama ile aydınlatılmaya başlamıştır. 1952 yılında Amerikalı antropolog Kluckhohn ve Kroeber 'Kültür: Kavram ve Tanımların Eleştirel Bir İncelemesi- İnsanlık Kültür Tarihi, Sosyal Bilimlerdeki Rolü' başlıklı çalışmasında kültürün 164 farklı tanımını yapmıştır. Bu kadar tanımlamanın olduğu bir kavramın gerçekliği ise sosyal bilimci Bernard Berelson tarafından eleştirilmektedir.¹ Günümüzde ise kültür çok daha farklı anlamlar kazanmaya başlamıştır. Yapılan tanımlar çeşitlenerek ima ettikleri gerçeklikler değişmiştir. Bundan dolayı zahmetli ve uğraştırıcı bir kavram olarak karşımızda bulunmaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri kültür kavramının zaman içinde değişerek gündelik yaşamda çok farklı anlamlarda kullanılması ve hem insan bilimleri hem de sosyal bilimlerin kültürü kendi bünyelerinden bir parça olarak konu edinmesidir.

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de teknolojinin hızla ilerlemesi kültür programlarına erişimi kolaylaştırmıştır. Bu sebeple kültürlerin birbirine hızla karışması, kısa zamanda çok katmanlı bir kültürel dönüşümün başlamasına neden olmuştur. Bu çalışma Türkiye'de kültür sanat faaliyetlerinin gelişimini ve toplum üzerindeki etkilerini İKSV'nin çalışmaları üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu tez, kültür alanlarının genişlemesiyle birlikte ortaya çıkan farklı kültür akımlarının ve kültür endüstrisinin Türkiye'de nasıl şekillendiğini, İKSV'nin bu süreçte nasıl bir rol oynadığını ve Türkiye'deki kültür sanat hayatının mevcut durumunu ve gelecekteki ihtiyaçlarına dikkat çekmeye çalışacaktır. Bu bağlamda yapılan çalışma, İKSV'nin kültür-sanat alanındaki tarihsel ve kültürel öneme sahip konularda üstlendiği rolü; yaptığı faaliyetler, oluşturduğu politika metinleri, raporlar ve projeler ve bunların üretim süreçlerinin kültür sanat alanına nasıl yansıdığını belirlemeyi amaçlamaktadır.

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSV), Türkiye'nin kültürel kimliğine önemli katkılar sağlamış ve uluslararası sanat dünyası ile entegrasyonunu desteklemiştir. Ancak, bu etkinlikler oryantalizm ve self-oryantalizm kavramları çerçevesinde değerlendirildiğinde, Batılı sanat ve

¹ Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979, s. 95.

kültür formlarının Türkiye'de benimsenmesine ve yerel kültürel kimliklerin Batılı perspektifler doğrultusunda yeniden şekillenmesine yol açabilir. İKSV'nin faaliyetleri, Türkiye'nin kültürel çeşitliliğine katkıda bulunmakta ve yerel kültürel kimliklerin dönüşümüne neden olmaktadır. İKSV'nin kültür politikaları çalışmaları, batının yerleşmiş kültür politikalarına dayalı birçok örnek çalışma sunarak, kültürel çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi açısından önemli katkılar sağlamaktadır. Kültür politikaları raporları ve politika metinleri, Türkiye'nin kendi kültürel kimliğini koruma ve güçlendirme konusunda önemli stratejiler içermektedir. Bu çalışmalar, Türkiye'nin kültürel politikalarını modernize etme ve geliştirme amacı taşımaktadır.

Kültürel elitizm kavramı, belirli sosyal sınıfların kültürel ve sanatsal faaliyetleri kontrol etmesini ifade eder. İKSV'nin etkinlikleri ve projeleri, bu bağlamda Türkiye'deki kültürel elitizmin yansımalarını anlamak için önemli bir kaynaktır. Elitler genellikle eğitim, gelir ve sosyal statü açısından toplumun üst tabakalarında yer alırken, kültürel sermaye bu süreçte kritik bir rol oynamaktadır. Eczacıbaşı ailesi gibi önemli aileler, kültürel ve mesleki başarıları ile topluma katkıda bulunmuş ve kültürel elitler arasında yer almıştır.

Kültür emperyalizmi, güçlü kültürlerin zayıf kültürler üzerindeki etkisini ve bu süreçte yaşanan kimlik krizlerini ve kültürel yabancılaşmayı ifade eder. Türkiye'de kültür emperyalizmi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren Batılılaşma hareketleri ile başlamış ve Cumhuriyet dönemi ile birlikte hız kazanmıştır. Batılılaşma sürecinde aydınlar, Batı'nın bilimsel ve teknolojik gelişmelerini benimsemek ve yaymak için çaba göstermişlerdir. Ancak, bu süreçte Batı'nın kültürel değerlerinin ve yaşam biçiminin de benimsenmesi gerektiği görüşü, toplumda kimlik krizine ve kültürel yabancılaşmaya yol açmıştır.

Bu çalışma, İKSV'nin gerçekleştirdiği çalışmaları mercek altına alarak üç ana hat üzerinden incelenmektedir:

1. Kavramsal Çerçeve: Türkiye'de 1973 sonrası kültür ve sanat alanındaki gelişmeler ile hükümet programlarında yürütülen kültür ve sanat çalışmaları.

2. 2000'ler UNESCO, Türkiye ve Kültür Sanat: İKSV'nin kimliği ve gerçekleştirdiği kültür politika çalışmaları.

3. İKSV ve Kültür Sanat Alanındaki Faaliyetleri: Vakfın kültür ve sanat alanında yaptığı faaliyetler, kültür politikalarına katkı için yapmış oldukları çalışmalar ve bu faaliyetlerin etkileri.

Yapılan çalışma, kavramsal ve kuramsal çatıya, tarihsel ve kültürel açıdan ele alınan kültür politikalarına, İKSV'nin çalışmalarını araştırarak katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Bu tez çalışması, Türkiye'de kültür ve sanat alanındaki durumu ve İKSV'nin bu alandaki faaliyetlerinin Türkiye'nin kültür ve sanat profilini nasıl şekillendirdiğini sorgulamaktadır. Aynı zamanda, kültür ve sanat hayatının toplumsal önemi, devlet politikalarındaki rolü, kültür ve sanata erişim ile katılımın artırılması yönünde gelişen politik ve kurumsal yapıların analizinin kritik önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, inceleme kültür kurumlarının toplumla olan etkileşimlerini, kültürel eylemlerini ve tarihsel kimliklerini detaylı bir şekilde ele almayı hedeflemektedir.

Kültürü oluşturan öğelerin örüntüsü ve bunlar arasındaki ilişkiler tarih içinde sürekli olarak dönüşür. Tarihi, bu öğelerden hangilerinin belirleyici olduğuna hangi değerlerin vurgulandığına göre dönemlere indirgemek mümkündür. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana geçen kısa sürede dünya ekonomik toplumsal yaşamı ve kültürel gelişmeyi belirleyen ve paradigma değişikliği olarak nitelendirilebilecek iki dönem yaşamıştır. 1945-1970'li yıllara kadar sosyal ve ekonomik alanda milli devletin etkin rol oynadığı; 1980-1990'lı yıllarda dünya kapitalizminin küreselleşme sürecine girdiği dönemlerdir. 1945-1970 yılları arasında, ulus devletler toplumsal ve kültürel yaşamı şekillendirmede önemli bir etkiye sahip olmuşlardır. Bu dönemde, belirlenen hedeflere ulaşmak için gerekli olan kaynaklar etkin bir şekilde kullanılmıştır.²

1970'li yıllar, bunalım ve geçiş dönemi olarak önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde Avrupa ve Amerika, ağır ekonomik, sosyal ve politik krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Petrol fiyatlarındaki ani yükseliş, ekonomiyi kontrol dışına çıkarmıştır. 1970'ler, yanmayan ampuller, işlemeyen otomobiller, akaryakıt sıkıntısı, yüksek enflasyon ve büyük işsizlikle anılmaktadır. Özellikle Avrupa'da siyaset, terörle iç içe geçmiş ve Almanya, İtalya, İspanya ve Türkiye gibi ülkeler ağır bir politik şiddetle sarsılmıştır. Ancak bu tablo, 1979 İngiltere genel seçimleriyle değişmiştir. Muhafazakâr parti, önce Margaret Thatcher'ı başkan seçmiş ve ardından seçimi kazanmıştır. Thatcher, iktidara geldiğinde neo-liberalizm adı verilen sağ ve muhafazakâr bir düşünce akımını yeniden canlandırmıştır. Amerika'da da aynı politikaları savunan Ronald Reagan, ABD Başkanı seçilmiştir. Almanya'da da benzer bir çizgideki Helmut Kohl iktidara gelmiştir. Tek istisna, Fransa'da başa geçen François Mitterrand olmuştur. Ancak onun da sosyalist prensiplerle devleti yönettiği tartışmalıdır. 1980'ler ilerledikçe dünya büyük bir

² Necat Erder, "Kültürel Gelişme ve Devlet", *Kültür Politikaları Sempozyumu 26-28 Ekim 1998, Kültür Girişimi*, Evren Barın Egrik, Promat Basım Yayın, İstanbul, 2006, s. 89-115.

siyasal ve ideolojik dönüşüm yaşamıştır. Teknolojik yenilikler bu dönüşümün önemli bir parçası olmuştur. Telefonlarla başlayan bu süreç, bilgisayarları, ardından interneti ve onlarla gelişen yeni oluşumları ortaya çıkarmıştır. Teknolojik sıçrama, zaman-mekân ilişkilerini alt üst etmiştir. Bu farklılaşma, kimlikle ve toplumsal kuramlarla ilişkili yeni sonuçlar doğurmuştur.³ 1990'lara gelindiğinde, dünya önceki yıllardan oldukça farklı bir yapıya bürünmüştür. Bu dönem, kapitalizmin küreselleşmesi ve iletişim teknolojilerindeki devrim niteliğindeki ilerlemelerle tanımlanmaktadır. Bu ilerlemeler, kültürel değerlerde ve yaşam tarzlarında dönüştürücü etkilere yol açmıştır. Kapitalizm, işgücü piyasalarını etkileyerek ucuz emek kaynaklarına ulaşmış ve piyasa fiyatlarını maddi üretimden ve siyasal otoriteden bağımsızlaştırmıştır. Ulus ötesi aktörler, ekonomik düzenin önemli bir parçası haline gelmiştir. Artık, ulus devletlerin toplumsal istikrarı sağlama ve politikalarını sürdürme dönemi geride kalmış, ulus ötesi alanda rekabet etmek öncelikli hedef olmuştur. Bu yeni dönem, üçüncü sanayi devrimi olarak adlandırılan süreçte, toplumların yaşamında köklü değişimlere neden olmuştur. Teknolojik atılımlar, bu dönüşümün temel itici güçlerinden biri olmuş ve zamanla kimlik, iletişim ve toplumsal yapı üzerinde derin etkiler yaratmıştır.⁴

1990'lara doğru küreselleşmeyle kültür kavramının da bir paradoks yaşandığı ortadadır. Ulusların küresel sanayileşme ve kültürel değişimleri ağ kurarken aynı zamanda ulus devletin kültürel bir uluslaşma serüvenine koyulduğu görülmektedir. 90'lı yıllarda yeni bir kültürel rota ortaya çıkaran etkenlerin önü açılmıştır. 90'lı yılların başlarından itibaren yeni tür bir iş birliği tarzı ortaya çıkmıştır. Şöyle ki yeni kültürel kodlar oluşmuş sanatçılar ve kültür üreticiler Avrupa'nın her yerinde dolaşmaya başlamışlardır.⁵

19. yüzyılın sonlarından itibaren, Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitalizme geçiş sürecindeki toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümleri yaşamış ve bu süreçte diğer kapitalist ülkelerle pek çok benzerlik göstermiştir. Özellikle 1960'lardan sonra, Türkiye'de uygulanan 'ulusal kalkınmacılık' politikaları, ulus devletin ekonomiye müdahalesini, sektörel önceliklerin belirlenmesini, istihdamın artırılmasını ve gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesini hedeflemiştir. Kentlere göç edenler, marjinal sektörlerde çalışanlar ve gecekondu bölgelerinde yaşayanlar gibi toplumun farklı kesimleri, bu politikalarla bütünleşme sürecine dahil edilmiş ve beklentileri yükselmiştir. Bu süreç, nispeten demokratik bir ortamda

³ Hasan Bülent Kahraman, *Türkiye'de Çağdaş Sanat*, Akbank, İstanbul, 2013, s.35-36.

⁴ Tahsin Yücel "Diller ve Kültürler", *Kültür Politikaları Sempozyumu 26-28 Ekim 1998, Kültür Girişimi*, Evren Barın Egrik, Promat Basım Yayın, İstanbul, 2006, s. 83-89.

⁵ Raymond Weber, "Avrupa Konseyi Ülkelerinde Kültür Politikaları", *Kültür Politikaları Sempozyumu 26-28 Ekim 1998, Kültür Girişimi*, Evren Barın Egrik, Promat Basım Yayın, İstanbul, 2006, s. 119-127.

gerçekleşmiş, siyasi partiler ise toplumun yüksek beklentilerini karşılayacak vaatlerle politika yürütmüştür. Ancak 1970'lerde, dünya kapitalizminin yaşadığı bunalım ve dış kaynakların tükenmesi, Türkiye'deki bu modelin sürdürülemez hale gelmesine yol açmıştır. Ekonomik girdilerin bulunamaması, kalkınma hızının yavaşlaması ve popülist politikaların uygulanamaz hale gelmesi, toplumun hem örgütlü hem de örgütsüz kesimlerinde huzursuzluğa ve sonuç olarak toplumsal kargaşaya neden olmuştur.⁶

1970'ler, Türkiye için zorlu bir dönem olmasına karşın, ülke bu süreci yönetebiliyordu. 1971 Askeri Müdahalesinin etkilerinin uzun süre devam edeceği düşünülürken, 1980'deki Darbe ile yeni bir demokratik kriz yaşandı. 1960 Anayasası'nın sağladığı fikri özgürlük ortamı, 1968'de bazı grupların bu durumu kendi lehlerine çevirmelerine yol açtı. 1970'ler, 1980'ler için karmaşık bir zemin hazırladı. 1982'de kabul edilen yeni anayasa, önceki dönemlere göre daha sert olarak değerlendirildi. 1990'lara gelindiğinde, ekonomik durum siyasi karmaşayı yansıtıyordu. Körfez Savaşı sırasında Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nın kapatılması, ekonomik zorlukların bir parçasıydı.

Türkiye ideolojik çekişmeler, stratejik konumu, zengin kültürel mirası ve henüz tamamlanmamış demokratik gelişimiyle bu hızlı değişime ayak uydurmaya çalıştı ve zorlandı. Tarih boyunca büyük olaylara tanıklık eden Türkiye, bu olaylara toplumsal ve kültürel olarak karmaşık tepkiler verdi. Amerikan kültürünün cazibesi, yurt dışından dönen Türklerin getirdiği yeni etkiler, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsız olan Türk Cumhuriyetleri'nin milli etkisi, televizyonun yaygınlaşması, ilk kez canlı yayınlanan bir savaşın (II. Körfez Savaşı) izlenmesi, mobil telefonlarla anında iletişim ve daha birçok faktör, Türkiye'de kültürel bir sarsıntıya neden oldu.

1945 sonrası düzende Batı ülkeleri kültürü bir kamu politikası olarak hayata geçirme sürecinde önce kültür hakkını vurgulamak istediği görülmektedir. Zaman içinde kültürel haklarda söz konusu haline gelmeye başlamıştır.1980'lerden itibaren teknolojiyle birlikte bütün gelişmiş batı ülkeleri kültürün ekonomik boyutunu kullanmaya başladılar ve giderek endüstriyel bir alan açmışlardır. Zamanla kültür alanında diğer kamu politikalarında olduğu gibi bir yeni kamu yönetimi anlayışı ihtiyacı doğmuştur. Kültür ve sanat alanı daha önceki dönemde görülmeyen ilkelerin ve kuralların öne çıkmasıyla yapısal bir dönüşüme uğramıştır.

Türkiye'de kültür politikaları, batıda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi hız kazanmış bir mesele değildir sonradan dikkate alınmaya başlanmış ve günümüzde hala büyük

⁶ Erder, a.g.m., s. 98-102.

bir zafiyet içerisinde olan bir meseledir. Bugün bu zafiyetin üzerine eğilmek maksadıyla yapılan çalışmalar, edebiyattan düşünceye, görsel sanatlardan, müziğe, güzel sanatlardan geleneksel sanatlara en geniş hudutlarına kadar kültürün tüm alanlarına devletin kültür politikası geliştirmesi amacıyla yapılmaktadır. Türkiye’de Kültür politikaları verimsiz başlangıçları olmasına rağmen kendini geliştirmektedir.

Türkiye’nin Cumhuriyet tarihi boyunca kültür politikaları üç ana dönemde incelenebilir:

1. Ulusal Kültür İnşası (1920-1950): Bu dönemde devlet, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Türk Eğitim Derneği, Halk Evleri ve Köy Enstitüleri gibi kurumlar aracılığıyla milli kültürün inşasına öncülük etmiştir. İnkılaplar, ulusal kimliğin ve kültürün şekillendirilmesinde belirleyici olmuştur.

2. Siyasi Bölünme ve Kutuplaşma Dönemi (1950-1980): Çok partili hayata geçişle birlikte, farklı ideolojilere sahip siyasi partilerin ortaya çıkması, siyasi bölünmeler ve kutuplaşmalar yaşanmıştır. Bu durum, kültür politikalarının gelişimini etkilemiş, 1971 yılında Kültür Bakanlığı’nın kurulmasıyla kültür politikası daha bağımsız bir alan olarak ele alınmaya başlanmıştır.⁷

3. Küreselleşme ve Avrupa Birliği Dönemi (1980-2010): Bu dönemde Türkiye, serbest piyasa ekonomisine uyum sağlamak, özelleştirme politikalarını uygulamak ve Avrupa Birliği ile entegrasyon sürecine girmek gibi küresel eğilimlere ayak uydurmuştur. Kültür, ekonominin bir parçası haline gelmiş, şirketler ve özel sektör, sanat ve kültür alanında daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır.

Bu dönemlerde yaşanan kültürel değişimler, Türkiye’nin toplumsal yapısını ve kültür politikalarını derinden etkilemiştir. Özellikle ikinci dönemde, popüler kültürün yükselişi ve kentlere göçün artması gibi sosyal dinamikler, kültür politikalarının yönünü belirlemiştir. Ayrıca özel teşebbüsler, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler gibi aktörlerin devletin kültür üzerindeki etkisini azalttığı bir dönem olmuştur. İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı gibi kuruluşlar, uluslararası festivaller ve bienaller düzenleyerek Türkiye’nin kültürel temsilini şekillendirmiştir.⁸

⁷ Erder, a.g.m., s. 98-105.

⁸ İnce Ayca. “The ‘Mehter March’ of Cultural Policy In Turkey.” *L’Europe En Formation*, n.367, 2013, s. 75-92.

I.BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE'DE KÜLTÜR, POLİTİKA VE TÜRKİYEDE KÜLTÜR POLİTİKALARI

1.1.Kavram Olarak Kültür

Kültür kelimesi Latince cultura'dır. Bu da kök sözcük olan colere'den gelmektedir. Daha sonra cultura, Cicero'da olduğu üzere yetiştirme veya bakma anlamlarını kazandı. Bu cümlenin temeldeki anlamı, tarım yapma ve doğal gelişimin desteklenmesi şeklindeydi. "Cultura" kelimesinin ilk kullanımları, her zaman bir süreç belirtiyordu. 16. yüzyılın başlarında, doğal gelişimin izlenmesi kapsamı genişletilerek insan evrim sürecini de içermeye başlamış ve tarımsal faaliyetlerin temel anlamına ek olarak, 19. yüzyılın başlarına dek bu şekilde kullanılmaya devam etmiştir. Bağımsız isim olarak culture, karmaşık modern tarihin, kelimenin soyut bir şekilde ifade ettiği genel bir süreci kapsayarak, özel süreçlerin yayılmasıyla bir bütünlük kazanmıştır.⁹

Kültür kavramının açık ve katıksız tanımlanmasındaki zorluk bu terimin olağanüstü karmaşıklığına sahip tarihçesi ve kullanımıyla ilgilidir. Bu durum, Kroeber ve Kluckhohn'un 1952 yılında ve Williams'ın 1958 ve 1976 yıllarında yayımlanan çalışmalarında incelenmiştir. Kültür teriminin açık ve safça tanımlanmasının güçlüğü, başlangıçta bir işleme süreci olarak 'ürün yetiştirme' veya hayvan yetiştirme (çobanlık ve besicilik) anlamına gelirken, zihinsel gelişime (etkin yetiştirme) doğru anlam genişlemesi yaparak özellikle Almanca ve İngilizce'de 17. yüzyılın sonlarına doğru bir toplumun tüm yaşam tarzını ifade eden bir terim olarak genelleşmiştir. Herder, 1784-1791 yılları arasında, kavramı çeşitli bireysel anlamlardan ayırarak, bilinçli bir şekilde anlamın zengin çeşitliliğini vurgulamak için kullanmıştır. 18. yüzyıl boyunca antropolojinin gelişimiyle birlikte, kültür kavramı geniş ve çok yönlü bir anlam kazanarak, bütünsel ve özgün bir yaşam tarzını tanımlama yeteneğini elde etmiş ve bu kullanımı devam ettirmiştir. Fakat, kültürleri üreten oluşturucu ve belirleyici öğelerin doğası konusu, bazı soruları da beraberinde getirmiştir. Bu sorulara verilen farklı yanıtlar, antropoloji alanında ve bu disiplinin yayıldığı diğer sahalarda, önemli bir anlam bütünlüğü yaratmıştır. Söz konusu cevaplar, ideal, dinsel ya da ussal düzeydeki tene yönelik eski vurgusundan farklı olarak siyasal, ekonomik ve diğer toplumsal süreçlerin belirlediği 'Kültür' kavramının daha modern bir yoruma evrildiğini ve bu evrim sürecinde, kültürün anlamlı bir bütünlükten ziyade,

⁹ Raymond Williams, *Anahtar Sözcükler, Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*, çev. Savaş Kılıç, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 105-107.

güvenilir ve kısmi referanslar sunan değişken bir anlam yelpazesine yerleştiğini ifade ediyor. Kültür terimi, zihinsel gelişimin aktif olarak teşvik edilmesi anlamını güçlü bir şekilde benimsemiştir. Kültür kavramı, zihinsel olgunluğa dayalı olarak kültürlü veya kültüre sahip birey olmayı, kültürel ilgi ve faaliyetlere katılmayı, sanat ve entelektüel uğraşlar aracılığıyla kültürü geliştirmeyi içeren anlam katmanlarına kavuşmuştur. Bununla birlikte kültür kavramı değişen anlamlarıyla ayırt edilmektedir. Kavramın antropolojik ve sosyolojik kullanımı, bir topluluğun veya farklı bir sosyal grubun tüm yaşam tarzını kapsadığını ima etmektedir.¹⁰

Kültür kavramı, iki önemli yolla kendini belli ediyor: İlki, dilin ve sanatın özgün tarzlarının yanı sıra, entelektüel faaliyetler ve kültürel etkinliklerin tüm katmanlarını kapsayan, ruh ve inançla iç içe geçmiş bir yaşam tarzıdır. İkincisi, başka sosyal faaliyetler tarafından şekillendirilen bir düzenin, doğrudan veya dolaylı bir sonucu olarak tanımlanabilecek bir kültürün parçası olduğu geniş bir sosyal yapıdır. Ayrıca, kültürün daha spesifik fakat daha yaygın kabul gören sanatsal ve entelektüel faaliyetler şeklinde anlaşılmasına yönelik pratik bir yakınlık oluşturulmuştur. Bu bağlamda, kavram genel bir anlamlandırma çerçevesinde ele alındığından, geleneksel sanatlar ve entelektüel üretimlerin ötesine geçerek, bugün bu karmaşık ve genişleyen alanda yer alan, dilden gazeteciliğe, modadan reklamcılığa kadar geniş bir yelpazeyi kapsayan bir yapıyı oluşturmuştur.¹¹

1.2.Kültür, Toplum ve Ekonomi ilişkisi

Kültür toplumsal bir paydadır, zaman içinde öğrettikleri toplumun insanları tarafından paylaşılmaktadır. Bir arada yaşayan insan topluluğunun alışkanlıkları kabul edilen davranış biçimleri, yargıları ve değerleri toplumun kültür sistemini oluşturur. Kültürün yönü, toplumun yapısına göre şekillenmektedir. Farklı kültürler, varlıklarını devam ettirme çabası içinde birbirlerine benzemeye meyillidirler. Bu benzerlikler arasında, topluluk birliğini ve bir arada olmayı pekiştiren hisler ve görevler, toplumsal kontrol sistemleri, düşmanlara karşı koruma sağlayan yapılar ve demografik düzenlemeler bulunmaktadır.¹² Bütün toplumlar kamu yararı kavramını kullanır ve ona saygı gösterirler. Bununla birlikte kültürel unsurlar, toplumun fertlerine sundukları tatmin ya da hizmetler aracılığıyla mevcut olabilirler. Toplumsal yapının soyut bir modeli olan kültür, toplumun kültürel öğelerini, süreçlerini ve bunların karşılıklı ilişkilerini simgeler.

¹⁰ Raymond Williams, *Kültür*, çev. Suavi Aydın, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s. 10,11.

¹¹ Williams, *a.g.e.*, s. 8-12.

¹² Anıl Çeçen, *Kültür ve Politika*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996, s. 65-69.

Devlet, toplumun politik ve yasal gücü olarak, toplumsal düzenin yapılarını ve bu yapıların fonksiyonlarını, değerlendirilmesini, denetlenmesini ve gözetlenmesini amaçlayan bir yapıdır. Devlet kurumu doğrudan gözlemlenebilen basit bir değişken değil oldukça soyutlanmış genel bir kategoridir. Kültürel sistem içerisinde, bu durumu yani genel bir ilişkiyi incelemek, pratik sonuçlar çıkartabilmek oldukça zordur. Kültür mefhumunun sınırları, en küçük yerleşim yerlerinden, bir ulusun parçası olduğu daha geniş topluluklara kadar uzanabilir. Şu anki milli devlet çağında, milli devlet ideali ve farklı milliyetçilik hareketleri, milli kültürü, milli sınırlar içinde birleşen bir bütünlüğe doğru ilerletiyor.¹³ Bugün, milli devletler, bir yandan iç çeşitliliklerini azaltma çabası içindeyken, diğer yandan da kendilerini komşu ülkelerden farklı kılan kültürel sınırlamaları uygulamaya yönelik adımlar atmaktadır.

Bölgesel ve uluslararası yapılar, spor, kültür, turizm ve ekonomik bağlar aracılığıyla, günümüzde ulusal kültürlerin bütünleşmesinde önemli bir etkiye sahip olacaktır. Kültür kavramının belirgin olmayan sınırları, ekonomik-teknolojik gelişmeyle birlikte canlı ve hareketli bir güç haline gelmiştir. Öyle ki, aynı ülke toprakları içindeki şehirler arasındaki kültürel bütünleşme, bir başka ülkeden gelen kültür akımını benimsemekten daha sonra gerçekleşecekmiş gibi gözükmektedir.¹⁴

Kültürün devinimi toplumun evriminden ayrılmamaktadır. Kültür hayatında, meydana gelen ziddiyet toplumsal yaşama bağlı olarak gelişir. Kültür, sanat ve ekonomik koşulların temelde belirlediği yaşam biçimlerinin her toplumsal sınıf için farklı nitelikler taşımakta olduğu gerçeğini ortaya koyar.

Ekonomi, gerçeğinde bir kültür olgusudur. Toplumların yaşamıyla ilgili tüm değerlerini içine alan kültür, ekonomi için belirleyici olmaktadır. Toplumların kendi kültürel dokularıyla çelişen ekonomik politikalar, genellikle toplumun kültürel mirasının direnciyle yüz yüze gelir. Dünya ekonomik tarihine bakıldığında, gelişmekte olan toplulukların, kendi sosyal ve kültürel özelliklerine uyumlu stratejileri ne kadar etkili uygulayabildiklerine bağlı olarak başarıya ulaştıkları anlaşılmaktadır.¹⁵ Gelişmiş ülkelerin yaşadığı gelişim sürecinde, ekonomi ile kültür bağdaşmıştır. Gelişmiş ülkelere bakıldığında ekonomik kalkınma için kültürün heba edilmediği görülmektedir. Kültür ve ekonominin dengeli ilişkisi toplumsal gelişmeyi ve ulusal kültür birikimini tehlikeye atmadan ilerlemeyi sağlamaktadır.

¹³ Güvenç, *a.g.e.*, s. 112-117.

¹⁴ Güvenç, *a.g.e.*, s.117.

¹⁵ Çeçen, *a.g.e.*, s. 65-69.

1.3. Türk Kültüründe Değişmeler

Türk kültürünün derin ve zengin tarihi, küresel etkileşimlerin ve içsel dinamiklerin bir ürünüdür. Ziya Gökalp'in vurguladığı gibi, Türkler, kültürlerini koruma ve geliştirme konusunda derin bir tutkuya sahiptirler. Bu tutku, Türk kültürünün ulusal kimliğinin temel bir parçasıdır ve zaman içinde değişen uygarlıkların etkisi altında şekillenmiştir. Gökalp'in halk kültürüne ilişkin çalışmaları, Türk harsının geleneksel imajlar, tasarımlar ve mitoslarla zenginleştiğini göstermektedir.¹⁶ 'Ulus' ve 'din' kavramlarının tarihsel etkileşimi, Türk toplumunun benzersiz yapısını ortaya çıkarmıştır. Cumhuriyet döneminde, bu kavramlar arasındaki ilişki daha da karmaşıklaşmış ve yeni-ulusçuluk anlayışı ile halkçılık ilkesi gibi yeni yaklaşımların doğmasına yol açmıştır.¹⁷

Türk kültürünün temelleri, Orta Asya'dan Anadolu'ya, Akdeniz ve Ege'ye kadar uzanan geniş bir coğrafyada şekillenmiştir. Yerel uygarlıkların etkisi altında kendi kültürel özelliklerini geliştiren Türkler, bu süreçte diğer toplumlarla kurdukları ilişkiler sayesinde kültürlerini zenginleştirmişlerdir. Türk kültürünün çeşitliliği ve gelişimi, İran ve Arap etkileri gibi dış kaynaklardan beslenmiş ve bu bölgelerin kültür yapılarına katkıda bulunmuştur.¹⁸ Özellikle 19. yüzyıldan itibaren Batı ile artan etkileşim, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin batılılaşma sürecini başlatmıştır. Bu süreç, eğitim, hukuk, sanat ve mimari gibi alanlarda yapılan reformlarla kendini göstermiştir. Cumhuriyetçi yönetim, Batı'nın teknolojik bilgi ve kültürel değerlerini hızla benimsemedikleri takdirde batılılaşma çabalarının başarısız olacağını çabucak kavramıştır. Aynı zamanda, Avrupalılar Türkiye'nin son hedefleri konusunda daha net bir anlayışa ulaşmışlardır. Zorlu bir geçiş dönemini geride bırakan Türkiye, bu yeni koşullarda, kültürel ve eğitim alanında Batılı kurumlar için hala pek çok fırsatın bulunduğunu görmüştür. Genel bir izlenim olarak, hükümetin katı politikalarının etkinlikleri kısıtladığı düşünülse de, aslında mevcut fırsatlar genişlemiştir. Türkiye, düşünce ve araştırma özgürlüğü açısından daha önce görülmemiş bir döneme girmiştir.¹⁹

Cumhuriyet tarihinin ilk yıllarında kültür işlerinin bakanlık düzeyinde ele alınması, o dönemin koşullarında yarar sağlamıştır. Ancak Türkiye'de örgütlenme biçiminin sürekli değişimi, bu sürecin süreklilik kazanmasını engellemiştir. Kültür işlerinin zamanla farklı

¹⁶Ziya Gökalp, *Türk Uygarlığı Tarihi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991, s. 23

¹⁷Hilmi Yavuz, *Kültür Üzerine*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987, s. 12.

¹⁸Çeçen, *a.g.e.*, s. 99-114.

¹⁹Ali Erken, *Amerika ve Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, s.14.

bakanlıklara bağlanması ve yarı göçebe bir kimlik arayışı içinde olması, kültür politikalarının önemini ve sürekliliğini sorgulamaktadır.

Bu tarihsel ve kültürel bağlamda, Türkiye'deki kültür değişimleri hem geleneksel hem de modern unsurların etkileşimiyle şekillenmektedir. Kültürel etkileşimler ve değişimler, maddi ve manevi kültür unsurları arasındaki ilişkiyi anlamayı ve bu unsurların birbirleriyle nasıl etkileşime girdiğini kavramayı gerektirir. İlkel düşünceyi karakterize eden subjektif ve rastlantısal özellikler, Batı medeniyeti mensuplarının neden-sonuç ilişkisi ve gerçeklik algılarıyla büyük farklılık gösterir. Türkiye'nin kültürel değişim süreci, bu unsurların dengeli bir şekilde entegrasyonunu ve toplumun genel yapısına uyumunu sağlamak için dikkatli bir yönlendirme ve anlayış gerektirir. Bu süreç hem yerel hem de küresel düzeyde kültürel zenginliği korurken, toplumsal uyumu ve bireysel kimlikleri destekleyen bir yol izlemelidir. Yanlış anlama veya eksik anlama, kültür değişimlerinin yüzeysel kalmasına veya toplumda sorunlara yol açabilir. Bu nedenle, kültür değişimlerinin başarılı bir şekilde süreklilik göstermesi için, alınan unsurların derinlemesine anlaşılması ve uygun bir şekilde uyarlanması gerekmektedir. Türkiye'nin kültürel dinamikleri, bu zengin tarih ve etkileşimlerin bir yansıması olarak hem geleneksel hem de modern unsurları içeren karmaşık bir yapıya sahiptir ve bu yapı, kültürler arası anlayışın ve uyumun karmaşıklığını ve önemini vurgular.²⁰

1.4. Türkiye'de Kültür ve Sanat

Estetik alanında kültür, genel olarak sanatı ifade eder. Sanat, tıpkı dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de farklı disiplinler ve türler açısından zenginleşti; medya, kültür ve sanal gerçeklik gibi alanlarda özellikle geniş bir yelpazeye yayıldı. Öncesinde sanatın açıkladığı bütün sınırlar aşıldı ve ifade ettiği gerçekliklerde kültür kavramı gibi değişti. Estetik haz tüm benliği ile bir iletim görevini üstlenmiş duruma getirildi ve sanatın ifa biçimleri çeşitlendiği kadar iletildiği gerçekliklerde çeşitlendi ve günümüze kadar sınırlarını aşmaya devam etti.

Sanat, nihai olarak zamanın bir yansıması olarak algılanırken, aynı zamanda kendi içinde bir yaratıcılık mecrası olmanın yanı sıra, içinde bulunduğu dönemin ve düşünce yapısının tüm unsurlarını korur. Bu yüzden, sanatın verdiği tepkiler, dikkatlice incelenip doğru bir şekilde analiz edildiğinde, siyasi işaretlerden daha fazla önem taşıdığı düşünülür.²¹ Cumhuriyetin kuruluş yıllarında heykel sanatı canlılık kazanmıştır. Bu sanat, ulusal bilinci

²⁰ Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri*, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987, s. 260-269.

²¹ Hasan Bülent Kahraman, *Modernite ile Modernite Arasında Türkiye 1980 Sonrası Zihinsel Toplumsal Siyasal Dönüşüm*, Agora kitaplığı, İstanbul, 2007, s. 8.

güçlendirmek için kent meydanlarına heykeller dikmiştir. Bu heykeller, Türk devriminin hazırlık aşaması ve zaferi olan Kurtuluş Savaşı'nın ikonografisini oluşturur. Bu ikonografi, ulusal kültürü ve Atatürk'ü kahramanlaştırır. Burada verilen ileti; Atatürk, halkı ezik düşüren bir düzenden çıkartarak zafere kavuşturmuştur. Bu durumun en iyi açıklaması budur. Diğer karakterler, fiziksel kuvveti ve direnci simgeleyen şekilleriyle Türk halkının özünü yansıtıyorlar. Devrin sosyolojisine uygun olarak sanatta ideal görülen yaklaşımın ideolojik içerikle bütünleştiği görülmektedir.

Sanat, çağdaşlaşmanın önemli unsurlarından biri olarak kabul edilir ve bu bağlamda sanatçıların yurtdışında eğitim almasını teşvik etmek, gündemdeki konulardan biri haline gelmiştir. Fransa ve Almanya gibi ülkelere sanatçılar gönderildi ve böylece Avrupa'daki dönemin akımları Türkiye sanat ortamına taşındı. Türkiye'de sanat eğitimi için yurt dışına gönderilen sanatçıların gecikmeli olarak modernizmi taşımaları 1970 sonrasında eşzamanlılık yakalayabilmiştir. 1950'lerin ardından Türkiye'deki sanatçı topluluğunda, kendilerine olan güvenin arttığı gözlemlenmiştir. Bu dönemde, yerellik ve evrensellik arasındaki diyaloglar neticesinde, sanatın odak noktasından ayrılması ve geleneklerle bağ kurmayı mümkün kılan soyut sanatın popüler bir hareket haline gelmesi, Türkiye'nin global iletişimdeki konumunu güçlendirmiştir. Özellikle, büyükelçiliklerle ilişkili kültür merkezlerinde düzenlenen sergiler ve sanatçıların Venedik, Sao Paulo gibi dünya çapındaki bienallere katılımlarının artması, bu önemli gelişmelerin tetikleyicisi olmuştur. 1960'lar, özgürlüğün hissedildiği bir dönem olarak nitelendirilebilir. O yıllar, sanatçıların toplumsal meselelere karşı hassasiyetlerinin, onları gerçekçi sanat yaklaşımlarını benimsemeye ittiği bir zaman dilimiydi. Bir yanda figüratif ve gerçekçi sanat anlayışları devam ederken, diğer yanda soyut sanat eserleri de üretilmeye devam ediyordu. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi gibi sanat dünyasının önde gelen kurumlarında, mevcut normların dışında eserler üreten sanatçıların sayısındaki artış, sanat çevrelerinde canlılık yaratmıştır. Yurtdışı deneyimi yaşamış sanatçılar akademideki yenilikçi faaliyetleriyle dikkat çekmişlerdir. Aynı dönemde 1968 kuşağının totaliter rejimlere karşı başkaldıran ve özgürlükten yana tavırları da sanatın gelişimine etki etti. Bu sanatçıların yenilikçi yaklaşımları, ürettikleri eleştirel eserlerde kendini göstermiştir.²²

Türkiye'de sanat, 1980'lerden sonra daha da canlanmıştır. 1980'lerden sonraki yıllarda galeriler açılmış sergiler yarışmalar düzenlenmiş, sanatçılar, galerilerde, sergilerde, yarışmalarda, açık hava sergilerinde ve bienallerde eserlerini tanıtmış ve satmıştır. Sanatın

²² Solmaz Bunulday, "1975-2005 Arası Türkiye Sanat Üretiminde Toplu Sergiler ve Kavramsallaştırma", *MSGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, İstanbul, 2010, s. 51-59.

desteklenmesi ve yaygınlaştırılması için üniversiteler, müzeler, özel sektör ve bankalar iş birliği yapmıştır. Bu sayede uluslararası sanat ortamı, Türkiye’deki sanatçılar için piyasaya açılmanın bir aracı olmuştur. Sanat alanında özel olarak hizmet sunan vakıflardan İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (IKSV), ilk bienali destekleyerek, bienaller aracılığıyla ve sanat ortamında özel sektörün hakimiyetinden söz edilen sermayenin rolünü gözler önüne sermiştir. Bu hem sanatın yaygınlaşmasına katkı sağlamış hem de sanatın finansal boyutunu vurgulamıştır. İstanbul Festivali 1973’ten itibaren dünyada çok sayıda sanat, müzik, sinema, tiyatro ve görsel sanatlar ürününün Türkiye’de seyirciye sunulmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Türkiye’deki sanatçılar, uluslararası sanat sahnesini daha yakından tanıma, izleme ve kendi eserleriyle mukayese etme imkanına sahip olmuşlardır. Kültürün piyasa ile ilk karşılaşması ve endüstrileşme sürecinin başlangıç belirtileri olarak Arabesk müziğin popüler bir tür haline gelmesi, yerel film endüstrisinde yeni şirketlerin ortaya çıkması ve günlük gazeteler ile dergilerin teknoloji ve içerik açısından gelişerek medya endüstrisinin büyümesi. Kültür ve sanatın ticarileşmesi, devletin kontrolü dışında, popüler kültürün yayılmasında ve geniş halk kitleleri için özgürleştirici bir etki yaratmada alternatif bir mekanizma olarak işlev görmeye başlamıştır.²³

1980 sonrasında Türkiye’de neoliberal politikaların etkisiyle kültür ve sanat alanında önemli değişimler yaşanmıştır. Küresel piyasaya entegre olan büyük finans ve sanayi grupları, kültürü kendi konumlarına göre kullanmışlardır. Bu gruplar, kendi adlarına açtıkları müze ve kültür merkezleriyle, hamisi oldukları orkestra, tiyatro, yayın evi gibi kurumlarla, kültür ve sanat alanında belirgin bir konum elde ettiler. Kültür ve sanat alanının yönelimlerine dair asıl tartışmalar 2000’lere doğru ortaya çıkmıştır. Bunun nedenleri olarak Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik için yaptığı çalışmalar ve kültür alanına yatırım yapmaya başlayan özel kesimin düzenlemelere ve teşviklere duyduğu gereksinimdir. Devletin yatırımcı olmak yerine düzenleyici rolüyle ortada olması önemlidir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2004 yılında çıkardığı iki yasayla, kültür alanında özel sektör yatırımlarını teşvik etmiştir. Bunlar 5225 sayılı “Kültür Yatırımları ve Girişimleri Teşvik Kanunu”, 5228 sayılı “Kültürel Alandaki Destek Faaliyetlerinin Teşvik Edilmesi Hakkındaki Genelge” dir. Bu yasalar, devletin özel sektör kaynaklarını kullanma yöntemi olarak var olmasına karşın, sivil toplum kuruluşlarının katılım düzeyi beklenenin altındadır. Kültür sektörü, bugün gerçekleştirilen çalışmalar, sağlanan

²³ Ayça İnce, “Günümüz Türkiye’sinde Kültür Politikaları: Giriş ve Genel Bakış,” Sivil Toplum Gözüyle Türkiye Kültür Politikası Raporu, der. Serhan Ada, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.45-53.

teşvikler ve getirilen yeniliklere rağmen, güçlü ve sürekli çabalar sonucunda oluşacak örnek bir birikimi henüz yeterince sergileyememektedir.

1.5. Türkiye’de Kültür Endüstrisi

'Kültür Endüstrisi' kuramını, Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno'nun 1944'te "Aydınlanma Diyalektiği" isimli çalışmalarında ortaya çıkarmışlardır. Çalışma kültür ve sanat alanında endüstriyel bir üretimin baş göstermesini kapital sistemin bir üretimi olarak görmüş ve kültür endüstrisini eleştirerek kuramlarını temellendirmişlerdir. Yani Kültür Endüstrisi kuramı bir eleştiri olarak karşımıza çıkmaktadır. 20. Yüzyılın yarısında kültür ve sanat alanındaki teknolojiye vurgu yaparak film ve radyo sektöründeki ideolojiye ağır bir eleştiri getirmiştir.

Kültür endüstrisinin eserleri, objektif olarak var olan estetik bir düzeni yansıtır ve bu düzenle şekillendirilmiş bir gerçeklik iddiasında bulunur. Ancak Aydınlanma metni, bu iddianın toplumun derin sorunlarını açığa çıkardığını ileri sürerek, onu geçersiz olarak değerlendirir.²⁴

Bugün, kültürün her alana yayılan etkisinin, filmlerden radyoya ve dergilere kadar farklı medya biçimlerinin bir sistem oluşturduğunu ve bu alanların her birinin hem bağımsız hem de bir arada bir uyum içinde hareket ettiğini belirtir. Bu, kültürün kapsamlı ve birleştirici doğasını vurgulayan bir gözlemdir. Bu şekilde siyasal karşıtlıkların bile inançlı bir şekilde uyum sağladığını tekel koşullarında tüm kitle kültürünün birleştiğini ifade eder.²⁵

Kültür endüstrisinde, bütçeyle belirlenen değerlerin gerçeklikle uyuşmadığı görülmektedir. Üretilen eserlerin anlamı, bu bütçe odaklı yaklaşımla yeterince ilişkilendirilememektedir. Estetik malzemenin bolluğuna rağmen, bu malzemelerin tekdüzelik içinde yoksullaştığına dikkat çekilmektedir. Kültür Endüstrisi, benzerlikler üzerinden bir tür mutlak ayırım yaratmakta ve bu, her bir vakayı özdeşleştirmektedir. Böylece, insanlar sadece bir türün örnekleri olarak görülmekte, bireysellik yerini yedeklenebilirliğe bırakmaktadır. Bu durum, zamanla daha da belirginleşerek, bireylerin kendilerini salt bir hiçlik olarak hissetmelerine yol açmaktadır.²⁶ Kültür endüstrisinin bireyler ve toplumların üzerindeki etkisinin bu denli kuvvetli olması, mevcut durum karşısında, insanların herhangi bir seçeneğin var olduğunu imkânsız görmesine

²⁴ Max Horkheimer, T. W. Adorno, *Aydınlanmanın Diyalektiği*, çev. Nihat Ülner, Elif Öztarhan Karadoğan, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.17.

²⁵ Horkheimer, *a.g.e.*, s.162.

²⁶ Horkheimer, *a.g.e.*, s.194.

dayanmaktadır.²⁷ Kültür endüstrisinin insan üzerindeki etkileri, sadece sosyal hayata yansımakla kalmaz, insanın kendi bakış açısını ve hareket tarzını da belirler. Kültür endüstrisi, insanın kendisini nasıl gördüğünü ve nasıl davrandığını etkilemeyi başarır.

Kültür endüstrisi ve eğlence sektörü terimlerinin yan yana getirilmesi popüler kültür hegemonyasından keyif alan bir dünya görüşü ve kendi ülkelerinin küçültülmesi veya doğrudan ilhak edilmesi tehdidi altında hisseden ulusların dünya görüşü arasındaki değer biçme farklılıklarını yüksek sesle dile getirmektedir. Kültürel kimlik bazı ülkelerde özellikle Kanada ve Fransa'da sanatsal ürünlerin mal ve hizmetlerle örtüşmesine dayanarak bir kültürel muafiyet talep etmişlerdir. Sonuç olarak birçok ülkede kamusal yaşamın ve sivil toplumun kaygılarına ilişkin, çoğunun merkezinde kültür yer almaktadır.²⁸

1.6. Kültür ve Politika

Kültür kavramının 'Kavram olarak Kültür' başlığı altında kavramsallaştırıldığını görmüştük. Politika kavramı, kültür kavramı kadar karmaşık bir yapıya sahip değildir. Ancak bu, politikanın kültür gibi her yerde var olmadığı anlamına gelmez. Politika, siyasal açıdan incelenebilen, ancak çeşitli zorlukları olan bir alandır. Kültür ile ele alındığında, politikanın büyük bir anlam yükü taşıdığı anlaşılır. Kültür politikası, kamu politikası olarak ele alındığında, bu alanda çalışan araştırmacıların karşılaştıkları sorunların sayısını azaltır. Bu da kültür politikasının kapsamını ve önceliklerini belirlemeyi kolaylaştırır.

Kültür politikayla estetik ve antropolojik olarak iki farklı düzlemde bağlantılıdır. Estetik düzlemde sanatsal çıktı, yaratıcı insanlardan doğar ve kültürel eleştiri, tarihin ilgileri ve pratikleri tarafından çerçevelenen estetik kriterlere göre değerlendirmektedir. Burada kültür sosyal gruplar içindeki beğeni ve statü farklarının ve benzerliklerinin bir göstergesi olarak kabul edilir. Diğer yandan antropolojik düzlem de ise kültür, hayatlarımızı nasıl yaşadığımızın, bizi insan yapan yer, kişi ve duygularının bir göstergesi olarak ele alır ne bireysel ne de tamamen evrenseldir; dil, din, gelenek, zaman ve mekâna dayalıdır. Dolayısıyla estetik, toplumlar arasındaki farklılıkları ifade ederken antropolojik olan ise nüfuslar arasındaki farklılıkları ifade etmektedir. Kültür politikası, estetik yaratımı ve toplumsal yaşam biçimlerini birleştiren kurumsal desteği temsil eder ve bu destek, iki farklı alanda köprü görevi görür. Aynı zamanda, kurumların amaçlarına yönelik olarak benimsedikleri düzenleyici ve sistematik

²⁷ Theodor W. Adorno, *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, çev. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 21.

²⁸ Kevin V. Mulcahy, "Cultural Policy: Definitions and Theoretical Approaches," *Journal of Arts Management, Law, and Society*, Winter 2006, Cilt 34, sayı:4, 319-330, s. 322.

eylemlerin rehberlerinde somut bir şekilde kendini gösterir. Bu durum, yaratıcılıktan çok, bürokrasiyle ilgilidir. Kurumlar, politikaların uygulanması aracılığıyla sanatçıları ve sanat eserlerini imzalayan diğer aktörleri ve etkinlikleri talep etme, eğitme, dağıtma, finanse etme, tanımlama ve reddetme süreçlerini yönetirler. Yaratıcılık, bireylerin yenilikçi ve işlevsel fikirler geliştirmelerine olanak tanıyan bir kabiliyettir. Bu kabiliyetin geliştirilmesi ve değerlendirilmesi için çeşitli kurumlar ve gruplar tarafından destek sağlanır, yönlendirme yapılır, ödüller verilir, eğitimler düzenlenir ve performanslar ölçülür. Bu kurum ve gruplar aynı zamanda yaratıcılığın ne olduğunu ve hangi kriterlere göre değerlendirileceğini de tanımlar ve bu standartları uygular.²⁹

Kültür politikaları terimi, ilk kez 1960'lı yıllarda UNESCO toplantılarında, o dönemin UNESCO Genel Direktörü Rene Maheu tarafından gündeme getirilmiştir. Rene Maheu, Jean Paul Sartre ile Fransa'nın en ünlü Yüksekokulu L'École Normale Supérieure'den mezun olmuştur. 1946'da UNESCO'ya girmiş, 1965 ile 1974 yılları arasında UNESCO'da genel müdür olarak görev yapmıştır. Rene Maheu, 1946 yılında UNESCO'ya girmiş, 1962-1974 yıllarında UNESCO'da genel müdür olarak görev yapmıştır. Rene Maheu, kültür politikalarını geliştirirken, herkesin toplumun kültürel hayatına serbestçe katılma hakkını öne süren, 1948 yılında onaylanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 27. maddesinde belirtilen kültür hakkı ilkesine dayanmıştır.³⁰

Devlet otoritelerinin kültür ve sanat üzerindeki etkisinin kökenleri tarihin derinliklerine kadar uzanırken, kültür sektörünün kamu politikaları yoluyla sistematik bir şekilde yönetilmesi nispeten modern bir gelişmedir. Modern kültür politikası geleneksel alanlardaki faaliyetlerin yanında kamu desteği alınmayan, kütüphane, arşivler, hayvanat bahçeleri, botanik bahçeler, arberetumlar olduğu gibi halk kutlamaları, festival ve fuarlar, folk müzik ve zanaatlarla sınırlı değildir. Televizyon ve radyo sıklıkla yayıncılık politikalarının bir unsuru olarak incelenir, ancak bunları kültür politikasının bir ögesi olarak görenler de mevcuttur. Eğitim politikasını, kültür politikasının bir parçası olarak gören yazarlar da bulunmaktadır.

Kültür Bakanlığı bir dönem geçmişimizde Eğitim Bakanlığı olarak faaliyet göstermiştir. Eğitim ile kültür arasındaki doğal yakınlık bu konuya açıklık getirecektir. Köklü ve yaygın olarak kültürel geleneklere sahip olan ülkeler, eğitim müfredatında kültürel sunum yaparak temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Kültürel ve eğitimsel topluluklar arasındaki

²⁹ Toby Miller, George Yudice, *Cultural Policy*, SAGE Publications Inc, California, 2002, s. 1.

³⁰ Hıfzı Topuz, *Dünya'da ve Türkiye'de Kültür Politikaları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s. 8.

ittifakla sanat ve kültürü destekleyecek şekilde seçmen kitlesini genişletmeye çalışırlar. Eğitim sisteminin kültürel faaliyetlere yer vermesi, öğrencilerin kültürel farklılıklara saygı duymasını, kültürel mirasa sahip çıkmasını ve kültürel yaratıcılığı geliştirmesini sağlar. Bu da gelecekteki kamusal kültür politikasına daha geniş bir desteği önemli ölçüde artırır.³¹

Kültür stratejilerinin hangi alanda işlendiği kritik bir öneme sahiptir. Diğer devlet stratejileri gibi, kültür stratejisi de özel bir sektöre yönelik devlet stratejisinin analizinde; devlet yetkililerinin doğrudan eylemleri yanında, kasıtlı olarak eylemde bulunmadıkları ya da eylemden geri durdukları noktalarda da önemli bilgiler sunar. Kültür stratejisinin belirli bir etki alanında belirgin amaçlarına ulaşmayı hedeflerken, bazı gizli amaçları da gözetilmesi gereken bir başka meseledir. Devletin kültürle olan ilişkisini inceleyen Raymond Williams'ın vurguladığı 'somut kültür stratejisi' ile 'imaj olarak kültür stratejisi' arasındaki fark, kritik bir analiz imkânı tanır. Williams'a göre 'imaj olarak kültür stratejisi', oldukça açık olmasına karşın genellikle göz ardı edilir. Williams, bu ayrımı temel alarak, beş tür devlet-kültür ilişkisi sıralamıştır; somut kültür stratejisi, 1- Sanatta devlet himayesi, 2- Medya düzenlemesi, 3- Kültürel kimlik inşası. İmaj olarak kültür stratejisi; 1- Milli övünç, 2- Ekonomik basitleştirme.³²

Kültür politikalarına güncel anlamda çok fazla kurum dahil olmaktadır. Kültür politikalarında, farklı kurumların ortak bir amaç doğrultusunda iş birliği yapmaları, kültürün korunması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için gerekli olan kaynak, bilgi ve deneyimi paylaşmalarını sağlar. Bu da kültür politikalarında geleneksel olarak devletin tek başına belirleyici olduğu anlayışından ayrılma sürecini hızlandırır. Ayrıca, kültür politikalarında ortak çalışma alanının açılmasıyla, kültürün sadece maddi boyutuyla değil, manevi boyutuyla da ilgilenen kültürel değerleri, hakları ve çeşitliliği önemseyen uygulamalar da söz konusu olur. Ancak yine de fayda konusunda en sık başvurulan argüman ekonomik etkidir. Kültür politikası, yalnızca kendi değerinden ötürü değil, aynı zamanda ortaya çıkardığı olumlu etkiler nedeniyle haklılık kazanmaktadır. Siyasilerin tezahürat olarak kültür politikalarına ilişmediği bir memleket düşünüldüğünde aydın kitlesinin artmakta olduğunu gözlemlemek mümkündür.³³

³¹ Mulcahy, a.g.m., s. 321.

³² Füsün Üstel, *Kültür Politikasına Giriş Kavramlar, Modeller, Tartışmalar*; İletişim Yayınları, İstanbul 2021, sf.22.

³³ İnce, a.g.m., s. 75-92.

1.6.1. Kültür Politikalarının Uluslararası Gelişimi

UNESCO kültür politikalarını ilk 1967'de Monaco'da yapılan toplantıda konu başlığı etmiştir. 1968 yılında Budapeşte de konferans için toplanılmıştır. Bu konferansta kültür politikalarının çalışma programı içine alınması kararı verilmiştir. Bu karar doğrultusunda UNESCO, 1969 yılında hem Paris'te hem de Dakar'da uzmanlarla toplantılar tertip etmiştir. Kültür politikalarını incelemek amacıyla, 57 ülkeyi içine alan bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, 1970'te Venedik'te devletler arası bir kültür politikaları zirvesi düzenlenmiştir. 88 ülkenin iştirak ettiği Venedik zirvesinde, kültür politikaları ilk defa uluslararası bir konferansın ana gündemi olarak yer almıştır. Hükümetlerin kendi vatandaşlarına yönelik öneriler geliştirmesi konferansın ana konusunu oluşturmaktaydı. O güne kadar, devletin belirlediği bir kültür politikası mı, yoksa sanatçıların ve yazarların yaratma özgürlüğü mü? Bu çatışma, kültür politikalarının gündemini belirliyordu. Kültür politikası denince, hükümetlerin zorlaması ilk akla gelen fikir olmaktaydı. Kültür politikalarında amacın saptanması ve açıklanmasına Venedik Konferansında açıklık getirilmiştir. Bu bağlamda, devletin kültürel faaliyetlere doğrudan müdahale etmeksizin, yaratıcılığıyla öne çıkan sanatçıların ve yazarların eserlerine müdahalede bulunmadan, kamu otoriteleri kültürün desteklenmesini sağlayarak bu kişilerin örgütlenmelerine ve ilerlemelerine katkıda bulunmalıdır. Venedik Konferansı, kültür politikasını uluslararası bir platformda tartışan ilk konferans olarak önem taşır. Bu konferansta, kültür politikalarının belirlenmesine yönelik bazı kritik kararlar alınmıştır. Alınan kararlar arasında şunlar bulunmaktadır: Devlet, yaratıcı sanatçıların yeteneklerinin gelişimine ve uygulanmasına destek olmalıdır; Akademik kadronun eğitimi ve devamlı eğitim programları içerisinde, sanata ve kültüre ayrıcalıklı bir konum tanınması gerekmektedir; geniş halk kitlelerinin yaratıcı kültüre katılımını teşvik etmek için devlet, sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapmalıdır; kültürel amaçlarla kurulan vakıfların gelişimi için devlet tarafından yasal destek sağlanmalıdır; devlet, ulusal bütçeden kültürel gelişim için bir pay ayırmalıdır; ayrıca devlet, ifade özgürlüğünü kısıtlamayan, eğitici ve ahlaki değerlere saygılı filmler ve TV programları için standartlar belirleyebilir.³⁴

Venedik Konferansı'nın sonrasında, UNESCO şu etkinlikleri tertip etmiştir: 1972 yılında Helsinki'de gerçekleşen Avrupa Kültür Politikaları Zirvesi, 1973'te Jokjakarta'da yapılan Asya Kültür Politikaları Toplantısı, 1975'te Akka'da düzenlenen Afrika Kültür Politikaları Forumu, 1978'de Bogota'da icra edilen Latin Amerika Kültür Politikaları

³⁴Topuz, a.g.e., s. 41-47.

Sempozyumu, 1981’de Bağdat’ta organize edilen Arap Ülkeleri Kültür Politikaları Kongresi ve 1982’de Meksika’da yapılan Kültür Politikaları Konferansı. 1985 yılında Avrupa Konseyi “Ulusal Kültür Politikalarının Değerlendirilmesine İlişkin Yöntemler” başlıklı bir seminer düzenlenmiştir. Bu seminerde alınan kararlar özetle şunlardır: Yöntemlerin ve deneyimlerin paylaşılması, karşılaştırılması gerekmekte ve kültürel gelişmeye dair istatistiksel göstergelerin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Özellikle, ulusal kültür politikalarının deneyimsel bir temelde gözden geçirilmesi teşvik edilmiştir. Fransa ve İsveç, OECD’nin eğitim politikası inceleme sürecinden ilham alarak, bu yeni girişime öncülük etmeyi kabul etmişlerdir. Değerlendirme modeli üç aşamadan oluşur: Bir ulusal rapor, yabancı denetçiler tarafından hazırlanan bir rapor ve denetçilerle ilgili bakanın görüş alışverişidir. Otuzdan fazla Avrupa ülkesi, yirmi beş yıl boyunca kültür politikası değerlendirmeleri yapmıştır ve değerlendirme için tek bir model beklenemez; çünkü niceliksel temeller farklılık göstermekte ve eksiklikler içermektedir. Karşılaştırmalı bilgiler genellikle yetersiz ve güvenilir olmamaktadır. Avrupa Konseyi, kültür politikalarının karşılaştırmalı analizi için bir model geliştirmiştir, ancak bu modelin uygulanması, üye ülkelerin farklı kültürel yapıları, veri toplama yöntemleri, istatistiksel standartları ve siyasi durumları nedeniyle zor olmuştur. Bu bağlamda, uygulamanın diğer yerlere adaptasyonu üzerine tartışmak amacıyla 1999 yılında İsveç’in Gallöfsta kentinde bir çalıştay düzenlenmiştir. UNESCO sekreterliği, çalıştayın değerlendirme sürecine ilişkin bir rapor için tanınmış araştırmacı Christopher Gordon’ı görevlendirmiştir. Gordon’un çalışması, 2001 yılında “Kültür Politikasının Avrupa Perspektifleri” adı altında UNESCO tarafından yayınlanmıştır.³⁵

Birleşmiş Milletler’in önceki Genel Sekreteri Perez de Cuellar’ın liderliğinde Kültür ve Kalkınma Evrensel Komitesi oluşturulmuş ve 1993 yılında işlevlerine başlamıştır. UNESCO, bu komitenin tavsiyeleri doğrultusunda, 1998’de Stockholm’de Kalkınma Amaçlı Kültür Politikaları Üzerine Hükümetlerarası Konferans düzenlemiştir. Türkiye’de bu konferansa aralarında dönemin Kültür Bakanı İstemihan Talay da olmak üzere 21 kişilik bir heyetle katılım sağlamıştır. Stockholm Konferansında alınan kararlar kültür alanına ilişkin, hükümetleri, uygun ve kullanışlı politikalar geliştirmelerini teşvik etmesi açısından önemlidir. Kültür politikasının gelişme stratejisinin anahtarlarından biri olması Stockholm Konferansının birinci hedefi olarak açıklanmıştır.³⁶ Stockholm Konferansı’nda, kültür politikalarının başlıca amacı,

³⁵ Carl-Johan Kleberg, Mikael Schultz, “Evaluating Cultural Policies: A Retrospective”, *Reshaping Cultural Policies*, UNESCO, Paris, 2015. s. 25-31.

³⁶ Topuz, *a.g.e.*, s.41-47.

herkesin kültürel yaşama katılma hakkını geliştirmek üzere şartları oluşturmak ve gereken kaynakları sağlamak olarak belirlenmiştir. Ayrıca kültürler arası diyalog kurmanın, dünyamızdaki kültürler ve politikaların en önemli amaçlarından biri olduğu vurgulanmıştır.

Avrupa Konseyi (The Council of Europe) ve Avrupa Kültür Araştırmacıları Derneği (ERICarts) 'Avrupa'daki Kültür Politikaları ve Eğilimler Özeti' projesi, Avrupa'daki ulusal kültür politikalarına ilişkin web tabanlı ve kalıcı olarak güncellenen bir bilgi ve izleme sistemidir. Bugün hala çalışmalarına devam etmektedir. Profesyonel kadro, metodolojiye uygun olarak hem merkezi hem de resmi ve akademik kaynaklardan elde ettikleri bilgileri sürekli günceller. Bu kadro, hükümetlerle bağımsız kültür dünyasını birleştiren bir proje yürütür. Bu proje, dünyanın dört bir yanındaki kültür politikalarının önemli yönleriyle ilgili küresel eğilimleri izleme ve analiz etme kapasitesi sağlayan, Uluslararası Sanat Konseyleri ve Kültür Ajansları Federasyonu (The International Federation of Arts Councils and Culture Agencies) liderliğindeki uluslararası bir kültür politikaları bilgi ve izleme sisteminin oluşturulmasına ilham kaynağı olmuştur. Akademik çabalar arasında, iki yılda bir kültür politikası konularına ilişkin bir konferansın himayesi altında düzenlenen Uluslararası Kültür Politikası Dergisi (International Journal of Cultural Policy)³⁷ yer almaktadır. Kültür Politikası için yapılan araştırmalar alandaki profesyonelliği hızlandırmıştır. Ancak yapılan çalışmaların tatmin edici düzeyde olduğu tartışmalıdır. Kültür Politikaları uluslararası çapta parça parça ilerlemiştir. Yapılan çalışmaların uygulamaları ve küresel eğilimlerini analiz eden mevcut raporlar, elbette en iyi uygulamaları hazırlamak için önemli ölçüde bir hizmet sunmuştur. Ülkemizde de bu çapta analiz ve raporlama projelerinin olması gerekmektedir. Bu çalışmalar ülkemiz için bir prototip oluşturabilir niteliktedir.

1.7. Türkiye'de Kültür Politikalarının Gelişimi

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında, Türkiye'de kültür alanında kapsamlı ve hızlı reformlar gerçekleştirilmiştir. Atatürk'ün liderliğindeki dönemde, kültürel faaliyetler devrimlerle paralel olarak hızla dönüşmüştür. Bu süreç, zaman zaman başarılı olmuş, ancak bazen halkın adaptasyon süreci yeterince dikkate alınmadan ilerlemiştir. Atatürk döneminde, Türk kültür tarihini önemli ölçüde etkileyecek yasalar çıkarılmış, yeni kurumlar açılmış, önemli kararlar alınmış ve çeşitli örgütler kurulmuştur. Bunlardan bazılarını sıralayacak olursak: 20 Mayıs 1923'te Devlet Konservatuvarı kuruluş kanunu çıkarılmış, 6 Ekim 1924'te Topkapı Sarayı müze olarak halka açılmış, Ankara'da Sanayii Nefise Encümeni, Riyaseti Cumhur Musiki Heyeti

³⁷ Kleberg, a.g.m., s.25-31.

kurulmuştur. Topkapı Sarayı Ağlar Camii restore edilerek kütüphane haline dönüştürülmüş, 1927'de Konya Mevlâna Dergâhı Asarı Atika Müzesi adıyla ziyarete açılmış, daha sonra vekiller heyeti kararıyla müze haline getirilmiş, Amasya Müzesi, Sinop Müzesi, Tokat Müzesi ve İzmir Müzesi 1926'da açılmıştır. 1928'de Hars Cemiyeti, İlim ve Sanat Heyeti adını alarak Türk Ocakları Kongresinde alınan kararla kurulmuştur. 11 Ekim 1928 de Millet Mektepleri açılmış 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Kanunu kabul edilerek, aynı yıl 11 Kasım'da Türk Dil Kurumu kurulmuştur. 28 Nisan 1930'da Türk Tarihi Tetkik Encümeni altıncı Türk Ocağı kurultayının kararı ile Türk Ocağı merkez heyetine bağlı olarak kurulmuştur.³⁸

Cumhuriyet döneminde uygulanan kültür politikalarında Halkevlerinin önemli bir yeri vardır. 1931 yılında Türk Ocakları'nın faaliyetlerine son verilmesinin ardından, Atatürk Türk kültürünün muhafaza edilmesi ve ilerletilmesi amacıyla yeni bir kültürel teşkilatın kurulmasını önermiştir. Beden terbiyesi kurumunda görev yapmakta olan Vildan Aşir Savaşır'ı, konunun üzerine çalışma yapması için görevlendirilmişti. Görevlendirilen isimler arasında Münir Hayri Egeli, Ali Rıza Tarhan, Emin Erişirgil, İhsan Sungu, Recep Peker, Avni Başman, Reşit Galip, Şevket Süreyya Aydemir, Ziya Gevher Etili, İsmail Hüsrev Tökin, Sadi Irmak, Hasan Cemil Çambel ve Behçet Kemal Çağlar gibi önemli isimler yer almıştır. Bu kişiler Halkevleri'nin tüzüğüne oluşturulmasında birlikte çalışmışlardır. CHP'nin Mayıs 1931'de toplanan üçüncü kongresinde Halkevlerinin kurulması için karar alınmıştı ve 19 Şubat 1932'de halkevleri resmen hizmete açıldı. Okul eğitiminin yanı sıra kültürel etkinlikler düzenleyerek eğitimdeki boşlukları doldurma kararı alınmıştır. Halkevlerinin temel amacı, kültürel açıdan bilinçli bir topluluğun oluşumunu sağlamaktır. Halkevleri'nin kültür politikası çerçevesindeki programlar, dil ve tarih, edebiyat, sanat, tiyatro, spor, toplumsal destek, halkın eğitimi ve öğretimi, kütüphanecilik ve yayıncılık, kırsal hizmetler, tarihi koruma ve müzecilik gibi geniş bir yelpazede faaliyet göstermekteydi.

19 yıl boyunca faaliyet gösteren Halkevleri, kısa sürede halkın aktif olarak katıldığı düzenli kültür merkezlerine dönüşmüştür. 1949 yılında Halkevlerinin sayısı 468'e, Halkodalarının sayısı ise 4780'e ulaşmıştır. 1950'de iktidarın değişmesiyle yeni bir döneme girilmiş ve Halkevleri 4 Ağustos 1951 tarihinde kapatılmıştır.³⁹

³⁸ Selçuk Mülayim, *Yüzyılın Kültür ve Sanat Kronolojisi*, Kaktüs Yayınları, İstanbul, 1999, s. 76-109.

³⁹ Topuz, *a.g.e.*, s.55-56.

1940'ta açılan Köy Enstitüleri, köylerde yaşayan halka, öğretmen, sağlık memuru gibi temel hizmet personellerini kısa sürede yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla, iş bilgisi, zanaat eğitimi gibi programlarla yeni bir eğitim modeli uygulamışlardır. Üniversite modeliyle hareket edildiği için enstitü olarak adlandırılan kurumlar siyasi ve sosyal çekişmeler sonucu 1946'da kapatılmıştır. Köy enstitüleri çok sayıda öğretmen yetiştirmiş, toplum hayatında etkili olmuşlardır. Ulusal kültürün tek tip insan modeliyle oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaçla, toplumun her alanında devrimler yapılmıştır. Bu devrimler, bazen zorlu bir değişimi başlatmış, bazen de birçok kültürel baskıyı artırmıştır.⁴⁰

1950 ve 1980 yılları arasındaki dönem, Türkiye'de siyasi bölünmelerin ve kutuplaşmaların yoğun yaşandığı bir zaman olarak kabul edilir. Bu dönemde, Türkiye ekonomisi, dışarıdan sermaye ithal ederek büyümüş; ancak siyasi hayatta yaşanan darbeler, sivil yaşam üzerinde de derin etkiler bırakmıştır. Çok partili sisteme geçişle birlikte, uygulanan ekonomik, sosyal ve dış politikalar, ulusal kültürün homojen bir insan modeli oluşturma çabasıyla çelişmiştir. Devletin kültürel faaliyetlere destek vermesi, bu faaliyetleri düzenlemesi ve denetlemesi beklenirken, liberal politikalar izleyen hükümetler, kültürel alanı özel sektörün inisiyatifine bırakmış ve kültür politikalarında pasif kalmıştır. Bu durum, devletin kültür politikalarını nasıl şekillendireceği konusunda tartışmalara ve çatışmalara yol açmıştır.

1970'te Devlet Tiyatroları'nın Millî Eğitim Bakanlığından ayrılarak Kültür Bakanlığına bağlanması kararı, kültür endüstrisi içinde değerlendirilmesi gerekse de Eğitim Bakanlığından ayrılan her kurum bize toplum hareketlerini anlamamız için önemli bir ipucu sunmaktadır. Gündemin günlük gazete ve dergilerden takip edilmesi, teknoloji ve ürün temelli gelişen medya endüstrisi yine bu dönemde yoğunlaşmıştır. Popüler kültürün yaygınlaşması, piyasada çeşitli ürünlerin, hizmetlerin ve eğlencelerin geniş kitlelere sunulmasını sağlamıştır. Bu da kitlelere kendi tercihlerini yapma ve tüketme imkânı sunmuştur.

1960 yılında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı'nın oluşturduğu beş yıllık planlar ve dönemin hükümet programları incelendiğinde, kültür alanına yönelik kurumlar geliştirmeyi ve yatırım yapmayı devletin sorumluluğu ve kamu hizmetinin bir parçası gören anlayışın sivrildiği görülmektedir. Bu dönemin önemli gelişmelerinden biri de Kültür Bakanlığının kabinede sandalye almasıdır. Kültür Bakanlığı, Başbakanlığa bağlı Kültür Müsteşarlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi adlarla anılmıştır. Bu adlar, devletin kültür politikalarında farklı tercihler yaptığını göstermektedir. Ancak bu ad değişiklikleri, kültür politikalarının temel amaçlarını ve

⁴⁰Topuz, a.g.e., s.57-58.

yöntemlerini değiştirmemiştir. Kültür politikaları, her zaman devletin kontrolü ve denetimi altında olmuştur.⁴¹

1950'lerde Türkiye'de basın özgürlüğünün artması ve 1960 Anayasası ile güçlenen fikir özgürlüğü, çeşitli grupların ideolojik faaliyetlerde bulunmasına olanak sağlamıştır. Bu dönemde, İşlam'ın siyasi bir kimlik kazanması ve Türk-İşlam sentezi düşüncesinin popülerleşmesi, toplumsal ve siyasi alanda yeni dinamiklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kırsal kesimde yaşanan ekonomik zorluklar, kentlere göçü tetiklemiş ve büyük şehirlerde kültürel çatışmalar meydana gelmiştir. Mimari yapıların değişimi, bu süreçteki sosyal dönüşümün bir yansıması olmuştur. Siyasal İşlam'ın gç kazandığı bu dönemde, arabesk kültür kentsel alanlarda ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Kamu arazileri ve sit alanlarının kötüye kullanılması, kültürel alanda bir yön kaybına ve politikaların etkisizliğine işaret etmiştir. Devletin kültürel faaliyetlerdeki rolünün azalması, Kültür Bakanlığı'nın değil, eksik kültür politikalarının bir sonucu olarak grlmştir. Devletin geri çekilmesiyle, vakıflar ve bankalar gibi özel sektör kuruluşları, kültürel işlerin bir kısmını üstlenmiş ve İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV) gibi kurumlar, kendi kültür politikalarını belirleyerek bu alana katkı sağlamıştır. Türkiye'nin siyasi dengesini henüz bulamamış bir ülke olarak, kültürel işlerin tamamen devlete bırakılmasının beklentisi gerçekçi olmamıştır. Ancak, günümüzde özel sektörün ve vakıfların hareket alanının sınırlı olduğu durumlar da mevcuttur. Kültürel faaliyetlerin demokratik bir anlayışla ve iş birliği içinde yürütülmesi, toplumsal uyum ve kültürel çeşitliliğin korunması için önemlidir.⁴²

Bu tarihsel arka plana karşı, 1950'lerin başında Türkiye'de yaşanan kültürel ve politik değişimlerin daha derin bir anlayışını kazanmak için, Rockefeller Vakfı'nın ve John Marshall'ın etkilerini incelemek faydalı olacaktır. Rockefeller Vakfı, 1920'lerin sonlarından itibaren beşeri bilimlere verdiği önemi artırmış ve bu alanda öncü bir rol üstlenmiştir. Soğuk Savaş döneminde, Amerikan politik-entelektüel elitleri, eğitimli zekanın komünist ideolojiyle mücadeledeki merkezi önemini fark etmiş ve bu durum vakfın çalışmalarına daha fazla ilgi gösterilmesine yol açmıştır. John Marshall'ın 1948'deki Türkiye ziyareti, Amerikan kurumları ile Türkiye arasında kültürel bağlantılar kurulmasının nn açmış ve Türkiye'nin Batılılaşma sürecine katkıda bulunmuştur. Marshall'ın raporları, Türkiye'deki kültürel ve politik değişimde Batı'nın desteği ve etkisi altında şekillendiğini göstermektedir. Türkiye'nin Batı

⁴¹ İnce, a.g.m., s. 47.

⁴²Topuz, a.g.e., s.72.

bloğu içindeki konumunu güçlendiren bu süreç, aynı zamanda ülkenin Avrupa karakteri taşıdığını ve Batılılaşma sürecini desteklediğini ortaya koymaktadır.⁴³

1950'lerde, Marshall ve Rockefeller Vakfı'nın Türkiye'deki sanat ve eğitim alanlarındaki projeleri, özellikle tiyatro ve konservatuvarlar gibi sanatsal eğitim ve performans merkezlerine odaklanmıştır. Bu projeler, genç sanatçıların eğitimine ve gelişiminde etkili olmuştur. Marshall'ın Türk tiyatro ve konservatuvar yöneticileriyle yaptığı toplantılar ve onlara Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en son gelişmelerle tanışma sunması, Türkiye'deki kültürel politikaların şekillenmesinde etkili olmuştur.

Türkiye'nin kültürel değişimi ve kültür politikaları, Rockefeller Vakfı ve John Marshall'ın etkisi altında, Batı'nın desteği ve etkisiyle şekillenmiş ve bu süreç, Türkiye'nin Batılılaşma sürecini ve Batı ile entegrasyonunu desteklemiştir. Bu süreç, Türkiye'nin kültürel ve politik değişiminde önemli bir rol oynamış ve ülkenin Batı bloğu içindeki konumunu güçlendirmiştir. Bu tarihsel arka plana karşı, 1950'lerin başında Türkiye'de yaşanan kültürel ve politik değişimlerin daha derin bir anlayışını kazanmak için, Rockefeller Vakfı'nın ve John Marshall'ın etkilerine dikkat edilmesi önemlidir.

Köy Enstitüleri'nin kapatılmasının ardından, Türkiye'de eğitim ve kültür politikaları, devletin kontrolü ve denetimi altında şekillenmeye devam etmiştir. 1950'lerde, John Marshall ve Rockefeller Vakfı'nın etkisiyle, Türkiye'deki sanat ve eğitim alanlarına yönelik projeler geliştirilmiş ve bu projeler, genç sanatçıların eğitimine ve gelişimine destek sağlamıştır. Bu dönemde, Marshall'ın Türk tiyatro ve konservatuvar yöneticileriyle yaptığı toplantılar ve onlara Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en son gelişmelerle tanışma fırsatları sunması, Türkiye'deki kültürel politikaların şekillenmesinde etkili olmuştur. Böylece, Köy Enstitüleri'nin kapatılmasının yarattığı boşluğu dolduracak yeni kültürel ve eğitim politikaları, Türkiye'nin Batılılaşma sürecini hızlandırmış ve ülkenin kültürel çeşitliliğini ve sanatsal gelişimini yönlendirmiştir.

Bu bağlamda, Herbert Schiller'in eleştirel ekonomi politik gelenekteki çalışmaları önemli bir perspektif sunmaktadır. Schiller'in çalışmaları, özellikle ABD'nin küresel medya ve iletişim üzerindeki etkilerini eleştirel bir perspektifle incelemiştir. Schiller'in "kültür emperyalizmi" terimini ilk kullandığı ve bu kavramı derinlemesine incelediği 1976 tarihli "Communication and Cultural Domination" adlı kitabı, bu alanda temel bir eserdir. Schiller,

⁴³ Ali Erken, "The Rockefeller Foundation, John Marshall and the Development of the Humanities in Modern Turkey: 1950–1965", *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, Cilt 20, sayı 38 2015/1, s.113-144.

Batılı ülkelerin, özellikle ABD'nin, medya ve kültürel ürünler aracılığıyla diğer ülkeler üzerindeki etkisini vurgulamış ve bu durumun ekonomik ve kültürel bağımsızlıkları tehdit ettiğini savunmuştur. Schiller'e göre, küresel medya ve iletişim sistemleri, güçlü Batılı ülkelerin çıkarlarına hizmet eder ve geliştirmekte olan ülkelerin yerel kültürlerini tehdit eder. Bu durum, kültür emperyalizmi olarak adlandırılır ve geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik ve kültürel bağımsızlıklarını zayıflatır. Schiller'in çalışmaları, kapitalist toplumlarda medya mülkiyeti, içerikleri ve bunların toplumsal yeniden üretim açısından ekonomik ve siyasal sonuçlarına odaklanır.⁴⁴

Türkiye'de kültür emperyalizmi, Batılılaşma süreci ile yakından ilişkilidir ve bu süreçte aydınların rolü kritik öneme sahiptir. Türkiye'de kültür emperyalizmi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren Batılılaşma hareketleri ile başlamış ve Cumhuriyet dönemi ile birlikte hız kazanmıştır. Batılılaşma, modernleşme olarak görülmüş ve bu süreçte Batı'nın bilim, teknoloji, hukuk ve eğitim alanlarındaki üstünlüğü örnek alınmıştır. Ancak, bu süreç sadece teknolojik ve bilimsel yeniliklerin benimsenmesi ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda Batı'nın kültürel değerlerinin ve yaşam biçiminin de Türkiye'ye aktarılmasını beraberinde getirmiştir.⁴⁵

Batı kültürünün Türkiye'de yayılması, yerel kültür üzerinde baskı oluşturmuş ve geleneksel değerlerin aşınmasına yol açmıştır. Bu durum, toplumda kimlik krizine ve kültürel yabancılaşmaya neden olmuştur. Yerel kültürün korunması ve Batı kültürüne karşı direnç gösterilmesi, kültür emperyalizmine karşı önemli bir mücadele alanı olmuştur. Türkiye'deki Batılılaşma ve modernleşme süreçlerinde aydınlar önemli bir rol oynamıştır. Aydınlar, Batı'nın bilimsel ve teknolojik gelişmelerini benimsemek ve yaymak için çaba göstermişlerdir. Ancak, bu süreçte Batı'nın kültürel değerlerinin ve yaşam biçiminin de benimsenmesi gerektiği görüşünü savunan aydınlar, toplumda kültürel bir dönüşümün öncüsü olmuşlardır. Aydınların, Batı kültürünü olduğu gibi benimsemeleri ve yerel kültürü göz ardı etmeleri, toplumda kimlik krizine ve kültürel yabancılaşmaya yol açmıştır. Bu durum, aydınların toplumdan kopuk bir şekilde hareket etmelerine ve halkın değerleri ile uyumsuz politikalar benimsemelerine neden olmuştur.⁴⁶

⁴⁴ Levent YAYLAGÜL, "Herbert Schiller'in İletişim Kuram ve Araştırmalarına Katkısı," *Online Journal of the Faculty of Communication Sciences*, Cilt: 26, Sayı: 2, Haziran 2018, s.11-23.

⁴⁵ Attila İlhan, *Ulusal Kültür Savaşı*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s.107-109.

⁴⁶ İlhan, *a.g.e.*, s.110-119.

Attila İlhan'ın ifadesiyle, kültür emperyalizmine karşı direnç göstermek için yerel kültürün korunması ve geliştirilmesi gereklidir. Bu bağlamda, aydınların Batı'nın bilimsel ve teknolojik gelişmelerini adapte ederken yerel kültürü ve değerleri göz önünde bulundurmaları önemlidir. Yerel kültürün sadece geçmişe bağlı kalmak anlamına gelmediğini, aynı zamanda çağdaş dünyanın gereksinimlerine uygun bir kültürel sentez oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır. ⁴⁷Türkiye'de, aydınların bu dengeyi sağlamada yetersiz kaldıkları ve Batı kültürünü benimserken yerel kültürü ihmal ettikleri gözlemlenmiştir. Bu durum, toplumda kültürel bir boşluğun oluşmasına ve Batı kültürüne karşı tepkilerin artmasına yol açmıştır. Kültür emperyalizmine karşı direnç, yerel kültürün zenginliğini ve çeşitliliğini koruyarak, modern dünyanın gereksinimlerine uyum sağlayan bir kültürel dönüşüm ile mümkündür.

Kültür emperyalizmi, güçlü kültürlerin zayıf kültürler üzerindeki etkisini ve bu süreçte yaşanan kimlik krizlerini ve kültürel yabancılaşmayı ifade eder. Herbert Schiller'in çalışmaları, bu kavramın anlaşılmasında önemli bir rol oynamış ve iletişim araştırmaları alanında eleştirel ekonomi politik yaklaşımların gelişmesine katkıda bulunmuştur. Kültür emperyalizmine karşı direnç, yerel kültürlerin korunması ve geliştirilmesi ile mümkündür. Bu bağlamda, Schiller'in çalışmaları, kültürel bağımsızlık mücadelesinde önemli bir rehber niteliğindedir. Türkiye'de ise Batılılaşma süreci ile birlikte kültür emperyalizmi belirgin hale gelmiş ve bu süreçte aydınlar kritik bir rol oynamıştır. Aydınların Batı'nın bilimsel ve teknolojik gelişmelerini benimserken, kültürel değerleri ve yaşam biçimini de uyarlamaları, toplumda kimlik krizine ve kültürel yabancılaşmaya yol açmıştır. Kültür emperyalizmine karşı direnç, yerel kültürün korunması ve çağdaş dünyanın gerekliliklerine uyum sağlayan bir kültürel sentez oluşturulması ile mümkündür. Aydınların, yerel kültürü göz ardı etmeden, Batı'nın bilimsel ve teknolojik gelişmelerini uyarlamaları, Türkiye'deki kültürel dönüşümün sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesine katkıda bulunacaktır.

1.7.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültürümüz hakkında resmi çalışmalar yapma, geliştirme, meşru bir hedef belirleme ve değerlendirme görevi, Millî Eğitim Bakanlığı'na 1 Haziran 1933'de 2287 sayılı kanun ile verilmiştir. ⁴⁸ Kültür hizmetlerinin yürütülmesi için 1935'ten 1938'e kadar Kültür Bakanlığı ve vilayetlerde kültür müdürlüğü kurulmuştur. Kültür Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlıklarının kurumsal tarihini incelemek oldukça meşakkatlidir. İki Bakanlığında birbiri adı altında

⁴⁷ İlhan, a.g.e., s.78-80.

⁴⁸ Sadi Bayram, "Kültür Bakanlığı Tarihçesi Milli Kültür Günümüz Türkiye'si ve Muasır Medeniyetler Seviyesi," *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi*, no.111, İstanbul, Aralık 1997, s. 9-18.

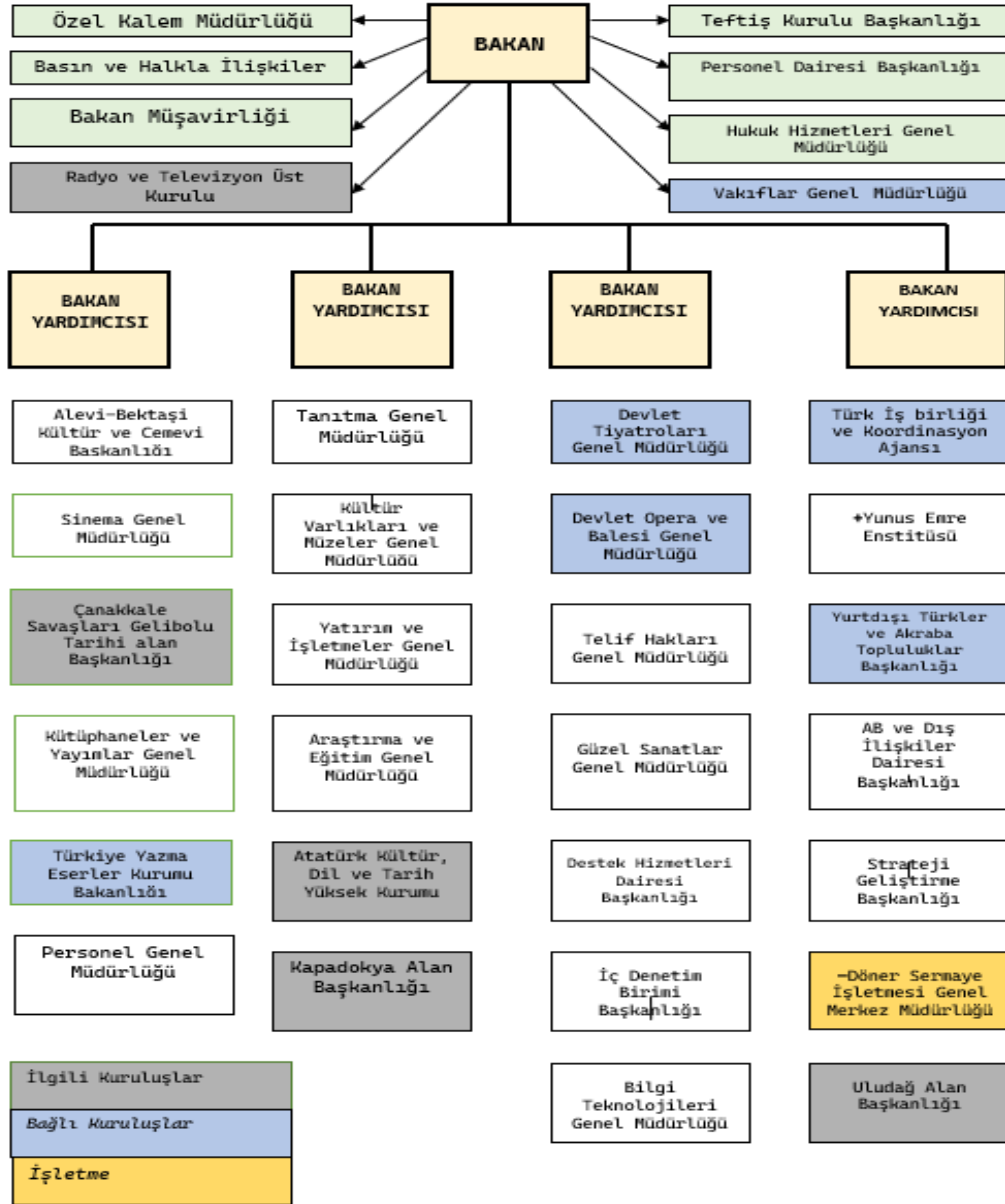
çalışmalarını sürdürdüğü ve birleştiği zamanlar olmuştur. 1935 ile 1941 yılları arasında, Maarif Vekaleti, Kültür Bakanlığı olarak bilinen adı altında faaliyetlerine devam etmiştir.

16 Ocak 1949'da 5441 sayılı kanunla Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nün ve 23 Mart 1950'de 5632 sayılı kanunla Milli Kütüphane Müdürlüğü'nün kurulmasının ardından 1965'te Millî Eğitim Bakanlığı çatısında Kültür Müsteşarlığı kurulmuştur. Devlet Opera ve Genel Müdürlüğünün 14 Temmuz 1970'te kurulması, eğitim ve kültür işlerinin aynı çatı altında yürütülmesinin bir karmaşa olacağını göstermiştir. Bundan dolayı 13 Temmuz 1971'de 4/553 sayılı kanunla Kültür Bakanlığı kurulmuştur. Millî Eğitim Bakanlığının Kültür Müsteşarlığı ve bağlı Genel Müdürlükleri Kültür Bakanlığına bağlanmıştır. 1972 yılında hem kapatılıp hem de yeniden kurulmasının ardından 26 Haziran 1977'de tekrar Millî Eğitim Bakanlığı ile birleştirilmiştir. Bir yıl sonra Kültür Bakanlığı tekrar kurulmuş ve 1981'de bu kez Turizm çalışmaları da eklenerek Kültür ve Turizm Bakanlığı adıyla düzenleme yapılmıştır.⁴⁹ 1982 yılında, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile Kültür Bakanlığı'nın birleşmesi sonucu Kültür ve Turizm Bakanlığı meydana getirilmiştir. 18 Mart 1989'da iki bakanlığa ayrılan Kültür Bakanlığı, beşinci kez isim değiştirmiştir. Kültür Bakanlığı olarak çalışmalarını sürdürmüştür.

9 Nisan 2003 tarihinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı yeniden yapılandırılarak iki bakanlık bir araya getirilmiş ve merkezi, yerel ve uluslararası birimlerle donatılmış yeni bir bakanlık oluşturulmuştur. Daha sonra, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş yapıldıktan sonra, 10 Temmuz 2018 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı, merkez, yerel ve dış temsilcilikler ile bağlı kurum ve kuruluşları bünyesinde barındıran bir yapıya kavuşmuştur.⁵⁰

⁴⁹ Selçuk Kantarcıoğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür*, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 1990, s. 16-17.

⁵⁰ T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. "2019-2023 Stratejik Plan." Kültür ve Turizm Bakanlığı, 20. s.

Şekil 1: Kültür ve Turizm Bakanlığı Merkez Teşkilat şeması⁵¹

Cumhuriyet'in Kuruluşundan bugüne kadar Kültür Bakanlığının sürekli olarak yeniden teşkilatlanması ve yanı sıra gelen diğer çalışma alanları oldukça karmaşık bir düzenle ilerlemesini sağlamıştır. Kültür politikaları çerçevesinde, merkezî idare ile mahallî idareler arasında görev dağılımının değerlendirilmesi zorunludur. Çevre ve Orman Bakanlığına bağlı

⁵¹Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Merkez Teşkilatı", <https://www.ktb.gov.tr/TR-183813/merkez-teskilati.html> Erişim: 10.04.2024.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlı Milli Saraylar Dairesi gibi devlet içine dağılmış birimlerin uyumlu bir çalışma alanına alınması gerekmektedir. Türkiye'de kültür politikaları için devlet içinde dağılmış birçok birim vardır ancak

Kültür ve Turizm Bakanlığının ülkedeki konumu kültür politikalarının tek bir elden yürütüldüğü imajını vermektedir. Turizm çalışmalarının kültür alanını kamufle ettiği gerçeği ise ekonomik kaygılardan ötürü göz ardı edilmektedir.⁵²

1.8. 1980 Sonrası Hükümet Programlarında Kültür

1980 yılı, Türkiye'nin siyasi ve sosyal yapısında derin değişikliklerin yaşandığı bir dönüm noktasıdır. Bu yıl, darbe ile şekillenen bir siyasi atmosferin yanı sıra, kültürel politikaların yeniden tanımlanmasına da zemin hazırlamıştır. Hükümet programları, kültürün toplumsal kalkınmadaki rolünü yeniden değerlendirirken, özgürlüklerin sınırlarını çizen yeni yasal çerçeveler de oluşturmuştur. Bu metin, 1980 sonrası Türkiye'de hükümetlerin kültür alanındaki yaklaşımlarını, uyguladıkları politikaları ve bu politikaların toplumsal hayata etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

1.8.1. VI. Demirel Hükümeti 1979-1980

VI. Demirel Hükümeti zamanında, Kültür Bakanlığı görevini üstlenen Sivas Milletvekili Tefik Koraltan, dönemin eğitim ve kültür politikaları açısından merkezi bir rol oynamıştır. Süleyman Demirel, 1 Kasım 1979'da yaptığı hükümet programı konuşmasında, kültür ve eğitim alanlarında milliyetçi bir tutum sergileyeceklerini ve bu sektörlerin uluslararası ve Marksist etkilerden uzak tutulacağını belirtmiştir. Bu yaklaşım, yönetim, yasal düzenlemeler, müfredat, ders kitapları, kültürel etkinlikler ve yayınlar gibi eğitimle ilgili çeşitli alanlarda milli değerlerin korunmasını ve güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Demirel'in bu vurguladığı noktalar, o dönemin eğitim ve kültür politikalarının ana prensiplerinden birini oluşturmuş ve devletin kültürel işlerdeki tutumunu biçimlendirmiştir. Bu politikalar, Türkiye'nin kültürel ve eğitim alanındaki gidişatını etkileyen temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.⁵³

22 Kasım 1979'da hükümet programı müzakereleri devam ederken Meclis kürsüsünde Necmettin Erbakan Milli Selamet Partisi adına, Süleyman Demirel'in 11 Kasım'da

⁵² İnce, a.g.m., s.75-92.

⁵³ İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, haz., *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (12 Kasım 1979-9 Kasım 1989), Cilt 7, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, s.5601.

gerçekleştirdiği konuşmasında yukarıda geçen kültürün milli olarak korunmasına değinmiş ve eksik olarak gördüğü bazı detayları dile getirmiştir. Bu detaylar içerisinde “Tarihi ve kültürel bağlarımız bulunan ülkelerden yabancı yatırımın çekilmesi için çaba sarf edilmesi”⁵⁴ vurgusu önemlidir. Kültür bağlarının tarihi zeminde birleştiği ülkeler ile ekonomik ortaklık yapmak, kültürün milli olarak korunmasına katkı sağlar. Bu gerçeği belirtmek önemlidir. Çünkü yaşanan çağda, ekonomik ilişkilerin geliştiği ülkelerden sadece iktisadi metotlar alınmamakta; aynı zamanda sanat ve kültür alanında da büyük etkileşim yaşanmaktadır.

İstanbul CHP Milletvekili Metin Tüzün de IV. Demiral Hükümet programı müzakerelerinde kültür alanında bahsedilen millileştirmede izlenecek yöntem üzerinde durmuştu. Dönemin cumhuriyetçi cephesinin en büyük korkusu ise bu millileştirmede Atatürk ilkelerine bağlılığın gevşetilmesi olmuştur.

İkinci Meclis oturumunda Milliyetçi Hareket Partisi Niğde Milletvekili Sadi Somuncuoğlu, Türk kültürü bahsinde eski iktidarın eleştirisini yapmıştır. Somuncuoğlu, Türk kültürü ve sanatının özgün niteliklerle gelişip uluslararası alanda tanıtılmasına Devlet’in destek vereceği yönündeki taahhütlerin yerine getirilmediğini, tersine, köklü tarihi mirasımız olan kültürel değerlerimizin yeterince değerlendirilmediğini ifade etmiştir.⁵⁵ Türk Meclisinde milliyetçi kanadın kültür işlerinde bağımsız kurumların kurulmasına ve hareket sahalarının geniş olmasına şiddetle karşı oldukları anlaşılmaktadır.

Açıkça ifade edilmesi gerekir ki, IV. Demirel Hükümet Programında kültürle alakalı işlerin önemi vurgulanmamış: tek bir cümle üzerine kültürün milli olarak korunması açısından birkaç tartışma açılmış ve bunların tatmin edici neticeleri olmamıştır.

1.8.2. Ulusu Hükümeti 1980-1983

23 Eylül 1980 tarihinde kurtulan Ulusu Hükümeti’nin başkanı Saim Bülend Ulusu, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Türkiye Cumhuriyeti’ni muhafaza ve koruma görevini yerine getirildiğini, 12 Eylül 1980 tarihinde devlet idaresinin ele alınmasıyla, o günden sonra yasama ve yürütme yetki ve sorumlulukları, devlet yönetimini üstlenen Milli Güvenlik Konseyi, yasama ve yürütme görev ve yetkisini Türk Milleti adına kullanmıştır. Bu durumu dile getiren 44. Hükümet, programını açıklamıştır. Ulusu Hükümeti’nin Kültür Bakanı Mustafa Cihat Baban olmuştur.

⁵⁴Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 7, s.5631.

⁵⁵ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 7, s.5694.

Cihat Baban kültür işleri için Demokrat Parti döneminde pek çok hizmette bulunmuş; Turizm Teşvik Kanunu, Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hazırlanmasında ve çıkartılmasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca, Edebiyat ve Sanat Eserlerini koruma için kurulan Berne Birliğine katılım sağlamıştır.⁵⁶

Ulus programı duyururken siyasal, yönetsel, iktisadi, toplumsal ve kültürel alanlardaki temel yasal engellerin belirlenip, bu engellerin ortadan kaldırılacağı, gündemin öncelikli iki konusu olan kamu düzeni ve ekonominin istikrara kavuşması, ülkenin toplumsal ve kültürel dokusunun hızla düzeltilmesiyle sağlanabileceği ifade edilmiştir. Siyasi ve ekonomik tedbirler, sosyal sistem ve özellikle eğitim sistemi ile bütünleştirilmediği takdirde, sorunlar karşısında kalıcı ve köklü çözümler üretilemeyeceği belirtilmiştir. Hükümet her türlü sosyal meselenin, başta eğitim olmak üzere kültür ve çalışma sorunları üzerine gidileceğini; ekonomik kalkınmanın yanı sıra sosyal güvenlik programı uygulanmasına geçileceğini de ifade etmiştir.⁵⁷

1.8.3. I. Özal Hükümeti 1983-1987

6 Kasım 1983 seçimlerinde iktidar olan Anavatan Partisi'nin kurucu lideri Turgut Özal, 19 Aralık 1983'te yeni parti programını açıklamıştır. Bu açıklamada, Türkiye'de kültür ile ilgili muhafazakârlık anlayışının milli, manevi ve ahlaki değerlere, kültürümüze, geçmişimize, geleneksel töre ve adetlerimize bağlılık olduğunu vurgulamıştır. Özal iyi, güzel, kıymetli olanı muhafaza etmek istediklerini; bağnaz, mutaassıp ve modernliğe kapalı olmadıklarını belirtmiştir. Tam tersine ilerlemeye açık, modern, müreffeh ve kudretli bir Türkiye'nin en büyük amaçları olduğunu söylemiştir. Ayrıca laik olmayı, manevi değerlerin korunması, vicdan, dini inanç ve ibadet hürriyeti, dini kültürün geliştirilmesi gibi konularda kısıtlayıcı unsur olarak görmediklerini de belirtmiştir.⁵⁸

Turgut Özal aynı programın içinde bir 'Güvenlik Hizmetleri Master Plan'ından bahsetmektedir. Kuruluş, çalışanlar, öğretim araç gereçleri, altyapı yatırımları, toplumsal ve kültürel gereksinimler belirlenerek uygulanacağı belirtilen Master Plan'ın 2000 yılına kadar olan dönemi içine alacak şekilde hazırlanacağı vurgulanmıştır. Ancak Güvenlik Hizmetleri Master Planı'na dair herhangi bir hazırlık ve veri kaydına rastlanılmamaktadır.⁵⁹

⁵⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi, 9. Dönem, 22. Cilt, 77. Birleşim, 49. sf. Türkiye Büyük Millet Meclisi, 9. Dönem, 10. Cilt, 10. Birleşim, s. 301.

⁵⁷ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 7, s. 5958.

⁵⁸ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 7, s. 5978.

⁵⁹ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 7, s. 5985.

Halk eğitimine devamlılık kazandırmanın, okul dışı eğitim ve kültür faaliyetlerinin geliştirilmesine bağlı olarak dönemin teknolojisi olan radyo ve televizyondan etkili bir şekilde faydalanılması gerektiğinin üzerinde durulmuştur. Kültür ve sanatın milletlerin gelişmesindeki en önemli konular olduğu, kültür ve sanatın milli değerlerin korunmasında ve gelişmesinde olduğu kadar, milletlerarası dayanışma ve yakınlaşma için temel unsurlar olduğu parti programında dile getirilmiştir. Yurt dışında yaşayan Türkler için de kültür unsurlarının önemini dile getirilmesi önemlidir. Yazar ve sanatçıların eserlerinin haklarına dikkatle riayet edilmesi, edebi çalışmalar, müzik, görsel sanatlar, halk bilimi, film ve tiyatro alanlarının teşvik edilmesi; kültür, sanat ve öğretim stratejilerinin temel amacı olarak tanımlanmıştır. Sanatçıların himaye altına alınması ve geliştirilmesi hususunda devletin sağladığı destek kritik öneme sahiptir. Eski eserlerin korunması, yaşatılması ve tarihi-kültürel mirasa saygı duyulması gerektiğinin altı çizilmiştir. Kütüphanelerin zenginleştirilmesi, modern imkân ve araçların yurda temin edilerek dağıtılması, ilim ve kültür yayınlarının yaygınlaştırılması için, gerekli tedbir ve teşvikleri getireceklerini vaat etmişlerdir. Radyo, televizyon ve basının milli kültürün tanıtılmasında ve yayılmasında önemli olduğu için Anadolu medyasının destek önlemleriyle kuvvetlendirilmesi, medya ve yayıncılık faaliyetlerinin eşit bir şekilde yayılmasını sağlayacak bir stratejiyi uygulayacaklarını ifade etmişlerdir. Telif ücretleri için belirli bir vergi sınırı da kültür tedbiri arasında vurgulanmıştır. Yurt dışındaki Türk işçilerin, Türk kültürüne bağlılıklarının korunması ve geliştirilmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Buradaki önemli detay yurt dışına giden vatandaşların zayıflayan kültür bilincine dair önlem alınması gerektiğidir. Turgut Özal'ın, turizm konusunda yapmış olduğu çalışmalar sektöre Cumhuriyet tarihinde ender rastlanacak bir ivme kazandırmıştır.⁶⁰

Ortadoğu'yla ortak bir kültür ve tarih paydasının altını çizen Turgut Özal, Türkiye'nin İslam dünyasına ehemmiyet göstermesinin hayati olduğunu, bundan dolayı tüm Arap ve İslam ülkeleriyle olumlu ilişkiler geliştirmek için ciddi bir çaba sarf edileceğini söylemiş⁶¹ ancak özellikle I. Körfez Savaşı'nda Amerika'nın müttefiki olarak yer almıştır. Birçok araştırma Kerkük- Yumurtalık Boru Hattı'nın kapatılmasının ciddi ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlara yol açtığını bugün ısrarla ortaya koymaktadır.⁶²

⁶⁰ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 7, s. 6000.

⁶¹ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 7 s. 6009.

⁶² Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II- 1980-2001)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 258.

1.8.4. II. Özal Hükümeti 1987-1989

Anavatan Partisi seçimlerden sonra 21 Aralık 1987'de başa geçerek kaldığı yerden devam etmiştir. Parti Programında kültür alanında önemli bir değişiklik yapılmamıştır. Turizm alanına verilen dikkatin kültür alanına verilmemesi meselenin tam olarak ekonomik boyutlarla ele alındığını göstermektedir.

Kültür ve Turizm Bakanı olan Mükerrerem Taşçioğlu'nun Parti programında söz alması önemlidir. Çünkü 1980 sonrası parti programları açıklanırken Kültür Bakanlarının söz hakkı alıp program içeriğinde konuşmamışlardır. Taşçioğlu konuşmasında, Bulgaristan'daki Türklere yapılan zulüm karşısında, Türk Milletinin verdiği tepkiyi dünyaya Anavatan Partisi'nin duyurduğunu, Bulgaristan'ın Türkiye ile ilişkilerini normal hale getirmek için, Türklerin dinî ve kültürel haklarına saygı göstermekten başka çaresi olmadığını, Türkiye'ye göç etmek isteyenlere imkân verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁶³

1.8.5. Akbulut Hükümeti 1989-1991

29 Kasım 1987'de yapılan seçimlerin ardından Anavatan Partisi üçüncü kez iktidara gelmiştir. Turgut Özal, 3 Ekim 1989 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde aday olup, üçüncü turda da 263 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. cumhurbaşkanı olmuştur. 9 Kasım 1989'de Anavatan Partisi'nin olağanüstü kongresinde Yıldırım Akbulut, Turgut Özal tarafından Başbakanlık görevine getirilmiştir. Çankaya eksenli siyaset, Türk siyasi hayatının en tartışmalı konularından biridir. Dönemin Sosyaldemokrat Halkçı Partisi Genel Başkanı Erdal İnönü, bu siyaseti uzaktan kumandalı hükümet şeklinde tanımlamıştır.⁶⁴

18 Mart 1989'da kültür ve turizm çalışmaları ayrılmış, Kültür Bakanlığı kurulmuş ve kültür politikaları bu bakanlık altında devam ettirilmiştir. 10 gün sonra ise 26 Mart 1989 yerel seçimleri yapılmış, Akbulut Hükümeti başa geçmiş ve dönemin Kültür Bakanı İstanbul Milletvekili Namık Kemal Zeybek olarak belirlenmiştir. Zeybek, hukuk fakültesi mezunu olmasına rağmen siyasi kimliğiyle tanınmıştır. Milliyetçi grubun önemli isimlerinden biri olan Zeybek, Türk Dünyası ile ilgili çalışmalarıyla da bilinmektedir.

Akbulut Hükümeti, 10 Kasım 1989'da parti programını açıklamıştır. Başbakan Akbulut, programda muhafazakârlık anlayışlarını, ahlaki, milli ve manevi değerlere, tarihe,

⁶³ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 7, s. 6194.

⁶⁴ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 319.

kültüre, örf, âdet ve geleneklere bağlılık olarak tanımlamıştır.⁶⁵ Çoğu kum-deniz-güneş turizmine yönelik türdeki tesislere, modern termal, golf, kültür, kamping ve kongre turizminin arz çeşitliği olarak getirilmesine ağırlık verileceği ifade edilmiştir. Kalkınma, çağdaşlaşma ve dışa açılma çalışmalarının özünü milli kültürün oluşturacağını söylemiştir. Modernleşmenin kökleri arasında yer alan özgür düşünce, bilimsel düşünce tarzı, keşfetme isteği, ilerleme arzusu, iş disiplini ve birikim yapma alışkanlığı gibi faktörlerin Türk toplumunda genişlemesini sağlamak adına, ulusal kültürün zenginliklerinden istifade etmek önemlidir.⁶⁶

Milli kültürü, manevi değerlerin korunması, geliştirilmesi, milli bütünlük ve dayanışmanın sağlanması için temel unsur olarak görmüşlerdir. Ayrıca kalkınma politikalarında milli kültürü temel ilke olarak benimsemişlerdir. Bu sayede milli kültürü gelecek nesillere zenginleştirerek aktaracaklarını belirtmişlerdir. Program, dünya barışının sağlanmasının yolunu, kültürel alışveriş olduğunu vurgulamıştır.⁶⁷

Program devletin Türk film sanayiine her türlü desteği vereceğini, sanatçı ve eser sahiplerinin haklarını koruyacağını, tarihi ve kültürel mirasımızı yaşatacak ve koruma bilincini yaygınlaştıracak tedbirleri alacağını vurgulamıştır. Tarihi eser kaçakçılığına karşı gerekli önlemler alınacağını, yurt dışına çıkarılan eserlerin geri getirilmesi için çalışmaların sürdürüleceği ifade edilmiştir. Tüm ülkede kütüphane servislerinin daha etkin ve eşit bir biçimde genişletilmesi amacıyla yeni inisiyatifler hayata geçirilecek, kitap okuma kültürünün artırılması, yeni ve değerli eserler yaratacak kabiliyetli bireylerin bulunup desteklenmesine özen gösterilecektir. Tarih araştırmalarının ve araştırmacılarının arttığı bir dönemde, arşiv belgelerinin tasnif edilmesine önem verileceği vurgulanmıştır. Türk sanat ve edebiyatının dünyaya tanıtılması amacıyla, yazarların eserleri yabancı dillere çevrilmek, bilim ve kültür yayınlarının yaygınlaştırılacak şekilde çalışmalar yapılacağı vurgulanmıştır. Öncelikle Türk-İslam sanat eserleri olmak üzere, kültürel mirasın korunması, onarımı ve restorasyonu parti programının önceliği olarak belirlenmiştir. Kültür ve sanat stratejilerinin temel gayesi, toplumsal ve kültürel yaşamda mühim bir yere sahip olan görsel sanatlar, halk bilimi, film, sahne sanatları, yazın, müzik ve diğer sanat branşlarının ilerletilmesi olarak belirlenmiştir. Çağdaş bir yaklaşımla, milli kültür birikiminden yararlanılarak, opera, bale ve orkestra

⁶⁵ İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, haz., *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (9 Kasım 1989-30 Ekim 1995), 8. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, s. 6303.

⁶⁶Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 8, s. 6314.

⁶⁷Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 8, s. 6318.

çalışmalarında, tiyatro çalışmalarında yerli eserlere ağırlık verileceği, devletçe özel tiyatroların destekleneceği vurgulanmıştır.⁶⁸

Yıldırım Akbulut bir yıl yedi ay gibi kısa bir zaman diliminde hükümetin başında kalmış, ancak diğerlerine nazaran daha çok kültür başlığını kullanan hükümet programını açıklamıştır. Milli Kültür vurgusunun yüksek sesle ifade edilmesi parti programındaki en göze çarpan detay olmuştur. Genel itibarıyla Turgut Özal'ın açıklamış olduğu kültür programını tekrar niteliği olsa da ondan farklı olan detaylar dile getirilmeye çalışılmıştır.

1.8.6. I. Yılmaz Hükümeti 1991-1991

17 Haziran 1991'de Bakanlar Kurulunun teşkil edilmesi için, Rize'den milletvekili olan ve Ahmet Mesut Yılmaz görevi devralmıştır.⁶⁹ Kültür Bakanı olarak ise Kırşehir Milletvekili Avukat Gökhan Maraş atanmıştır. 30 Haziran 1991'de meclise sunulan hükümet programında kültürle ilgili ilk olarak çağdaş dünyanın, Geleneksel ekonomik ve toplumsal düzenin, ilerleyen teknoloji ve kültürel değişimler karşısında sıkıntı çektiği ortaya konmuştur. Sağlık, eğitim, kültür harcamaları ve konut kredi faizinin vergiden düşmesi için kanunî düzenleme yapılacağı, çağdaş eğitimde video, bilgisayar, televizyon gibi önemli teknolojilerin kullanımının genişletileceği, bunun için TV kanallarından birinin eğitime ve öğretime ayırılacağı programa alınmıştır. Yurt dışında yaşayan nüfusun vatan ve millete, ortak bağlılıklarının muhafaza edilmesi gerekli önlemlerin alınacağı da söylenmiştir.⁷⁰

Ana Vatan Partisi'nin daha önceki dönem programlarında geçen birçok yerin aynı olması dikkat çekmiştir. Ancak programda kalan farklı vurgular da aktarılmıştır. Anavatan Partisi'nin genel çizgisi, ulusal kültürün zenginleştirilmesi ve genişletilmesinin, gelişme stratejilerinin ana prensiplerinden biri olduğunu göstermiştir. Dördüncü iktidar aralığında parti programlarının birbirine benzerlik gösterdiği, hatta birçok noktada aynı olduğu ortaya konmuştur. Yaklaşık sekiz yıllık bu süreçte yapılan iyileştirmelerin aşırı yetersiz kaldığı, sadece özel sektörün teşvik edildiği, eğitim ve kültür alanında muhafazakarlık vurgusunun yüksek sesle duyurulduğu bir kültürel dönem yaşanmıştır. Kültür harcamalarının vergiden düşürülmesi için kanunî düzenleme yapılması ve yapılacak olan atılımların bir vergi reformunu da beraberinde getirmesi gerektiği belirtilmiştir.

⁶⁸ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 8, s. 6318.

⁶⁹ **T.C. Resmî Gazete**, 18 Haziran 1991, Sayı 20905, s. 1

⁷⁰ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 8, s. 6426.

Mesut Yılmaz, parti başkanı seçilmiştir ve Çankaya eksenli siyasete darbe vurmuştur. Partideki liderliğini güçlendirmiştir ve kurucu lider Turgut Özal ile arasını açmıştır. Böylece Türk siyaseti yeni bir boyut kazanmıştır.⁷¹

1.8.7. VII. Demirel Hükümeti 1991-1993

20 Ekim 1991’de genel seçimlerinin sonucunda Doğru Yol Parti’si birinci parti olarak çıkmış, fakat tek başına hükümet kurması mümkün olmamıştır. Cumhurbaşkanı Turgut Özal seçimler sonucunda Demirel’i hükümet kurmakla görevlendirmiştir. Doğru Yol Partisi ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti arasında bir koalisyon hükümeti kurulmasına karar verilmiştir. Türk siyasi tarihinin en geniş tabanlı hükümetlerinden biri olarak tarihe geçmiştir.

Hükümet, açıkladığı programında kültür politikalarını; kendini tanımaktan ve açıklamaktan korkmayan bir toplum oluşturmak şeklinde tanımlamıştır. ⁷²Cumhuriyetçi, evrensel, laik, milli kültürü geliştirici, fikir özgürlüğüne dayalı bir eğitim politikasını esas aldıklarını amacın nitelikli ve kişilikli insan yetiştirmek olduğunu vurgulamışlardır. Eğitimde laiklik ilkesine göre hareket edildiğini ve kültür derslerini herkese ortak verdiklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra liselerin çok amaçlı programlarla desteklendiği vurgulanmıştır⁷³ Eğitim ve kültürün yanında bilim ve teknolojiye de önem verildiği, gençlerin yaratıcılığının desteklendiği, kültür zenginliği ve ekonomik kalkınma için bütün imkanların kullanıldığı vurgulanmıştır. ⁷⁴

Programda belirtilen başka bir konu bakanlığa bağlı yeni kurum ve organizasyonların oluşturulmasıdır; bu sayede özel medya aracılığıyla kültür ve sanat etkinlikleri düzenlenecektir. Bilgi toplumu yaratma sürecinde halkın okuma alışkanlığını özendirerek çalışmalar yapılacağı bunun için kütüphanelerin ve kitaplıkların çağdaş teknolojik olanaklarla bütünleştirilerek yaygınlaştırılacağı, gelişmiş toplumlar düzeyine çıkmak için kütüphanelerin içeriklerine ve kitap sayısına özen gösterileceği vurgulanmıştır.⁷⁵

Programda dikkat çekilen önemli bir konu özel sektörün kültürel yatırımlara özendirilmesi hususudur. Sendika, üniversite, diğer kitle örgütleri ve yerel yönetimlerin etkinlikleri ile girişimlerinin destekleneceği vadedilmiştir. Hükümet programlarında yerel yönetimlerin kültür ve sanat alanındaki rolü ilk kez vurgulanmıştır. Bu bağlamda 1991

⁷¹, Süleyman Aşık, “Turgut Özal’ın Cumhurbaşkanı Seçilmesi Sürecinde ve Sonrasında Yaşanan Bazı Gelişmeler”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17/34, Eylül 2017, s. 431-65.

⁷²Neziroğlu, a.g.e., Cilt 8, s. 6564.

⁷³ Neziroğlu, a.g.e., Cilt 8, s. 6537.

⁷⁴Neziroğlu, a.g.e., Cilt 8, s. 6591.

⁷⁵ Neziroğlu, a.g.e., Cilt 8, s. 6592.

Koalisyon Hükümeti programı önemli bir referans noktasıdır. Kültür Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren tiyatro, opera, bale, halk dansları, korolar ve diğer sanat dallarında yeniden yapılanma programları hayata geçirilerek, demokratik bir yönetim anlayışı ve ülke çapında nitelikli bir yaygınlaşma hedeflenmiştir. Programda sinema için yeni yasalar çıkarıldığı, film yapma, dağıtma, satma ve gösterme işlerinin daha iyi olduğu ifade edilmiştir. Televizyonla sinema arasında sorun kalmadığını, sanatçıların ve sanat işçilerinin sosyal güvencelerinin olduğu vurgulanmıştır.⁷⁶

Ulusal kültürü özgürleştirip geliştirmek için ciddi bir teşvik yapacaklarını ve evrensel değerlere ulaşmayı temel bir amaç olarak göreceklarını belirtmişlerdir. Programda ulusal ve evrensel kültür arasındaki ilişki önemli bir yer tutmaktadır, ancak programdaki bu ilişki çelişkili ifadelerle anlatılmıştır. Programda basın ve yayın özgürlüğüne de dikkat çekilmiş, telif hakları üzerindeki vergilerin kaldırılacağı vadedilmiştir. Eski kültürel değerlerin korunup, derlenip, geleceğe taşınarak evrensel uygarlığa armağan edileceğine değinilmiştir. Bu hususta 1983'te çıkartılan 2863 sayılı Eski Eserleri ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın⁷⁷ yeniden düzenleneceği parti programında vadedilmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki yeni bir düzenleme 2001 yılına kadar yapılmamıştır.⁷⁸

Türkiye'nin Avrupa'nın her alandaki kurumlaşmasına katkısı olmadan, Avrupa'nın doğal boyutlara erişemeyeceğini belirterek, hükümetin Türk ve Avrupa toplumlarını bir araya getiren tarihi, siyasi, ekonomik ve kültürel müşterek noktaları arttırıp sağlamlaştırmak için adım atmaya kararlı olduğu vurgulanmıştır. Avrupa'da Türkiye'nin de layık olduğu konumu elde etmesi için tedbirler alacaklarını belirtmişlerdir. Hükümetin ulusal hedefinin bu durum olduğu vurgulanmıştır.⁷⁹

Yedinci Demirel koalisyon hükümetinin programı kültür politikalarına ciddi bir pay ayırmıştır. Bu geniş tabanlı hükümet sisteminin getirdiği bir ayrıcalık olarak değerlendirilebilir. 1980'den sonra hükümet programlarında kültüre en fazla yer veren yedinci Demirel koalisyon hükümeti programı olduğu gözlenmiştir.

⁷⁶Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 8, s. 6593.

⁷⁷ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK), *Resmî Gazete* 18113 (23 Temmuz 1983), Kanun No. 2863, md.7, s.444.

⁷⁸ Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB), "Müzeler Bakanlığı", <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-110024/s-s.html> Erişim: 03.04.2024.

⁷⁹Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 8, s. 6597.

1.8.8. I, II ve III. Çiller Hükümeti 1993-1995

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in hükümeti oluşturma kurma verdiği Tansu Çiller, VII. Demirel Koalisyon Hükümeti'ni devam ettirerek I. Çiller Hükümeti'ni kurmuştur. Oluşturdukları yeni kabinede Kültür Bakanlığı koltuğuna iki yıl üç ay kadar kısa bir süre içerisinde SHP'den Mersin Milletvekili Durmuş Fikri Sağlar, Adana Milletvekili Timurçin Savaş ve CHP'den İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş sonrasında İsmail Cem birbiri ardına göreve getirilmiştir.

Hükümet programında kültürle ilgili en önemli vurgu, evrensel kültür değerleriyle millî kültür mirasının zengin ve çeşitli öğelerinin sanatla bütünleşebilmesi vurgusu olmuştur.⁸⁰ Programın kültür hakkındaki genel iması bu ekseninde devam etmiştir. Türkiye'nin, Batı ile bütünleşen, lâik, çağdaş, İslâm âleminin demokratik bir üyesi, yeni bağımsız ülkelerin rol modeli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınmanın İslamiyet ile bağdaştığını ve bunun demokratik bir zeminde tahakkuk ettiği vurgulanmıştır.⁸¹

Avrupa Birliği'ne dahil olma umutları hükümet programına yansımıştır. Burada Avrupa kültürünün Türkiye olmadan doğal sınırlarına ulaşamayacağı da vurgulayarak kendi içinde tutarsız bir özgüven unsuru barındırdığı söylenebilir.⁸²

Turizm politikasının kültürel mirasa hassasiyet göstererek uygulanacağı ve evrensel değerlere uyum sağlanacağı vurgulanmıştır. Koruma kapsamına alınmış kültür varlıklarının planlanması ve restore edilmesi için özel fon oluşturulması planlanmıştır. Kültürel mirasa dair yapılan çalışmalarda halkın mağdur edilmemesi için "Hazine Arazisi ile Takas" ilkesi doğrultusunda hareket edileceği vurgulanmıştır.⁸³

Hükümet Programındaki "evrensel kültürle bütünleşme" söylemlerinden rahatsız olan milletvekilleri programı ciddi şekilde eleştirmiştir. Eleştiren milletvekilleri arasında: ANAP lideri eski Başbakan Mesut Yılmaz⁸⁴, Milliyetçi Çalışma Partisi (Milliyetçi Hareket Partisi)'nden Muharrem Şimşek⁸⁵ ve VII. Demirel Hükümeti'ni de şiddetle eleştiren Refah Partisi lideri Necmettin Erbakan⁸⁶ vardır.

⁸⁰ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 8, s. 6738.

⁸¹ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 8, s. 6739.

⁸² Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 8, s. 6743.

⁸³ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 8, s. 6762.

⁸⁴ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 8, s. 6784.

⁸⁵ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 8, s. 6902.

⁸⁶ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 8, s. 6784.

II. Çiller Hükümeti güven oyu alamadığı için kurulamamıştır. Hükümet programı, Yedinci Beş Yıllık Planı'nı ülkenin önündeki en önemli değişim projesi olarak görmüştür. Genç nüfus sebebiyle, eğitim ve kültür çalışmalarına önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunun için orta vadeli planlara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.⁸⁷

Millî kültürü ve zenginliği, yeni nesillere daha iyi tanıtabilecek programların üretilmesi gerektiği vurgulanmıştır. I.Çiller Hükümeti, milli kültür konusunu, evrensel kültür beyanları ile aldıkları eleştiriler neticesinde program içeriğine katmışlardır. Hatta açıklamalarına netlik kazandırmak açısından, millî kültürü zenginleştirip, geliştirirken, bir yandan da Türk Kültürünün eserlerini, koruyup tüm insanların yararına sunmak istediklerini vurgulamışlardır. Bununla birlikte, bütün dünyanın ilgisini çekecek şekilde çalışmalar yapılacağı vurgulanmıştır. Tiyatro ve sinemaya verilen desteğin, kitap okuma ve yazmaya teşvik programlarının artırılmasının hükümet için mühim olduğunu ifade etmişlerdir. Türk Dünyası için de eklemeler yapan I. Çiller Hükümeti, bütün Türk dünyası gençliğini de içine alarak müşterek şuurun güçlendirilmesi için çalışmalar yapılmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca yut dışına kaçırılan tarihi eserlerin ülkemize iade edilmesi konusu da gündeme getirmiştir. Hükümet alınan tedbirlerin yetersizliği üzerinde durmuştur. Yeni tedbirler alınmasına rağmen eser kaçırılmasının devam ettiğine dikkat çekmiştir.⁸⁸

17 Ekim 1995 tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel hükümet kurma yetkisini DYP lideri Tansu Çiller'e vermiştir.⁸⁹Bunun üzerine Tansu Çiller, bir önceki koalisyon ortağı CHP ile anlaşarak 30 Ekim 1995'te DYP- CHP Koalisyon Hükümetini kurmuş, 31 Ekim 1995'te Hükümet programını açıklamıştır. Kültür Bakanı olarak CHP İçel Milletvekili Durmuş Fikri Sağlar'ı atamıştır. Daha önce Ankara Milletvekili yapmış olan Mehmet Budak, Durmuş Fikri Sağlar'ı yolsuzlukla suçlamış ve meclise gensoru vermiştir.⁹⁰ Ayrıca Durmuş Fikri Sağlar'ın Melih Gökçek'le olan tartışmaları da önemlidir. Çünkü yapılan suçlamaların incelenmesi 2000'li yıllarda Türkiye içi önemli tartışmaları anlamlandırmak açısından önemlidir.⁹¹

Hükümet programında yer alan kültür çerçevesinde Türkiye, tercih ettiği çağdaş yaşam biçimiyle, ekonomik, kültürel ve jeopolitik gerçeklerden büyük ölçüde yarar sağlayan bir

⁸⁷ İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, haz., *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (30 Ekim 1995- 11 Ocak 1999), 9. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, s. 6937.

⁸⁸ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 6990.

⁸⁹ **T.C Resmî Gazete**, 17 Ekim 1995, sayı 22436, s. 1.

⁹⁰ **Türkiye Büyük Millet Meclisi**, 19. Dönem 12. Cilt 83. Birleşim- s. 178-189.

⁹¹ **Türkiye Büyük Millet Meclisi**, 19. Dönem 14. Cilt 91. Birleşim- s. 410-418.

siyasetin dikkatli bir şekilde uyguladığına dikkat çekmiştir.⁹² Bununla birlikte I. Çiller Hükümeti'nin programında kültür ve kültür politikası hakkında başka bir detay yer almamaktadır.

1.8.9. II. Yılmaz Hükümeti 1996-1996

24 Aralık 1995'te yapılan genel seçimler sonucunda birinci parti ANAP çıkmıştır. DYP ile koalisyon hükümeti kurulma kararı alınmış ve ikinci defa Başbakanlık koltuğu ANAP lideri Mesut Yılmaz'ın olmuştur.

Koalisyon Hükümeti, 6 Mart 1996'da meclise sunduğu protokolde, kültür alanında öncelikle kentlerdeki kültürel, doğal ve tarihi değerleri koruyup yenileyeceğini, kent kimliğine uygun şehircilik ve mimariyi destekleyeceğini belirtmiştir.⁹³

Çağdaşlaşma, kalkınma ve dış dünyaya açılma amacını teşkil eden milli kültürün korunarak geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, 53. Hükümetin kültür programının ana ilkesini oluşturmuştur. Kültür varlıklarının muhafaza edilmesine özen gösterileceğine vurgu yapılmıştır. Programda, yurt dışındaki Türk vatandaşlarının milli kimliklerini koruyup vatanlarıyla bağlarını güçlendireceklerine, ayrıca Türk Cumhuriyetleri ve diğer ülkelerle kültürel ve sosyal ilişkileri artıracaklarına vurgu yapılmıştır. Yurt dışında olan kültürel ve tarihi varlıkların belirlenerek tanıtılması ve korunması için gereken önemin verilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması için çaba harcanacağı vurgulanmıştır. Hem yurt içinde hem de yurt dışında tanıtma etkinliklerinin düzenlenmesinde kamu kurumları ve kuruluşları haricinde özel teşebbüs, dernek ve vakıf faaliyetlerinin denetleneceği vurgulanmıştır.⁹⁴ Bununla birlikte hükümet programında vakıfların toplum üzerindeki kültürel etkisine de değinilmiştir. Bu programın mahiyeti vakıflar açısından önemlidir. Vakıf faaliyetlerinin sosyal ve kültürel yöndeki çalışmaları teşvik edilerek vakıf eserlerinin muhafaza edilmesi için azami gayretin gösterileceği vurgulanmıştır.⁹⁵

Hükümet programında, kültür ve sanat politikasının ana hedefi, edebiyat, resim, geleneksel danslar, sinema ve tiyatro gibi milletin sosyal ve kültürel hayatına katkı sağlayan alanları geliştirmek olarak belirtilmiştir.⁹⁶

⁹² Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 7070.

⁹³ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 7218.

⁹⁴ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 7220.

⁹⁵ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 7220.

⁹⁶ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 7245.

ANAP lideri Mesut Yılmaz, parti programında milli kültüre vurgu yapmış, 48. Hükümet'in kültürle ilgili hedeflerini tekrarlamış ve kültürün önemine dikkat çekmiştir. Çünkü parti programında kültüre ilişkin mühim meseleler hükümet programında daha açık bir çerçeve ile sunulmuştur. Kültür meselelerinin sadece somut tarih varlıklarının tespit edilmesi, arşiv ve kütüphanelerin düzenlenmesi gibi temel raf hizmetlerinden oluşmadığını ancak kültürün ulusal kimliğin en değerli varlığı olduğu vurgulanmıştır. Bilgi yüzyılına giden gelecek çağda, entelektüel ortamın ilham verdiği hedeflere ulaşmayı görev edindiklerini vurgulamışlardır.⁹⁷

II. Yılmaz hükümet programı, kültür politikalarının konu edildiği saf haliyle ortaya konduğu bir program çerçevesi olması mahiyetiyle önemlidir. Belirlenen kültür politikasının gerçekleştirildiğine dair irdeleme yapılmamıştır. Ancak 'kültür politikası' adı altında açıklama yapılması önemlidir. Çünkü çağın gelişmelerini ve beklentilerini kapsayacak şekilde kültür politikalarının ele alınması gerektiği 2000'lere giden süreçte gözden kaçırılmayacak bir gerçekliktir.

1.8.10. Erbakan Hükümeti 1996-1997

Konya Milletvekili Necmettin Erbakan Türk Siyasi hayatının en önemli ve tartışmalı isimleri arasında yer almaktadır. Necmettin Erbakan'ın "Millî Görüş" anlayışı ve dış politika yaklaşımı, Türk siyasi tarihinde çeşitli yorumlara konu olmuştur. Erbakan'ın maneviyatçı, hakkı ve insan haklarını ön planda tutan bir lider olarak tasvir edilmesi, onun "Adil Düzen" ve "Yeni Bir Dünya" idealleriyle uyumlu bir dış politika vizyonu geliştirdiğini vurgular. Bu vizyon, D-8 projesi gibi inisiyatiflerle somutlaşmış ve üye ülkelerin ekonomik kalkınmasını ve dünya barışını destekleyecek bir yapı olarak öne çıkmıştır.⁹⁸Buna karşılık, diğer yandan Erbakan'ın dış politika pratiği, Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecindeki pozisyonu ve 28 Şubat sürecindeki rolü üzerinden ele alınmaktadır. Erbakan'ın, Avrupa'dan dışlanma ihtimaline karşı Türkiye'deki radikal İslamcı akımların güç kazanacağı uyarısında bulunan diğer başbakanlardan farklı bir tutum sergilediği görülmektedir. Ayrıca, Müslüman Kardeşler örgütüyle ilişkileri ve İslamcı kadroların yayılmasına yönelik endişeler, onun dış politikada izlediği bağımsız çizginin Türk kamuoyu ve dış politika kurumları tarafından nasıl algılandığını göstermektedir.⁹⁹

⁹⁷ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 7290.

⁹⁸ Ahmet Recai Tekin, "Türk Dış Politikasında Prof. Dr. Necmettin Erbakan (Kimlik Siyaset ve Dış Politika)", *Journal of Turkish Studies*, Ankara, 2017, s. 211-246.

⁹⁹ Oran, *a.g.e.*, s. 94,221,560.

24 Aralık 1995 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlerde, Necmettin Erbakan kariyerinin en önemli zaferini kazanmıştır. Refah Partisi, %21,37'lik oy payı ile seçimleri önde tamamlayarak birinci sıraya yerleşmiştir. Tansu Çiller'in başkanlığını yaptığı Doğruyol Partisi ile koalisyon hükümeti kurulmuştur. 28 Haziran 1996 tarihinde 54. Hükümet RP-DYP koalisyon hükümeti olarak kurulmuştur.¹⁰⁰ Koalisyon hükümeti, Kültür Bakanı olarak RP'den İstanbul milletvekili İsmail Kahraman görevlendirilmiştir. İsmail Kahraman daha sonra Adalet ve Kalkınma Partisi'nden milletvekili olarak siyasi hayatına devam etmiş, Taksim'le alakalı söylemleriyle öne çıkmış siyasi olarak tartışmalı simalardan biri olmuştur.¹⁰¹

Sosyal politikalar çerçevesinde, milli kültürün korunması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, kültürle ilgili ilkeler olarak 54. Hükümet programında belirtilmiştir. Kültür varlıklarının hem korunup hem de tanıtılması için gerekli olan tüm tedbirlerin alınacağı vurgulanmıştır.¹⁰²

Programda yurt dışında yaşayan vatandaşların, milli kültüre sahip çıkarak çocuklarını yetiştirmeleri, Türkiye'ye döndüklerinde hem topluma uyum sağlamaları hem de Türk eğitim sistemine uyum sağlamalarını kolaylaştırmak için gerekli olan tüm tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir.¹⁰³

Kentlerdeki doğal, tarihi ve değerli eserlerin korunması ve yenilenmesine dikkat edilecek, kültürel, tarihi ve doğal kaynakların tüketilmek yerine korunarak ve zenginleştirilerek kullanılacağı ifade edilmiştir. Bunun için altyapı yatırımlarına önem verileceği, kaynakların kullanımında ise 'kullanan öder' anlayışının geçerli olacağı vurgulanmıştır.¹⁰⁴

Hükümet Programında kültür için ayrılan alanın oldukça cılız olduğu görülmektedir.

1.8.11. III. Yılmaz Hükümeti 1996-1998

54. Hükümetin istifasının ardından Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, hükümeti kurma yetkisini parti liderleri arasından Mesut Yılmaz'a vermiştir.¹⁰⁵ Mesut Yılmaz, 20 Haziran'da hükümet kurma görevi aldıktan sonra, koalisyon ortaklarıyla on gün içinde anlaşmış ve 30 Haziran 1997'de Bakanlar Kurulu'nu açıklamıştır.¹⁰⁶ Kurulan koalisyon

¹⁰⁰Ekrem Zahid Boyraz, *Necmettin Erbakan'ın Eğitim Anlayışı*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2019, s. 37.

¹⁰¹İsmail Kahraman *TBMM Genel Kurul Konuşmaları 20, 21 ve 26. Dönem*, der. Doğan Aytop, TBMM Basımevi, Ankara, Haziran 2018, s. 68-70.

¹⁰²Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 7402.

¹⁰³Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 7419.

¹⁰⁴Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 7421.

¹⁰⁵T.C. **Resmî Gazete**, 21 Haziran 1997, sayı: 23026, s. 3.

¹⁰⁶T.C. **Resmî Gazete**, 30 Haziran 1997, sayı: 23035, s. 1

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en geniş tabanlı hükümeti olmuştur. Bunun üzerinde 7 Temmuz 1997’de yeni hükümet programı sunulmuştur.

Kurulmuş olan 55. Hükümet’in kültür bakanı olarak atanan isim DSP’den İçel Milletvekili Mustafa İstemihan Talay olmuştur.

Anayasa’nın 24. maddesi gereğince, ilk ve orta öğretim kurumlarında mecburi din kültürü ve ahlak bilgisi derslerine devam edilecek; bu derslerin haricindeki din eğitimi, velilerin tercihine göre, ‘Devletin izleme ve kontrolü’ altında yürütülecektir.¹⁰⁷

55. Hükümet programında kültür alanında ilk olarak Türkiye’nin kültürel ve tarihsel yakın bağları olan Kafkas, Balkan, Orta Asya ve Ortadoğu ülkeleriyle ilişkileri çok yönlü geliştirebilmek için çaba harcanacağı belirtilmiştir. Ayrıca yeni kurulan Türk devlet ve topluluklarıyla ekonomik, sınai, teknik, eğitim, kültür ve sosyal alanlarda ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmış ve bunlara yönelik tüm faaliyetleri hızlandırma kararı alınmıştır.¹⁰⁸

Kültür ve sanat politikalarının ana hedefi olarak; kültürel ve sosyal hayat için mevcut edebiyat, görsel sanatlar, halk bilimi, film, müzik, sahne sanatları, opera ve bale alanlarının desteklenerek geliştirilmesi belirtilmiştir. Fikir ve sanat eserleri sahiplerinin haklarını korumak için itina gösterileceği ve bu doğrultuda yasal desteğin sağlanması için çaba sarf edileceğine değinilmiştir. Türk sanat ve kültürünün kendi mizacı içerisinde gelişmesi için çaba harcanacağı vurgulanmıştır. Ayrıca Türk kültürünün dünyaya açılmasına destek verileceği, kültür hazinelerinin hak ettiği gibi değerlendirilmesine yönelik yapılan çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir. Sanat ve kültür alanında çağdaş yaratıcılığı devletin tüm gücüyle destekleyeceği vurgulanmıştır. Dünyadaki çağdaş ve geleneksel sanatların Türkiye’de tanıtılma çalışmalarının destekleneceği, yurt dışında Türk eserlerinin sergilenmesine önem verileceği, Anadolu’da yaşamış olan medeniyetlerin bütün mirasının büyük bir önem ve eşitlik dahilinde değerlendirileceği vurgulanmıştır. Hükümet programı içinde kültür konusu için en tartışmalı vurgu bu olmuştur. Zira Türkiye’nin en büyük kültür mirası Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinden kaldığı için bazı milletvekilleri önem sıralamasına takılmışlardır.¹⁰⁹

Yurt içinde ve yurt dışındaki tarihî öneme sahip kültürel varlıkların tespiti, muhafazası ve tanıtımı için gerekli tedbirin alınacağı, hukuk dışı yollarla yurt dışına kaçırılmış taşınır kültür varlıklarının Türkiye’ye iade edilmesi için her türlü gayretin gösterileceği

¹⁰⁷ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 7572.

¹⁰⁸ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 7582.

¹⁰⁹ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 7585.

vurgulanmıştır. Arkeolojik alanların muhafaza edilmesi ve insanlık tarihinin müşterek mirasının geleceğe sağlıklı bir şekilde taşınabilmesi için gereken önlemlerin alınacağından bahsedilmiştir. Eski yapı ve eserlerin korunmasına, arşiv hizmetlerine öncelik verilmesine ve tarihi eser kaçakçılığını önlemek için gerekli tedbirlerin alınmasına karar verilmiştir. Kütüphanelerin modern araç ve gereçlerle zenginleştirileceği belirtilmiş, ayrıca bu kütüphanelerin yurt geneline yayılmasına önem verileceği, okuma zevk ve alışkanlığının kazandırılmasına gayret edileceği vurgulanmıştır. Tercüme ve telif eserlerin yayınlanıp yaygınlaştırılması için kolaylaştırıcı tedbirler alınacağı da programın içeriğine alınmıştır.¹¹⁰

55. Hükümetin kültür politikalarının temel unsurlarından biri de Türk tiyatro geleneğinin geliştirilmesi ve korunması, sanat kurumlarının özzerleştirilmesidir. Özel sektörün kültürel yatırımları için özel sektörün teşvik edilmesi, Anadolu'daki eski eserlerin korunması ve restore edilmesi için Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yönlendirileceği de programın içerisinde yer almaktadır.¹¹¹

Programda kültür planı oldukça karmaşıktır. Bu durum programın, üç partili koalisyon hükümeti programı olmasına bağlanabilir. Tutarlı bir içerik sunulduğu iddia edilemez, ancak yine burada incelenen programların içinde en yoğun kültür çerçevesi sunan hükümet programlarından biri olduğu savunulabilir.

1.8.12. IV. Ve V. Ecevit Hükümeti 1999-2002

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 55. Koalisyon Hükümetinin düşürülmesinin ardından 56. Cumhuriyet Hükümeti'ni teşkil etme görevini DSP Genel Başkanı İstanbul Milletvekili Bülent Ecevit'te vermiştir. Bülent Ecevit hükümeti kurmak için yoğun bir süreç geçirmiştir. Bu süreç sonunda Tansu Çiller ve Mesut Yılmaz'ın da desteğini alarak 56. Azınlık Hükümeti'ni 11 Ocak 1999'da kurmuştur.¹¹²

Kültürle ilgili hiçbir detayın yer almadığı hükümet programı, 55. Hükümetin Kültür Bakanlığı'nı eleştiren birkaç ifade dışında, program görüşmelerinde tartışılmamıştır.

18 Nis an 1999 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlerden sonra 3 Mayıs 1999'da Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, hükümeti kurmak üzere Bülent Ecevit'i

¹¹⁰ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 7586.

¹¹¹ Neziroğlu, *a.g.e.*, Cilt 9, s. 7586.

¹¹² Kaan Gaytancıoğlu, *Politik Liderlik ve Bir Politik Lider Olarak Bülent Ecevit*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2013, s. 335-336.

görevlendirilmiş¹¹³ ve DSP-MHP-ANAP partileri birleşerek yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştur.

57. Azınlık Hükümet programında kültürle ilgili ilk olarak, Atatürk'ün her türlü din, mezhep ve ırk ayrımcılığı ve yayılmacılığına karşı, Türk kültürünü temel alan, insancıl ve barışçıl bir milliyetçilik anlayışının, milli bütünlük ve ulusal birlik için en önemli güvence olduğu belirtilmiştir.¹¹⁴

Küreselleşmenin baskın olduğu çağda, Türkiye'nin kendi kültürünü özgür ve demokratik bir ortamda geliştirebilmesi ve çağdaşlaştırabilmesi için, gerekli olanaklar sağlanacağı ve kültür kimliğini koruyacak kurumsal altyapının oluşturulmasına karar verilmiştir. Burada küreselleşmenin ulusal kültürü etkisi altına alacağı kaygısı görülmektedir. Bununla birlikte programda, Türk kültürü ve sanatının, kendi benliği içinde gelişmesinin önemli olduğu belirtilmiştir. Ulusal kültürün yanı sıra, kültür ve sanatta evrensel kültürün değerlerine de önem verilmesine dikkat çekilmiştir.¹¹⁵

1.8.13. Gül Hükümeti 2002-2003

14 Ağustos 2001'de Adalet ve Kalkınma Partisi, Türkiye'nin 39. siyasi partisi olarak kurulmuştur. 57. Koalisyon hükümeti yıpranarak yıkılmış ve erken seçim kararı alınmıştır. AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan olmasına rağmen siyasi yasağı halen devam ettiği için yapılan seçimlere Abdullah Gül parti başkanı olarak katılmıştır. ¹¹⁶3 Kasım 2002'de yapılan genel seçimlerinde birinci parti olarak AKP çıkmış ve 58. Gül Hükümeti kurulmuştur.

Parti Programında kültür politikaları açısından bakıldığında ilk olarak il idarelerinin yeniden yapılandırılmasına karar verilmiştir. Buna göre, bakanlıkların taşradaki görev ve yetkileri, il özel idareleri ve valiliklere devredilecekti. Bu sayede, yerel tercihler gözetilerek, sağlık, sosyal yardım, eğitim, çevre, kültür, turizm, köy işleri, ziraat, besicilik, inşaat ve nakliye hizmetleri il seviyesinde sunulacak şekilde ayarlanacaktı.¹¹⁷

Türkiye'nin Orta Asya Türk cumhuriyetleriyle beklenen yakınlık ve desteği sağlayamadığı ve bunun için çaba gösterecekleri, ayrıca Ortadoğu ve Balkanlar'la tarihi, sosyolojik ve kültürel yakınlığı temel alan ilişkileri geliştirecekleri belirtilmiştir.¹¹⁸ Düşünce

¹¹³ T.C. Resmî Gazete, 3 Mayıs 1999, sayı:23584, s. 1

¹¹⁴ İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, haz., *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (11 Ocak 1999-), 10 . Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, s. 7880.

¹¹⁵ Neziroğlu, , a.g.e., Cilt 10, s. 7899.

¹¹⁶ Ümit Özdağ, *İkinci Tek Parti Dönemi*, Kripto Yayınları, Ankara, 2011, s. 103-105.

¹¹⁷ Neziroğlu, a.g.e., Cilt 10, s. 8006.

¹¹⁸ Neziroğlu, a.g.e., Cilt 10, s. 8015

ve sanatın ihmal edildiği bir toplumda gelişimin mümkün olmadığına dair açıklamalar yapılmıştır. Bununla birlikte, bu sorunun nasıl çözülebileceğine dair gerekli çabaların gösterileceği de belirtilmiştir.¹¹⁹

Mardin, GAP bölgesinin kültür merkezi olarak seçilmiş ve Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve UNESCO tarafından desteklenen önemli projelere dahil edilmiştir. Bütünüyle sit alanı olan Mardin, Kültür Bakanlığının talebiyle turizm bölgesi ilan edilmiştir. Bu sayede, Türkiye'nin turizmde dünya markası olması ve geleceğine katkı sağlaması hedeflenmekteydi. Programda; Kültür Bakanlığı, Turizm Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatının Mardin'le ilgili projelere destek verdiği belirtilmiştir. Bu projeler arasında, Dünya Bankası tarafından finanse edilen ve Mardin Kentsel Rehabilitasyon Projesi'nin de yer aldığı "Türkiye Toplumsal Kalkınma ve Kültürel Mirası Projesi" için gerekli maddi yatırımın, Kültür Bakanlığının bütçesine aktarılacağı belirtilmiştir.¹²⁰ Buradan hareketle anlaşılmaktadır ki 2003 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı aynı çatı altına alınmış ve bütçeleri birleştirilmiştir.

¹¹⁹Neziroğlu, , *a.g.e.*, Cilt 10, s. 8039.

¹²⁰ Neziroğlu, , *a.g.e.*, Cilt 10, s. 8055.

II. BÖLÜM

2000'LER UNESCO, TÜRKİYE VE KÜLTÜR SANAT

2.1. 2000'ler Kültürel Değişim

2000'li yıllarda kültürel değişimin en büyük etkileyeni teknolojik ve elektronik alanda büyük bir gelişimin meydana gelmesidir. Son yirmi yıl içinde elektronik dünyada büyük bir ivme yaşanmıştır. İletişim kolaylaşmış haberleşme ciddi bir boyut kazanarak hızlı bir gelişim göstermiştir.

Okullarda eğitimin bir parçası haline gelen bilgisayar, her insana ait yeni bir cep telefonu, 2000'lerin dünya tarihine bambaşka bir kültürel boyutta çıkmasına sebep olmuştur. Bilgilendirme ağının yaygınlığı, 2001 yılında internet ansiklopedisi Wikipedia'nın kurulmasıyla yeni bir çığır açmıştır.¹²¹ Kısa bir süre sonra 2004 yılında kurulan Facebook, ilerleyen yıllarda günlük hayata dahil olarak toplumun sosyal yapısını derinden etkileyerek dünyadaki mesafeleri elektronik boyutta yok etmiştir. Ardından 2009 yılında kurulan WhatsApp, takriben sosyolojik, psikolojik, ekonomik, siyasi ve pek çok alanda ayrı ele alınması gereken Instagram ve Twitter gibi sosyal ağlar, sınırları ortadan kaldırarak retorik bir iletişimin yanı sıra dil ve üslup biçimi oluşturmuştur. İletişimde her gün yeni boyut kazanan bu sosyal ağ dünyası toplumu derinden etkilemiştir. Bu etkileşim ve bilgilendirme süreci yaşayan nesilleri değiştirdiği gibi gelecek nesilleri de bu unsularla şekillendirmiştir.¹²²

Teknoloji, 2000'lerden itibaren toplumun ve ekonominin tüketim ve üretim biçimlerini belirlemektedir. Aynı zamanda siyasetin bir aracı haline gelen bu sanal mecra fikir hareketleri için de yeni bir yaşam ve propaganda alanı da oluşturmuştur.

Günümüzde iş hayatı ve aile yaşamı, yaşanan mekanla ilintilidir. İnsanlar artık kariyerlerin buldukları yerin koşullarına göre şekillendirmektedir. Bunun temel sebebi iletişimin tanıdığı imkanların insanlar üzerinde önemli bir rahatlık sağlıyor olmasıdır. Çağımızda ev ofisler, işe gidip gelmeyi artık ortadan kaldırarak insanların kendi yaşamlarına ve çevrelerine dair ilgilerine yeni bir nitelik ve anlam kazandırmıştır. İnsanlar, yaşamlarına gerekli değeri katabilmek için, ilgi alanlarına yönelik faaliyetlerde daha çok zaman geçirmeyi tercih etmektedirler. Bu durum yaratıcılığı, içerik üretimini, pek çok çeşit materyali ve akımları

¹²¹ Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Vikipedi Hakkında" <https://tr.wikipedia.org/wiki/Vikipedi:Hakk%C4%B1nda#Tarihi> erişim: 15.11.2023.

¹²² Kahraman, *a.g.e.*, s.203.

en önemli konu haline getirmektedir. Medya örgütleri, internet ünlüleri ve pek çok aktrisa üretilen değerlerin pazarlanması için aracılık etmektedir. Bu yüzden girişimcilik yaşanan çağın en önemli eğitim ve uygulama alanlarından birine dönüşmüştür.¹²³

Bireysel yaşam giderek toplum için yaşanan, gösteri için var olan bir kültür haline gelmiştir. Sosyal medya insanların nevroitik sistemini değiştirmekle kalmamış, devletlerin ve uluslarında da durumlarını etkilemiştir. Devletler büyük bir reklam sektörüyle karşı karşıya kalmış, sansür kişisel hesaplara uymayan takdirlere bağlanmıştır. Bu durum insanların kendi inanç sistemlerini, ideolojilerini kendi alanlarını daha çok savunmak isteyen ve böylece başka alanların ihlal edildiği bir karmaşa ortamı yaratmıştır. Ortaya çıkan karmaşa ortamı dünyanın bütün sosyolojik, ekonomik ve siyasal durumunu derinden etkilemiş ve dönüştürmüştür.

2000'li yıllarda insanlar artık en çok görüntüleriyle var olmaya çalışarak, güzellik algısının ve estetik hazın tükettiği bir türe dönüşmektedir. Güzellik merkezleri, spor salonları, markaların kendilerini sunduğu sosyal ortamların en önemli konumu olan alışveriş merkezleri gün geçtikçe doğal hayatın her alanını tahrip etmeye başlamışlardır. Kişiler kendini teşhir ettiği kadar cazip olduklarına ikna olmuşlardır. Bu ikna hem kişinin toplumdan aldığı ilgiyle hem de kişinin kendi narsist güdüleriyle ilişkilidir. Burada önemli bir faktör daha devreye girmektedir "cinsel objeler", bunlar bireyi kayıtsızca sürükleyebilen ve pek çok alanın 'pornografîye' çevrilmesindeki nesnelere dir. Bunlardan birkaçı zenginlik pornografîsidir ki burada asıl devreye giren şey ise markalar olmaktadır. Toplumun ilgisini çeken birey kendi markasını çıkartarak ilgilendiği sektörün de aranan yüzü ve materyali olmayı hedeflemektedir. Yine ünlü markalar kendi reklamları için bu ilgi çeken bireyleri ya da ünlü aktrisleri açılış galalarında ilgi çekici kostüm, koreografi ve çoğu zaman pornografîk dekorlarıyla sunmaktadırlar.¹²⁴

Teknoloji, 2000'lerden sonra kültürel değişimi en hızlı sağlayan etmendir. Toplumsal etkilerinin her boyutta ve alanda konu edilerek irdelenmesi elzemdir. Toplumsal olaylar, kültürel değişimler birbirlerini etkiler ve dönüştürür. Kültürel boyutuyla teknoloji, gerçek dünyanın varlığını reddederek insanların sanal yaşamını yerleşik bir hayat haline getirmiş olmanın yanı sıra aile, çevre, eğitim, iş, gelenek ve pek çok alanda kültürel yapıyı değiştirmiştir. Tüketim tarzı, pek çok kültür unsurunu etkilemiştir. Bu unsurlar arasında tüketici, hizmet sektörü, kullanılan dil, sanatsal ifade, ahlak yapısı, tepki üslubu ve hukuk alanı sayılabilir.

¹²³ Kahraman, *a.g.e.*, s. 203.

¹²⁴ Kahraman, *a.g.e.*, s. 205.

2.2. 2000’li Yıllarda Türkiye’de Sanat Kurumları

Bu dönemde kültür piyasa ile olan ilişkisini tamamlamıştır. Neoliberal politikalar ulusal kültürde belirleyici olmuştur. Özelleşmeye kamusal talebin olması kurulan ilişkiyi güçlendirmiş ve kültür politikalarının dayanağını oluşturmuştur.

Değişen dünyada ve dengelerde Türkiye’nin kültür ve sanat yolunu belirlemiş olan Avrupa Birliği’ne girmek için sarf ettiği çaba ve yatırım büyüktü. Kültür sektörüne yatırım yapan elitlerin teşviklere duyduğu ihtiyaç da bu durumu etkilemekteydi.¹²⁵ Türkiye’de sanat 2000’lerin başından beri kurumsal olarak hızlı bir şekilde önemli bir dönüşüm içine girmiştir.

1993 yılında açılan ve küratörlüğünü Hamit Belli'nin yapmış olduğu Akbank Sanat Binası yeni furyanın başlıca kurumlarından biridir. Sabancı Üniversitesi, Ekim 1999’da kurulduğu yıl Karaköy’de bir galeri açmıştı. Açılan galeri, bankaya ait eski kasa dairesinin bulunduğu bodrum katta yer alıyordu. Galerinin adı “Kasa Galeri” idi. Kasa Galeri çeşitli alanlardan gelen, doğrudan sanata dönük, kültürel, antropolojik ürünler bulunduran tematik bir galeri olarak hizmet veriyordu. Kasa Galeri, yeni anlayışın ve furyanın sanatsal pratikte bir uzantısı olarak algılanabilir.¹²⁶

2000’li yılların sanat dünyasına küresel sermayenin girmesiyle yepyeni bir alan meydana gelmiştir. Bu alan elbette geleneksel sanatın içine çağdaş ve yeni bir soluşun girmesi anlamına da gelmekteydi. Burada yeni açılan ve bu değişimin mührünü taşıyan kurumlardan bahsedilmesi önemlidir. 2001 yılı Eylül ayında iş adamı Can Elgiz’in güncel sanat koleksiyonunu sergilemek için küratörlüğünü Vasıf Kortun’un yapmış olduğu ‘Proje 4 L İstanbul Güncel Sanat Müzesi’ açılmıştır. Proje 4L, Türkiye’nin 2000’lerdeki sanat dünyası için yeni ve önemli bir soluk getirdiği muhakkaktır. Kurum, Diyarbakır’la İstanbul arasında bir iş birliğini başlatmıştır. Bu iş birliğiyle yapılan verimli çalışma 2000’lerin sanatsal havasını belirleyen önemli bir canlanmaya sebep olmuştur. Birinci sergi olan Proje 4L’nin ifade etmeye çalıştığı gerçeklik dışarının içeriyle iç içe olmasını ifade ettiği söylenebilmektedir. 21 Aralık 2001’de açılan Yeniden Bak / Look Again isimli ikinci sergi ise birbirinin ardından verilen mesajların ifade ettiği gerçekliğin yeniden doğruluğunu tasdik etmek üzerine kuruluydu. Bununla birlikte üçüncü sergi olan 22 Kasım 2002 tarihinde Plajın Altında: Kaldırım Taşları / Under The Beach: The Pavementismiyle yine Vasıf Kortum tarafından izleyenine sunulmuştu. Bu çalışmadaki ifade ise daha çok siyasi bir iletiydi. Serginin adı polis ve 1968 kuşağının

¹²⁵İnce, a.g.m., s. 45-49.

¹²⁶ Kahraman, a.g.e., s. 222-224.

arasındaki sloganları tersten ve şiirsel bir dille ifade etmekteydi. Aynı zamanda bu slogan ifadesinin üslubunu sitüasyonistlerin üretmiş olduğu anlaşılmaktadır¹²⁷

Artık arananın estetik değil, estetiği tehdit edebilecek kadar cesur bir cevap verme şeklinin, olduğu da anlaşılmaktadır. Bu aranan sanatsal ifade yönteminin artık bulunduğunu ve varlığını pekiştireceğini göstermekteydi.

Nejat Eczacıbaşı'nın öncülüğünü yaptığı onun vefatının ardından da Oya Eczacıbaşı'nın 2004 yılında açtıkları Türkiye'nin öncü çağdaş sanat galerisi İstanbul Modern dönemin en önemli girişimlerinden biridir. Ülke içinde ve dışında Türkiye'nin önemli ölçüde çağdaş sanat ambarı sayılan İstanbul Modern 2000'lerin en önemli yansımalarını sunmaktadır. İstanbul Modern, modern Türk sanatlarının bel kemiğini, sunduğu koleksiyon ile oluşturmaya çalışmış ve sık sık düzenlenen sergiler Türkiye'de çağdaş sanatın tanınmasını ve topluma sirayet etmesini sağlamıştır.

Beyoğlu, 2000'lerde büyük bir değişim ve gelişme yaşamıştır. Pera Müzesi, 2005 yılında Beyoğlu'nda açılmıştır. Müze, eski Bristol otelinin binasında yer almaktadır. Müzenin içeriği yine karma bir anlayışa dayanıyor ve İstanbul'u önemli isimlerin çalışmalarıyla tanıstırıyordu. 19. yüzyıl sanayi yapısına sahip Silahtarağa, Santral İstanbul adıyla yeni bir müzeye dönüştürülmüştür. Santral İstanbul'un bulunduğu yer daha sonra Bilgi Üniversitesi kampüsüne dönüştürülmüştür. Bilgi Üniversitesi, kültür yönetimi ve kültür politikaları alanında ciddi çalışmalar yürütmektedir. Garanti Bankası'nın bünyesi altında SALT (Galata)'ın açılması, Akbank'ın katkısıyla Akbank Sanat, Yapı Kredi'nin müessisi olan Kazım Taşkent'in tesis ettiği Kazım Taşkent Sanat Galerisi'nin açılması gibi daha pek çok tüzel kişilik Türkiye'de çağdaş sanatın gelişmesi için kendi bünyelerinde sergiler, konferanslar, önemli sanatçıları ağırlama ve izleyeniyle buluşturma, kendi arşiv ve kütüphanelerini oluşturma gibi daha pek çok verimli iş yapmışlardır.¹²⁸

Türkiye'nin güncel ve çağdaş sanat anlayışı üzerinde önemli etkisi olan Hafriyat grubundan bahsetmek önemlidir. 2000'lerde İstanbul'da Murat Akagündüz, Antonio Cosentino, Hakan Gürsoytrak, Eyüp Öz ve Mustafa Pancar gibi isimler bir araya gelerek Hafriyat'ı oluşturmuşlardır. Hafriyat sanatsal pratikleri, örgütlenme biçimi, sergileme şekilleri alışılmışın oldukça dışındadır. Maddi bağımsızlığın grup içinde önemli olması, sansür ve sınırlamalara karşı sert tutumları ve kurumsallaşmaya karşı olmaları, Türkiye'nin güncel ve

¹²⁷ Kahraman, *a.g.e.*, s. 222-226.

¹²⁸ Kahraman, *a.g.e.*, s. 229.

çağdaş sanat anlayışına özgün bir iz bırakmıştır. Bununla birlikte, sanat tarihinde önemli bir yere sahiptirler.¹²⁹

2000 'li yılların özel sermayelerin ve özel grup müzelerinin kurulmasını da beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu kuruluşlara maddi destek sağlayan müesseseler, hem maddi bir çıkar sağlamadan hizmet etmiş hem de kendi kurumlarına ciddi bir itibar sağlamıştır.

2.3. 2000 sonrası Türkiye’de Genel Durum

2000’li yıllarda Türkiye’de ordu merkezli sistem yerini sivilleşmeye bırakmıştır. 2002’den sonraki genel seçimlerde Türkiye’de AKP birinci parti olarak çıkmış ve iktidarı elinde tutmuştur. Daha önce üst üste gelen koalisyon hükümetlerinin getirdiği egemenlik krizi nihayet aşılmıştır. AKP muhafazakâr, otoriter ve neoliberal bir metotla kapsayıcı bir egemenlik sağlamıştır.¹³⁰

Toplumsal alanda önemli bir değişim, 2007 yılında Abdullah Gül’ün Cumhurbaşkanı seçilmesiyle yaşanmıştır. Bu seçim, 2010 yılında yapılan referandumun da zeminini hazırlamıştır. Referandum sonucunda iktidar, ordunun siyasal gücünü 2010 Anayasa değişiklikleriyle kısıtlamıştır.¹³¹

2000’lerde Türkiye’nin siyasette aldığı pozisyon, toplumda bölünme ve güvensizlik gibi konuları getirmiştir. AKP, siyaset, ekonomi, piyasa ve kültür alanlarında neoliberal politikalar uygulamıştır. Bu politikalar, muhafazakâr bir çerçeve ile birleştirilmiştir.

Türkiye’de sivilleşme için önemli reformlar yapılmıştır. Sivilleşmeyi savunan AKP, eğitim ve yüksek yargı alanlarını da iktidarına dahil etmiştir. Sivilleşme politikasının önemli bir nedeni de hiç kuşkusuz Türkiye’nin AB üyeliğine dahil olmaya çalışmasıdır. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne aday olması AKP’nin uyguladığı kültür politikalarına da yansımaktaydı. 2005’de Türkiye ile müzakerelerin sürdüğü zamanda, UNESCO Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesini, dünyadaki kültürel zenginliği koruyarak ve bu kültürel çeşitlilikten faydalanarak kültür endüstrisinde yeni üretimler yapılabilmesi için kabul etmiştir. Kültürel ifade özgürlüğüne dair çalışmalar yapılmıştır. Bunun için 2007 yılında UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (UTMK) Yönetim Kurulu 9 Ekim’de

¹²⁹ Yıldız Öztürk, “Türkiye Sanat Tarihi İçinde Ayrıksı Bir Grup: Hafriyat”, *Sav Katkı Dergisi*, Sosyal Araştırmalar Vakfı, sayı 9, Nisan 2020, s. 13-42.

¹³⁰ İnce, a.g.m., 75-92.

¹³¹ Şeniz Anbarlı Bozaday, “12 Eylül 2010 Referandumunu ve Referandum Sürecinin Üniversite Öğrencileri Tarafından Algılanmasına İlişkin Bir Araştırma: Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği”, *Yönetim Bilimleri Dergisi* 9/ 2, Çanakkale, 2011, s. 117-140.

Kültürel İfadelerin Çeşitliliği İhtisas Komitesi'ni kurmuştur.¹³² Sözleşmenin uygun olması ve gerekli kanunların çıkartılması ise 25 Mart 2017'de gerçekleşmiştir.¹³³

AKP ayrıca sivil toplum kuruluşlarının kültür ve sanat alanına yatırım yapmalarını teşvik etmiştir. AB'ye katılım sürecinde yürütülen çalışmaların, kısa süreli de olsa kültür alanında demokratikleşmeye katkıda bulunduğu söylenebilir.

AKP iktidarı döneminde yeni bir ulusal kimliğin ortaya çıktığı neo-Osmanlılık¹³⁴olarak tanımlanan bu ideoloji, Türk-İslam sentezinden farklı olarak İslami boyutun daha kapsayıcı olduğu bir birleşime geçmiştir. Bununla birlikte, Türk kimliğinin birincil önemini yitirdiği görülmektedir. Neo-Osmanlılık, yeni bir milliyetçilik çerçevesini çizmektedir. Yeni Osmanlılık anlayışında, ekonomide neoliberalizmin benimsendiği, teknolojiye batının örnek alındığı gözlenmektedir. En büyük etkisi ise kültür üzerindedir. Osmanlı kimliğinin yüceltilmesi önemlidir, çünkü Osmanlı kimliğini kültürel ve sanatsal açıdan öne çıkarmaktadır. Bu ideolojinin en önemli destekçileri arasında, TRT'de 2014'ten beri yayınlanan ve Osmanlı Devleti'ni anlatan dizi serileri başta olmak üzere, daha önce yayınlanmış birçok TV dizisi bulunmaktadır. Bu ideolojinin siyasal alandaki yansıması ise, 2017'de kurulan ve adı kuşkusuz bir gönderme olan İYİ Parti'dir. Bu bağlamda, verilen örnekler, yeni Osmanlıcılığın siyasal, sosyal ve kültürel olarak etkisini ortaya koymasından önem taşımaktadır. Kültürel alanda AKP tarihi yüceltmek için kültür politikasını üretmiş bulunuyor. Osmanlı muhafazakâr ideolojisini yeniden biçimlendirmek ve sürdürmek amacıyla Osmanlı döneminin karakteristik özelliği olan klasik sanatlara destek verildiği görülmektedir. AKP belediye merkezlerindeki yıllık etkinlik planları incelendiğinde bu durum daha net algılanabilir.¹³⁵

AKP, neoliberal ekonomi ilkelerini politikalarıyla bütünleştirmektedir. Bu tümleşik durum en çok kültürel politikalarına yansımaktadır. Özel sektörün yatırıma teşvik edilmesi ve hükümetin özelleştirme konusunda gösterdiği çaba, 3 Mart 2014'te Türkiye Sanat Kurumu'nun kurulmasına yol açmıştır. Bu kurum, kamu kültür kurumlarını ve sanatın tüm dallarını

¹³²UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, "Kültürel İfadelerin Çeşitliliği İhtisas Komitesi" <https://www.unesco.org.tr/Pages/137/17/K%C3%BCl%C3%BCrel-%C4%B0fadelerin-%C3%87e%C5%9Fitlili%C4%9Fi-%C4%B0ihtisas-Komitesi> Erişim: 09.11.2023.

¹³³ T.C. Resmî Gazete, 25 Mart 2017, sayı: 30018.

¹³⁴ Turan Cavlan, "Yeni Osmanlılık: Batıdan Kopuş mu?", Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt III, sayı: 2, 2 Ekim 2010, s. 126-156.

¹³⁵ Zeytinburnu Belediyesi, "Osmanlı" <https://zeytinburnu.istanbul/?s=osmanl%C4%B1> Erişim: 10.11.2023.

desteklemek ve alana dair tüm kurumları yapılandırmak amacıyla faaliyet göstermektedir.¹³⁶ Ancak yapılan çalışmaların yeterli geldiğini söylemek mümkün değildir.

2.4. UNESCO ve Türkiye

2.4.1. UNESCO'nun Tarihine Genel Bir Bakış

UNESCO açılım Türkçe açılım olarak Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütüdür. Bilim, eğitim kapsamında uluslararası bir iş birliği inşa etmek amacıyla kurulmuş olan UNESCO, Birleşmiş ve kültür Milletlerin sitemine ait hükümetler arası bir kuruluştur. Michel Virally'ye göre, "*Uluslararası bir örgüt ve egemen devletlerin oluşturduğu bir birliktir. Örgüt, mensuplar arasında yapılan bir anlaşmayla kurulmuş, sürekli bir organ aygıtıyla desteklenen, iş birliğiyle ortak çıkar hedeflerine ulaşmayı sürdürmektedir.*" Tüzel bir kişiliği olduğu için devletlerden oluşmasına rağmen bağımsız bir yapıya sahip olan UNESCO'nun, 191 asıl ve 6 gözlemci üyesi bulunmaktadır.¹³⁷ Amacı, üyelerine ilişkin özerk bir irade oluşturarak kendi iradesiyle hareket etmesidir ve temelde gönüllülük esasına dayanmaktadır.¹³⁸

UNESCO anayasası 1945 yılında Londra'da kabul edilmiştir. Örgüt, 1946 yılında kuruluş tüzüğünü, "*Savaşlar, insanların zihinlerinde başladığı için, barışın savunulması da insanların zihinlerinde inşa edilmelidir.*" diyerek oluşturmuş ve yürürlüğe koymuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası sürekli olarak kalan bir barışın tesis edilmesi için devletlerarası ekonomik ve siyasi anlaşmaların yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Böylece dünyadaki kültürler arasında karşılıklı olarak diyalog ve anlayış yoluyla insanların bir arada, entelektüel ve ahlaki açıdan beraberlik içinde olmasını güçlendirmek maksadıyla hareket ettikleri vurgulanmıştır.

UNESCO'nun teoride BM'den tamamen özerk olduğu da söylenmektedir. Yönetim organları şu şekildedir:

- Genel konferans, tüm üye devletleri bir araya getiren bir genel kurul organıdır. Genel politikaya karar vererek programa oy verir ve bunun için her iki yılda bir düzenli oturum gerçekleştirilerek bütçe görüşülür. Aynı zamanda altı yılda bir toplanılarak orta vadeli plan kabul edilir. Eşit egemenlik ilkesini kabul edilmiştir ve bu şekilde yürütme konseyi üyeleri ve genel müdür seçilir.

¹³⁶ Kültür ve Turizm Bakanlığı, "TUSAK Kanun Tasarısı Taslağı", <https://www.ktb.gov.tr/TR-151761/tusak-kanun-tasarisi-taslagi.html> erişim 09.11.2023.

¹³⁷ Öcal Oğuz, "UNESCO, Kültür ve Türkiye", *Millî Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2007, Sayı: 73, sf.5-11. <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=73&Sayfa=2> Erişim: 04.04.2024.

¹³⁸Chloe Maurel. *1945'ten 1974'e kadar UNESCO Tarihi*, Panthéon-Sorbonne Üniversitesi, Paris I, 2006, Fransızca, s.11. <https://theses.hal.science/tel-00848712/document> erişim: 17.11.2023. <https://theses.hal.science/tel-00848712/document> eErişim: 17.11.2023.

- Yürütme konseyi, genel konferans tarafından coğrafi ve kültürel dağılım temelinde üye devletlerin delegeleri arasından dört yıllık görev süresi için seçilmektedirler. Önemli organizasyon faaliyetlerinin belirli temel belgelerini incelemek için altı ayda bir toplanarak takibini yapmaktadırlar.

- Sekreter, program ve bütçeyi hazırlamaktadır.

- Genel müdür, Genel Konferans tarafından yönetici olarak altı yıl görev yapmak üzere seçilir.

UNESCO çok sayıda ortakla iş birliği yapmaktadır. Kültürel meslek sahibi çok sayıda sivil toplum kuruluşu, UNESCO Anayasanın 10. maddesine dayanarak danışma statüsünden faydalanmaktadır. Üye devletlerin diplomatik misyonu olan daimî mensupları tarafından UNESCO'ya akredite edilmiştir. Örgüt, danışmanlık rolünü kabul eder, kültürel bir organizasyonu aktif ulusal örgütlere dayandığı takdirde etkili ve yaşayabilir bulur. UNESCO çeşitli ortaklardan oluşmaktadır. Ayrıca UNESCO'nun engellerin azaltılmasına yardımcı olacağı varsayılmaktadır.¹³⁹

UNESCO amaçları, için yenilikçi projeler geliştirmiştir. UNESCO, Alfred Métraux, Michel Leiris, Alva Myrdal ve Claude Lévi-Strauss'in da aralarında bulunduğu önemli entelektüeller ve bilim adamlarıyla birlikte 1950 yılında 'İrk Bildirisi'ni yayınlamıştır¹⁴⁰

Bilimsel iş birliğinin teşvik edilmesi ve bilim eğitiminin yaygınlık kazanması için bilimsel bilgiye erişimi kolaylaştırmak amacıyla UNESCO, Avrupa Nükleer Araştırma Örgütü (CERN)'in kuruluşunu desteklemiştir. 1950'de İtalya'nın Floransa şehrinde, UNESCO Genel Konferansının beşinci oturumunda CERN'in kuruluşu gerçekleştirilmiştir. Bu, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortak bir çalışma için Avrupalı araştırmacıların bir araya gelebileceği ortak bir projedir. CERN 1954 yılında 12 ülke tarafından onaylanmıştır. Örgütün son projelerinden biri de Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Ürdün'deki Ortadoğu deneysel bilim ve uygulamalar için Senkrotron Işığı (SESAME) Merkezini desteklemektir. CERN'e üye 20 devlet olmasına rağmen projelerini 85 farklı milletten 10 bin yardımcı uzman gerçekleştirmektedir.¹⁴¹

¹³⁹ Maurel. *A.g.e.*, s.12-13.

¹⁴⁰UNESCO, "History of UNESCO", <https://www.unesco.org/en/history> Erişim: 18.11.2023.

¹⁴¹UNESCO, "SESAME: an international centre for research and advanced technology under the auspices of UNESCO" <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000163266> Erişim: 21.11.2023.

UNESCO Cenevre’de gerçekleştirmiş olduğu konferans sonrasında telif hakları evrensel sözleşmesini 1952 yılında imzalamıştır. Sözleşme, 1955 yılında yürürlüğe girmiş, 1971’de gözden geçirilerek ABD tarafından da imzalanmıştır. Edebiyat, bilim, sanat gibi alanların geliştirilmesi için önemli maddeler barındırır. Ayrıca kişisel hakların uluslararası güvenceye alınması gibi önemli konular da düzenlenmiştir. Fikri mülkiyet hukuku açısından, Amerika kıtası devletleri ile Avrupa devletleri arasındaki farklılıkların uzlaştırılması, sanat ve fikir eserlerinin uluslararası düzeyde korunması amaçlanmıştır.¹⁴²

UNESCO, İnsan ve Biyosfer (MAB) Programını 1971 yılında başlatılmıştır. MAB projesi, insan ve çevre arasındaki ilişkinin geliştirilmesi için bilimsel bir temel oluşturmayı amaçlamaktadır. UNESCO projeyi aynı zamanda hükümetler arası bilimsel bir program olarak tanımlamaktadır. MAB Projesi, çevreyi koruyan ve ekonomik kalkınmayı yenilikçi yöntemlerle destekleyen bir projedir. MAB, doğal ve yönetilen ekosistemleri korumak için doğa ve sosyal bilimleri, ekonomi ve eğitimin pratik uygulamalarını birleştirmektedir. Ekolojik sistemlerdeki değişikliklerin ve sorunların önlenmesi, biyolojik çeşitliliğin korunması gibi etkileşimleri anlamak ve yönetmek için disiplinler arası yaklaşımları test etmeye ve uygulamaya yönelik model oluşturmaktadır. 1976’da MAB Programının altında Dünya Biyosfer Rezervleri Ağı başlatılmıştır. 2015 yılı sonunda 14 sınır ötesi biyosfer rezervi ve 120 ülkenin 651 biyosfer rezervi bulunmaktadır. MAB Programı, küresel düzeyde Uluslararası Koordinasyon Konseyi (ICC) tarafından yönetilmektedir.¹⁴³

1972’de kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, kültürel ve tabii varlıkların muhafazası için uluslararası bir hareket planı oluşturmuştur. Bu sözleşme, kültürel alanlara ve doğaya yönelik iki ayrı koruma hareketini bir araya getirmiştir. 1972’de sözleşme benimsenmiş ve doğanın korunması, kültürel varlıkların korunması gibi kavramlar ilk kez birbirine bağlanmıştır. 16 Kasım 1972’de UNESCO Genel Konferans tarafınca Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi kabul edilmiştir. 1975 yılında 20 devlet sözleşmeyi resmen onaylanmış ve yürürlüğe koymuştur. 1978 yılında ise operasyonel yönergeler kabul edilmiştir. Buna göre, Dünya Mirası Komitesi, Dünya

¹⁴²UNESCO, “Universal Copyright Convention”

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000045382?posInSet=92&queryId=5064363f-daa2-40cf-8ac6-18191cbe399d>

Erişim: 21.11.2023.

¹⁴³ Irina Bokova, *A New Roadmap for the Man and the Biosphere (MAB) Programme and its World Network of Biosphere Reserves: MAB Strategy (2015-2015) Lima Action Plan (2016-2025) Lima Declaration*, UNESCO, France, 2017, sf.13. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247418> Erişim: 12.12.2023.

mirası listesine kaydedilmesi için seçim kriterlerini, listenin izlenmesini ve raporlanmasına dair operasyonel kılavuzlar hazırlanmıştır.¹⁴⁴

UNESCO'nun en önemli çalışmalarından biri de 17 Ekim 2003'de kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'dir. UNESCO 32. Genel Konferansında insan hakları alanına ek olarak mevcut olan uluslararası belgelere atıfta bulunulmuş ve 2002 İstanbul Bildirgesine atıfta bulunularak kültürel miras ve çeşitliliğin, uzun vadeli gelişimin güvencesi olduğuna dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte Taraf Devletler Genel Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurulun görevi uluslararası belgelerle ilişkileri yürütmektir. Ayrıca, taraf devletlerin temsilcilerinden oluşan hükümetler arası bir komite de kurulmuştur.¹⁴⁵

UNESCO, 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan 26. maddeye atıfta bulunarak 'Herkesin Eğitim hakkı vardır.' beyanına vurgu yapmış ve eğitimi, insan hakkı olarak kabul etmiştir. Bu anlamda UNESCO, eğitim sektöründe önemli projeler gerçekleştirmektedir ve en büyük sektörü kültürden ziyade eğitim sektörüdür. Toplam bütçenin üçte biri eğitim sektörüne yatırılmaktadır. UNESCO eğitim sektörünü destekleyen pek çok program uygulamaktadır. Bunlardan biri olan "Herkes İçin Eğitim Hareketi", kaliteli temel eğitimi küresel bir taahhüt olarak benimseyen bir programdır. Bu program, 1990 yılında UNESCO, UNFPA (United Nations Population Fund (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu), UNICEF (United Nations Children's Fund/Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) ve Dünya Bankası'nın ortaklaşa düzenlediği Herkes İçin Eğitim Konferansı'nda başlatılmıştır.¹⁴⁶

UNESCO, 1989 tarihli 25C/104 sayılı kararı olan, temel hedefin ulus içinde ve uluslararası alanda fikirlerin sözlü veya yazılı olarak serbest akışının teşvik edilmesine atıfta bulunarak Şubat 1992'de Uluslararası İletişimin Geliştirilmesi Programı'nı (IPDC) kabul etmiştir. Namibya'nın bağımsızlığı, Windhoek Bildirgesi'ne olanak tanımıştır. Birçok hükümet de Windhoek Bildirgesi'ni dikkate alacak şekilde çalışma ilkelerini değiştirmiştir. Bu bağlamda basın yayın bağımsızlığı IPDC'nin tarafları için ortak bir kriterdir. IPDC'nin medya ortamına demokratik bir reform kazandırdığı söylenebilir.¹⁴⁷

¹⁴⁴UNESCO, "The World Heritage Convention", <https://whc.unesco.org/en/convention/> Erişim: 21.11.2023.

¹⁴⁵ Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf> Erişim: 21.11.2023.

¹⁴⁶UNESCO International Centre for Technical and Vocational Education and Training (UVENOC), "Education For All" <https://unevoc.unesco.org/home/TVETipedia+Glossary/show=term/term=Education+for+all#start> Erişim: 22.11.2023.

¹⁴⁷UNESCO, "30th Anniversary of the Windhoek", <https://www.unesco.org/en/articles/30th-anniversary-windhoek-declaration> Erişim: 22.11.2023.

Tüm bunların ışığında denilebilir ki; UNESCO geçmişten günümüze, eğitim, kültür, bilim, iletişim ve enformasyon alanlarında önemli ve çok sayıda yenilikçi proje geliştirmiştir. Günümüzde ise çok daha büyük bir organizmayla çalışmalarına devam etmektedir.

2.4.2. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (UTMK)

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu UNESCO'nun çalışmalarını Türkiye'de eğitim, kültür, bilim ve iletişim alanlarındaki faaliyetlerini Türkiye ile iş birliği içinde yürütmek amacıyla kurulmuştur. UTMK 20 Mayıs 1946'da kurulmuştur. Ancak 25 Ağustos 1949'da Resmî gazete belirtildiği üzere 3/9862 sayılı kararnameyle yürürlüğe girmiştir. UTMK talimatnamesi, 25 Haziran 1953'te yeniden kararlaştırılmıştır. 995 karar sayısı ile görev ve yetkileri, çalışma alanları dahil pek çok detay değiştirilmiştir.¹⁴⁸ 1957, 1960, 1968, 1970, 1975, 1978, 1980, 1982, 1983, 1985, 2002 tarihlerinde UTMK yönetmeliği değiştirilmiştir. En son 2004 yılında yönetmeliği değiştirilip düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle UTMK'nın görevleri ve çalışma alanları çok daha kapsamlı olarak ifade edilmiştir. Faaliyetlerin disiplinler arası yaklaşımla ortaya konacağı, bu şekilde organize edilip uygulanacağı, bu şekilde çok kapsamlı bir çalışma üslubu benimseneceği vurgulanmıştır.¹⁴⁹

2004 yönetmeliği, 20 Mayıs 1946 tarihli 4895 sayılı kanunun yedinci maddesine dayanarak, Milli Eğitim Bakanını Bakan, Millî Eğitim Bakanlığını Bakanlık, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonunu ise Milli Komisyon, Genel Kurul ve Yönetim Kurulu olarak yetkilendirmektedir.

Milli komisyonun dört ana organı vardır: Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Denetim Kurulu ve Genel Sekreterlik. Genel Kurul, 77 temsilciden oluşur. Bu temsilciler arasında Millî Eğitim Bakanı, Kültür ve Turizm Bakanı, Dışişleri Bakanı ve diğer önemli devlet görevlileri de bulunur. UTMK yönetmeliği, temsilcilerin niteliklerini belirlemiştir. Genel Kurul toplantılarında kararlar oy çokluğu ile alınır.¹⁵⁰

Yönetim kurulu, genel kurulda yer alan kurumların 16 üye seçmesiyle oluşur. Yönetim kurulu toplantıları, en az 9 üyenin katılımıyla karar alabilir. Gerçekleştirilecek toplantının yapılması için yönetmeliğe uygun davranılır.¹⁵¹

¹⁴⁸ T.C Resmî Gazete, 12 Ağustos 1953, sayı: 8482.

¹⁴⁹ T.C Resmî Gazete, 19 Haziran 2004, sayı: 25497.

¹⁵⁰ T.C Resmî Gazete, 19 Haziran 2004, sayı: 25497, s.69-72.

¹⁵¹ T.C Resmî Gazete, 19 Haziran 2004, sayı: 25497, s.73-74.

Denetim kurulu, UTMK'nın bütçesini hizmetlere uygun olarak kullanıp kullanmadığını denetler. Denetim kurulu, Teftiş Kurulu Başkanlığı müfettişleri, Millî Eğitim Bakanlığı ve genel kuruldan birer temsilci olmak üzere 3 üyeden oluşur.

UTMK'nın sekreterliği, Genel sekreter ve iki Genel sekreter yardımcısından ve bunların görevlendireceği sekreteryaya personelleri tarafından yürütülmektedir. Genel sekreter, Yönetim kuruluna karşı sorumlu tutulmuştur. Bunun dışında UTMK'nın yönetmeliğince belirlenen teşkilat yapısında Tahakkuk memuru ve Sayman görevlisi de bulunmaktadır.¹⁵²

Komisyon giderleri gerçekleştirilen çalışma alanlarına ilişkin usul ve esaslara uygun harcamaları kapsayacak şekilde belirtilmiştir.

2005 yılında gerçekleştirilen UNESCO Genel Konferansında 58 üyenin oluşturduğu UNESCO Yürütme Kurulu Üyeliğine, doğrudan devletlerin seçilmesine karar verilmiştir. UTMK, 2017-2021 dönemi için UNESCO'nun 39. Genel konferansında UNESCO Yürütme Kurulu Üyeliği yapmıştır.¹⁵³

2.4.3. UTMK Kültür Sektörü Çalışmaları ve Sözleşmeler

UNESCO, kültür Sektöründe, kültür mülklerini korumak, kültürel ifadelerin çeşitliliğini ve kültürel yaratıcılığı arttırmak amacıyla çeşitli hedefler belirlemiştir. Bu amaçla UNESCO kültür sektörüyle ilişkili, uluslararası altı sözleşme gerçekleştirmiştir. Türkiye ise sözleşmelerde “1954 Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme”, “1970 Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme”, “1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme”, “2003 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” ve “2005 Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi” ile birlikte beş sözleşmeye imza atmıştır.

UTMK hedefleri doğrultusunda çeşitli programlar gerçekleştirmiştir. Bu faaliyetler çeşitli uzman komisyonlar tarafından yürütülmektedir. UTMK'nın 12 tane ihtisas komitesi bulunur. Bunlardan üçü; Kültürel İfadelerin Çeşitliliği İhtisas Komitesi, Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi ve Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesi'dir. Yine UTMK'nın 6 izleme grubundan; Sualtı Kültürel Mirası İzleme Grubu ve Yerinden Edilmiş Kültür Varlıklarını İzleme Grubu, kültür sektörü alanındaki diğer iki izleme grubudur. Kültürel

¹⁵² T.C Resmî Gazete, 19 Haziran 2004, sayı: 25497, s.75.

¹⁵³ UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (UTMK), “Yürütme Kurulu Temsilcilerimiz”, <https://www.unesco.org.tr/Pages/111/168/UNESCO-Y%C3%BCr%C3%BCtme-Kurulu-Temsilcilerimiz>- Erişim: 24.11.2023.

İfadelerin Çeşitliliği İhtisas Komitesi, 2018’de “Kültür Yönetimi ve Kültür Politikası Akademik Alan Araştırması” raporunu yayınlamıştır. ¹⁵⁴

UTMK Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi, 2018 yılında “Çatışma Nedeniyle Tehlike Altında Bulunan Dünya Miras Alanları Alt Çalışma Grubu Raporu: Suriye ve Irak’ta Çatışma Nedeniyle Tehlike Altında Bulunan Kültür Mirası” raporunu yayınlamıştır. Komite, 2012 yılından beri her sene çeşitli toplantılar düzenleyerek gündemdeki konulara yönelik etkinlik düzenlemeye devam etmektedir. UTMK, 2012’den 2022’ye kadar UNESCO Dünya Mirası Alanları ile ilgili birçok önemli etkinlik düzenlemiştir. Bu etkinlikler şunlardır:

- 2012: Doğal Miras Alanları Geçici Listelerine Öneri Sunma Çalıştayı
- 2015: Divriği, Ulu Cami ve Darüşşifası UNESCO Dünya Miras Listesi’ne kaydedilişinin 30. Yıldönümü İstişare Toplantısı
- 2016: UTMK’da UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Sergisi
- 2018: UNESCO Dünya Mirası Alanları Semineri
- 2021: UNESCO Dünya Mirası Komitesi Genişletilmiş 44. Oturumu İstişare Toplantısı ve Gordion ve Frig Kültürü Toplantısı
- 2022: Ankara Büyükşehir Belediyesi Çocuk Meclisi Üyeleriyle UNESCO Dünya Mirası Alanları konulu seminer.

Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesi, 2007’den 2022’ye kadar birçok rapor yayınlamıştır. Bu raporlar şunlardır:

- 2007: Bölgesel Seminerler Raporu
- 2022: Somut Olmayan Kültürel Miras ve Mevzuat Alt Çalışma Grubu Raporu, Somut Olmayan Kültürel Miras Müze Alt Çalışma Grubu Raporu ve Somut Olmayan Kültürel Miras ve Yükseköğretim Alt Çalışma Grubu Raporu

Ayrıca, UTMK Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesi, TÜRKSOY üyesi devletler ile “Somut Olmayan Miras Bölgesel Seminerleri” düzenlemiştir. Bu seminerler, 2008’de başlamış ve 2009, 2010, 2011 ve 2022 yıllarında devam etmiştir. Bu seminerlerin raporları da komite tarafından hazırlanmıştır.

¹⁵⁴UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (UTMK), “Kültür”, <https://www.unesco.org.tr/Pages/156/13/K%C3%BClt%C3%BCr>
Erişim: 24.11.2023.

III. BÖLÜM

İKSV VE KÜLTÜR POLİTİKALARI ÇALIŞMALARI

3.1. Kültürel Elitizm, Elitizm ve Eczacıbaşı Ailesi: Nejat Eczacıbaşı'nın Rolü

Elitizm, toplumsal hiyerarşilerin, özellikle de ekonomik ve kültürel sermaye birikimlerine dayalı olarak şekillendiği bir anlayışı ifade etmektedir. Bu bağlamda, elitler genellikle eğitim, gelir ve sosyal statü açısından toplumun üst tabakalarında yer almaktadırlar. Bu sınıf yapısı, toplumsal tabakalaşmanın ve sosyal hareketliliğin sınırlı olduğu toplumlarda daha belirgindir. Eğitim sistemi, elitlerin kendilerini yeniden üretmelerini sağlar ve bu süreçte kültürel sermayenin aktarımı kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle prestijli okullar ve üniversiteler, elitlerin çocuklarına kültürel sermaye sağlama konusunda önemli araçlardır.¹⁵⁵

Kültürel elitizm, toplumsal sınıfların kültürel sermayelerine göre belirginleştiği ve bu sermayenin belirli bir kültürel hiyerarşi oluşturduğu bir olgudur. Kültürel elitler, kültürel sermayesi yüksek olan bireylerdir ve bu sermaye genellikle eğitim yoluyla kazanılır. Eğitim sistemi, kültürel sermayenin aktarımında kritik bir rol oynamaktadır ve kültürel elitizmi pekiştirmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe, kültürel faaliyetlere katılım ve kültürel bilgi düzeyi de artmaktadır. Bu durum, kültürel sermayenin sadece bireysel yeteneklere değil, aynı zamanda sosyal kökene de bağlı olduğunu da göstermektedir. Elitlerin kültürel pratikleri, toplumun genel kültürel normlarını ve değerlerini şekillendirmektedir. Bu pratikler, kültürel sermayenin bir göstergesi olarak hizmet eder ve toplumsal hiyerarşiyi pekiştirir. Elitler, kültürel sermayelerini sanat, edebiyat, müzik ve diğer kültürel faaliyetler yoluyla göstermektedirler. Bu pratikler, sadece bireysel tercihlerin ötesinde, toplumsal sınıfın bir ifadesi olarak da değerlendirilebilir. Kültürel sermaye, elitlerin toplumsal statülerini korumalarına ve güçlendirmelerine yardımcı olmaktadır.¹⁵⁶

Bu durum, belirli ailelerin ve bireylerin mesleki başarıları ve topluma katkıları yoluyla kazandıkları itibarı da kapsar. Toplumda önemli bir yer edinmiş aileler, bu başarılarını ve sosyal sermayelerini nesiller boyunca koruyarak ve geliştirerek kültürel elitler arasında yer alır. Eczacıbaşı ailesi, bu tür bir örneği teşkil etmektedir. Ailenin kültürel ve mesleki itibarı, belirli bir meslek dalındaki başarıları ve toplumsal katkıları ile şekillenmiştir.

¹⁵⁵ Pierre, Bourdieu, *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*, ing çev. Richard Nice, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1984, s.18.

¹⁵⁶Bourdieu, a.g.e. , s.7-18.

Eczacıbaşı ailesinin eczacı olarak anılmasını sağlayan kişi Süleyman Ferit Beydir. 1885’ te İzmir’in İkiçeşmelik semtinde Tuzcu Mescidi sokağındaki 27 numaralı 2 katlı büyük bir evde doğdu. Annesi Şerife Hanım ev hanımı, babası ise Hacı Hafız Şakir Bey İzmir şehremaneti başkantarıcısı olarak bilinmekteydi.¹⁵⁷ Süleyman Ferit Eczacıbaşı’nın babası Hacı Hafız Şakir Efendi, çevresinde dürüst ve ahlaklı bir Osmanlı memuru olarak biliniyordu. O günün ortamı içinde bu görev ancak devlete ve millete bağlılık, üstün ahlak ve dürüstlük gibi nitelikleri olan kişilere verilirdi. Süleyman Ferit Bey, babasını anılarında şöyle ifade eder: “Eğer doğru ve beğenilen bir huy ve kişiliğe sahipsem, bunu babamın öğrettiklerine ve manevi katkılarına borçluyum. Bugün olduğumca ona benzemeye çalıştım.”¹⁵⁸

Süleyman Ferit Bey, İzmir İdadisinde tamamladığı beş yıllık eğitim boyunca babasının gönüllü asistanı olmuştur.¹⁵⁹ 1935 yılına kadar devam eden uzun hayatında babası, evlatlarının başarılarına şahit olmuştur. Şakir Bey, Cumhuriyet’te Kantarcı soyadını seçmiştir. Kızları Münire Hanım’ın üç, Kadriye Hanım’ın dört evladı olmuş diğer oğlu Said Kantarcı, 50’li yaşlarında vefat etmiştir.¹⁶⁰

Süleyman Ferit Bey, küçük yaşlardan itibaren okumaya ve öğrenmeye meraklıydı. İkiçeşmelik mahallesinde Yahudi ve Türk çocuklarının arasında sürekli çıkan sokak kavgalarına katılmaz, ancak çocuk oyunlarına ilgi duyardı. Süleyman Ferit’in yaşamına anne ve babasından sonra en çok etki eden kişi anneanesi Fatma Hanım’dı. Hatıralarında anneannesinden ve İzmir’deki durumundan şöyle bahseder: “*Anne tarafımın Tokat’tan gelerek İzmir’e yerleştiğini ninem Fatma Hanım’dan öğrenmiştim nüfus cüzdanındaki bilgileri arkadaşım Tokat Milletvekili Nazım Poroy’a rica edip araştırdığımda kendisinin o yıllarda 80 yaşına yaklaşmış olmasına rağmen anlattıklarının doğruluğuna şahit olmuştum. Ninem şifalı bitkilerden evde ilaçlar hazırlamakta ustaydı. Çocukluğumda İzmir’deki hastanelerin tamamı yabancılara aitti. Osmanlı döneminde İzmir’de açılan ilk hastane Gureba-i Müslimin ismini taşıyordu. Hastanenin ismi sadece İzmir’in değil, bütün devletin içinde bulunduğu hali anlatmaya yeterliydi.*”¹⁶¹

Türkiye’nin eczacılık tarihi ve Eczacıbaşı ailesinin bu alandaki etkileri, ülkenin modernleşme sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. İlk modern eczacılık okulu olan Mektebi

¹⁵⁷ Aksoy Yaşar, *Bir Kent-Bir İnsan, İzmir'in Son Yüzyılı Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları*, Eczacıbaşı yay., 1986, s. 55.

¹⁵⁸ Yaşar, *a.g.e.*, s.56.

¹⁵⁹ Yaşar, *a.g.e.*, s.57.

¹⁶⁰ Yaşar, *a.g.e.*, s.57-58.

¹⁶¹ Yaşar, *a.g.e.*, s. 59.

Tıbbiye-i Şahane'nin 1839 yılında kurulmasıyla başlayan bu serüven, 1870'te sivil eczacılık diploması veren Tıbbiye-i Mülkiye'nin açılmasıyla devam etmiştir. Süleyman Ferit Bey, Tıbbiye-i Mülkiye'den 1903 yılında mezun olarak Türkiye'nin eczacılık alanındaki genç yeteneklerinden biri olmuştur. İstanbul'da ilk defa Türk eczanesi açmış olan farmakolog Hamdi Bey'den ilham alarak İzmir'de kendi eczanesini açmış ve sonrasında Eczane-i Umumi'yi devralarak Kanaat Eczanesi'ni kurmuştur. İzmir İli Genel Meclisi tarafınca Süleyman Ferit Bey'e "Eczacıbaşı" unvanı verilmiş, bu unvan aileye büyük itibar kazandırmıştır.¹⁶²

Nejat Eczacıbaşı'nın annesi, Süleyman Ferit Bey'in eşi Şam'dan İzmir'e göç etmiş tanınmış ailelerden Caferizadeler'dendir. Dedesi İzmir'in önemli tüccarlarından olan Caferizade Kemal Bey'dir. Süleyman Ferit Bey'in kendi işletmesinde ve yaptığı çalışmalarda büyük katkısının olduğunu en büyük destekçilerinden birinin Caferizade Kemal Bey olduğunu belirtmiştir.¹⁶³

Süleyman Ferit Eczacıbaşı, çok çocuklu bir baba olmayı amaçlayan, disiplinli ve ataerkil kişiliğe sahip bir eczacıydı. 1913 yılında ilk oğlu Nejat Eczacıbaşı doğmuştur. Nejat, bir doğum hatası yüzünden kaybettikleri Sedat ve 1961 yılında ölen Vedat'ın ardından gelen altı kardeşin ilkidir. Nejat Eczacıbaşı'nın 'Kuşaktan Kuşağa' adlı kitabında, babası Süleyman Ferit Bey'in çocuklarıyla sıkı bir arkadaşlık kurmadığı; ancak onların meslek seçimlerine saygı duyduğu ve döneminin insanına göre oldukça ileri görüşlü olduğunu belirtmektedir. Nejat Eczacıbaşı, Alman mürebbiye ile büyütülmüş, Robert Koleji'nden mezun olduktan sonra kimya öğrenimi için 1932'de Heidelberg Üniversitesi'ne gitmiştir. Nejat Eczacıbaşı, meslek seçiminde ilk tercihinin tıp olduğunu, ancak eczacı bir aileden geldiği için kimyagerliği seçtiğini vurgulamaktadır. Kimya alanında da tıbbıya yakın olan biyokimya dalında eğitim almış, daha sonra doktora çalışmalarının iş yaşamına katkı sağlamadığına inanmıştır. Meslek yaşamı için girişimciliğin Nejat Eczacıbaşı'nın en öne çıkan yönü olduğu anlaşılmaktadır.

Nejat Eczacıbaşı, Robert Koleji'ndeki hocası Prof. Kuyucak sayesinde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'ndan kredi alarak Levent'te ilaç fabrikası kurmuştur.¹⁶⁴

Eczacıbaşı İlaç Fabrikası'nın kuruluşu, Türkiye'nin ilk modern ilaç fabrikası olma özelliğini taşımaktadır. Eczacıbaşı İlaç Fabrikası, ana fikirde ilaç endüstrisine katkı sağlamayı amaçlar niteliktedir. Türkiye 1950'lerden itibaren ilaç endüstrisinde önemli bir gelişme

¹⁶² Yaşar, *a.g.e.*, s.97.

¹⁶³ Yaşar, *a.g.e.*, s.102.

¹⁶⁴ Eczacıbaşı, *Kuşaktan Kuşağa*, Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.18

göstermiştir.¹⁶⁵ Bu gelişmenin arkasında, Türkiye’de ilk modern ilaç fabrikasının yani Eczacıbaşı İlaç Fabrikası’nın kurulmuş olması yatmaktadır. Eczacıbaşı İlaç Fabrikası, yabancı ilaç kuruluşlarıyla yaptığı lisans anlaşmaları sayesinde hem ülke ekonomisine hem de ilaç endüstrisine katkı sağlamıştır. Fabrika, yeni ilaçlara ve teknolojiye erişim sağlamış ve ilaç endüstrisinde öncü bir rol oynamıştır.

1952 yılında Levent’te kurulmuş ve modern ilaç üretimine toplumun ilgisini çekmiştir.¹⁶⁶ Eczacıbaşı Seramik Fabrikaları, 1957 yılında Kartal’da genişlemiş ve sağlık gereçleri üretimine yönelmiştir. Daha sonra, 1977 yılında Bozüyük’te yeni bir seramik tesisi kurulmuştur.¹⁶⁷ Eczacıbaşı Holding, özel girişimin ilk önemli ve büyük atılımlarından biri olarak tarihe geçmiştir.

1950’lerin başında, Nejat Eczacıbaşı, Türkiye’nin iş dünyasında nitelikli yöneticilere olan ihtiyacını fark ederek İşletme İktisadi Enstitüsü’nün kurulmasına öncülük etti. 1953 yılında, Ford Vakfı’nın sağladığı 256.000 dolarlık destek ve İstanbul Üniversitesi’nin onayıyla enstitü faaliyete geçti. Eczacıbaşı, mantıklı yönetimin ve uzmanlaşmış profesyonellerin gerekliliğini savundu ve özel sektörün genişlemesiyle birlikte bu tür yöneticilere olan ihtiyacı dile getirdi. Enstitünün yönetim kurulunda Nejat Eczacıbaşı, Bülent Yazıcı ve Nezih Neyzi gibi önemli figürler yer aldı. Enstitü, bir yıllık yüksek lisans programı ve üç aylık orta düzey yönetim kursları sunarak Türk iş dünyasına yetkin yöneticiler kazandırdı. Eczacıbaşı, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı’nın başkanı olarak da önemli görevler üstlenmiş ve Türk iş dünyasının modernleşmesine katkıda bulunmuştur. İşletme eğitimi geliştirmek amacıyla Ford Vakfı, AID ve diğer destekleyici kurumlarla iş birliği yapmış ve çeşitli projelerde yer almıştır.¹⁶⁸

Eczacıbaşı Holding’in kurucusu Nejat Eczacıbaşı’nın ‘Bir Yaşam Boyu’ adlı eserinde, 27 Mayıs 1960 darbesinin Eczacıbaşı ailesi üzerindeki etkileri, kardeşi Vedat Eczacıbaşı’nın karakteri, ilgi alanları ve vefatı detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. 1960 askeri darbesinden etkilenen Eczacıbaşı ailesi, Celal Bayar’a olan yakınlıklarıyla bilinmekteydi. Darbe sonrası Celâl Bayar’a yapılan haksızlıklara tanık olduklarını ifade ederek ona destek çıkmışlardır. Nejat Eczacıbaşı’nın kardeşi Vedat Bey, insancıl, cesur, eğitimsiz, aktörlüğe hevesli ve Menderes tutkunu, dinamik bir hayat yaşamaktaydı. Dekoratif ürünler sergisinin ardından bir

¹⁶⁵ Hacı Hayrettin Tıraş, “Türkiye’de İlaç Sektörünün Gelişimi; Bir Durum Değerlendirmesi”, *Journal of Economics and Research*, 2020, 1-1, 42-59. s. 48.

¹⁶⁶ Eczacıbaşı, *a.g.e.*, s.84.

¹⁶⁷ Eczacıbaşı, *a.g.e.*, s 88.

¹⁶⁸ Erken, *a.g.e.*, s.150-162.

meyhanede çıkan kavga, Vedat Eczacıbaşı'nın üzerinde büyük sıkıntılara yol açmıştı. Bu olaylar zinciri, intihar girişimi, yanık tedavisi ve başarısız bir operasyon sonucunda vefatı ile ailesini derin bir üzüntüye boğmuştur. Eczacıbaşı ailesi, darbenin getirdiği sıkıntılar ve felaketlerle mücadele etmiştir.

Sıkıntılı süreç geçiren aile bu günleri atlattıktan sonra Eczacıbaşı Holdingin kuruluşunun ardından halka açılmaya karar verir. Türkiye'de yatırım ortaklığı biçiminde gerçekleştirilen ilk kurum olur. Holdingin halka açılması, tahvilin ve hisse senedinin avantajlarını birleştiren ama dezavantajlarını gideren bir sistemle yapılır. Holdingin sermayesi, Topluluk içinde verimli çalışan kuruluşların hisse senetlerinden oluşur. Holdingin hisse senedini alanlar, hem hisse belgesini uygun fiyattan alır hem de tahvil gibi yıl sonu gelirini önceden bilir. Ayrıca, holdinge katılanlar, yeni yatırımlara hazırlanan bir şirketin pay sahibi de olur.

Orta Doğu Teknik Üniversitesinin kuruluşuna tanık olan Nejat Eczacıbaşı 1960 yılında Mütevelli Heyeti üyeliğine atanmış ve 1969'a kadar görevini sürdürmüştür.¹⁶⁹

1972 yılında Kıbrıs harekâtı sırasında Eczacıbaşı Topluluğu'nun gösterdiği yardım sebebiyle Kızılay tarafından altın madalya ile ödüllendirilmiş, ayrıca Almanya Cumhurbaşkanı Walter Scheel tarafından onur madalyası ile taltif edilmiştir.¹⁷⁰

Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı, 1978 yılında kurulmuştur. Vakıf, Türk kültür ve sanatının korunması ve geliştirilmesi, bilimsel araştırmaların desteklenmesi, Türk eğitime yardımcı olunması ve toplum kalkınmasına katkı sağlanması gibi amaçlar doğrultusunda birçok proje ve etkinlik gerçekleştirmiştir. Ayrıca Ord. Prof. Dr. Ömer Celâl Sarc ve Prof. Dr. Halid Kemal Elbir gibi değerli akademisyenlerin de yönetim kurulunda yer aldığı bir kurum olur. Vakıf, Türk resim sanatının seçkin örneklerini bir araya getiren bir resim koleksiyonu oluşturmuş, "kaynak kitap" niteliğindeki bilimsel araştırma, sanat ve kültür eserleri yayımlamış, Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yıldönümü vesilesiyle "Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk" adlı bir araştırma yapıtı hazırlamış, resim, mimarlık ve heykel başta olmak üzere tüm plastik sanatları içine alan Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi'ni gerçekleştirmiş, ünlü tiyatro adamı Muhsin Ertuğrul'un anılarını ve tiyatro düşüncelerini "Benden Sonra Tufan Olmasın!" adlı kitapta toplamıştır.¹⁷¹

¹⁶⁹ Eczacıbaşı, *a.g.e.*, s.130.

¹⁷⁰ Eczacıbaşı, *a.g.e.*, s.153.

¹⁷¹ Eczacıbaşı, *a.g.e.*, s.154-155.

Eczacıbaşı Holding, futbol dışındaki spor dallarına yönelir, Levent'te bir spor tesisi kurar ve spor okulları ve eğitim programlarıyla yüzlerce genç sporcu yetiştirir. Bugün hala Holdingin spor takımları, Türkiye liglerinde ve Avrupa kupalarında başarılar kazanmaktadır.

Nejat Eczacıbaşı, araştırma sektöründeki girişimleriyle sektörünün gelişiminde önemli bir isim olarak yer almaktadır. Nejat Eczacıbaşı ayrıca TÜBİTAK'ın kuruluşunda ve çalışmalarında da yer alır, TÜBİTAK Bilim Kurulu üyeliği yapar ancak daha sonra yoğun hayatı nedeniyle buradan istifa eder.¹⁷²

Eczacıbaşı, Türkiye'nin saygın sanayi ve kültür organizasyonlarından biridir. Kurucu Nejat Eczacıbaşı hem iş hayatında hem de sanat hayatında etkileyici bir rol oynamıştır. Eczacıbaşı, kültür sanat alanlarına yönelik ilgisini yalnızca destek verici bir görevle kısıtlamamış, ayrıca bu alanlarda yaratıcı ve yenilikçi girişimlerin gerçekleşmesine liderlik etmiştir. 1960'lı yıllarda İstanbul Rotary Kulüp Başkanlığı, Binicilik Federasyonu Başkanlığı, Türk Eğitim Vakfı Başkanlığı, Türkiye Turing Otomobil Kurucu Başkanlığı (TSKB), TSKB Yönetim Kurulu Üyeliği gibi sosyal hayatın birçok alanında faal rol üstlenen Eczacıbaşı, aynı zamanda İKSV'nin oluşumuna ve Uluslararası İstanbul Festivali'nin yapılmasına destek olmuştur. Bu festival, Türkiye'nin kültür sanat hayatına uluslararası bir nitelik kazandırmış, dünya çapında tanınan sanatçıları ve yapıtları Türk seyircisiyle tanıştırmıştır.

Nejat Eczacıbaşı, 1950'lerde endüstriyel faaliyetlerle Türkiye'nin iş dünyasında pozisyon edinmeye başladığında, Türkiye'deki iş hayatı yeni bir biçim almaya başlıyordu. Yaşadığı dönem ve kişisel nitelikleri nedeniyle, Türk iş hayatının biçimlenmesinde Vehbi Koç ile birlikte en etkili kişilerden birisi de Nejat Eczacıbaşı olmuştur. Özellikle 1960'lı yıllarda "Ekonomik ve Sosyal Etütler Heyeti Konferansı" ile iş insanlarının geçici süreli menfaatleri yerine uzun vadeli menfaatlerini gözetmeleri konusunda öncü bir görev üstlenmiştir. Sonrasında TÜSİAD içinde de bu farklılığını ortaya koymuş, hükümetlerin vergi ve faize ilişkin politikalarında iş hayatının kısa vadeli reaksiyonlarının aksine daha ılımlı ve uzun süreli bir tutum göstermiştir. Eczacıbaşı, bütünlüklü girişimler sergilemese de kurduğu sağlam ve etkili bağlantılar sayesinde yetenekli aktörleri bir araya getirerek hizmet sektörüne adım atmış ve böylece geniş bir iş birliği ağı kurmuştur. Eczacıbaşı iş hayatının devlet ile bağlantısını kişisel ilişkilerden çok kurumsal ilişkiler şeklinde kurup devam ettirmenin temelini atan kişi olmuştur.¹⁷³

¹⁷² Eczacıbaşı, *a.g.e.*, s.159.

¹⁷³ Kırdag Mahir, Suna. "Elitler ve Kültürel Sermaye: Nejat F. Eczacıbaşı Örneği". *Sosyoloji Notları* 2, sayı:1 Haziran 2018, s.141-56.

Nejat Eczacıbaşı'nın iş hayatındaki bu etkili rolü, aileden gelen kültürel sermaye ve değerlerin bir yansımasıdır. Eczacıbaşı ailesi, sahip oldukları kültürel sermayeyi ve eğitim mirasını, iş dünyasında ve toplumsal hayatta önemli bir yere taşımıştır. Eczacıbaşı ailesi, kültürel elitizmin Türkiye'deki önemli örneklerinden biridir. Süleyman Ferit Bey'in çocuklarına verdiği eğitim ve kültürel değerler, onların toplumda üst sınırlara yükselmesine katkıda bulunmuştur. Aile, eğitim ve kültürel sermaye birikimini nesiller boyu aktararak toplumsal statülerini korumuş ve güçlendirmiştir. Nejat Eczacıbaşı, aldığı eğitim ve girişimcilik ruhu ile hem iş dünyasında hem de kültürel alanlarda etkili olmuştur.

Nejat Eczacıbaşı'nın hayatı ve kariyeri, kültürel elitizmin ve elitizmin Türkiye'de nasıl şekillendiğini ve uygulandığını açıkça göstermektedir. Eğitim ve kültürel sermaye, Eczacıbaşı ailesinin toplumsal statüsünü belirleyen en önemli unsurlar olmuştur. Nejat Eczacıbaşı, modern Türkiye'nin ekonomik ve kültürel yapısının şekillenmesinde öncü bir rol oynamış, iş dünyasında ve kültürel alanlarda yaptığı yenilikçi ve girişimci faaliyetlerle topluma önemli katkılarda bulunmuştur. Bunun yanı sıra kültürel elitizmin ve elitizmin toplumsal eşitsizlikleri pekiştirdiği de göz ardı edilmemelidir. Eczacıbaşı ailesi, sahip oldukları kültürel sermaye ve elit statüleri sayesinde toplumsal hiyerarşide üst sınırlarda yer almıştır. Bu durumda toplumun diğer kesimlerine erişim ve fırsat eşitliği anlamında dezavantajlar yaratmış olduğu da açıktır. Prestijli eğitim kurumlarına erişim ve kültürel sermaye birikimi, sadece belirli bir kesimin avantajına olmuş, toplumsal hareketliliği sınırlandırmıştır.

Nejat Eczacıbaşı'nın liderliği ve vizyonu, sadece Eczacıbaşı ailesinin değil, aynı zamanda Türkiye'nin modernleşme sürecinin de bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, kültürel elitizm ve elitizmin, toplumsal yapının şekillenmesinde ve toplumsal hiyerarşinin pekiştirilmesinde oynadığı rol, Eczacıbaşı ailesi ve Nejat Eczacıbaşı örneği üzerinden somut bir şekilde gözlemlenebilir. Eczacıbaşı ailesi, kültürel sermayenin ve eğitim sisteminin toplumsal sınıf yapısındaki önemini ve etkisini açıkça göstermektedir.

Nejat Eczacıbaşı'nın girişimci ve yenilikçi ruhu, modern Türkiye'nin şekillenmesinde önemli bir etken olmuş, ancak bu başarı hikayesinin toplumsal eşitlik ve adalet boyutları da göz ardı edilmemelidir.

3.2. İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSV)

İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV), Türkiye'nin kültürel ve sanatsal kalkınmasında stratejik bir rol oynamaktadır. Vakfın kuruluşundan itibaren benimsediği misyon, sanatın

toplumsal ve bireysel gelişime katkısını maksimize etmek ve kültürel mirası koruyarak gelecek nesillere aktarmaktır.

İKSV'nin, sanatın evrenselliğini ve toplumsal faydasını vurgulayan etkinlikleri, Türkiye'deki kültür politikalarının şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. Vakfın düzenlediği festivaller, sergiler ve eğitim programları, sanatın erişilebilirliğini artırarak geniş kitlelerin sanatla buluşmasını sağlamıştır. Çalışmadaki bu bölüm, İKSV'nin gelir ve gider yapısını, bu finansal modelin sürdürülebilirliğini ve sanatın toplumsal hayata entegrasyonundaki rolünü detaylı bir şekilde inceleyerek, vakfın kültürel ekosistem içindeki yerini ve önemini ortaya koymaya çalışacaktır.

3.2.1. İKSV'nin Kuruluş Sürecinde Şahısların Rolü ve Etkileri

İstanbul, kendi şahsına münhasır geçmişiyle bir dünya kentidir. Dünya kenti olmasının yanı sıra bir kültür ve sanat şehridir. İstanbul tarihinde birçok vakıf, onun tarihine ve insanına hizmette bulunmuştur. İKSV, şüphesiz ki İstanbul'un kültürel hayatına hizmet eden bu vakıfların en önde gelenlerindedir. Kuruluşu 1973 yılına dayansa da kurulmasının hayali temelleri 1960'lara kadar gider.

Türkiye'nin geçmişten gelen gelenekleri, gelecek ile şimdiki zaman arasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda insanlık anlayışı, diğer ülkelerin yaklaşımlarından ayrılmaktadır. Aile gelenekleri ve geçmiş bağları, yatırımların neye yapıldığının belirlenmesinde kilit bir öneme sahiptir. Cumhuriyet'in ilk girişimcilerinden olan Eczacıbaşı ailesi de Türkiye'nin en büyük filantropistleri arasındadır. İKSV'nin amacında toplumsal ve sosyal bir değişimi desteklemek, toplumu bilim, teknik ve sanatta ileriye götürmek, ekonomisinde ve eğitiminde olduğu kadar kültür ve sanatta da hacmini genişletmek vardır. İKSV'nin bu hedefleri ışığında İstanbul'u bir kültür sanat odağına çevirmeyi ve Türkiye'nin kültür sanat alanında aranan bir merkeze dönüştürülmesini hedeflemiştir.

İKSV, filantropi kavramını bu alanda toplumsal dönüşümü gerçekleştirmek olarak değerlendirir. İKSV, ifade özgürlüğünün gelişmiş toplumların bir göstergesi olduğuna inanır ve sanatın özgür ifadeye en çok ihtiyaç duyan alan olduğunu vurgular. İKSV, çağdaş sanat ortamının gelişmesiyle bu özgürlüğe ulaşacağına olan inancını güçlü bir şekilde ifade eder.¹⁷⁴

¹⁷⁴Gonca Uncu Çimen, "Kurumsal Filantropinin Gönüllülük & Marka İtibarı Açısından Değerlendirilmesi: Koç, Kızılay & İKSV Örnekleri", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, İstanbul, 2016, s. 127.

1970'lerde Türkiye, kendine yer bulma ve modern çağın kimliğini sindirme çabası içindeyken, diğer ülkelerle rekabet etmeye çalışıyordu. Nejat Eczacıbaşı, yurt dışında aldığı uzun eğitim süresince Batı'nın gelişimindeki çeşitli faaliyetleri gözlemlemişti ve Türkiye'nin sosyoekonomik kalkınmasının tek başına ne kadar zor olduğunu anlamıştı. İnsanların uygun bir gelişim ve uyum sergilemesi, kültürün ilerlemesi ve sanat alanında yatırımlar yapılması gerekiyordu. Bu nedenle, Türkiye'nin sanat ve kültür alanında kendi gelişimini sağlaması önem kazanıyordu. Bu durumun farkında olan iş adamları ve sermaye sahipleri, Nejat Eczacıbaşı'nın öncülüğünde bu konuya gerçeklik kazandırma çabasına girişmişlerdir. Bu amaçla bir vakıf kurmak, hizmet yolunda en makul seçenektir.

Salzburg Mozarteum'un kurucusu Bernhard Paumgartner ile tanışan Nejat Eczacıbaşı ve Paumgartner'in desteğiyle Herbert von Karajan ve diğer ünlü sanatçıları Onur Kurulu'na davet etmiştir. İstanbul'un tarihi ve doğal güzelliklerinin festival için uygun bir ortam sunduğu belirtilir. Nejat Eczacıbaşı, İKSV'nin kurulmasını anılarında şu şekilde ifade eder: *"İKSV'nin kurulması 1964 yılına dayanıyordu. Almanya'da eğitim gördüğüm sırada aldığım müzik öğretiminden kaynaklanıyor. Türkiye'de de bir festival yapılmasını arzularım. Almanya'da bulunduğum zamanlarda Salzburg Festivali'ne katılmak isterdim. Her zaman İstanbul'da böyle bir kutlamanın olmasını çok arzu ederdim. Türkiye'ye geldikten bir süre sonra eskiden Vedat Nedim Tör ve Cemal Reşit Rey'in festival ile ilgili bir çok girişim planladıklarını, fakat bu girişimlerin başarılı olmadığını duymuştum. Bir uluslararası sanat festivali yapma projesini Cevat Memduh'a söyledim. Söylediğim zaman hocanın coşkusu asla unutmuyorum. Anlaşılan onun da bu konuda düşünce safhasında hazırlıkları varmış. Cevat Memduh ile hızlıca uyumlu bir iş birliğine başladık."*¹⁷⁵

Memduh Cevat Altar; Nejat Eczacıbaşı'na Salzburg Festivali ve Mozarteum'un kurucusu, ünlü Mozart uzmanı Bernhard Paumgartner ile görüşmesini ve bu konuda ondan yardım istemesini tavsiye etmiştir. Nejat Bey bu öneriyi takip etmiş, gerçekleştirdiği görüşme festivalin ve vakfın kurulmasında önemli kararların alınmasına büyük katkı sağlamıştır.

İKSV'nin 40. yılına özel olarak İlkay Baliç ve Didem Ermiş tarafından hazırlanan '370 Kişi İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın 40 Yılı Anlatıyor' kitabında vakfın kuruluş hikayesi ve 370 kişinin vakfın faaliyetlerine dair anıları yer almaktadır. Bu eser, İKSV'nin nasıl kurulduğuna dair detayları titiz bir çalışmayla sunarak, oluşum hikayesini anlamak için kıymetli bir kaynaktır. Kitapta sunulan detaylar, Nejat Eczacıbaşı'nın 'İzlenimler, Umutlar'

¹⁷⁵ Eczacıbaşı, a.g.e., s.141.

eserinden alınan çeşitli bölümlerle desteklenmektedir. Vakfın kuruluş sürecine dair anlatılanlar arasında, başvuruda bulunan ilk isimler önemli bir yer tutmaktadır. Bu isimler arasında Türkiye'nin ilk kadın mimarlarından Leyla Turgut, 1973 yılına kadar görev yapmış ve vakfın kuruluşuna önemli katkılarda bulunmuş olan Kültür ve Turizm Bakanı Talat Sait Halman ve Betül Mardin gibi pek çok değerli şahsiyetin katkıları yer almaktadır.¹⁷⁶

Nejat Eczacıbaşı'nın anılarına göre, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın (İKSV) kuruluşu, Cevat Memduh Altar'ın titiz çalışmalarıyla şekillenmiştir. Altar, vakfın statüsünü düzenlerken, devlet bürokrasisinin olası engellerini aşmak için hayatı boyunca edindiği deneyimleri kullanmıştır. Türkiye'nin siyasi ve sosyal gerçeklerini bilen Altar, vakfın karşılaşılabileceği zorlukları öngörerek, İKSV'nin sağlam temeller üzerinde yükselmesini sağlamıştır.¹⁷⁷

Mehmet Şuhubi, İKSV'nin benzersiz ve nadir bir kuruluş yapısına sahip olduğunu belirtir. Vakfın sürdürülebilirliği, kuruluşunun özgün özelliklerinden ve Nejat Bey'in karakterinden güç alır. Kurucular Kurulu'nun dinamik yapısı, vakfın zaman içinde yenilenmesine olanak tanır.¹⁷⁸

İKSV'nin 1973'te, Cumhuriyetin 50. yılında kurulması, İstanbul Festivali'ne mali destek sağlamıştır. Festivalin düzenleneceği yer olarak Aya İrini Kilisesi seçilmiş, ancak kullanıma hazır hale getirilmesi için önemli çalışmalar yapılmıştır.

Festivalde, yurt dışından gelen sanatçılar için piyano temini gibi lojistik zorluklar aşılmış, Devlet Opera ve Balesi'ne ait müzik aletleri arasına dahil edilerek gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Osman Şengez'in dekor ve kostüm katkıları, festivalin sanatsal zenginliğine önemli bir boyut katmıştır.¹⁷⁹

Zeynep Oral'ın anıları, festivalin tiyatro programının yenilikçi ve cesur yapısını ortaya koyar. Muhsin Ertuğrul Deneme Sahnesi ve Beklan Algan'ın liderliğindeki eserler, direnişin sembollerini sahneye taşımıştır. Ancak politik içerikleri nedeniyle bazı eserlerin festival dışında sergilenmesi gerektiği durumlar yaşanmıştır.¹⁸⁰

¹⁷⁶ İlkyayın, Didem Ermiş, *İkaseve 370 Kişi İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın 40 Yılı Anlatıyor*, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 2.

¹⁷⁷Baliç, a.g.e., s. 4.

¹⁷⁸Baliç a.g.e., s. 5.

¹⁷⁹ Kamran Yüce, "Osman Şengez", *Kent Oyuncuları Dergisi*, 31-62, Reyo Basımevi, 1984, İstanbul, s.32. <https://core.ac.uk/download/pdf/84784282.pdf> Erişim: 25.06.2022

¹⁸⁰ Baliç, a.g.e., s. 42.

İKSV'nin toplumsal kabulü ve karmaşık ilişkiler üzerinden yürütülen faaliyetleri, vakfın diğer kuruluşlardan ayrılan kimliğini pekiştirmiştir. Vakfın ilk ofisi olan Mehtap Apartmanı ve daha sonra Nejat Eczacıbaşı Binası olarak hizmet veren Deniz Palas Apartmanı, İKSV'nin tarihinde özel bir yere sahiptir.

İstanbul Festivali'nin 1977'deki performansları, İKSV'nin Avrupa Müzik Festivalleri Birliği'ne üyeliğini ve uluslararası tanınırlığını artırmıştır. Festivallerin toplumun her kesimine açık olması, dönemin aydınlarının savunduğu bir ilkedir, ancak bu durum vakfın mali yapısını zorlamıştır.

3.2.2. İKSV'nin Üyesi Olduğu Kuruluşlar

İKSV, kültür ve sanat alanında faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası birçok kuruluşun üyesidir. İKSV'nin üyesi olduğu kuruluşlar şunlardır:

- Uluslararası Jaz Festivalleri Birliği (IJFO): 16 önde gelen caz festivalini bir araya getiren çatı bir kuruluştur.¹⁸¹ Her yıl Uluslararası Caz Eğitimi Birliği (IAJE) ile ortaklaşa düzenlediği konferanslarda uluslararası caz ödülü verilmektedir. IJFO üyesi olan festivaller arasında, İKSV'nin düzenlediği İstanbul Caz Festivali de bulunmaktadır.¹⁸² İstanbul Caz Festivali, 1994 yılından beri her yıl caz müziğinin yanı sıra funk, world music, rock, pop, blues, reggae gibi farklı müzik türlerini de kapsayan geniş bir program sunmaktadır. Festivalde hem yerli hem de yabancı pek çok sanatçı ve grup performans sergilemektedir.

- European Jazz Network (EJN): Avrupa'da caz müziğinin gelişimine katkıda bulunan festivalleri, kulüpleri, radyoları, eğitim kurumlarını ve medya kuruluşlarını bünyesine alarak çok yönlü bir ağ oluşturmuştur.¹⁸³ EJN, 1987 yılında kurulmuş. 2007 yılında ise kurumsallaşmasını tamamlamıştır. EJN, cazın sanatsal, kültürel ve sosyal değerlerini vurgulayarak, yeniliği teşvik etmek, caz müziğinin görünürlüğünü arttırmak, cazın eğitimini ve araştırılmasını desteklemek için çalışmalar yapmaktadır. EJN'nin 35 ülkede 100'den fazla üyesi bulunmaktadır. İKSV de Caz Festivalleri çalışmalarıyla bu kuruluşun önemli üyelerinden biridir.

¹⁸¹ Jazz Empowers (IJFO), "Our Mission", [IJFO. International Jazz Festivals Organization](https://www.ijfo.org/) Erişim: 10.12.2023.

¹⁸² International Jazz Festivals Organization (IJFO), "15 Leading Jazz Festivals Worldwide" <https://www.ijfo.org/> Erişim: 10.12.2023.

¹⁸³ Europe Jazz Network, <https://www.europejazz.net/> erişim: 10.12.2023.

- International Biennial Association (IBA): 2012 yılında temelleri atılmış, 2013 yılında Güney Kore'nin Gwangju kentinde düzenlenen 8. Gwangju Bienali sırasında kurulmuştur.¹⁸⁴ Kurucu üyeleri arasında, İKSV de bulunmaktadır. Sanat etkinlikleri düzenlemek veya küratörlük yapan kurum ve profesyoneller için bir platform oluşturmak, araştırma yapmak, bilgi ve deneyim paylaşımı sağlamak amacıyla kurulmuş bir kültür sanat kuruluşudur. Bununla birlikte çağdaş sanatla ilgilenen sanatçılar, araştırmacılar için ortak bir havuz oluşturmaktadır. IBA'nın bienallerin tarihi, teorisi, politikası ve uygulaması hakkında bilgi üretmek, iş birliği ve dayanışmayı güçlendirmek, bienallerin toplumsal ve kültürel etkisini artırmak gibi amaçları bulunmaktadır. Ayrıca bugün IBA'nın başkan yardımcılığı görevinde olan Bige Örer, İKSV'de güncel sanat projelerinin direktörlüğünü yapmaktadır.¹⁸⁵
- UNESCO Türkiye Millî Komisyonu: İKSV, 2018 yılından bu yana UTMK'nın özel Kuruluşları arasındadır. Bununla birlikte genel kurul üyeleri arasında yer almaktadır. Aynı zamanda İKSV Kültür Politikaları Çalışmalarını yürüten Özlem Ece Aydınlik, UTMK Kültürel İfadelerin Çeşitliliği Sözleşmesi İhtisas Komitesi Üyesidir.¹⁸⁶

3.2.3. İKSV'nin Gelir Kaynakları ve Giderleri

İKSV'nin gelirlerinin büyük bir kısmı özel sektör desteğine dayanmaktadır. Nakdi sponsorluklar: İKSV'nin etkinliklerini gerçekleştirmesine ve bütçesini dengelemesine en çok katkı sağlayan gelir kaynağıdır. Aynı sponsorluklar: İKSV'nin etkinliklerinin tanıtımı, teknik altyapısı, etkinlik alanı gibi alanlarda maliyetlerini azaltmasına yardımcı olarak, İKSV'nin etkinliklerinin kalitesini ve görünürlüğünü artırmaktadır. Bilet satışları: İKSV'nin etkinliklerine olan talebi gösteren bir gelir kaynağıdır. Bilet satışlarından elde edilen gelir, İKSV'nin etkinliklerinin maliyetlerini karşılamak için kullanılmaktadır. Lale Kart: İKSV izleyicilerinin desteğini yansıtan bir gelir kaynağıdır. Lale Kart, İKSV'nin etkinliklerinde öncelik ve imtiyaz sağlayan bir destek programıdır. Kamu katkıları: İKSV'nin etkinliklerinin kültür politikalarıyla uyumunu ve kamu yararına hizmetin görülmesi için önemli bir gelir kaynağıdır. Bununla birlikte İKSV'nin etkinliklerinin devlet tarafından desteklenmesini ve tanınmasını sağlamaktadır. Kamu katkılarının artırılması, İKSV'nin etkinliklerinin çeşitliliğini

¹⁸⁴ Biennial Association (IBA), "IBA Network", [Startpage - Uluslararası Bienaller Birliği \(biennialassociation.org\)](http://biennialassociation.org) erişim: 11.12.2023.

¹⁸⁵Biennial Association (IBA), "IBA Stage:17th Istanbul Biennale-Bige Örer" <https://www.biennialassociation.org/article/iba-stage-17th-istanbul-biennale-bige-orer/> Erişim:10. 12. 2023.

¹⁸⁶UTMK, "Özlem Ece Aydınlik" <https://www.unesco.org.tr/Pages/1814/160/%C3%96zlem%20ECE> Erişim: 10. 12. 2023.

ve kapsayıcılığını artırmak için gereklidir. Uluslararası Kültür Merkezleri ve Yurt dışı Fonlar: İKSV, uluslararası kültür merkezleri ve yurt dışı fonlar aracılığıyla, Türkiye'nin kültür ve sanat bolluğunu dünyaya sunmaktadır. Bunun yanı sıra İKSV, çeşitli ülkelerden sanatçılar, kurumlar ve izleyiciler ile bağlantı kurarak, kültürel değişimi ve diyalogu teşvik etmektedir. Diğer gelirler: İKSV'nin sahip olduğu Nejat Eczacıbaşı Binası'nın işletmesinden elde edilen gelirleri içermektedir. Nejat Eczacıbaşı Binası, İKSV'nin merkezi olarak hizmet vermektedir. Salon İKSV: Yıl boyunca çeşitli konser, tiyatro, sinema ve söyleşi gibi etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır.

İKSV Giderlerinde ise Etkinlik Personel Giderleri: İKSV'nin düzenlediği festivaller, bienaller, sergiler, konserler, tiyatro, sinema ve söyleşi gibi etkinliklerde görev alan personelin maaş, sigorta, yol, yemek gibi giderlerini kapsamaktadır. Genel Yönetim Personel Giderleri: İKSV'nin yönetim kurulu, genel müdürlük, finans, hukuk, insan kaynakları, bilişim, arşiv, kütüphane, kültür politikaları gibi birimlerde çalışan personelin maaş, sigorta, yol, yemek gibi giderlerini kapsamaktadır. Etkinlik Direkt Giderleri: İKSV'nin etkinliklerinin gerçekleştirilmesi için yapılan harcamaları kapsar. Bunlar arasında sanatçı ücretleri, telif hakları, kiralama, teknik ekipman, ulaşım, konaklama, güvenlik, temizlik, vb. gibi giderler bulunmaktadır. Bina Yönetim Giderleri: İKSV'nin merkezi olarak hizmet veren Nejat Eczacıbaşı Binası'nın işletilmesi için yapılan harcamaları kapsamakta yani elektrik, su, doğalgaz, telefon, internet, bakım, onarım, vergi, sigorta, vb. gibi giderler söz konusu olmaktadır., Pazarlama ve Medya İlişkileri Giderleri: İKSV'nin etkinliklerinin tanıtımı ve iletişimi için yapılan harcamaları kapsamaktadır. Bunlar arasında basın bülteni, afiş, broşür, katalog, web sitesi, sosyal medya, reklam, basın toplantısı, vb. gibi giderler bulunmaktadır. Diğer Giderler (Barter, Kültür Merk. Proje Gid.): İKSV'nin etkinliklerinin maliyetlerini azaltmak için aynı sponsorlukların sağladığı hizmetlerin karşılığı olan giderleri kapsamaktadır. Bunlar arasında tanıtım, ulaşım, konaklama, teknik altyapı, vb. gibi giderler bulunur. Bununla birlikte İKSV'nin kültür merkezleri projesi kapsamında yaptığı harcamaları da içine alır. Destek Departman Harcamaları: İKSV'nin etkinliklerine destek olan kuruluş ve kişilerin bağışlarını yönetmek için yapılan harcamaları kapsamaktadır. Bunlar arasında vakıf makbuzu, teşekkür mektubu, bağış sertifikası, vb. gibi giderler de bulunur. Finansman Giderleri: İKSV'nin etkinliklerinin finansmanı için kullandığı kredi, komisyon, vb. gibi giderleri kapsamaktadır.¹⁸⁷

¹⁸⁷İKSV, *İKSV 2013 Faaliyet Raporu*, s.63-65. [53_1_iksvfaaliyetraporu2013.pdf](#) Erişim: 20.12.2023.

İKSV Faaliyet Raporlarını 2013 yılından beri resmi internet sitesinde paylaşmaktadır. Bu yüzden bu çalışmada gelir ve giderleri incelemek için 2013 yılından 2022'ye kadar sunulan raporlara göre değerlendirme yapılacaktır.

İKSV'nin 2014 yılında toplam geliri 2013 yılına göre yaklaşık % 24 artmıştır. Bu artışın en büyük kaynağı nakit sponsorluk gelirleridir. Nakit sponsorluk gelirleri 2014 yılında 2013 yılına göre yaklaşık %28 artmıştır. 2014 yılında toplam gideri 2013 yılına göre yaklaşık % 32 artmıştır. Bu artışın en büyük nedeni etkinliklerin doğrudan giderleridir. Etkinliklerin doğrudan giderleri 2014 yılında 2013 yılına göre yaklaşık %33 artmıştır. 2014 yılında vakfın dönem gelir gider farkı 2013 yılına göre yaklaşık %49 azalmış olduğu görülmektedir. Bu azalışın sebebine dair, gelir artışının gider artışını karşılamakta güçlük çektiği söylenebilir. 2014 yılında gelir artışı yaklaşık 7,3 milyon TL iken, gider artışı yaklaşık 16,3 milyon TL olmuştur.¹⁸⁸

İKSV'nin gelirleri 2014 ve 2015 yılları arasında çok fazla bir değişim göstermemiştir. Ancak gelir kaynaklarında önemli farklılıklar görülmektedir. Nitekim nakdi sponsorluklar gelirlerin büyük bir kısmını oluşturmakla birlikte, 2014¹⁸⁹ yılına göre 2015 yılında azaldığı gözlenmektedir. Bununla birlikte aynı sponsorluklar ve diğer gelirler 2014 yılına göre 2015 yılında artış göstermiştir. Bu, İKSV'nin nakdi sponsorluklara olan bağımlılığını azaltmaya çalıştığını ve alternatif gelir kaynakları aramaya çalıştığını göstermektedir. İKSV'nin dönem gelir gider farkı 2014 ve 2015 yılları arasında azalmıştır.¹⁹⁰

2016 ve 2015 yıllarına baktığımızda 2016 yılında finansal açıdan zor bir dönem geçirdiği ve 2015 yılına göre gelir ve giderlerinde önemli değişimler yaşandığı anlaşılmaktadır. Vakfın gelirleri %2,53 artarken, giderleri %7,31 artmıştır. Bu da, vakfın faaliyet kârlılığının ve net kârlılığının azaldığını hatırlatmaktadır. Vakıf 2016 yılında finansman giderleri oluşturmuş ancak gelir yapısında, nakdi sponsorluklar, aynı sponsorluklar ve kamu katkıları artmıştır; bilet satış gelirleri ve diğer gelirler de 2015 yılına göre azalmıştır. Vakfın gider yapısında, personel ücretleri de azalmış; etkinlik direkt giderleri, pazarlama ve medya ilişkileri giderleri, diğer giderler ve genel yönetim giderleri 2015 yılına göre artmıştır.¹⁹¹

2016 ve 2017 yılları arasında, vakfın finansal durumunun 2017 yılında 2016 yılına göre hem iyileştiğini hem de kötüleştiği anlaşılmaktadır. Vakfın gelirleri artmış olsa da giderleri daha fazla artmıştır. Vakfın zararı kâra dönmüş, ancak faaliyet kârlılığı azalmıştır. 2016 ve

¹⁸⁸ İKSV, *İKSV 2013 Faaliyet Raporu*, s.65. [53_1_iksvfaaliyetraporu2013.pdf](#) Erişim 20.12.2023.

¹⁸⁹ İKSV, *İKSV 2014 Faaliyet Raporu*, s.68. [53_1_iksvfaaliyetraporu2014.pdf](#) Erişim: 20.12.2023.

¹⁹⁰ İKSV, *İKSV 2015 Faaliyet Raporu*, s.24. [53_1_iksvfaaliyetraporu2015.pdf](#) Erişim: 20.12.2023.

¹⁹¹ İKSV, *İKSV 2016 Faaliyet Raporu*, [53_1_iksvfaaliyetraporu2016.pdf](#) Erişim 21.12.2023.

2017 yılları arasında vakfın gelir yapısında, bilet satış gelirleri, lale kart destekleri ve diğer gelirlerin arttığını; nakdi sponsorluklar, aynı sponsorluklar ve kamu katkılarının azaldığı görülmektedir. Vakfın gider yapısında ise personel ücretleri ve finansman giderleri artmış; etkinlik direkt giderleri, pazarlama ve medya ilişkileri giderleri ve diğer giderler azalmıştır. Vakfın 2016 ve 2017 yıllarında gelir ve gider kaynaklarında ve dağılımında önemli değişiklikler olduğu anlaşılmaktadır. 2017 yılında 2016 yılına göre hem olumlu hem de olumsuz yönde değişmiştir. Vakfın gelirleri artmış, ancak giderleri daha fazla artmıştır. Vakfın zararı kâra dönmüş, ancak faaliyet kârlılığı azalmıştır. Vakfın gelir ve gider kaynakları ve dağılımı değişmiştir. Vakfın gelir tablosunun formatı da değişmiştir.¹⁹²

2017 ve 2018 yılları arasında vakfın faaliyet gelir-gider farkının sıfıra indiği görülmektedir. Ayrıca, vakıf 2018 yılında genel yönetim giderleri ve finansman öncesi gelir gider farkı kalemlerini raporlamaya başlamıştır. 2018 yılında vakfın gelir yapısında, bilet satış gelirleri ve nakdî sponsorluklar artmış; lale kart destekleri, aynı sponsorluklar, kamu katkıları ve diğer gelirler azalmıştır. Vakfın gelir ve gider kaynaklarında ve dağılımında önemli değişiklikler yaşanmıştır.¹⁹³

İKSV'nin toplam faaliyet gelirleri 2019 yılında, 2018 yılına göre yaklaşık %27,2 artmıştır. İKSV'nin gelir kalemleri arasında en büyük paya sahip olan nakdî sponsorluk geliri artmıştır. Vakfın 2019 yılında yurt dışı fon desteği artmıştır. 2019 yılında giderler de yaklaşık %20 artmıştır.¹⁹⁴

İKSV'nin toplam faaliyet gelirleri 2020 yılında 2019 yılına göre yaklaşık %48,6'lık bir azalma yaşamıştır. 2019 yılında nakdi sponsorluklar %50 iken, 2020 yılında %59,9'a yükselmiştir. 2020'de ise vakfın bilet satış gelirleri %4'e düşmüştür.¹⁹⁵

İKSV'nin faaliyet gelirleri 2022 yılında 2020 yılına göre yaklaşık %291,6 artmıştır. 2020 yılındaki düşük bilet satış oranı ise büyük ölçüde artış göstermiştir. Vakıf 2022 yılında gelirlerini büyük ölçüde arttırmış bunun yanı sıra giderlerini de arttırmıştır.¹⁹⁶

Sonuç olarak İKSV'nin toplam faaliyet gelirleri 2013 yılından 2022 yılına yaklaşık %370,5'lik bir artış göstererek büyük bir gelişim sergilemiştir. Bazı dönemlerde nakdi

¹⁹² İKSV, *İKSV 2017 Faaliyet Raporu*, [53_1_iksvfaaliyetraporu2017.pdf](#) Erişim 22.12.2023.

¹⁹³ İKSV, *İKSV 2018 Faaliyet Raporu*, [53_1_1_iksvfaaliyetraporu2018.pdf](#) Erişim 22.12.2023.

¹⁹⁴ İKSV, *İKSV 2019 Faaliyet Raporu*, [53_1_iksvfaaliyetraporu2019.pdf](#) erişim 23.12.2023.

¹⁹⁵ İKSV, *İKSV 2020 Faaliyet Raporu*, [53_1_iksvfaaliyetraporu_2020.pdf](#) erişim 24.12.2023.

¹⁹⁶ İKSV, *İKSV 2021 Faaliyet Raporu*, [53_1_2022_FaaliyetRaporu_IKSV.pdf](#) erişim 24.12.2023.

sponsorluklar ve bilet satış gelirleri azalmış olsa da genel tabloda mutlak bir artış olduğu görülmektedir.

İKSV zamanla kültür merkezleri, yurt dışı fonlar ve diğer gelir kaynaklarından aldığı destekleri artırmıştır. 2013 yılından 2022 yılına kadar gelirlerin büyük ölçüde artmış olduğu, giderlerin de arttığını, ancak gelir artışının gider artışından daha fazla olduğu anlaşılmış ve vakfın kayda değer bir büyümeyi başardığı görülmüştür. İKSV 2022 yılına kadar çok iyi bir mali performans göstermiştir. Vakfın gelir kalemleri arasında salon ve kat kiralama, kültür merkezinin katkıları ve yurt dışı fonlar bulunmaktadır. Bu çeşitlilik, vakfın farklı kaynaklardan destek gördüğünü ve gelir çeşitliliğini artırdığını göstermektedir. Ayrıca, zamanla bilet satış gelirleri ve lale kart destekleri de artmıştır. Bu gelirler, vakfın izleyici sayısını ve bağışçı sayısını artırdığını göstermektedir. 2013'den 2022'ye kadar vakıf bir çok sponsorluk almış yıllar içinde bu sponsor sayısı da artmıştır. Vakıf özel sektör ve kamu kurumlarıyla olan ilişkilerine de önem vermektedir. İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın (İKSV) yıllar içinde artan personel giderleri, vakfın kurumsal yapısının genişlediğini ve büyüdüğünü gösteren bir göstergedir. Bu durum, vakfın faaliyetlerinin kapsamının ve etki alanının genişlemesiyle ilişkilendirilebilir. Bunlar, vakfın etki yaratma potansiyelini gösteren önemli göstergelerdir. Ayrıca İKSV etkinliklerinin, kültür politikalarıyla uyumlu olduğu ve kamu yararına hizmet ettiği için kamu katkısı alması gerekmektedir. Ancak, 2013'ten 2022'ye kadar kamu katkılarının oranı düşük kalmıştır. Bu durum, İKSV'nin gelir kaynaklarını sınırlamakta ve etkinliklerinin kalitesini etkilemektedir.

3.2.4. İKSV'nin Etkinlik Alanları

3.2.4.1. İstanbul Film Festivali

İstanbul Film Festivali, Türkiye'nin en eski ve en etkili sinema etkinliğidir. Her yıl nisan ayında gerçekleştirilen festival, dünya sinemasının en güncel ve en başarılı örneklerini, Türk sinemasının en nitelikli ve en yaratıcı yapımlarını, klasiklerden belgesellere, animasyondan müzikallere kadar geniş bir çeşitlilikte gösterir. Festival, aynı zamanda uluslararası ve ulusal yarışmalar, atölyeler, ödüller, fonlar ve platformlar vasıtasıyla sinemacıları, sektör uzmanlarını ve sinemaseverleri bir araya getirmektedir.¹⁹⁷

İstanbul Film Festivali, ilk olarak 1982 yılının yazında "Sanatlar ve Sinema" teması altında, İstanbul Festivali'nin bir parçası olarak düzenlenmiş ve altı film gösterilmiştir. Bu

¹⁹⁷ Esra Nilgün, Mirze, Aykut Şengözer, *İKSV*, İKSV Yayınları, İstanbul, 2006, s.20-21.

etkinlik, festivalin sinema alanında atılım yapmasının başlangıcı olmuştur. “Uluslararası İstanbul Sinema Günleri” adıyla 1983 yılında, 36 farklı yabancı film gösterilmiş, 1984 yılından sonra da “Sinema Günleri” olarak her yıl Nisan ayında farklı bir etkinlik olarak gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki yıl Şakir Eczacıbaşı’nın öncülüğünde, programda uluslararası ve yerli olarak iki farklı alan açılmıştır. Festival 1985 yılında uluslararası Altın Lale ödülünü “1984” filmiyle İngiliz yönetmen Michael Radford’a vermiştir. Yerli yapımlarda ise Ulusal Ödülü 1951’den beri senaristlik, yönetmenlik ve yapımcılık sektöründe büyük işler yapmış olan Atıf Yılmaz’ın, “Bir Yudum Sevgi” isimli filmi almıştır. Merkezi Paris olan Fédération Internationale des Associations de Producteurs de Films (FIAPF, Uluslararası Film Yapımcıları Dernekleri Federasyonu)¹⁹⁸ tarafından kabul edilerek dünyanın en iyi festivalleri arasına girmiş olan “Sinema Günleri”, 1989’dan sonra “İstanbul Film Festivali” adıyla anılmaktadır.¹⁹⁹ Ocak 2010’da festivalin kurucularından, Şakir Eczacıbaşı’nın hayatını kaybetmesinin ardından “Altın Lale Ödülü”, 2010’dan sonra, Şakir Eczacıbaşı’nın anısına verilmiştir. Bunun ardından ilk kez 2013 yılında, 35 yaşındayken hayatını kaybeden yönetmen, senarist Seyfi Teoman’ın anısı için En İyi İlk Film Ödülü verilmiştir. 2015’de belgesel türünde, 2016 yılında ise kısa film türünde ödül verilmeye başlanmış, 2022 yılında ise, yarışmalı bölüm olarak Genç Usta Ödülü verilmiştir.²⁰⁰

25 yılda 107 ülkeden 2.919 film ve 2.400.000 sinemasever İstanbul Film Festivali’nde buluşmuştur.²⁰¹ İstanbul Film Festivali, 25. yılını kutladığı 2006 yılında Köprüde Buluşmalar adıyla Avrupa ve Türkiye’den senarist, yönetmen, yapımcı ve kurum temsilcilerini bir araya getirdiği ortak bir proje başlatmıştır. Köprüde Buluşmalar projesi kapsamında ortak yapımlar hazırlanmaya başlanmış, 2008 yılında yarışmalı olarak düzenlenmiştir. 2011’de Medienboard Berlin Brandenburg ve Hamburg Schleswig-Holstein Film Fonları’nın iş birliğinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın destek vermesiyle Türkiye-Almanya Ortak Yapım Geliştirme Fonu oluşturulmuştur. Daha sonra 2012’de Work in Progress atölyesi kurulmuştur. Köprüde Buluşmalar, 2016 yılında “Komşular” adlı platformu hayata geçirmiştir. Bu platform, yeni uluslararası iş birliklerini teşvik etmek ve farklı ülkelerden sinemacılar arasında diyalogu artırmak amacıyla oluşturulmuştur. Bu girişim, kültürel alışverişi ve sinema sektöründeki iş birliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Köprüde Buluşmalar, 2016 yılında “Komşular” adlı platformu hayata geçirmiştir. Bu platform, yeni uluslararası iş birliklerini teşvik etmek ve farklı

¹⁹⁸Film Producers Worldwide (FIAPF), “Who We Are”, <https://fiapf.org/> Erişim: 25.12.2023.

¹⁹⁹ Mirze, *a.g.e.*, s.20.

²⁰⁰ İKSV, “İstanbul Film Festivali”, [İstanbul Film Festivali Tarihçesi | İKSV Film \(iksv.org\)](https://www.iksv.org/) Erişim: 25.12.2023.

²⁰¹ Mirze, *a.g.e.*, s.17.

ülkelerden sinemacılar arasında diyalogu artırmak amacıyla oluşturulmuştur. Bu girişim, kültürel alışverişi ve sinema sektöründeki iş birliğini güçlendirmeyi hedeflemiştir.²⁰²

3.2.4.2. İstanbul Müzik Festivali

İstanbul Müzik Festivali, İstanbul ve Türkiye’de klasik müziğin yerleşmesinde ve gelişmesinde büyük bir öneme sahiptir. Bununla birlikte uluslararası düzeyde Türkiye’nin müzik alanında tanınırlığını ve saygınlığını artırmıştır. 1973 yılında “İstanbul Festivali” adıyla başlamıştır.

1973 İstanbul Festivali, İstanbul’un ve Türkiye’nin sanat hayatını önemli ölçüde etkileyen ilk uluslararası sanat festivali olarak tarihe geçmiştir. Festivalin açılışı, ünlü bestecimiz Ahmet Adnan Saygun’un "Yunus Emre Oratoryosu" ile yapılmıştır. Festivalin her şeyden önce bu yapıyla açılması çok yerindedir ve önemlidir çünkü çağdaş ve çok sesli Türk müziği yönünde bugüne kadar Türk bestecilerinin uzun yıllar en olanaksız koşullar içinde ve türlü zorluklara göğüs gererek içtenlikle sarf ettikleri olumlu çabaların içinde Adnan Saygun’un "Yunus Emre Oratoryosu"nun değeri ve rolü büyüktür. Şöyle ki tarihsel ve geleneksel Türk müziği içinde klasikleşmiş birçok bestecinin (İtri, Hammamizade İsmail Dede Efendi, Zekai Dede, Hafız Post ve diğerleri) ölümsüz yapıtlarının değerini küçümsemeden, ancak sonradan kalıplaşmış tek sesli müziğe karşı özellikle çağdaş ve günümüzün Türk bestecilerinin çok sesli, uygar ve evrensel müzik alanındaki çalışmaları arasında Ahmet Adnan Saygun’un adı başlıca öncülerden biri sayılmaktadır. 1973 İstanbul Festivali’nin "Yunus Emre Oratoryosu" ile açılması, Türk müziği açısından büyük bir öneme sahiptir. Ahmet Adnan Saygun’un bu eseri, sadece çağdaş Türk müziğinin değil, aynı zamanda uluslararası müzik sahnesinin de önemli bir parçasıdır. Festivalin bu eserle açılması, Cumhuriyet’in 50. yıl dönümüne denk gelmesi nedeniyle de anlamlı bir program seçimi olmuştur. Bu nedenle, "Yunus Emre Oratoryosu"nun hem tarihsel hem de müzikal değeri üzerine daha fazla araştırma yapılması, Türk müziğinin evrensel boyutunu anlamak için kritik bir adım olacaktır.²⁰³

Festivalin turistik yönü, İstanbul'un kültürel ve sanatsal profilini uluslararası düzeyde tanıtmaya amacını taşır. Ancak, Atilla Dorsay'ın belirttiği üzere, festivalin turizme olan katkısı beklentilerin altında kalmıştır. Festival hakkında yeterli bilgi ve tanıtım materyali sağlanmaması, uluslararası turistlerin festivale dair bilgiye erişimini kısıtlamıştır. Örneğin,

²⁰² İKSV, “İstanbul Film Festivali”, [İstanbul Film Festivali Tarihçesi | İKSV Film \(iksv.org\)](https://www.iksv.org) Erişim 25.12.2023.

²⁰³ Selmi Andak, “Festival, Yunus emre Oratoryosu ile açıldı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Haziran 1973.

büyük otellerde bile festivalle ilgili afiş ve broşürlerin eksikliği, etkinliğin uluslararası tanıtımında eksikliklere yol açmıştır.²⁰⁴

Sonraki yıllarda, festivalin tanıtımında daha etkili bir strateji benimsenmiştir. İstanbul'un tarihi ve kültürel mekanlarının açılışları festivalle ilişkilendirilmiştir. Uzun süredir kapalı olan müzeler ve tarihi yapılar, festivalle eş zamanlı olarak açılarak etkinliğin ve şehrin cazibesini artırmak için önemli görülmüştür. Bu yaklaşım, festivalin hem sanatsal hem de turistik başarısını artırmış ve İstanbul'un kültürel profilini güçlendirmiştir. İstanbul Müzik Festivali büyük bir organizasyon olarak olumlu karşılanmıştır ve sonraki yıllarda yapılan iyileştirmelerle başarıları artmıştır.

1994 yılında Uluslararası Müzik Festivali adını almıştır. İstanbul Festivali, 2006 yılına kadar 62 ülkeden, yaklaşık 38.000 sanatçı ağırlamış, 2720 gösteri gerçekleştirmiş ve 3.265.000'den fazla izleyici ile buluşmuştur.²⁰⁵

İKSV hem kendi hem de 51. İstanbul Müzik Festivali için 50. Yıl kutlamalarını 21 Haziran 5 Temmuz 2023 tarihleri arasında gerçekleştirmiştir. Festivalin geçmiş yıllarda ağırlamış olduğu dünyada bilinen en iyi orkestra ve toplulukları arasında Symphonieorchester des Bayerischen Rundfunks, New York Filarmoni, Berlin Filarmoni, Viyana Filarmoni, Royal Concertgebouw Orkestrası, Simon Bolivar Senfoni Orkestrası, L'Orchestre de Paris, Filarmonica della Scala, The Philharmonia Orkestrası, Kirov Opera ve Balesi ve Rundfunkchor Berlin'de vardır. Festivalin ağırlamış olduğu seçkin solistler; Elizabeth Swarzkopf, Kiri Te Kanawa, Kathleen Battle, Maxim Vengerov, Gidon Kremer, Joshua Bell, Hilary Hahn, Aldo Cicciolini, Daniel Barenboim, Radu Lupu, Lang Lang, Juan Diego Florez, Andre Previn, Jean-Pierre Rampal, Shlomo Mintz, Maria Joao Pires, Alice Sara Ott, Matthias Goerne, Vikingur Olafsson, Charlie Siem, Daniil Trifonov, Khatia Suna Kan, Ayla Erduran, İdil Biret, Hüseyin Sermet, Gülsin Onay ve Güher-Süher Pekinel gibi isimler bulunmaktadır. Ayrıca İstanbul Müzik Festivali, Yaşam Boyu Başarı Ödülü'nü müzik alanında eser veren önemli ve öncü isimlere verilmektedir. Festivalin Yaşam Boyu Başarı Ödülü'nü alanlar arasında Leyla Gencer, John Tavener, Arvo Pärt, Daniel Barenboim, Zubin Mehta, Gidon Kremer, Krzysztof Penderecki, José Antonio Abreu, Giya Kancheli, Philip Glass, Mischa Maisky, Yuri Bashmet, Alexander Rudin ve Peteris Vasks gibi isimler yer almıştır.²⁰⁶

²⁰⁴ Attila Dorsay, "İstanbul Festivali'nin Turistik Yanı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Temmuz 1973.

²⁰⁵ Mirze, *a.g.e.*, s.9

²⁰⁶ İKSV, "İstanbul Müzik Festivali", [İstanbul Müzik Festivali Tarihçesi | İKSV Müzik \(iksv.org\)](https://www.iksv.org) Erişim: 26.12.2023.

Müzik Festivaline T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı katkı sağlarken, İstanbul Büyükşehir Belediyesi destek vermektedir. Festivalin sponsorluğunu Borusan yapmaktadır.²⁰⁷ Borusan Sanat ise yüksek katkı sağlamaktadır. Gösteri sponsorları arasında ENKA Vakfı, Milli Reasürans, Mercedes, İş Bankası, TSKB (Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası) Eva Barlas gibi ünlü kuruluş ve markalar bulunmaktadır. İş Birlikçileri arasında Avusturya Kültür Ofisi, Accion Cultural Espanola, Babylon, Cziffra György Festival, Four Seasons, Consulat General de France A İstanbul, Saint Benoit, Süreyya Operası, Rahmi Koç Müzesi, Sveti Stefan Kilisesi, Liszt Enstitüsü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İş Sanat gibi önemli kurum ve kuruluşlar yer almaktadır.²⁰⁸

İstanbul Müzik Festivali'nin gösteri mekanları ise Atatürk Kültür Merkezi, Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi, Babylon, Balat Sahili Akşemsettin Parkı, Fenerbahçe Parkı, Four Seasons Bosphorus Atik Paşa Terası, Fransız Sarayı, Yerebatan Sarnıcı, Harbiye Cemil Topuzlu Açıkhava Tiyatrosu, İş Kuleleri salonu, Mevlana Kara Surları Ziyaretçi Merkezi, Özel Fener Rum Ortaokulu ve Lisesi, Rahmi Koç Müzesi, Saint Benoit Fransız Lisesi, Kadıköy Belediyesi, Süreyya Operası, Sveti Stefan Bulgar Kilisesi ve Zorlu Performans Sanatları Merkezi gibi önemli mekanlar etkinlik alanı olarak kullanılmaktadır.²⁰⁹

3.2.4.3. İstanbul Caz Festivali

Amerika'da ortaya çıkan caz müziği, okyanuslar ve kültürler arasındaki mesafeye rağmen, yakın ülkelerle kurduğumuz bağlar ve ticaret yoluyla Türkiye'ye ulaşmıştır. Dünyaya açılarak büyüyen caz müziği, Türk müziğinin etkisini de taşımaktadır.²¹⁰

1994 yılından günümüze kadar İstanbul Caz Festivali, Temmuz ayında her yıl düzenlenmektedir. Caz müziğini, sanatsal olarak ayrı bir noktada gören İKSV, bu festivalle, yalnızca müzikseverler ile sanatçıları buluşturmakla kalmayıp aynı zamanda, Caz Festivali ile Türkiye'den sanatçıların çalışmalarını destekleyerek yeni eserlerin oluşması için teşvik etmektedir. İstanbul'un çeşitli mekânlarında düzenlenen İstanbul Caz Festivali, Kuzey Avrupa'dan Latin Amerika'ya kadar oldukça geniş bir coğrafyayı içine alarak, rock, pop, blues, reggae ve funk vb. çeşitli alanlardaki müzik çalışmalarına yer vermektedir. Bu şekilde

²⁰⁷ Borusan Holding, 1997 yılında Borusan Sanat'ı kurarak Türkiye'nin kültürel ve sanatsal gelişimine katkıda bulunmuştur. Borusan Sanat, çeşitli etkinlikler ve eğitim programları aracılığıyla sanat ve müzik alanlarında destek sağlamaktadır. https://www.borusansanat.com/tr/borusan-sanat_MIPM/tarihce_YnRY/ Erişim: 01.01.2024.

²⁰⁸ İKSV, "İstanbul Müzik Festivali Destekçileri", [İstanbul Müzik Festivali Destekçileri | İKSV Müzik \(iksv.org\)](https://www.iksv.org/istanbul-muzik-festivali-destekcileri/) Erişim: 26.12.2023.

²⁰⁹ İKSV, "İstanbul Müzik Festivali Mekanları", [İstanbul Müzik Festivali Mekanları | İKSV Müzik \(iksv.org\)](https://www.iksv.org/istanbul-muzik-festivali-mekanlari/) Erişim: 26.12.2023.

²¹⁰ Ahmet Kerim, Yiğit Kesendere, "Caz Müziği Sanatçılarının Bakış Açılımları ile Caz Müziğine Yeni Başlayanlara Tavsiyeler". *Online Journal of Music Sciences*, İstanbul, Aralık 2018, Cilt 3, sayı:2, s.81-97.

pek çok izleyici ve dinleyici İstanbul'u hem tanıma fırsatı hem de İstanbul'un tanınma fırsatını sunmaktadır. Uluslararası alanda İstanbul'un konser etkinliklerine ev sahipliği yapma gücünü göstermesini sağlayan festival, son yıllarda ülkemizde ve dünyada giderek gelişen müzik sektörüne önemli bir katkı sağlamaktadır.²¹¹

İstanbul Caz Festivali, programına festivalin sunduğu fırsatlarla hayata geçirilen müzikal iş birliklerini dahil etmiştir. Bu durum festivalin çeşitliliğini ve katılımcıların deneyimini zenginleştiren bir uygulama olarak kaydedilmiştir. Bu sayede, Türkiye'den katılan müzisyenler dünya çapındaki sanatçılarla özel projeler ortaya koyabilmektedir. İKSV, 40. Yılına özel 2012 yılında yapımcılığını üstlendiği "The Istanbul Project" isimli özel bir proje gerçekleştirmiştir. Bu proje, Burhan Öçal, İmer Demirer, Hüsnü Şenlendirici, Marcus Miller, Okay Temiz ve Bilal Karaman gibi önemli müzisyenleri bir araya getirmiştir. "Ustalarla Buluşmalar", "Avrupa Caz Kulübü" gibi önemli projeler de yine bu kapsamda gerçekleştirilmiştir. "Genç Caz" ismiyle 2003 yılında başlatılan etkinlik yeni müzisyenleri uluslararası düzeyde izleyiciyle kavuşturmaktadır. Yine Festival 2017 yılında "Vitrin- Türkiye Güncel Müzik Buluşması" adıyla yerli müzik alanının önemli sanatçı ve gruplarını müzik endüstrisinin dünyaca ünlü temsilcileriyle tanıştırmak onların uluslararası tanınırlıklarını artırmak amaçlanmıştır. Her yıl 30'dan fazla konser izleyiciyle, Aya İrini Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Cemil Topuzlu Açık Hava Sahnesi ve Esmâ Sultan Yalısı gibi İstanbul'un önemli tarihi mekânlarda, parklar ve özel yapıların bahçelerinde, Camialtı Tersanesi, Şan Tiyatrosu'nun yıkıntıları, Tarihi Beykoz Kundura Fabrikası gibi değerli yerlerde buluşmaktadır. Montreux Jazz, Umbria Jazz, Montréal Jazz festivalleri gibi dünyanın en iyi caz festivalleri arasında İstanbul Caz Festivali de yer almaktadır.²¹²

Festival, Uluslararası Caz Festivalleri Örgütü IJFO'nun kurucu ortaklarından biridir. 1998-2002 arasında IJFO'nun yönetimini de üstlenen festival, 2013'te UNESCO Uluslararası Caz Günü etkinliklerinin İstanbul'da yapmasını sağladı, caz camiasından yaklaşık 50 uluslararası yıldızı Aya İrini Müzesi'nde özel bir gösteri için bir araya getirdi. Festival, 2019'dan itibaren, müzik sektöründe cinsiyet eşitliğini amaçlayan Keychange projesinin destekçileri arasında bulunmaktadır.²¹³

²¹¹ Mirze, *a.g.e.*, s.44.

²¹²İKSV, "İstanbul Müzik Festivali Mekanları", [İstanbul Müzik Festivali Mekânları | İKSV Müzik \(iksv.org\)](https://www.iksv.org/tr/istanbul-muzik-festivali-mekânlari) Erişim: 26.12.2023.

²¹³İKSV, İstanbul Caz Festivali Tarihçesi", [İstanbul Caz Festivali Tarihçesi | İKSV Caz \(iksv.org\)](https://www.iksv.org/tr/istanbul-caz-festivali-tarihcesi) Erişim: 30.12.2023.

Thelonious Monk Caz Enstitüsü ile ortaklaşa geliştirilen Uluslararası Caz Günü²¹⁴, UNESCO İyi Niyet Elçisi Herbie Hancock'un önerisiyle, caz müziğin küresel ölçekte kültürlerarası iletişimini güçlendirmede yer aldığı benzersiz rolü belirtmek bununla birlikte desteklemek için UNESCO'nun üyesi ülkelerce kabul edildi. Her sene 30 Nisan'da kutlanan Uluslararası Caz Günü, can müziğin kökleri hakkında aydınlatmak ve çeşitliliği aşabilen bir diyalog şeklinin önemli rolünü ortaya koymak için bir araya getirmektedir. 2013'de T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı katkısıyla İstanbul'un ev sahipliği yaptığı Uluslararası Caz Günü'nün yerel iş birliğini İstanbul Caz Festivali gerçekleştirmiştir. Uluslararası Caz Günü çerçevesinde 30 Nisan 2013'de Aya İrini Müzesi'nde bir konser düzenlenmiştir. Müzik yönetmenliğini John Beasley'in yaptığı bu gala konserinde UNESCO İyi Niyet Elçisi Herbie Hancock beraberinde Wayne Shorter, Diane Reeves, Marcus Miller, Al Jarreau, Joss Stone, Terri Lyne Carrington, Hugh Masekela ve önemli birçok müzisyen sahnede yer almıştır.²¹⁵

3.2.4.4. İstanbul Bienali

Bienaller, sanatın ve kültürün gelişimine katkıda bulunan önemli etkinliklerdir. Bienal, iki yılda bir düzenlenen kültürel veya sanatsal etkinliklere verilen bir isimdir. Bienaller, çağdaş sanatın sergilendiği, farklı temaların işlendiği, uluslararası katılımın sağlandığı ve kentlerin kültürel kimliğini ortaya koyduğu organizasyonlardır. Bienallerin tarihi 1895 yılında Venedik'te başlayan Venedik Bienali'ne kadar uzanmaktadır.²¹⁶

İstanbul Bienali ise 1987'den beri İKSV tarafından düzenlenmektedir. Farklı kültürlerden sanatçı ve izleyicileri İstanbul'da buluşturan bir çağdaş sanat etkinliğidir. İlk iki bienal, Beral Madra'nın genel koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiş ve büyük yankı uyandırmıştır. 1992'den itibaren, her bienal için farklı bir küratör seçilmiştir. İstanbul Bienali, sanatçıların eserleri aracılığıyla hem birbirleriyle hem de izleyicilerle etkileşim kurmayı amaçlayan diyalogsal bir sergi modeli benimsemiştir. Bu yaklaşım, eserlerin ve sanatçıların izleyici ile doğrudan bir iletişim kurmasına olanak tanıyarak, sanatın daha etkileşimli bir deneyim olmasını sağlamaktadır. Bienal, güncel sanatın yeni eğilimlerini ve tartışmalarını izleyiciye sunarken, aynı zamanda uluslararası bir kültür ağının oluşturulmasını sağlamıştır. Bienal, ayrıca kamusal programlar, e-kataloglar ve kalıcı eser üretimini gerçekleştirmiştir.

²¹⁴United Nations, "About Us", <https://www.un.org/en/about-us> Erişim: 30.12.2023.

²¹⁵ İKSV, "İKSV 2013 Faaliyet Raporu", [53_1_iksvaaliyetraporu2013.pdf](#) Erişim: 30.12.2023. s.29.

²¹⁶ Aynur Gürlemez Arı, "Venedik Bienali'nde Türkiye", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2019, s.44.

İstanbul Bienali, 2017’de otuzuncu yılını kutladı. 2022’de düzenlenen On Yedinci İstanbul Bienali’nin düzenleyicileri Ute Meta Bauer, Amar Kanwar ve David Teh olmuştur.²¹⁷

Şimdiye kadar gerçekleştirilen İstanbul Bienali’nin geçmiş sergilerinin başlıkları ve küratörleri şu şekildedir:

- | Yıl | Başlık | Küratör |
- | 1987 | Geleneksel Yapılarda Çağdaş Sanat | Beral Madra (Türkiye) |
- | 1989 | Geleneksel Çevrede Çağdaş Sanat | Beral Madra (Türkiye) |
- | 1992 | Kültürel Farklılık | Vasıf Kortun (Türkiye) |
- | 1995 | ORIENT-ATION – Paradoksal Bir Dünyada Sanatın Görünümü | René Block (Almanya) |
- | 1997 | Yaşam, Güzellik, Çeviriler / Aktarımlar ve Diğer Güçlükler Üzerine | Rosa Martinez (İspanya) |
- | 1999 | Tutku ve Dalga | Paolo Colombo (İtalya) |
- | 2001 | Egokaç – Gelecek Oluşum için Egodan Kaçış | Yuko Hasegawa (Japonya) |
- | 2003 | Şiirsel Adalet | Dan Cameron (ABD) |
- | 2005 | İstanbul | Charles Esche (İngiltere) ve Vasıf Kortun (Türkiye) |
- | 2007 | İmkânsız Değil, Üstelik Gerekli: Küresel Savaş Çağında İyimserlik | Hou Hanru (Fransa) |
- | 2009 | İnsan Neyle Yaşar? | What, How & for Whom / WHW (Hırvatistan) |
- | 2011 | İsimsiz (12. İstanbul Bienali), 2011 | Adriano Pedrosa ve Jens Hoffmann |
- | 2013 | Anne, ben barbar mıyım? | Fulya Erdemci |
- | 2015 | TUZLU SU: Düşünce Biçimleri Üzerine Bir Teori | Carolyn Christov-Bakargiev |
- | 2017 | iyi bir komşu | Elmgreen & Dragset |
- | 2019 | Yedinci Kıta | Nicolas Bourriaud |
- | 2022 | 17. İstanbul Bienali | Ute Meta Bauer, Amar Kanwar ve David Teh ²¹⁸

²¹⁷ İKSV, “Bienal Tarihçe”, <https://bienal.iksv.org/tr/bienal/tarihce> Erişim: 01.01.2023.

²¹⁸ İKSV, “Bienal Tarihçe”, <https://bienal.iksv.org/tr/bienal/tarihce> Erişim: 01.02.2024.

3.2.4.5. İstanbul Tiyatro Festivali

İstanbul Tiyatro Festivali, Türkiye’de gerçekleşen yerli ve yabancı sanat gruplarının seyircisi ile bulunduğu uluslararası düzeyde önemli bir etkinliktir. Festival, ilk kez 1989 yılında gerçekleştirilmiştir. İstanbul tiyatro festivali 2002 yılına kadar her yıl mayıs ayında düzenlenmiştir. 2002-2017’ arasında iki yılda bir yapılan festival, 2017’de yıllık seyrine geri dönmüş ve artık her sene Kasım ayında iki haftalık periyotlarla gerçekleştirilmektedir. Festival, seyirciye ve sanat camiasına farklı ve çeşitli açılımlar kazandırmakta, ulusal ve uluslararası, klasik ve modern yorumları sahnelere yansıtmaktadır. Türk tiyatrosunun seçkin örnekleri de festivalde yer almıştır. Festival için titizlikle belirlenen grup ve sanatçılar, etkileyici ve bazen de farklı yaratımlarıyla dünya tiyatrosunda etkili olmuşlardır. Modern, çağdaş ya da post modern tiyatronun kendine has ve yenilikçi türleri Uluslararası İstanbul Tiyatro Festivali’nin gözünden sahneye aktarılmaktadır. Festival, ayrıca ortak yapımlar, eğitim projeleri ve yaşam boyu başarı ödülleri gibi çalışmalarla da Sahne sanatları sahasında yerel ve global seviyede ortaya çıkan yeni akımlar ve projeler desteklemektedir.²¹⁹

Festival 2002’de Nâzım Hikmet’in doğumunun yüzüncü yılında, Genco Erkal’ın tasarlamış olduğu “Nazım'a Armağan” isimli çalışmayla ilk prodüksiyonunu gerçekleştirmiştir. Düzenlenen bu etkinlik daha sonra yerel grupların Festival için yeni projeler sunmaları adına zemin oluşturmuştur. Festival, bu bağlamda Tanztheater Wuppertal Pina Bausch ile 2003’de özel proje şeklinde gerçekleştirilmiş ve günümüzde devam eden “Nefes” adlı ortak yapımı hayata geçirmiştir. 2006 yılında, dünyanın en önemli tiyatro buluşması olan 4. Uluslararası Tiyatro Olimpiyatları “Sınırların Ötesi” teması ile İstanbul Tiyatro Festivali’nin çatısı altında gerçekleştirilmiştir.²²⁰

Festival, 2009 yılında Avignon, Atina & Epidaurus, Barcelona Grec festivalleriyle birlikte Akdeniz Sanat Festivalleri Birliği Kadmos’u oluşturdu. Kadmos, ortak prodüksiyonlar ve eğitim programları üzerine kurulu bir iş birliği olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Kadmos Seyahat adlı eğitim projesi ise farklı ülkelerin genç sanatçıları ve dramaturglarına çeşitli festivalleri izleyebilme imkanı tanıyan bir çalışma olarak sürdürülmektedir. Festival’in çalışmalarını sürdürdüğü bir başka eğitim programı ise ilk olarak Piccolo Teatro di Milano ile başlayan Mediterranean Project adlı girişimdir.²²¹

²¹⁹ Mirze, *a.g.e.*, s.36.

²²⁰ Mirze, *a.g.e.*, s.36.

²²¹ İKSV, “İstanbul Tiyatro Festivali”, [İstanbul Tiyatro Festivali Tarihçesi | İKSV Tiyatro \(iksv.org\)](https://www.iksv.org/istanbul-tiyatro-festivali-tarihcesi) Erişim: 03.01.2024.

İstanbul Film Festivali, yıllık olarak eğitim girişimleri, iş birliği içinde gerçekleştirilen eserler ve çağdaş toplum meselelerini ele alan tematik programları ile, performans sanatları çerçevesinde yerli ve global düzeydeki yenilikçi eğilimleri ve faaliyetleri şehre taşımaktadır. Böylece festival, sanatçılar ve izleyiciler için değerli bir zemin arz ettiği gibi kentin kültürel ihtiyacını da karşılamaktadır.

3.3. İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları

Türkiye’de kültür politikalarının ihtiyaca karşılık vermesi bugüne kadar yapılan çalışmalar kapsamında mümkün olmamıştır. Türkiye’de devletin kültür politikaları için gösterdiği tavır hükümet değişikliklerine göre şekil almıştır. Özellikle 1980 sonrasında özel sektörün İstanbul ve çeşitli kentlerde düzenlemiş oldukları kültür faaliyetleri kültür politikalarının özel sektörün bünyesinde gelişmesine neden olmuştur.

İKSV, İstanbul ve Türkiye için mevcut kültür politikalarının gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunarak, çeşitli projelerle ülkenin uluslararası arenada tanınırlığını artırmıştır. Bu perspektiften değerlendirildiğinde, vakıf; kültür politikalarının ilerlemesine yönelik katkılar sunma konusunda öncü bir rol üstlenmiş, bu alanda inşa ettiği üç temel sütundan birini oluşturmuştur.

İKSV, 1997 yılında. İzmir’de gerçekleştirdiği “I. Ulusal Kültür Kongresi: Demokrasi Kültürü ve Globalleşme” kongresi ile kültür politikaları için önemli bir adım atmıştır. Gerçekleştirilen kongrede önemli isimler yer almıştır. Kültür Bakanı İstemihan Talay, İzmir Valisi Erol Çakır, Hıfzı Topuz, Doğan Hızlan, Emre Kongar ve Ignacia Ramonet gibi araştırmacı ve siyasiler katılım sağlamıştır. Yine vakıf, “Kültür Politikaları Sempozyumu” nu İstanbul’da 26-28 Ekim 1998 yılında “Kültür Girişimi” olarak gerçekleştirmiştir. Düzenlenen sempozyuma dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Mesut Yılmaz, Dışişleri Bakanı İsmail Cem, İngiltere’nin Kültürü Müsteşarlığını yapmış olan Mark Fisher ve UNESCO temsilcisi Y.R. İsar gibi isimler katılım sağlamıştır.

İKSV, 1997 ve 1998 yıllarında düzenlediği bu etkinlikler ile kültür politikaları alanında farklı paydaşları bir araya getirmiş, demokrasi, kültürel çoğulculuk ve globalleşme gibi konuları tartışmaya açmıştır.

3.3.1.Kültür Politikaları Departmanı Kuruluşu

İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Departmanı 2011 yılında kurulmuştur. Böylece Vakıf bünyesine Kültür Politikaları Departmanı kurarak Türkiye’de kültür idaresi ve

stratejileri mevzusunda canlı bir diyalog mecrası yaratmayı amaçlamış, yurt içinde ve yurt dışında bulunun stk'ların iş birliğiyle bir çok alanda yapılabilecek projeler geliştirip kültür alanı için önemli bir araştırma başlatmıştır. 2012'den beri kültür ve sanat alanındaki güncel meseleleri, sektörde gündeme alıp hem araştırma yapıp rapor oluşturmak hem de politika metinleri yayımlayarak kültür politikalarını Türkiye'nin gündemine getirmeye çalışmaktadır.

Bununla birlikte İKSV, 2023 yılında Avrupa Birliği'nin desteğiyle, Türkiye genelinde kültür-sanat alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile yerel yönetimler arasındaki iş birliğinin gelişmesi amacıyla Ortaklaşa: Kültür, Diyalog ve Destek Programı'nı başlatmıştır. Bu program, yerel yönetimlerin kültür politikaları geliştirme kapasitelerini artırmayı ve kültürel çoğulculuğu desteklemeyi amaçlamaktadırlar.²²²

3.3.2. Etkinlikler ve İş Birlikleri

İKSV kültür politikaları çalışmaları adına 9 önemli etkinlik gerçekleştirmiştir. Bu etkinliklerden ilki “2017 – Almanya ve Türkiye’de Kültürel Eğitim Çalışma Toplantısı” adlı etkinliktir. Etkinlik 9-12 Ekim 2017’de Berlin’de yapılmıştır. Almanya ve Türkiye’den kültürel eğitim uzmanlarının katıldığı bir çalışma toplantısıdır. Toplantının amacı, iki ülkede kültürel eğitim alanında deneyim ve yöntem paylaşımını sağlamak ve uluslararası gençlik değişim programlarıyla gençlerin hareketliliğini artırmaktır. Toplantı, Gençlik Köprüsü Türkiye-Almanya, İstanbul Kültür Sanat Vakfı ve Almanya’dan iki kuruluş tarafından organize edilmiştir.²²³

İkinci etkinlik, ATÖLYE iş birliği ile 25-26 Mayıs 2017’de “Kültür ve Sanatta Katılımcı Yaklaşımları Birlikte Tasarlamak” toplantısıdır. Toplantıya, kültür-sanat ve sivil toplum alanından otuz uzman ve iki kişisel hikâye anlatıcısı katılmıştır. Toplantı sonrasında rapor düzenlenmiştir. Bu rapor, İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları departmanının Şubat 2017’de yayımladığı “Kültür-Sanatta Katılımcı Yaklaşımlar” raporunu desteklemiştir.²²⁴

Üçüncü etkinlik, “Sanat ve Kültür Yoluyla Bağlantılar Kurmak” konferansıdır. İKSV, Hollanda Büyükelçiliği ve Hollanda Başkonsolosluğu iş birliğiyle 26-27 Haziran 2019’da yapılmıştır. Konferansa Türkiye ve Hollanda’dan kültür kurumları ve yerel yönetimlerin temsilcileri katılmıştır. Konferansta kültür ve sanatın şehirler üzerindeki etkisi, farklı başlıklar

²²²ORTAKLAŞA, “Kültür, Diyalog ve Destek Programı”, <https://ortaklasa.iksv.org/> Erişim: 06.01.2024.

²²³ İKSV, “Almanya ve Türkiye’de Kültürel Eğitim ve Çalışma Toplantısı”, <https://www.iksv.org/tr/etkinlikler/2017-almanya-ve-turkiye-de-kulturel-egitim-calisma-toplantisi> Erişim: 06.01.2014.

²²⁴İKSV, “Kültür Sanatta Katılımcı Yaklaşımları Birlikte Tasarlamak”, <https://www.iksv.org/tr/etkinlikler/2017-kultur-ve-sanatta-katilimci-yaklasimlari-birlikte-tasarlamak> Erişim: 07.01.2024.

altında tartışılmıştır. Konferans İKSV'nin bir araştırma projesinin devamını desteklemiştir. Tüm oturumlar sosyal medya üzerinden canlı olarak yayınlanmıştır.²²⁵

Dördüncü etkinlik, "Kültür-Sanat Fonu" dur. 2019 yılında Sivil Toplum İçin Destek Vakfı ve "Turkey Mozaik Foundation" iş birliğiyle kurulmuş bir hibe programıdır. Bu program, kültür ve sanat alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarını desteklemeyi amaçlamıştır. COVID-19 pandemi nedeniyle kültür ve sanat sektörünün karşılaştığı zorluklara çözüm bulmak ve yeni iş birliği modelleri geliştirmek için üç temel prensip belirlenmiştir. Program, 2019 yılından bu yana On beş sivil toplum örgütüne toplamda bir milyon Türk Lirasından fazla yardım desteği sağlamış, 2021'de ise 4 sivil toplum örgütlerine toplam 361.595 TL yardım desteği verilmiştir.²²⁶

Beşinci etkinlik olarak "Erken Çocukluk Gelişimi ve Kültür-Sanat" başlığı altında bir seri konferans düzenlenmiştir. Bu konuşma serisi, 17-18 Ekim 2019 tarihlerinde İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV) tarafından gerçekleştirilmiştir. Programın amacı, erken çocukluk döneminde sanat ile tanışmanın önemini ve etkilerini vurgulamak olmuştur. Bu konuşma serisine, yurtiçi ve yurt dışından çeşitli alanlarda uzmanlar ve kültür profesyonelleri katılmıştır. Seride, çocuklar ve gençlerin gelişimi ile sanat bağını araştıran bir raporda sunulmuştur.²²⁷

Altıncı etkinlik, 2019 yılında "Kültür için Alan" projesidir. Projenin amacı Türkiye ve Avrupa arasında kültürel iş birliği ve diyalogu artırmak, küçük kentlerdeki sanat ve kültür ortamını geliştirmek ve desteklemek, görsel sanatlar ve gösteri sanatları alanlarında yeni fırsatlar yaratmak ve sivil toplumun katılımını sağlamak olmuştur. Bu projenin başlatıcıları ve ortakları, İKSV ile; Almanya, Hollanda, İsveç ve Fransa'dan kültür kuruluşları ile Anadolu Kültür Vakıfıdır. Projenin faaliyetleri, İzmir, Diyarbakır ve Gaziantep gibi önemli Anadolu kentlerinde yoğunlaşmıştır.²²⁸

Yedinci etkinlik, İKSV Alt Kat'ın "Öğrenme ve Etkileşim Alanı" projesi olarak 2019 yılında düzenlediği bir atölye programıdır. Bu program, Türkiye ve Almanya arasında kültürel eğitim alanında iş birliği ve değişim yapmayı amaçlayan bir projenin parçasını oluşturmuştur. Alman Dışişleri Bakanlığı'nın desteklediği programda, sanatçılar ve öğretmenler bir araya

²²⁵"Sanat ve Kültür Yoluyla Bağlantılar," Program Kitapçığı, der. Erim Şerifoğlu, 26-27 Haziran 2019, İKSV, İstanbul, 2019 <https://www.iksv.org/i/assets/iksv/documents/Handbook-softcopy.pdf>. Erişim: 07.01.2024.

²²⁶İKSV, "2019 Kültür Sanat Fonu", <https://www.iksv.org/tr/etkinlikler/2019-kultur-sanat-fonu> Erişim: 07.01.2024.

²²⁷İKSV, "Erken Çocukluk Gelişimi ve Kültür Sanat", <https://www.iksv.org/tr/etkinlikler/2019-konusma-serisi-erken-cocukluk-gelisimi-ve-kultur-sanat> Erişim: 07.01.2024.

²²⁸"Kültür İçin Alan" https://www.iksv.org/i/assets/iksv/documents/Kultur-icin-Alan_Spaces-of-Culture-2020.pdf Erişim: 07.01.2024.

gelerek, kültürel eğitim üzerine fikir alışverişinde bulunmuş, projeler geliştirmiş ve uygulamışlardır.²²⁹

Sekizinci etkinlik “The Climate Connection: Kültür ve Çevre Yuvarlak Masa Toplantısı”dır. 4 Temmuz 2021’de gerçekleştirilen Konferans, Türkiye ve İngiltere’den sektör uzmanlarının yanı sıra yerel yönetimler, özel girişimler, gençlik kuruluşları ve sivil toplum temsilcilerini bir araya getirmiştir. Doç. Dr. Hande Paker, ağ haritası ve alana olan bağlantılarını içeren "Ekolojik Dönüşümde Kültür ve Sanat: Türkiye Örneği" başlıklı bir politika belgesi hazırlamıştır. Konferansın ana başarılarından biri, süreçlerin ve kültür politikalarının iklim krizine nasıl tepki verdiğini tartışmak üzere kültür kurumlarını, finans kuruluşlarını, gençlik derneklerini, yerel girişimleri ve politika yapımcıları bir araya getirmektir. Ekolojik geçiş; fırsat, sosyal istikrarsızlık ve eşitsizlik, iklim adaleti, dayanışma, toplum ve politika yapımcılar arasındaki ilişki ve sanata destek konularını içerecek şekilde ele alınmasını konu edinmiştir.²³⁰

Dokuzuncu ve son eklenen etkinlik ise "Kültür Hattı" projesidir. Bu proje Türkiye’de UNESCO Kültürel İfadelerin Çeşitliliğine İlişkin 2005 Sözleşmesi'nin değişikliği kapsamında gerçekleştirilmiştir. UNESCO’nun 2019 yılındaki program çerçevesinde 60 ülkeden katılan 480 farklı başvuru arasından seçmiş olduğu 9 projeden biri "Kültür Hattı" projesi olmuştur. Proje, Türkiye Avrupa Vakfı (TAV) ile yapılmıştır. Kültür ifadelerinin zenginliğini desteklemeyi ve sanat profesyonellerinin yeteneklerini artırmayı amaçlayan girişim çerçevesinde, sektörün gereksinimlerini kavramak için bir arazi çalışması, Türkiye’nin dört bir yanından sanat yönetimi eğitimine katılan sanatçılar için bir eğitim programı ve genel erişime açık bir çevrimiçi platform oluşturulmuştur.²³¹

3.3.3. Politika Metinleri

İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Departmanı kamuoyuyla paylaşılan bir dizi Politika metni hazırlamışlardır. Bu metinler, Türkiye’de kültür stratejileri ve politikaları alanında meydana gelen güncel meseleleri veri odaklı bir yaklaşımla ele almakta ve kültür sanat sektörüne katkıda bulunmayı amaçlamışlardır. Bu metinler, kültür profesyonelleri, sivil toplum aktörleri, politika yapımcılar ve akademisyenler arasında bir köprü kurmayı ve etkin bir tartışma ortamı yaratmayı hedeflemektedir. Politika Metinleri, İKSV Kültür Politikaları

²²⁹“Birlikte Öğrenmek Sanatçılar ve Öğretmenler arasında Kültürlerarası İşbirliği”, <https://www.iksv.org/tr/etkinlikler/2019-birlikte-ogrenmek-sanatcilar-ve-ogretmenler-arasinda-kulturlerarası-isbirligi> Erişim: 08.01.2024.

²³⁰ Hande Paker, *Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür Sanat: Türkiye’den Örnekler 2021*, İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları, İstanbul, 2021, https://www.iksv.org/i/assets/iksv/documents/KPC_ekolojik_donusum_2021.pdf Erişim: 08.01.2024.

²³¹ “Kültür Hattı”, <http://kulturbhatti.org/> erişim: 08.01.2024.

Çalışmaları Departmanının web sitesinde bulunmaktadır. Bu metinler şunlardır: 2012 Anayasa Çalışmaları, 2013 TÜSAK ile Sanatın Desteklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağına İlişkin Görüş, 2014 Seçim Bildirgeleri İçin Siyasi Partilere Kültür Politikaları Öncelikleri ve Öneriler, 2015 Seçim Bildirgelerinin Kültür Politikaları Perspektifinden Değerlendirmesi, 2020 Pandemi Sırasında Kültür-Sanatın Birleştirici Gücü ve Alanın İhtiyaçları, 2021 Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat: Türkiye’den Örnekler.

Yeni anayasa için öneri: Kültürel Yaşama Katılma, Erişme ve Katkı Sağlama Hakkı

2012 Mart ayında İKSV Kültür Politikaları departmanı, “Yeni Anayasa İçin Öneri: Kültürel Yaşama Katılma, Erişme ve Katkı Sağlama Hakkı”²³² adlı yeni anayasa için öneri hazırlamıştır. Hazırlanan metinde; Türkiye’de gerçekleşecek olan seçimler için hükümet ve partilere yeni anayasanın eşitlik ilkesi ve kültürel yaşama katılma hakkı konusunda iki madde önerisi sunmuştur.

Eşitlik ilkesi, devletin kültürel kimliğe dayalı ayrımcılığı ve nefret savunuculuğunu önlemek için gerekli tedbirleri almasını ve kamusal kampanyalar yürütmesini öngörmektedir. Kültürel yaşama katılma hakkı, herkesin kültürel yaşamın çeşitli yönlerine katılma, erişme ve katkı sağlama hakkına sahip olduğunu ve devletin bu hakkı engellemekten kaçınması ve kültür ürün ve hizmetlerini temin ve teşvik etmesi gerektiğini belirtmektedir.

Yeni anayasanın kültürel çeşitliliği korumak ve geliştirmek için nasıl bir yaklaşım benimsemesi gerektiğine dair bir görüş sunulmuş, kültürel kimliğe saygı duyulması ve kültürel yaşama katılma hakkının tanınması gerektiğini savunmuştur. Devletin kültürel hakları ihlal eden veya tehdit eden her türlü eylemden kaçınması ve kültürel hakların hayata geçirilmesi için gerekli önlemleri alması gerektiğini vurgulanmıştır. Aynı zamanda kültürel demokrasi anlayışının yeni anayasanın temelini oluşturması gerektiğini öne sürmüştür.

Yeni anayasanın kültürel çeşitliliği nasıl koruyacağı ve teşvik edeceği konusunda bir görüş sunarak BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’ne dayanmış ve kültürel hakların tanımını ve kapsamını belirtmiştir. Kültürel hakların üç ana unsuru olarak katılım, erişim ve katkı sağlamayı açıklamış ve bunların nasıl sağlanacağına dair öneriler sunmuştur.

²³²Turgut Tarhanlı “Yeni anayasa için öneri: Kültürel Yaşama Katılma, Erişme ve Katkı Sağlama” İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Politika Metinleri, İstanbul, 2012.Hakkı https://www.iksv.org/i/content/19590_1_anayasa.pdf, Erişim: 09.01.2024.

Türkiye Sanat Kurumu ile Sanatın Desteklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağına İlişkin İKSV Görüşü

Mart 2014 tarihinde “Türkiye Sanat Kurumu ile Sanatın Desteklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağına İlişkin İKSV Görüşü”²³³ oluşturulan politika metninde 2014 yılında gerçekleştirilen Türkiye Sanat Kurumu’nun (TÜSAK) kurulmasına ilişkin kanun tasarısı²³⁴ taslağı değerlendirilmiştir. Hazırlanan metin, taslağın olumlu yönlerini, eksikliklerini ve iyileştirilmesi gereken noktalarını belirtmiştir. Devlet sanat kurumlarının özerkliği, kültürel hakların tanınması, kültürel çeşitliliğin korunması ve teşvik edilmesi gibi konulara vurgu yapmıştır. Yeni anayasanın kültür politikasını belirlemede katılımcı, şeffaf ve uzun vadeli bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini savunmuştur. İKSV, TÜSAK’ın kurulmasını desteklemiş, ancak taslağın mevcut haliyle yeterli olmadığını ve daha fazla paydaşın katkısına ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir.

Kültür sanat kurum ve kuruluşlarının özerkliğinin ve ifade özgürlüğünün önemine dikkat çekilmiş ve devletin bu alanlarda müdahaleci olmaması gerektiği belirtilmiştir. Aynı zamanda kültürel hakların ve kültürel çeşitliliğin insan haklarının bölünmez bir unsuru olduğunu ve yeni anayasanın bu hakları güvence altına alması gerektiği vurgulanmıştır .

Seçim bildireleri için Siyasi Partilere Kültür Politikaları Öncelikleri ve Öneriler OCAK 2015

Ocak 2015’te “Seçim bildireleri için Siyasi Partilere Kültür Politikaları Öncelikleri ve Öneriler”²³⁵ adlı politika metni çalışmasında kültürel hakların anayasal güvence altına alınması, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi, kültür-sanat alanına daha fazla kaynak ayrılması, sanatçılara fon ve teşvik sağlanması, yerel yönetimlerin kültür politikalarına katılımı gibi önemli konulara değinilmiştir. Kültür politikalarının sürdürülebilir kalkınma, kültürel çeşitlilik, kültürler arası diyalog, ifade özgürlüğü ve kültürel yaşama katılma hakkı gibi temel ilkeler doğrultusunda belirlenmesi gerektiği savunulmuştur. Aynı zamanda kültür politikalarının önemine ve aciliyetine dikkat çekmiş ve siyasi partilere bu alanda somut adımlar atmaları için çağrıda bulunmuştur. Kültür politikalarının oluşturulmasında katılımcı, şeffaf ve

²³³Görgün Taner, Özlem Ece, “Türkiye Sanat Kurumu ile Sanatın Desteklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağına İlişkin İKSV Görüşü”, İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Politika Metinleri, İstanbul, 2014, https://www.iksv.org/i/content/19589_1_tusak-iksv.pdf Erişim: 09.01.2024.

²³⁴ “Türkiye Sanat Kurumu Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Taslağı”, https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/23946_tusaktasatasarisitaslagiv2.pdf?0 Erişim: 09.01.2024.

²³⁵“Seçim bildireleri için Siyasi Partilere Kültür Politikaları Öncelikleri ve Öneriler” İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Politika Metinleri, İstanbul, 2015. https://www.iksv.org/i/content/19588_1_secimbildireleri-2015.pdf Erişim: 09.01.2024.

uzun vadeli bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini ve bunun için gerekli yasal, idari, mali ve kurumsal düzenlemelerin yapılması gerektiği belirtilmiştir.

2015 Yılı Seçim Bildirgelerinin Kültür Politikaları Perspektifinden Değerlendirmesi

Mayıs 2015 tarihinde hazırlanan “2015 Yılı Seçim Bildirgelerinin Kültür Politikaları Perspektifinden Değerlendirmesi”²³⁶ adlı politika metni, 2015 yılında yapılan seçim bildirgelerinin kültür politikaları açısından bir değerlendirmesini sunmuştur. AKP, CHP, MHP ve Halkların Demokrat Partisi (HDP)’nin bildirgeleri karşılaştırılarak, kültürel haklar, kültürel miras, kültür-sanat alanına kaynak ayrılması, sanatçılara fon ve teşvik sağlanması, yerel yönetimlerin kültür politikalarına katılımı gibi konularda ne gibi hedef ve politika önerileri olduğu incelenmiştir.

İKSV’nin öneri metninde yer alan; “Kültürel Diplomasi”, “Sanat Eğitimi ve Veri Bankası”, “Yaratıcı Sektörler”, “Yerelleşme”, “Kalkınma Stratejisinin Parçası Olarak Kültür Politikaları”, “Yapısal Düzenlemeler”, Kültürel Miras” ve “Kültürel Erişim ve Katılım Hakkı” başlıklarını referans alarak, partilerin kültür politikalarına ne kadar önem verdiklerini ve bu alanda nasıl bir vizyon ortaya koyduklarını analiz etmiştir. Kültür politikalarının önemine ve aciliyetine dikkat çekerek partilerin bu alanda somut adımlar atmaları için çağrıda bulunulmuştur. Kültür politikaları alanında partilerin bildirgeleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Metin, İKSV’nin öneri metnini referans alarak, partilerin bu alanda ne kadar tutarlı ve somut adımlar attıklarını değerlendirmiştir.

Pandemi Sırasında Kültür-Sanatın Birleştirici Gücü ve Alanın İhtiyaçları

2020 yılının Nisan ayında yayınlanan “Pandemi Sırasında Kültür-Sanatın Birleştirici Gücü ve Alanın İhtiyaçları”²³⁷ adlı politika metninde pandemi sürecinde kültür ve sanatın toplumlar için birleştirip iyileştiren bir güç olduğunu, ancak kültür-sanat alanının da büyük zorluklarla karşı karşıya kaldığını anlatmaktadır. Metin, kültür-sanat alanındaki dayanışma pratikleri, dijital platformlardaki yaratıcı girişimler ve katılımcı yaklaşımların önemine dikkat çekmeye çalışmıştır. Ayrıca kültür-sanat alanına yönelik kamu desteğinin durumunu ve ihtiyaçlarını da tartışmıştır. Pandemi sırasında yaratıcı sektörlere yönelik olarak dünyanın

²³⁶ “2015 Yılı Seçim Bildirgelerinin Kültür Politikaları Perspektifinden Değerlendirmesi”, Kültür Politikaları Çalışmaları Politika Metinleri, İstanbul, 2015. https://www.iksv.org/i/content/19587_1_secim-degerlendirme.pdf Erişim: 10.01.2024.

²³⁷“Pandemi Sırasında Kültür-Sanatın Birleştirici Gücü ve Alanın İhtiyaçları”, İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Politika Metinleri, İstanbul, 2020. https://www.iksv.org/i/content/19586_1_Pandemi_Sirasinda_Kultur_Sanatın_Birlestirici_Gucu_ve_Alanın_Ihtiyaçları_Nisan_2020.pdf Erişim : 12.01.2024.

çeşitli ülkelerinde açıklanan destek mekanizmalarını dört başlık altında sınıflandırmıştır. Bu başlıklar şunlardır:

- Kültür-sanat sektörü ve yaratıcı endüstrilere yönelik kredi, fon ve tazminatlar;
- Bağımsız sanatçı, tasarımcı ve kültür çalışanlarına sağlanan kolaylıklar, krediler ve fonlar;
- Sosyal mesafelenme döneminde yapılacak sanatsal üretime yönelik destekler;
- Kültür-sanat sektörü özelinde yürütülen bilgilendirme ve savunuculuk faaliyetleri.

Politika metninde, bu destek mekanizmalarının örnekleri ve etkileri de verilmiştir.

Pandemi sürecinde Türkiye’de kültür-sanat sektörünün yanı sıra yaratıcı endüstrilere yönelik olarak alınan veya planlanan kamu destekleri anlatılmaya çalışılmıştır. 18 Mart 2020’de ‘Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi’²³⁸nde yer alan tedbirleri, Kültür ve Turizm Bakanlığını yapan Mehmet Nuri Ersoy’un açıklamış olduğu destek paketini ve meslek birlikleriyle yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan öneriler konu edilmiştir. Metin, kültür-sanat alanının toplumsal rolünü ve ekonomik katkısını vurgulayarak, alana yönelik kapsamlı ve uzun vadeli bir destek mekanizması oluşturulmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir.

Türkiye’de kültür-sanat sektörüne yönelik olarak başlatılan veya planlanan bazı çalışmalar anlatılmıştır. Bu çalışmalarda kütüphanelerle ilgili olarak, dijital ortamda kitap okuma yapılabilen çeşitli uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bu destekler arasında, arkeoloji ve müzecilik alanlarına yatırım yapmak, mevcut fonları ve proje desteklerini genişletmek, acil durum fonları oluşturmak, vergi indirimleri ve muafiyetleri sağlamak, dijital platformlarda kültür-sanat faaliyetlerini desteklemek, yerel yönetimlerle iş birliği yapmak, canlı müzik sektörüne yardımcı olmak, özel sektör ve bireysel bağışçıların katılımını teşvik etmek, uluslararası iş birliklerini sürdürmek ve kapsayıcı sanatsal projelere hibe vermek yer almaktadır. Metinde bu desteklerin amacı, kültür ve sanat sektörünün yaşadığı zorlukları aşmasına, toparlanmasına ve gelişmesine katkıda bulunmak şeklinde vurgulanmıştır.

Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat: Türkiye’den Örnekler

²³⁸T.C. İstanbul Valiliği, “Cumhurbaşkanı Erdoğan “Ekonomik İstikrar Kalkanı” Tedbir Paketini Açıkladı”, <http://www.istanbul.gov.tr/cumhurbaskani-erdogan-ekonomik-istikrar-kalkani-tedbir-paketini-acikladi> Erişim: 12.01.2024.

Şubat 2021 tarihinde yayınlanan “Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat”²³⁹ raporuna atıfta bulunarak Ekim 2021 tarihinde “Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat: Türkiye’den Örnekler”²⁴⁰ adlı politika metnini hazırlanmıştır. Hazırlanan metin, İKSV ve Julie’s Bicycle²⁴¹ iş birliğiyle 14 Temmuz 2021’de düzenledikleri toplantının üzerine bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Yapılan toplantıda, kültür-sanat ve ekoloji alanında çalışan çeşitli aktörler, politika yapımcılar ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi temsilcileri bir araya gelmiştir. Toplantının amacı, kültür-sanat sektörünün ekolojik dönüşüm için nasıl katkıda bulunabileceğini ve hangi desteklere ihtiyaç duyduğunu tartışmak olmuştur. Toplantıda, ekolojik dönüşümün kesişimsel ve çok boyutlu bir yaklaşım gerektirdiği, toplumsal, kültürel ve siyasal değişimlerin önemli olduğu vurgulanmıştır. İBB’nin “Adil, Yeşil ve Yaratıcı Kent” vizyonu ile uyumlu politika önerileri ve talepleri geliştirilmiştir. Bu toplantı serisi, The Climate Connection programıyla bağlantılı olarak ve British Council Türkiye’nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu toplantı serisi, iklim değişikliğiyle mücadelede küresel iş birliği ve farkındalık yaratmayı hedeflediği için uluslararası bağlamı da önemli görmüştür.

The Climate Connection adlı uluslararası program kapsamında Türkiye’de de bir toplantı gerçekleştirilmiş ve çeşitli aktörler katılmıştır. Türkiye’de de kültür kurumlarının, sanatçıların ve yerel örgütlenmelerin, ekolojik ayak izini azaltmak için çeşitli uygulamalar geliştirdiği vurgulanmıştır. Ekolojik krize karşı kültür ve sanatın nasıl bir rol oynadığına ve oynayabileceğine dair çeşitli önlemler sunulmuştur. Metinde, ekolojik krize dikkat çeken, farkındalık yaratan ve dönüşümü teşvik eden çeşitli sergi, festival, podcast ve mekân örnekleri verilmiştir. Ayrıca kültür-sanat aktörlerinin hem kendi ekolojik ayak izlerini azaltmak hem de yeni bir tahayyül sunmak için çalıştığı vurgulanmıştır.

Ekoloji ve kültür-sanat ekseninde yürütülen işleri ve yeni yaklaşımları özetleyen bir tablo ve bu tablo ile ilintili olarak çıkarılan bir ağ haritası oluşturulmuştur. Tablo ve harita, ekolojik dönüşümde kesişimsel alanları ve potansiyel iş birliklerini göstermiştir.²⁴²

İklim kriziyle mücadelede, kültür ve sanat sektörünün ihtiyaçları ve talepleri hayati önem taşımakta ve dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca, ekolojik dönüşüm sürecinde finansal kaynakların sağlanması, ekonomik sürdürülebilirlik, fonlama etiği, hukuki destek, ağ

²³⁹Paker, *Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat*,

https://www.iksv.org/i/content/14910_1_IKSV_Ekolojik_Donusum_2021.pdf Erişim: 13.01.2024.

²⁴⁰ “Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat: Türkiye’den Örnekler” İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Politika Metinleri, İstanbul, 2021. https://www.iksv.org/i/content/19585_1_KPC_ekolojik_donusum_2021.pdf Erişim: 13.01.2024.

²⁴¹ Julies Bicycle, “About Us”, <https://juliesbicycle.com/about-us/about-jb/> Erişim: 13.01.2024.

²⁴²Paker, *Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat: Türkiye’den Örnekler*, s.13-14.

oluşturma, politika yapıcıların etkin rolü, katılımcı alanların geliştirilmesi ve yerel değerlerin korunması gibi konularda çeşitli öneri ve talepler öne sürülmüştür.²⁴³

3.3.4. Raporlar

İstanbul’da Kamusal Alanda Sanat Uygulamaları İçin Öneriler

İKSV Kültür Politikaları Çalışmalarının ilk raporu olan “İstanbul’da Kamusal Alanda Sanat Uygulamaları İçin Öneriler,” 2011’in Temmuz ayında hazırlanmıştır. Hazırlanan rapor, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Akademik üyesi Ezgi Bakçay’ın “İstanbul’da 1960 Sonrasında Uygulanmış Projeler Bağlamında Görsel Sanatların Şehir Alanıyla Bağlantısı” başlıklı basılmamış yüksek lisans tezinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bu rapor, kamusal alanda sanat uygulamalarının önemini, tarihsel gelişimini, mevcut durumu ve gelecekte nasıl iyileştirilebileceği konusunu ele almıştır. Rapor, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne, halka açık alanlarda sanatsal etkinlikler için bir stratejik idare planı ve düzenleme teklifi sunmak amacıyla yazılmıştır.

Raporda Türkiye’de yerel yönetimlerin sanata yatırım yapma yükümlülüğü, İstanbul’da açık alanda sanat uygulamalarının durumu, kamusal alanın tanımı ve işlevi, kamusal alanda sanatın rolü, tarihsel perspektiften kamusal alanda sanat örnekleri, Avrupa’dan örnek uygulamalar ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi için yeni bir strateji planı olan Kamusal Alanda Sanat Kurulu gibi başlıklar altında bilgiler yer almaktadır.

Kamusal alan çalışmaları bağlamında, 1973 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen 50 heykel yerleştirme etkinliği, tarihsel bir perspektiften ele alınmıştır. Ancak, bu etkinliğin beklenen sonuçları sağlayamamasının altında yatan nedenler; yerel yönetimlerde yaşanan değişiklikler, kültür ve sanat politikalarının sürdürülebilir bir şekilde yürütülememesi ve toplumun sanata olan ilgisizliği gibi faktörler olarak belirlenmiştir.

Raporda belirtilenlere göre, kent mekânlarında açık alan heykel sergilerinin müze ortamlarından farklılaşan bir sanatsal üretim biçimi olduğu vurgulanmıştır. Almanya’nın, kent mekânlarında düzenlenen kalıcı ve geçici heykel sergileriyle bu alanda öncü bir rol oynadığı belirtilmiş ve bu sergilerin ekonomik ve estetik açıdan dengeli bir yapıda olması gerektiği raporda yer almıştır. Ayrıca, dünyanın çeşitli yerlerindeki sanatçıların kamusal alanda gerçekleştirdikleri plastik sanat uygulamalarının Türkiye’de de örnek alınması gerektiği raporda özellikle vurgulanmıştır.

²⁴³Paker, *Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat: Türkiye’den Örnekler*, s.16-18.

Konuya örnek olması için İsraili Dani Karavan'ın halka açık alanda görsel sanat uygulamaları için geliştirdiği komisyon, süre, mekân, amaç ve bütçe gibi beş unsurlu denklemi ve en önemli eseri olan Axe Majeur'ü işaret etmiştir.

Raporda, Paris'te belediye tarafından kurulan Kentte Sanat Komitesi'nin ve Amsterdam'da kent yönetimi tarafından desteklenmesine rağmen özerk kararlar alan Amsterdam Sanat Fonu'nun, kamusal alanda sanat uygulamalarına dair faaliyetleri belirtilmiştir. Bu iki kurumun, şehir mekânlarını sanatla buluşturma çabaları ve bu süreçteki özerk yaklaşımları, raporda vurgulanmaktadır. Raporda yer alan bu bilgiler, İBB için kamusal alanda sanat kurulu oluşturulması yönünde öneri sunulmadan önce tarihsel bir zemin hazırlamak için verilmiştir. Raporda vurgulandığı üzere, İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde "Kamusal Alanda Sanat Kurulu" isimli yeni bir kurulun oluşturulması önerilmektedir. Bu kurulun temel amacının, şehir çapında sanatsal faaliyetlerin koordinasyonunu sağlamak ve kamusal alanlarda sanatın daha etkin kullanımını teşvik etmek olduğu belirtilmiştir. Oluşturulacak kurulun yasal çerçevesi ve kurulun yapısı konusunda da net ve somut bilgiler verilmiştir. Kurulun özerk, demokratik ve uzmanlardan oluşan bir yapıya sahip olması gerektiği, İBB'nin 2010-2014yılı Stratejik Planı'nda belirtilen hedeflerle uyumlu olduğu, İBB'nin vizyonu ve misyonu ile uyumlu bir çalışma olacağı vurgulanmıştır.

Raporda ifade edildiği üzere, "Kamusal Alanda Sanat Kurulu" nun oluşturulması, kamusal alanlardaki sanat uygulamalarının kalitesini ve çeşitliliğini artıracak, aynı zamanda İstanbul'un uluslararası düzeydeki prestijini ve imajını güçlendirecektir. Ayrıca kurulun, kamusal alanda sanat politikasını belirlemek, sanat eserlerini değerlendirmek, desteklemek ve korumak gibi görevleri de yerine getirmesi için en uygun pozisyon olacağı vurgulanmıştır.

Sonuç olarak rapor; İstanbul halkının kentlilik bilincini, kent mekânlarını yaşayan, dinamik ve kültürel kamusal alanlara dönüştürmesi gerektiğini, kamusal alanda sanatın önemini savunmuş, uygulamaların önemini ve faydalarını vurgulamak için önemli önerilerde bulunmuştur.

İstanbul Kültür Sanat Vakfı Ekonomik Etki Araştırması

İKSV'nin 2012 yılında yayınlamış olduğu "İstanbul Kültür Sanat Vakfı Ekonomik Etki Araştırması"²⁴⁴ adlı rapor, İKSV'nin 2011 yılı içerisinde gerçekleştirdiği bütün kültür-sanat

²⁴⁴Zeynep Ekşioğlu, Özlem Ece Aydınlik, *İstanbul Kültür Sanat Vakfı Ekonomik Etki Araştırması*, İKSV Kültür Politika Çalışmaları Raporlar, İstanbul, 2012. https://www.iksv.org/i/content/234_1_IKSVEkonomikEtki_2012.pdf Erişim: 15.01.2024.

faaliyetlerinin ekonomik belirleyiciliğini saptamak, Türkiye’de kültürel etkinliklerin ekonomik kazanç yaratacak yönünün ortaya çıkartılması için gereken kamusal desteğe dair temel politika tavsiyelerine yer vermektedir. Rapor, Dr. Ş. Zeynep Ekşioğlu ile İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Yöneticisi Özlem Ece tarafınca hazırlanmıştır.

Rapor öncelikle İKSV’nin 2011 yılı içerisinde düzenlemiş olduğu kültür-sanat faaliyetlerinin ekonomik belirleyiciliğini araştırmıştır. Bu durumun temel amacı, kültür ve sanatın toplumsal ve ekonomik açıdan çok değerli bir faaliyet alanı olduğunu vurgulamaktır.

Kültürel etkinlikler, sanat dünyasına, izleyicilere, kentlere ve ülkelere katkı sağlamaktadır. İKSV, Türkiye’de kültür ekonomisinin potansiyelini anlamak ve geliştirmek için çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Raporun sunduğu veriler, İKSV’nin etkinliklerinin, ekonomiye doğrudan ve dolaylı olarak önemli bir katma değer oluşturduğunu göstermektedir.

Kültür ve sanat etkinliklerinin üretim ve tüketimi bakımından İstanbul önemli bir merkezdir. Fakat, İstanbul’un kültür başkenti olabilmesi için raporda, kültüre yatırım düzeyinin ve erişim ve katılım imkânlarının artırılması gerektiği ifade edilmiştir.

Türkiye’deki kültürel alanlara yönelik devlet tarafından verilen doğrudan mali yardım, Avrupa şehirleriyle mukayese edildiğinde geride kalmaktadır.

Kültürün kentlerin rekabet gücünü, imajını, yaşam kalitesini ve turizm potansiyelini etkilediği savı temellendirilmiştir. Aynı zamanda İstanbul’un kültür başkenti olabilmesi için gereken politika önerileri sunulmuştur.

Kültür-sanat kurumlarının ekonomik etkisi de raporda tartışılmıştır. Ayrıca raporda kültür-sanat etkinliklerinin izleyici sayısı, harcama miktarı ve ekonomiye sağladığı katma değer gibi konulara değinerek İKSV’nin bu alanda yaptığı öncü çalışmadan bahsedilmektedir.

Ekonomik etki analizi yöntemini kullanarak kültürel etkinliklerin bölgesel ekonomiye nasıl katkı sağladığını inceleyen rapor, kültürel etkinliklerin yarattığı gelirin kaynağına, doğrudan, dolaylı ve çarpan etkilerine, farklı ülke ve bölgelerdeki çarpan katsayılarına ve bu yöntemin avantajlarına değinmektedir. Ekonomik etki analizi, kültürel etkinliklerin bölgesel ekonomiye etkisini ölçmek için sıkça kullanılmaktadır.

Rapor, kültürel etkinliklerin, bölgeye dışarıdan veya içeriden gelir sağlayabileceğini; dışarıdan gelen gelirin, bölge ekonomisine net bir katkı yapacağını; İçeriden gelen gelirin ise sadece gelir dağılımını etkileyeceğini vurgulamıştır. Ayrıca bunları açıklayarak önemli bir konu başlığını tanıtmaktadır. Raporunda, kültürel etkinliklerin doğrudan etkisinin, yarattıkları

istihdam ve gelir ile ölçüldüğüne dair bir vurgu yapılmıştır. Ayrıca, bu etkinliklerin dolaylı etkisinin, diğer sektörlerle olan etkileşimler üzerinden değerlendirilebileceği ve bu yaklaşımın konuya önemli bir açıklık getirdiği belirtilmiştir.

Rapor, kültürel yatırımların, ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynadığına vurgu yapmaktadır. Rapor, kültürel yatırımların ekonomik etkisinin, farklı ülke ve şehirlerde de ölçüldüğünü göstermektedir. Buna çeşitli ülkelerden örnek vererek Viyana'nın, kültür ekonomisi ve yaratıcı endüstriler açısından en gelişmiş şehir olduğunu analiz etmiştir.

Rapor, Türkiye'de devletin kültür-sanat alanına yaptığı destek, gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında çok az olduğunu, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bütçesi, milli gelirin %0,1'ini oluşturduğunu diğer bakanlıklara göre de çok kısıtlı kaldığını vurgulamaktadır.

Raporda Türkiye'de kültür-sanat üretimi ve tüketimi hakkında bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda bunu temellendirmek için Türkiye'de kültür-sanat alanında yapılan kamu harcamalarının Avrupa kentleriyle karşılaştırılmasından ve kültür ekonomisinin öneminden bahsetmektedir. İstanbul'un kültürel faaliyetler açısından diğer dünya kentleriyle nasıl bir konumda olduğu da incelenmektedir.²⁴⁵

İKSV'nin 2011 yılında gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerinin doğrudan ve dolaylı harcamaları hakkında sayısal bilgiler sunulurken, kurumunu ekonomiye verebileceği etki ve katkının boyutları da ekonomik verilerle gösterilmiştir.

Rapor, İKSV'nin 2011 yılında düzenlediği etkinliklerin, ekonomiye 70 milyon TL'lik bir katkı sağladığını öne sürmüştür. Bunun için; İKSV'nin etkinliklerinin medya reklam eşdeğeri TL bazında verilmiş ve bu değerle, etkinliklerin ve sponsorların medyada görünürlüğünü artırmaya çalışmıştır.

İKSV'nin etkinliklerinin İstanbul kent ekonomisindeki payının %0,03 olduğu, bu oranın, etkinliklerin kent ekonomisine ciddi bir katkı yaptığını göstermek için önemli olduğu belirtilmiştir. İKSV'nin etkinliklerinin sadece parasal değerler açısından değil, aynı zamanda sosyal fayda ve eğitsel boyutları yönüyle de ele alınması gerektiği vurgulanarak bu değerlerin, toplum kalkına bilmesi ve ferah seviyesi için büyük önem taşıdığı tekrarlanmıştır.

Raporda, İKSV ve diğer kültür ve sanat kurumlarının kamusal desteğe ihtiyacı olduğu, kültürel faaliyetlerin ekonomik ve sosyal açıdan yararları olduğu, kültür politikaları geliştirirken faaliyetlerin erişilebilirliği ve çeşitliliği için teşvik mekanizmalarının

²⁴⁵Ekşioğlu, *İstanbul Kültür Sanat Vakfı Ekonomik Etki Araştırması*, s.29.

geliştirilmesi gerektiği, kültür ve sanat alanında vergi indirimleri ve fon oluşturma yöntemleri önerildiği, İKSV'nin Türkiye'nin ve İstanbul'un tanıtımına katkıda bulunduğu belirtilmektedir.

Uluslararası Güncel Sanat Bienallerinin Finansmanı

2013 yılının Şubat ayında İKSV Kültür Politikaları Çalışma Departmanı tarafından yayınlanan "Uluslararası Güncel Sanat Bienallerinin Finansmanı"²⁴⁶ adlı rapor, dünyadaki sekiz uluslararası güncel sanat bienalinin gelir kaynaklarını ve finansman yapılarını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Ekonomik krizin kültür-sanat alanında kamusal desteğin azalmasına yol açtığını, bu nedenle bienallerin finansmanının kültür yönetimi ve politikaları açısından önemli olduğunu savunmaktadır.

Rapor, sekiz bienalin bütçe, kamu desteği, sponsorluk, bilet ve diğer gelirlerini sayısal verilerle sunarak aralarında kıyaslama yapmaktadır. Bienallerin finansman yapılarının, düzenledikleri ülkelerin kültür politikalarını yansıttığını örneklerle göstermeye çalışmıştır.

Rapor, kültür-sanat alanında kamusal desteğin azalmasının bienallerin finansmanını zorlaştırdığına, bu nedenle kültür politikalarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca İstanbul Bienali'nin diğer bienallere göre çok daha az kamu ve sponsorluk desteği aldığını, bu durumun hem bienalin hem de Türkiye'nin kültürel prestijini etkilediğini savunmaktadır.

Bienallerin finansmanı, düzenledikleri ülke ve kentteki kamusal, özel ve sivil sektörün katkılarına, uluslararası vakıf ve fonların desteğine ayrıca kültür politikalarına göre değişmektedir. Rapor; bienallerin finansmanı, skalanın bir ucunda tamamen kamu tarafından, diğer ucunda tamamen özel sektör ve uluslararası fonlar tarafından, ortasında ise her üç tarafın eşit derecede sağlandığı farklı modellerle gerçekleştirildiğini öne sürmektedir. Bienallerin kendi gelirleri, alternatif gelir kaynakları ve gelir sınıflandırmaları gibi konulara değinerek araştırılan bienallerin kuruluş tarihleri, ziyaretçi sayıları, sanatçı ve eser sayıları gibi verileri de sunmaktadır.

Raporda yer alan sekiz bienal şunlardır:

Berlin Bienali: 1998'den beri iki yılda bir düzenlenen, Almanya'nın başkentindeki çağdaş sanatın nabzını tutan etkinliktir. Rapora göre 6. edisyonu 2008 yılında gerçekleşmiştir.

²⁴⁶ Ute Meta Bauer, Hou Hanru, *Uluslararası Güncel Sanat Bienallerinin Finansmanı*, İKSV Kültür Politika Çalışmaları Raporlar, İstanbul, 2013. https://www.iksv.org/i/content/232_1_BienallerinFinansmani_2013.pdf Erişim: 19.01.2024.

Gwangju Bienali: 1995'ten beri iki yılda bir düzenlenen, Güney Kore'nin Gwangju kentindeki Asya'nın en büyük ve en prestijli sanat etkinliğidir. Rapora göre 8. edisyonu 2010 yılında gerçekleşmiştir.

İstanbul Bienali: 1987'den beri iki yılda bir düzenlenen, Türkiye'nin İstanbul kentindeki uluslararası sanat sergisidir. Rapora göre 11. edisyonu 2009 yılında gerçekleşmiştir.

Lyon Bienali: 1991'den beri iki yılda bir düzenlenen, Fransa'nın Lyon kentindeki çağdaş sanatın öncü platformudur. Rapora göre 10. edisyonu 2009 yılında gerçekleşmiştir.

Liverpool Bienali: 1998'den beri iki yılda bir düzenlenen, Birleşik Krallık'ın Liverpool kentindeki uluslararası sanat festivalidir. Rapora göre 6. edisyonu 2010 yılında gerçekleşmiştir.

Manifesta: 1996'dan beri iki yılda bir düzenlenen, Avrupa'nın farklı kentlerindeki gezici sanat bienalidir. Rapora göre 8. edisyonu 2010 yılında İspanya'nın Murcia kentinde gerçekleşmiştir.

Sao Paulo Bienali: 1951'den itibaren iki yılda bir düzenlenen, Brezilya'nın Sao Paulo kentindeki Latin Amerika'nın en büyük ve en eski sanat bienalidir. Rapora göre 29. edisyonu 2010 yılında gerçekleşmiştir.

Sidney Bienali: 1973'ten beri iki yılda bir düzenlenen, Avustralya'nın Sidney kentindeki uluslararası sanat sergisidir. Rapora göre 17. edisyonu 2010 yılında gerçekleşmiştir.²⁴⁷

Rapor oluşturulurken araştırma için bienalleri düzenleyen kurumlarla iletişim kurulmuş ve birinci elden kaynak alınmıştır ki bu raporun sahiciliği açısından önemli bir veridir. Alınan bilgilerde bienallerin toplam bütçesi, kendi gelirleri, sponsorluk, kamu desteği ve diğer gelir kaynakları hakkında bilgiler yer almıştır. Ayrıca, kamu desteğinin yerel, merkezi ve federal olarak oranlarına dair ayrıntılı bilgiler de yer almaktadır. İletişim kurulan kurumlar, verileri toplamak ve sınıflandırmak için uzun süreli bir çalışma yapmış ve 2011 sonunda İKSV'ye göndermişlerdir. Bu veriler, daha sonra analiz edilerek rapor haline getirilmiştir.

Rapor, bienallerin kültür-sanat alanında önemli aktör ve farklı ülkelerdeki kültürel yaşama yön ve destek verdiklerini göstermiştir.

²⁴⁷Bauer, *Uluslararası Güncel Sanat Bienallerinin Finansmanı*, s.16.

Türkiye’de Sanat Eğitimi (Yeniden) Düşünmek

2014 yılının Aralık ayında yayınlanan “Türkiye’de Sanat Eğitimi (Yeniden) Düşünmek”²⁴⁸ adlı raporu, İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Direktörü Özlem Ece ile Zülal Fazlıoğlu Akın (Ohio State Üniversitesi) birlikte hazırlamışlardır.

Raporun amacı, sanat eğitiminin önemini ve faydalarını vurgulayarak Türkiye’de sanat eğitimi alanının durumunu değerlendirmek ve ulusal bir sanat eğitimi politikası oluşturmak için öneriler sunmaktır. Rapor, bunun için öncelikle sanat eğitimi ve politikasının temel kavramlarını tanımlayarak sektör içerisinde faaliyet gösteren yerel, ulusal ve uluslararası topluluk ve ağların uygulamalarını ve stratejilerini anlatır.

Rapor, sanat eğitiminin insan hakları ve çocuk hakları bağlamında ele alındığını, herkesin eşit şekilde katılımını sağlayan ve öğrenenlerin gelişimine katkıda bulunan bir eğitim programının önemli ve zorunlu bir bileşeni olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte sanat eğitiminin niteliğinin ne olduğu ve nasıl ölçüleceği konusunda ise farklı tanımlamalar ve yaklaşımlar sunmaktadır.

Rapor, sanat eğitiminin ortak paydasının okul içinde ve dışında, güzel sanatların her çeşidini ve türünü kapsayan yaratıcı sanat eğitimi olduğunu vurgulamaktadır. Raporunda sanat eğitimi; bireysel ve entelektüel gelişim, eğitim kalitesinin artırılması ve toplumun yaratıcı ve yenilikçi potansiyelinin artırılması gibi üç temel kategoride formüle edilmiştir.

Rapor, Türkiye’de Milli eğitim sisteminde sanat eğitiminin nasıl konumlandırıldığını ve uyguladığını incelemektedir. Rapor, Türkiye’deki eğitim sistemi içinde sunulan sanat eğitiminin çeşitliliğini ve kapsamını göstermek için çeşitli şemalar oluşturmuştur. Bu şemalarda okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim, fakülte, konservatuvar, güzel sanatlar enstitüsü gibi farklı kurumlar bulunmaktadır.

Raporunda sanat eğitimi konusunda uluslararası (UNESCO, Avrupa Konseyi) ve üst düzey kuruluşların (Avrupa Birliği) yaptığı çalışmalar ve oluşturduğu politikalar ele alınmaktadır. Rapor bu üç kuruluşu, sanat eğitimi politikalarının şekillendiricisi olarak kabul etmektedir. Bununla birlikte Türkiye de bu alanda imza attığı uluslararası anlaşmalar ve deklarasyonlar sayesinde, bu alandaki ana kararları onaylamıştır.

²⁴⁸Özlem Ece, Zülal Fazlıoğlu Akın, *Türkiye’de Sanat Eğitimi (Yeniden) Düşünmek*, İKSV Kültür Politika Çalışmaları Raporlar, İstanbul, 2014. <https://www.iksv.org/tr/raporlar/turkiye-de-sanat-egitimini-yeniden-dusunmek> erişim: 25.01.2024.

Rapor Türkiye'deki MEB müfredatındaki ilköğretim ve ortaöğretim sanat eğitimi programlarının tenkitçi bakış açısını teşvik etme, öğrenciyi merkeze alan ve disiplinli bir yaklaşımla benimsendiğini ancak, sistemde bazı sıkıntıların olduğunu, sanat eğitiminin içeriği ve materyallerinin çağdaş gereksinimlere ve dünya çapında kabul görmüş normlara uyum sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Rapor bu durum için tarihsel bir arka plan sunarak Türkiye'deki sanat eğitiminin MEB bünyesinde attığı adımları inceleyerek konuyu irdellemektedir. 1989 yılında büyük şehirler için açılan daha sonra ülkenin kalanına yayılan Güzel Sanatlar Liselerinin sanat alanında yetenekli öğrenciler için kurulmuş ve akademik disiplinlerin yanı sıra resim, müzik, sanat tarihi, performans sanatları eleştirisi ve estetik öğretimi vermekte olduklarını, ancak okulların eğitim seviyesinin uluslararası düzeyde olmadığını belirtmektedir. Yine 1993 yılında kurulan Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM)'ni alternatif bir eğitim kurumu değil, üstün yetenekli öğrencilerin eğitimine destek veren bir kurum olarak tanımlamakta ve rapor BİLSEM'i inceleyerek öğretmen, öğrenci ve okul sayılarına dair bir grafik sunmaktadır.

Türkiye'de yükseköğretimde eğitim fakülteleri çatısı altında bulunan Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümleri (GSEB) hakkında bilgi vermektedir. Rapor, GSEB'nin kuruluş amacına, tarihçesine, eğitim programına ve mezunlarının iş olanaklarına dair çeşitli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca, Cumhuriyet Dönemi'nde sanat eğitimi politikalarını etkileyen yabancı uzmanların raporlarına ve Türk sanat öğretmenlerinin katkılarına da değinmektedir.

Raporda yaygın eğitimin ne olduğu, Türkiye'de nasıl uygulandığı ve hangi kurumların bu alanda faaliyet gösterdiği anlatılmaktadır. Yaygın eğitim ve örgün eğitimin dışında kalan, yetişkinlere yönelik eğitim faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu faaliyetlerle bireylerin mesleki, sosyal ve kültürel becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Rapor Türkiye'de yaygın eğitimin, MEB, belediyeler, vakıf ve dernekler gibi kurum ve kuruluşlar tarafından yürütüldüğüne ve bu kurum ve kuruluşların halk eğitim merkezleri, olgunlaşma enstitüleri, İSMEK gibi çeşitli kurslar düzenlediğine dair bilgiler vermiştir. Yaygın eğitim, hayat boyu öğrenmenin bir parçasıdır ve toplumsal değişime ayak uydurmak için önemlidir. Rapor yaygın eğitimin, türleri ve örnekleri hakkında da bilgi vermiştir. Sanat eğitimi programlarının, örgün eğitim dışında kalan bireylerin kültürel okuryazarlık ve yaratıcılık becerilerini geliştirmesine katkı sağladığını belirtilmiştir.²⁴⁹ Raporda Türkiye'de bu alanda faaliyet gösteren müze, galeri, kültür merkezi gibi kurum ve kuruluşların örnekleri

²⁴⁹ Ece, *Türkiye'de Sanat Eğitimi (Yeniden) Düşünmek*, s.64.

verilmiştir. Bununla birlikte sanat eğitimi programlarının yaygınlaştırılması için kamusal desteğin gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Rapor, Türkiye’de sanat eğitimi alanında faaliyet gösteren çeşitli eğitim ve kültür kurumlarının kurumsal yapısını gösteren şemalar paylaşmıştır. Bu şemalarda, “Kamu Kurumları” başlığı altında: Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Yükseköğretim Kurulu (YÖK), Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı (UAK), Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB), Kalkınma Bakanlığı sıralanmıştır. “Sivil Toplum Kuruluşları” başlığı altında: Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği (GÖRSED), Müzik Eğitimcileri Derneği (MÜZED), Tiyatro Eğitim Derneği (TİYED), Çağdaş Drama Derneği (ÇDD) sıralanmıştır.

Rapor, sanat eğitimi ve kültür ekonomisine dair, sanat eğitiminin ülkelerin kültürel sermayelerini artırmak, yaratıcı sektörleri geliştirmek ve toplumsal gelişime katkı sağlamak için önemli bir araç olduğunu belirtmiştir.

Raporda İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültür Politikaları ve Yönetimi Araştırma Merkezi ve Yaratıcı Endüstriler Konseyi tarafından yürütülen “Yaratıcı Ekonomi Çalışmaları Atölyesi”²⁵⁰ projesine dair bilgiler verilerek projenin sonuçları hakkında yapılan çalışma paylaşılmıştır.

Rapor, nitelikli sanat eğitiminin temel stratejilerini maddeler halinde sıralamıştır. Bunlar: 1. Savunuculuk, 2. Stratejik planlama, 3.Kaynak yaratılması, 4.Eşit erişimin hedeflenmesi, 5.Nitelikli sanat eğitiminin tanımlanması, 6.Bireysel/kurumsal kapasite yaratılması, 7. Okullarda kültürel koordinatörlerin seçilmesi, 8.Veritabanı oluşturulması, 9.Ölçme ve değerlendirme, 10. Sanat eğitimi standartlarının geliştirilmesi.

Rapor sanat eğitimi 21. yüzyılın gerektirdiği yaratıcı, esnek ve yenilikçi iş gücünü yetiştirmek için önemli görmekte, kültürel ve estetik değerleri, kültürel çeşitliliği ve toplumsal entegrasyonu desteklediğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte sanat eğitiminin, genel eğitimin niteliğini arttırdığını, kamunun sanata olan ilgisini ve anlayışını geliştirdiğinin altını çizmektedir.

Raporda, Türkiye’de sanat eğitiminde mevcut olan problem ve zorlukları şu şekilde sıralanmıştır: hem eğitim hem de kültür politikalarının yetersizliği, kaynak kısıtlılığı, öğretmen eğitimi programlarının kalitesizliği ve sanat eğitiminin yanlış algılanması. Bu faktörlerin,

²⁵⁰ Asu Aksoy, Serhan Ada, *İstanbul Yaratıcı Ekonomi Çalışmaları Atölyesi Final Raporu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültür Politikaları ve Yönetimi (KYP) Araştırma Merkezi, 2012. <https://www.yekon.org/upload/rapor/dosya-665468.pdf> Erişim: 26.01.2024.

alandaki durumu etkileyen temel unsurlar olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte Türkiye’de sanat eğitimi geliştirmek için, eğitim ve kültür alanları arasında ortak bir politika ve bütçe oluşturulması, sanat eğitimi için özenli bir çalışma ve düzenleme getirilmesi, sanat eğitimine ayrılmış kaynakların artırılması, sanat öğretmeni yetiştirme programlarının uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi, sanat eğitiminin önemini öğrencilere, öğretmenlere ve ailelere anlatılması gerektiği belirtilmiştir.

Rapor son olarak Türkiye’deki sanat eğitimi sahasındaki sorunlar ve güçlükler gözetilerek, sanat eğitim stratejisine zemin hazırlayacak dört başlık önermiştir. Bu başlıklar şunlardır: Planlama ve politika, fon kaynakları, müfredat ve uygulamalar, sanat eğitmenlerine yönelik eğitim ve destek.²⁵¹

Rapor sanat eğitiminin önemini, faydalarını, sorunlarını ve çözüm önerilerini kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Çalışan veya ilgilenen kişilere, sanat eğitimi geliştirmek için yararlı bilgiler, veriler, modeller, örnekler ve kaynaklar sunmaktadır. Ayrıca sanat eğitiminin farklı boyutlarını, aktörlerini, politikalarını, uygulamalarını ve eğilimlerini inceleyerek, sanat eğitiminin toplumsal, kültürel, ekonomik ve eğitsel katkılarını ortaya koymaya çalışmıştır.

Yerel Yönetimler İçin Kültürel Planlama

2016 yılının Şubat ayında yayımlanan “Yerel Yönetimler İçin Kültürel Planlama”²⁵² adlı rapor, yerel yönetimlere kültürel planlama yapmaları için bir rehber oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır. Kültürel planlama, kültürün kentlerin sosyal, ekonomik ve çevresel kalkınmasına katkıda bulunduğu ve kentlilerin yaşam kalitesini yükselttiği fikrini benimsek için oluşturulmaktadır. Rapor, İstanbul belediyelerinin stratejik planlarını inceleyerek, kültürel planlamanın nasıl yapılması gerektiği konusunda öneriler sunmaktadır. Ayrıca, dünyadan farklı kentlerin kültürel planlama uygulamalarını da örnek olarak vermektedir.

Rapor kapsamında, araştırmacılar dünya genelinde ve Türkiye’de mevcut olan kültürel planlamalar ve kültür politikaları üzerine yapılan çalışmalarını inceleyerek çeşitli şehirlerin kültürel planlama belgelerini değerlendirmişlerdir. Ayrıca, İstanbul’da bulunan yedi farklı belediyenin stratejik planlarını karşılaştırmalı bir şekilde analiz etmişlerdir.

Rapor teorik olarak kültürün kentlerin ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınmasında önemli bir rol oynadığı, kültürün yaratıcı endüstrileri beslediği ve istihdam yarattığı, kültürün

²⁵¹ Ece, *Türkiye’de Sanat Eğitimi (Yeniden) Düşünmek*, s.119.

²⁵² İKSV, *Yerel Yönetimler İçin Kültürel Planlama*, İKSV Kültür Politika Çalışmaları Raporlar, İstanbul, 2016. https://www.iksv.org/i/content/227_1_YerelYonetimler_2016.pdf Erişim: 29.01.2024.

çokkültürlülük, toplumsal barış ve yaşam kalitesi gibi konularda da katkı sağladığını vurgulamaktadır.

Araştırmacılar Türkiye’de kültürel planlama anlayışının yeterince yerleşmediği, yerel yönetimlerin kültüre sınırlı yer ayırdığı, kültür politikalarında yerleşme sürecinin tamamlanmadığı, kültür alanında veri toplama ve değerlendirme sisteminin geliştirilemediği, kültürün sürdürülebilir kalkınma ile bütüncül bir şekilde ele alınmadığı gibi sorunlar ve eksiklikleri üzerinde durmaya çalışmışlardır

Raporda kültürün; kamusal planlamada nasıl bir kaynak, rol ve çerçeve sunduğu, politika oluşturma, programlama, icra etme ve değerlendirme gibi işlemlerde toplumun paylaştığı değerleri, ifade biçimlerini ve pratikleri içerdiği, sürdürülebilirlik ve refahın sağlanmasında temel bir role sahip olduğu, geçmiş, bugün ve gelecek arasında bir bağ kurduğu, toplulukların karar alma süreçlerine katılımını ve seslerinin duyurulmasını sağladığı belirtilmiştir.

Rapor kültürel planlama hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Buna göre kültürel planlama; kültürün kamu planlaması süreçlerine stratejik ve bütünsel bir şekilde dahil edilmesidir. Ayrıca rapor kültürel planlamanın, kültürel canlılık, kültürel çerçeve, kültürel çeşitlilik, kültürel gösterge, kültürel haritalandırma, kültürel kaynaklar, kültürel miras, kültürel plan, kültürlerarası kentler, yaratıcı ekonomi, yaratıcı endüstriler, yaratıcı kent, yerel kültür politikaları gibi birçok kavramı içerdiğini de ortaya koymakta ve bu kavramları açıklamaktadır. Bu kavramlar, kültürün kentlerin ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınmasında, toplumların kimlik oluşumunda, çokkültürlülük ve bir arada yaşam kültürünün geliştirilmesinde, yaratıcılık ve yenilikçiliğin teşvik edilmesinde, yaşam kalitesi ve refahın artırılmasında nasıl önemli bir rol oynadığını tanımlamak için verilmiştir.

Rapor kültürel planlamanın, nasıl yapıldığı, hangi çeşitleri olduğu ve sanat etkinlikleri planlaması ile nasıl farklılaştığı gibi konuları da içermektedir. Kültürel planlama, kültürün kentlerin sürdürülebilir kalkınmasında stratejik ve bütünsel bir şekilde kullanılmasıdır. Rapor, kültürel planlamanın; kentin kültürel kaynaklarını, kültürel çeşitliliğini, kültürel mirasını, kültürel canlılığını, kültürel yaratıcılığını ve kültürel katılımını değerlendirdiğini ve geliştirdiğini belirtmiştir. Aynı zamanda, kültürel planlamanın; belirli bir alana, bölgeye, kültür ya da sanat alanına veya kültürel yaşama katılımı ile ilgili konulara odaklanabildiğini vurgulamıştır. Ayrıca rapor, kültürel planlamanın; sanat etkinlikleri planlamasından farklı olarak, Şehir planlaması, halka açık sanat, taşımacılık, emniyet gibi faktörleri da içeren

bütünleşik bir planlama yaklaşımı olduğunu kent veya ilçe ölçeğine göre değişkenlik gösterdiğini ve farklı stratejiler gerektiğini vurgulamıştır.

Rapor ayrıca kültürel planlamanın paydaşlarına da önemli bir yer ayırmıştır. Buna göre kültürel planlamanın hem iç hem de dış paydaşlarla iş birliği gerektirdiğini, bu paydaşların kimler olduğunu ve nasıl katılım sağlayabileceklerini açıklamaktadır. Ayrıca, Sinopale Projesi²⁵³ kültürel planlamanın kentlerin sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunan önemli bir proje olarak örnek vermektedir.

Kültürel planlamanın, belediyenin farklı birimleri, devlet yönetim organları, kültürel enstitüler, sivil toplum örgütleri, özel sektör delegeleri, öğretim ve araştırma enstitüleri ile özgür aktörler gibi iç ve dış paydaşlarla ortaklık gerektirdiğine vurgu yapılmaktadır.

Raporda yerel yönetimlerin kültür ve sürdürülebilir kalkınma konularında uluslararası örgütlenmelerle yürüttükleri çalışmalar incelenmiştir. Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı (UCLG), Avrupa Konseyi, Dünya Şehirleri Kültür Forumu ve Avrupa Komisyonu gibi kurumların yerel yönetimlere sunduğu iş birliği imkanları, yayınlar, toplantılar, projeler ve örnek uygulamalarına yer verilmiştir. Ayrıca yerel yönetimlerin kültürel çeşitliliği, yaratıcılığı, entegrasyonu ve katılımı teşvik etmek için uluslararası düzeyde nasıl desteklendiğinin altı çizilmiştir.

Raporda yerel yönetimlerle ilgili olarak; uluslararası örgütlenmelerin kültürü sürdürülebilir kalkınmanın temel unsuru olarak gördüklerini ve yerel yönetimleri bu alanda güçlendirdiği belirtilmiştir. Rapor Avrupa Konseyinin, Kültürlerarası Şehirler Projesi²⁵⁴ ile kentlerin kültürel çeşitliliği besleyen yetenek ve yaratıcılığı politika yapım süreçlerine dahil etmesini amaçladığı ve katılımcı kentlere kültürel entegrasyonun sağlanması için uzmanlık ve deneyim paylaşımı imkanı sunduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte rapor Dünya Şehirleri Kültür Forumu'nun,²⁵⁵ yaratıcı sektörlerin dünyada başkenti kabul edilen Londra'da ve BOP Danışmanlık koordinasyonunda hayata geçirildiğini ve temsilcilerinin kültürel rolüne ilişkin görüş ve tecrübelerini paylaşmalarını önemli görmüştür. Ayrıca İstanbul'un bu platformda İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından temsil edildiği vurgulanmıştır.²⁵⁶

²⁵³Sinopale, "Uluslararası Sinop Bienali" <https://sinopale.org/sinopale/what-is-sinopale-2/?lang=TR> Erişim 29.01.2024.

²⁵⁴ Jacqueline Woodson, "The Intercultural Cities programme", *Council Of Europe, 2018.* <https://rm.coe.int/brochure-2019-on-the-intercultural-cities-programme/1680488e90> Erişim: 29.01.2024.

²⁵⁵World Cities Culture Forum, "About Us" <https://worldcitiescultureforum.com/about/contact/> Erişim: 29.01.2024.

²⁵⁶ İKSV, *Yerel Yönetimler İçin Kültürel Planlama*, s.32

Rapor kültürel planlamanın hazırlık, araştırma, analiz, yazım, uygulama, izleme ve değerlendirme evrelerinden oluştuğunu ve bu evreler için bir zaman çizelgesi önermektedir. Ayrıca belge, proje takımının seçilmesi, iş bölümünün gerçekleştirilmesi ve planın sınırlarının saptanması gibi önemli konulara da değinmektedir. Rapor, yurt dışından örnekleri inceleyerek kültürel planlamanın stratejik ve bütünsel yönünü vurgulamaktadır. Ayrıca kültürel haritalandırma için tablo sunarak Türkiye ve Londra'dan örnekler vermektedir.²⁵⁷

Rapor kültürel planlama sürecin gözden geçirilmesi, hedeflerin belirlenmesi ve göstergelerin oluşturulma aşamalarını anlatmıştır. Ayrıca kültürel planlamanın stratejik ve bütünsel bir yaklaşım gerektirdiğini, hedeflerin somut, ölçülebilir, ulaşılabilir ve ihtiyaca uygun olması gerektiğini, göstergelerin ise kültüre dayalı toplumsal kalkınma amacının gerçekleşip gerçekleşmediğini ölçmeye yardımcı olacağını vurgulamaktadır. Bununla birlikte rapor, kültürel göstergelerin belirlenmesinde ulusal ve uluslararası kaynaklardan yararlanılması gerektiğini, ancak her kentin kendi özgün bağlamına uygun göstergeler geliştirmesi gerektiğini belirtmektedir.

Raporda, kültürel planlama sürecinin; proje tasarımının iyileştirilmesi, mali planlama ve zaman takviminin hazırlanması gibi aşamaların katılımcı, stratejik ve bütünsel bir yaklaşımla ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca planın kapsamı gereken temel konular ve planın hazırlanma ile yenilenme sürelerinin şehrin özelliklerine göre farklılık gösterebileceği belirtilmiştir. Raporda, kültürel planlamanın farklı türleri ve bir yıllık program örneğini içeren tablolar da yer almaktadır.²⁵⁸

Planlama sürecinin son aşaması olan plan taslağının sonlandırılması ve sunulması ile ilgili bilgiler de verilmiştir. Rapor plan taslağının gözden geçirilmesinde dikkat edilmesi gereken noktaları ve yurt dışındaki yerel yönetimlerin planlama sürecini değerlendirme kriterlerini özetlemektedir. Raporda, kültürel planlama sürecinin, planın kamuoyuna duyurulması ve uygulanması aşamalarının da detaylı bir şekilde ele alındığı belirtilmektedir. Planın paydaşlarla ve basınla paylaşılması, vatandaşların yorumlarının alınması, planın zaman çizelgesine göre uygulanması, planlama ekibinin görev dağılımına ve göstergelere uygun hareket edilmesi gibi konuları vurgulamaktadır.

Rapor kültürel planlama sürecinin izleme ve değerlendirme aşamalarını vermektedir. Planın hedeflerine ulaşip ulaşmadığını, planın bölge sakinlerinin ihtiyaçlarına cevap verip

²⁵⁷ İKSV, *Yerel Yönetimler İçin Kültürel Planlama*, s.41.

²⁵⁸ İKSV, *Yerel Yönetimler İçin Kültürel Planlama*, s.35.

vermediğini, planın bütünsel ve stratejik boyutlarını, planın farklı aktörler tarafından nasıl değerlendirildiğini ve yurt dışındaki yerel yönetimlerin planlama sürecinde karşılaştıkları zorlukları özetlemektedir. Rapor kültürel planlama konusunda yerel ve uluslararası modellerden istifade edilerek bu konudaki metotların genel bir tasvirini sunmaktadır. Raporda, sürdürülebilir kalkınmanın vatandaşlık hakları ve şehir sakinlerinin yaşam kalitesiyle olan ilişkisi açıklanarak, kültürün insanların birlikte yaşamasını destekleyen bir unsur olarak planlama süreçlerine entegre edilmesinin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca yerel yönetimlerin kültürel planlama faaliyetlerinde izleyebilecekleri temel aşamalar ve süreçler öne çıkarılmıştır.

Kültürel planlama anlayışının Türkiye’de yavaş yavaş hayata geçirildiğini, ancak bu alanda daha fazla araştırma, iyi örnek tespiti ve performans temelli planlama anlayışının benimsenmesinin gerektiği belirtilmektedir.

Rapor, kültürel hakların insan hakları için temel bir unsur olduğu düşüncesini, Birleşmiş Milletler, Freiburg Deklarasyonu ve UNESCO gibi uluslararası kuruluşların kabul ettiği sözleşmelerle desteklemektedir.

Kültür-Sanatta Katılımcı Yaklaşımlar

2017 yılının Şubat ayında yayımlanan “Kültür-Sanatta Katılımcı Yaklaşımlar”²⁵⁹ adlı rapor, Dr. Ayça İnce ve Ceren Yartan tarafından İKSV Kültür Politikaları çalışmaları için hazırlanmıştır. Rapor, kültür-sanat alanında hem kurumlar hem de izleyiciler için katılımıcılığı nasıl artırabileceklerini ve çeşitlendirebileceklerini araştırmıştır. Rapor kültür-sanat hayatına katılanların ve katılmayanların motivasyonlarını ve engellerini analiz etmekte, kültür-sanat kurumlarının eğitim, iş birliği, yerelleşme, programlama ve dijital teknoloji gibi konularda yenilikçi yaklaşımlar benimsemeleri gerektiğini savunmaktadır. Rapor ayrıca İKSV için GfK²⁶⁰ araştırma şirketi tarafından yürütülen araştırmaların ve 17 farklı kültür-sanat kurumuyla yapılan yüz yüze görüşmelerin sonuçlarını da içermektedir. Rapor kültür-sanat kurumlarının ve diğer tüm aktörlerin katılımıcılığı geliştirmek için neler yapabileceğine dair somut öneriler sunmaktadır.

Rapor Türkiye’nin toplumsal sorunları, küresel katkısı ve vatandaşlık durumu hakkında bilgiler vermiştir. Türkiye’nin küresel sorunlara çözüm üretmede yetersiz kaldığı ve toplumsal hayata katılımın düşük olduğu vurgulanmaktadır. Topluma katkıda bulunmanın önemini

²⁵⁹ Ayça İnce, Ceren Yartan, *Kültür-Sanatta Katılımcı Yaklaşımlar*, İKSV Kültür Politika Çalışmaları Raporlar, İstanbul, 2017. https://www.iksv.org/i/content/226_1_KatilimciYaklasimler_2017.pdf erişim: 01.02.2024.

²⁶⁰ Tüzel Üye Araştırma Firmaları (TÜAD), “Gfk”, <https://tuad.org.tr/uye-detay/gfk> Erişim: 01.02.2024.

vurgulamakta ve bireylerin, kurumların ve ülkelerin bu konuda daha fazla sorumluluk alması gerektiğini savunmaktadır.

Rapor kültür-sanat alanında katılımcılığı politika süreçlerine dahil etmiş ülkelerin ve dünyanın iyi örneklerinin verilerini ve deneyimlerini kullanarak Türkiye'deki durumu analiz etmektedir.

Raporda katılımcılığın, bireylerin kültürel yaşama aktif olarak katılma, erişme ve katkıda bulunma haklarından yola çıkarak tanımlandığı belirtilmiştir. Kültür-sanat için yapılan üretim ve hizmetin ulaşması için erişim engellerinin kaldırılması, sanat eğitiminin geliştirilmesi, sanatçılar ile izleyiciler arasındaki etkileşimin teşvik edilmesi, yaratıcı ifade türlerinin yaygınlaştırılması gibi pratiğin içerdiği çeşitli yöntemler vurgulanmıştır. Ayrıca kültür-sanatta katılımcı yaklaşımların kültür-sanat kavramının kapsamını genişletip, profesyonel sanat etkinliklerinin ötesinde, kişinin kendini yaratıcı yollarla ifade etme yöntemlerini de içerecek şekilde kapsadığını, teknolojinin getirdiği yeniliklerin de dikkate alınarak kültür-sanata katılımın farklı yollarını ve bağlamlarını değerlendirmek gerektiğini ifade etmektedir.

Raporda kültür-sanat alanında katılımcı yaklaşımların, ölçümüne dair yöntemler anlatılmakta ve bu bağlamda, bireylerin kültür-sanat faaliyetlerine nasıl katıldıkları ile başkalarının etkinliklerine katılım biçimleri sorgulanmaktadır. Uluslararası mecrada uzun zamandır yapılan araştırmalara atıfta bulunarak, çeşitli ülkelerdeki toplumların kültür ve sanatla nasıl bağ kurduğunu kavramaya çalışmaktadır. Bununla birlikte kültür-sanatta katılımcı yaklaşımları özetleyen bir liste sunmaktadır.

Rapor kültür-sanat faaliyetlerine katılımın farklı biçimlerini ve etkenlerini sorgulamakta, uluslararası araştırmalardan örnekler vererek, kültür-sanatla ilişkilenmenin küresel boyutunu göstermekte ve kültür-sanatta katılımcı yaklaşımların ana unsurlarını bir liste halinde sunmaktadır.

Rapor kültür-sanatta izleyici kavramını tanımlamakta ve izleyicilerin kültür-sanat faaliyetlerine nasıl katıldıklarını anlamak için kullanılan farklı yaklaşımları incelemektedir. Ekonomi temelli yaklaşımların izleyicileri rasyonel tüketiciler olarak gördüğünü, fiyat, gelir, bilgi ve boş zaman gibi faktörlerin izleyicilerin kararlarını etkilediğini belirtmektedir. Ayrıca, kültür politikalarının ve kültürel hayattaki değişimlerin de izleyicilerin katılımını etkileyen önemli faktörler olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte rapor, izleyicileri sınıflandırmanın basit bir şekilde yapılamayacağını, birçok değişkenin göz önüne alınması

gerektiğini söylemektedir. Türkiye’de kültür-sanata katılımın düşük olduğu ve izleyici profiline belirlenmesinin zor olduğu anlatılmaktadır.

Rapor, GfK’nin 2016 yılında yaptığı anketin sonuçlarına göre, kültür-sanata katılımın yaş, eğitim ve gelir seviyesi ile ilişkili olduğunu göstermektedir. TÜİK’in 2014-2015 yıllarında yaptığı anketin sonuçlarına göre, gençlerin boş zamanlarını televizyon izlemek ve sosyal medyada zaman geçirmek gibi kültür-sanat dışı faaliyetlerle değerlendirdiğini belirtmektedir. Rapor Türkiye’de kültür-sanatla ilgili hobilere sahip olanların nüfusun sınırlı bir kesimini oluşturduğunu ve toplumun çoğunluğunun izleyici olmayanlar ya da potansiyel izleyiciler olarak tanımlanabileceğini söylemektedir.²⁶¹

Rapor kültür-sanata katılımın önündeki engelleri ve bunların nasıl aşılabileceğini tartışmaktadır. Engellerin fiziksel, ulaşım, güvenlik, altyapı, iletişim, bireysel ve sosyoekonomik olmak üzere farklı türlerde olduğunu belirtmektedir. Engelleri kaldırmak için kamu kurumlarının, kültürel hizmet veren kurumların ve sivil toplum örgütlerinin iş birliği yapması gerektiğini vurgulamaktadır.²⁶² Ayrıca, kültür politikalarının herkesi kapsayacak şekilde belirlenmesi ve katılımcı pratiklerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için destek programları oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte bireysel, çevresel ve maddi engellerin tespit edilmesi ve kaldırılması için kamu kurumları, kültürel hizmet veren kurumlar ve sivil toplum örgütlerinin iş birliği yapması gerektiğini vurgulamaktadır.

Rapor önemli bir detay olarak Türkiye’de engelliler, çocuklar ve yaşlıların kültür-sanata katılımının önündeki altyapısal, çevresel ve toplumsal engelleri anlatmaktadır. Engelliliğin bireysel bir durum değil, çevreyle olan etkileşimin bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Engelleri kaldırmak için kamu kurumlarının, kültürel hizmet veren kurumların ve sivil toplum örgütlerinin iş birliği yapması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca rapor, Avrupa’da kültür bakanlıklarının kültür-sanata erişimi artırmak için fon sağladığı ve Finlandiya’nın bu konuda örnek bir program yürüttüğü örneklerini vermektedir. Rapor British Council’in Disability Arts International²⁶³ web sitesi ve bülteninin engelli sanatçıları ve etkinlikleri tanıttığını belirtmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de Pera Müzesi’nin engelli ve yaşlı ziyaretçiler için özel programlar sunduğunu ve mekânın erişilebilirliğini sağladığını vurgulamaktadır.

²⁶¹ İnce, *Kültür-Sanatta Katılımcı Yaklaşımlar*, s. 32.

²⁶² İnce, *Kültür-Sanatta Katılımcı Yaklaşımlar*, s. 33-50.

²⁶³ British Council, “Disability Arts International”, <https://www.disabilityartsinternational.org/> Erişim: 02.02.2024.

Rapor kültür-sanata katılımının önündeki ulaşım ve güvenlik engellerini de ele almaktadır. İstanbul gibi büyük şehirlerde trafik, toplu taşıma, otopark, alışveriş merkezi, karşı yakaya geçme gibi faktörlerin kültür-sanat mekânlarına ulaşımı zorlaştırdığını belirtmektedir. Kırsal kesimde ise kültür-sanat kurumlarının olmadığı bölgelerde yaşayanların servis hizmeti gibi imkânlardan yararlanabildiğini vurgulamaktadır. Ayrıca hava kararması, gece programları, yurt veya aile kısıtlamaları gibi güvenlik sorunlarının da kültür-sanata katılımı azalttığını ifade etmektedir. Bununla birlikte kültür-sanat kurumlarına etkinlik saatlerini ayarlamak, ulaşım hizmetleri sunmak, yaşlılara yönelik paket programlar hazırlamak gibi çözümler önerilmektedir.

Rapor kültür-sanat kurumlarının etkinliklerini topluma duyurmak için kullandıkları iletişim araçları ve yöntemleri hakkında bilgi vererek kültür-sanata katılımın artması için doğrudan ve düzenli iletişim kurmanın önemini vurgulamaktadır. Ayrıca rapor, sosyal medya, radyo, TV, açık hava panoları, poster, afiş, davetiye gibi farklı iletişim araçlarının avantaj ve dezavantajlarını tartışmaktadır.

Rapor kültür-sanat kurumlarının okullarla, yerel yönetimlerle ve diğer kurumlarla yaptıkları iş birliklerini ve bunların katılımı artırmadaki rolünü anlatmaktadır. Rapor, İstanbul Modern'in okullara yönelik ücretsiz eğitim programları sunduğu, İKSV'nin yerel düzeyde kamu temsilcileriyle sürekli iletişim halinde olduğu, Kadıköy Belediyesi'nin tiyatroları bir araya getirerek bir platform oluşturduğu ve bağımsız/alternatif tiyatroların birlik oluşturduğu örnekleri verilmiştir. Bu örnekler, kültürel etkinliklerin çeşitlendirilmesi ve desteklenmesi yönünde atılan adımları göstermektedir.

Rapor kültür-sanatla ilgilenen ve toplumsal hayata katılan bireylerin toplum idealine katkısına da değinmiştir. Kültür-sanat kurumlarının yerelleşmesinin, bireylerin bu kurumlara erişimini ve sahiplenmesini artırdığını savunmaktadır. Ayrıca Avrupa'da "kültür evleri" deneyiminin, Türkiye'de ise "halk evleri" ve kütüphanelerin, yerel kültürel ihtiyaçlara cevap verebilen kurumlar olarak önemini vurgulamıştır.

Rapor kütüphaneler ve okuyucular arasındaki ilişkiyi ve kütüphanelerin toplumda oynadığı rolü ele almaktadır. Kütüphane ziyaretçilerinin sosyalleşme ihtiyacı, kütüphane kurumlarının hizmet standartları ve yetkinlikleri, kütüphane mekanlarının stratejik önemi gibi konulara değinmektedir. Rapor, belirtildiği üzere, Türkiye'deki kütüphane kullanım oranlarının düşük olması ve bu durumun nedenlerinin incelenmesinin önemi vurgulanmaktadır. Bu analiz, kütüphane kullanımını teşvik etmek amacıyla stratejik

planlamalar yapılmasına zemin hazırlayabilir. Kütüphanelerin daha etkin kullanılması için gerekli adımların belirlenmesi, bu kurumların toplum içindeki rolünü güçlendirebilir ve bilgiye erişimi kolaylaştırabilir.

Rapor İSMEK kurs merkezlerinin İstanbul'da kültür-sanat eğitimi veren önemli bir kurum olduğunu anlatmıştır. İSMEK kurs merkezlerinin ücretsiz, yaygın ve çeşitli branşlarda eğitim sunduğunu, sosyal ve kültürel gelişime katkı sağladığını belirtmiştir. Ayrıca rapor İSMEK kurs merkezi tercih sebeplerini gösteren bir grafik içermektedir.²⁶⁴ Grafik, kadın ve erkek katılımcıların farklı nedenlerle İSMEK kurs merkezlerini seçtiklerini göstermektedir.

Rapor dijital teknolojilerin kültür-sanat alanında hem kurumlar hem de izleyiciler için sunduğu fırsatları ve değişimleri anlatmaktadır. Dijital teknolojilerin izleyicilerin yeni etkinlikler keşfetmesine, yeni bilgiler edinmesine, sanatsal işleri çevrimiçi olarak görüntülemesine, içerik ve fikir paylaşmasına, yaratıcı süreçlere katılmasına olanak sağladığını belirtilmektedir. Sinemia adlı bir mobil uygulamanın sinema izleme kulübü niteliği taşıdığını, kullanıcıların yorum ve paylaşım yaparak aktif bir rol üstlendiklerini gösteriyor.²⁶⁵ Bununla birlikte kültür-sanat kurumlarının dijital teknolojileri takip etmek ve kullanmak için farklı sektörlerdeki aktörlerle iş birliği yapmalarının önemi anlatılmıştır.

Rapor kültür-sanata katılımın evrensel bir hak olduğunu ve toplumdaki herkesin bu hakkı kullanabilmesi için kültür-sanatta katılımcı yaklaşımların benimsenmesi gerektiğini savunmuştur. Kültür-sanatta katılımcı yaklaşımların ne anlama geldiğini, hangi prensiplere dayandığını, hangi faydaları sağladığını ve hangi zorlukları içerdiğini açıklanmıştır.

Kültür-sanat kurumlarının katılımcı yaklaşımları değerlendirmek ve geliştirmek için üç adımlı bir süreç izlemeleri önerilmektedir: Katılımın ölçülmesi, engellerin kaldırılması ve yeni yolların açılması. Ayrıca kültür-sanat kurumlarının bu süreçte zihinsel bir dönüşüm gerçekleştirmeleri, tüm birimleriyle iş birliği yapmaları ve stratejik planlama yapmaları gerektiği vurgulanmıştır.

Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek

İKSV'nin 2018 Temmuz ayında yayımlanan yedinci kültür politikaları raporu "Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek", Dr. Feyzi Baban ve Dr. Kim RYGIEL taraflarınca hazırlanmıştır. Bu rapor, farklı kültürlerin bir arada bulunduğu toplumlarda,

²⁶⁴ İnce, *Kültür-Sanatta Katılımcı Yaklaşımlar*, s. 63.

²⁶⁵ İnce, *Kültür-Sanatta Katılımcı Yaklaşımlar*, s. 73.

özellikle mülteciler ve göçmenler ile yerel halk arasındaki uzun vadeli uyum ve birlikte yaşama pratiklerinin geliştirilmesinde sanat ve kültürün kritik rolüne odaklanır.²⁶⁶

Rapor kültürel çeşitliliği ve farklı toplulukları sanat ve kültür aracılığıyla bütünleştirmenin önemini vurgulamaktadır. Rapor ayrıca kültürel çoğulculuğun ve sanat yoluyla toplumların entegrasyonunun geliştirilmesinde yaratıcı girişimlerin ve Avrupa ile Türkiye’den seçilmiş başarılı örneklerin değerlendirilmesini içermektedir.

Rapor sanat ve vatandaşlık ile kültür ve kozmopolitizm arasındaki ilişkiyi ve bu kavramların toplumsal entegrasyon üzerindeki etkisini incelemektedir. Ayrıca farklı kültürel arka planlara sahip bireylerin ve toplulukların sanat ve kültürel etkinlikler aracılığıyla nasıl daha uyumlu bir şekilde bir arada yaşayabileceğini ve kozmopolit bir toplum yapısının nasıl oluşturulabileceğini tartışmıştır.

Rapor kültürel asimilasyon ve toplumsal yapılar hakkında tartışmalar içermektedir. Bununla birlikte kültürel asimilasyonun toplum üzerindeki etkilerini ve bu süreçte sanatın rolünü ele almaktadır.

Rapor “radikal kozmopolitlik” kavramını ele alarak tartışmıştır. Radikal kozmopolit için geleneksel kozmopolitliğin evrenselci yaklaşımını geride bırakarak, kültürel çeşitliliği ve farklılıkları temel bir insanlık durumu olarak kabul etmektedir. Bu yaklaşım, marjinalleştirilmiş grupların gündelik yaşamda yürüttükleri politik müdahaleler ve kültürel müzakereler üzerinden, kozmopolit düşüncüyü yeniden şekillendirmektedir.

Raporda kozmopolitliğin yeniden inşası, ulusal anlatıları dönüştürme ve farklı topluluklar arasında dayanışma kurma potansiyeline sahip olan marjinalleştirilmiş nüfusların eylemleriyle gerçekleştiğini vurgular. Radikal kozmopolitlik, kültürel farklılıkların sadece tanınmasını değil; aynı zamanda ulusal kimliklerin yeniden tanımlanmasında aktif bir rol oynamasını savunur. Bununla birlikte ulusal kültürlerin marjinalleştirilmiş gruplar tarafından yeniden şekillendirilmesine ve çokkültürlülükten öteye geçerek, bu grupların ulusal anlatılara katkıda bulunmasına olanak tanır. Radikal kozmopolitlik, asimilasyoncu yaklaşımların aksine, marjinalleştirilmiş grupların eylemleriyle ulusal anlatıları ve iktidar yapılarını sorgulayan bir entegrasyon anlayışı sunar.²⁶⁷ Rapor bu yaklaşımı, özellikle Alman toplumundaki Türkler gibi marjinalleştirilmiş grupların, ulusal kimlik anlayışlarını yeniden tanımlama sürecini zorunlu

²⁶⁶Feyzi Baban, Kim Rygiel, *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*, İKSV Kültür Politika Çalışmaları Raporlar, İstanbul, 2018. https://www.iksv.org/i/content/4478_1_BirlikteYaşamak_2018.pdf Erişim: 04.05.2024.

²⁶⁷Baban, *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*, s. 37.

kıldığını vurgulamaktadır. Rapor üçüncü kuşak Türk-Almanlar ve sinema yönetmeni Fatih Akın'ın eserlerinin bu iki ulusal kimliğin birleşiminden ortaya çıkan yeni kimlik tanımlarını ve temsillerini öne çıkardığını belirtmiştir. Ayrıca raporda radikal kozmopolitliğin, bu türden eleştirel ve dönüştürücü bakış açılarını destekleyerek, ulusal kimliklerin marjinalleştirilmiş gruplar tarafından yeniden şekillendirilmesine olanak tanıdığı ifade edilmiştir.

Rapor radikal kozmopolitliğin, vatandaşlık anlayışını genişletme ve kültürel çeşitliliği kucaklama yönündeki potansiyelini vurgular. Rapor kültür-sanatın, farklı olanları anlamamızda ve radikal kozmopolitik biçimlerinin üretiminde önemli bir rol oynadığı, sanatın sağaltıcı gücü ve yurttaşlık eğitimi aracı olarak kullanımına odaklanmıştır. Rapor kapsayıcılığın sınırlarını genişletme ve toplumu anlama biçiminin dönüşümündeki önemi de tartışmıştır.²⁶⁸

Rapor sanata yapılan yatırımların artışını hem neoliberal ekonomik ve toplumsal kalkınma hedeflerine hem de devletlerin vatandaşlarının duygusal yaşamlarından sorumlu olma ve sağaltıcı rol üstlenme eğilimine bağlı olabileceğini vurgulamıştır. Rapor sanatın duygusal ihtiyaçları karşılayarak vatandaşların ve özellikle göçmenler ve mülteciler gibi marjinalleşmiş kesimlerin duygusal esenliğine katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Sanat odaklı toplum gelişim projelerinin, kişilerin ve toplulukların etik ve ahlaki kapasitelerini geliştirmede kullanılan önemli teknolojiler olduğu belirtilmektedir. Bu programlar, marjinalleştirilmiş bireylerin sorunlarını iyileştirmeyi ve ahlaki yönden eğitmeyi hedeflemektedir. Rapor mültecilerin travmalarını sanat aracılığıyla atlatmalarına yardımcı olan projelerin, bu süreçte bireylerin kendilerini ifade etme becerilerini geliştirmelerine ve kimlik inşası sürecine katılmalarına olanak tanıdığını vurgulamıştır. Raporda Johannesburg'daki Lefika La Phodiso merkezinin gerçekleştirmiş olduğu Güvenli Barınaklarda Güvenli Alanlar projesi gibi sanat terapisi çalışmaları, mültecilerin yerinden edilme ve zenofobi deneyimlerini görünür kılarak, toplumu bilinçlendirmenin ve empati kurmanın bir aracı olarak işlev gördüğü belirtilmiştir. Rapor her iki projede de sanatın, bireylerin ve grupların duygusal yanlarına nasıl hitap edebileceğini ve toplumu yeni gelenleri daha iyi anlamaya yönlendirebileceğini vurgulamıştır.²⁶⁹

Raporda sanatın yurttaşlık eğitimi ve kamusal katılımı teşvik etmede oynadığı rol ele alınmaktadır. Sanat eğitimi, bireylerin topluma aidiyet duygusunu geliştirmelerine ve

²⁶⁸Baban, *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*, s. 38-46.

²⁶⁹ Baban, *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*, s. 40-53.

demokratik süreçlere aktif olarak katılmalarına yardımcı olur. Ayrıca sanatın, marjinalleştirilmiş grupların seslerini duyurabilecekleri ve siyasete katılmalarını sağlayabilecekleri bir kamusal alan yaratma potansiyeline sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda sanat hem mevcut toplum üyeleri için hem de marjinalleştirilmiş kesimler için yurttaşlık eğitiminin önemli bir aracı olarak görülmektedir. Sanatın vatandaşlık öğretimi ve toplumun kenarındaki bireylerin kamu ve siyasi katılımını kolaylaştırma açısından önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır.²⁷⁰

Rapor sanatın ve kültürel üretimin toplumsal dönüşümdeki rolünü, özellikle göçmen ve mülteci topluluklarının kamusal ve siyasi katılımını nasıl güçlendirdiğini ve dönüştürdüğünü vurgulamıştır. Aynı zamanda katılımcı tiyatro ve sanat projeleri aracılığıyla, göçmen kadınların ve mültecilerin kendi hikâyelerini anlatma, toplumda marjinalleştirilmiş algılarına meydan okuma yolları incelenmiştir. Bu tür projelerin, bireylerin ve toplulukların daha kapsayıcı olmasına ve farklı kültürler arasında anlayış ve empati gelişmesine katkıda bulunduğu vurgulanmıştır. Ayrıca sanat ve kültürel üretimin, farklılıkları kabul ederek ve ortak deneyimler üzerinden insani bağlar kurarak toplumsal ilişkileri şekillendirme potansiyeline sahip olduğunu belirtmiştir.²⁷¹

Rapor Avrupa'daki kültür-sanat inisiyatiflerinin toplumsal bilinci nasıl dönüştürdüğü ve kozmopolit bir empati ruhu oluşturarak farklı insan gruplarını bir araya getirdiği üzerine odaklanmıştır. Kunstasyl projesi sanatçılar, yaratıcı sektörlerden gelen insanlar ve sığınmacıları bir araya getiren bir kolektif olarak tanımlanmıştır. Bu kolektifin, Berlin'de sığınmacıların kaldığı bir evde başlayan ve daha sonra çeşitli yaratıcı projelerle devam eden bir dizi girişimi kapsadığı belirtilmiştir. “daHeim: Göçmen Yaşamlara Bakış” sergisi, bu projelerden biri olarak öne çıkmış ve mültecilerin yaşadıkları zorlukları, anıları ve kaçış yollarını gözler önüne sermiştir. Kunstasyl'in temel hedefi, yeni gelenlerle Almanya'da doğmuş insanların ilişkiler geliştirmelerine ve ortak bir toplum yaratmalarına yardımcı olmak şeklinde tanımlanmıştır. Barbara Caveng'in liderliğindeki bu proje, sanat aracılığıyla, toplum oluşturmanın mümkün olduğu dönüşüm yaratan bir alan yaratmayı amaçlamış ve bu süreçte farklı milliyetlerden ve inançlardan insanları bir araya getirmiştir.²⁷²

Raporda “Über den Tellerand” projesine de yer verilmiştir. Über den Tellerand, Berlin'de mülteciler ve yerel halkın bir araya gelerek yemek pişirdiği, yemek yediği ve

²⁷⁰Baban, *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*, s. 54-59.

²⁷¹Baban, *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*, s. 60-63.

²⁷² Baban, *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*, s. 68.

kaynaştığı kâr amacı gütmeyen bir mutfak projesidir. 2013 yılında kurulan bu proje, yemek pişirme sınıfları ve sosyal etkinlikler aracılığıyla, farklı kültürlerden insanların bir araya gelmesini ve bir topluluk hissi geliştirmesini teşvik etmiştir. Rafael Strasser tarafından kurulan bu proje, mülteciler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak ve onlara yardım etmek isteyen ancak nasıl yapacaklarını bilmeyen insanlara ulaşmayı amaçlamıştır. Proje aynı zamanda, mültecilerin ve yerel halkın eşit şartlarda bir araya gelerek dostluklar kurduğu bir platform olarak tanımlanmaktadır. Rapor Multaqa projesine de odaklanmıştır. Multaqa, Berlin'deki İslam Sanatı Müzesi ve diğer üç müzenin, Suriyeli ve Iraklı mültecilere ve göçmenlere müze rehberi olma eğitimi vermek için başlattığı bir projedir. Bu proje, mültecilerin anadillerinde rehberlik yapmalarını sağlayarak hem Ortadoğu hem de Almanya'nın tarihini kapsayan turlar düzenlemeyi amaçlamıştır. Projenin toplumsal kapsayıcılığı teşvik etmedeki başarısı, Almanya Kültür Bakanı Monika Grütters tarafından ödülle takdir edilmiş ve binlerce mültecinin müze mekânına katılımını desteklemiştir. Bu proje, yeni gelenlerin kültüre katılımını ve tarihsel hafızayı yeniden oluşturmalarını teşvik ederek, kendilerini topluma daha ait hissetmelerine olanak tanımıştır.²⁷³

Raporda yer alan bir diğer proje Immart ise Danimarka'nın Kopenhag şehrinde kurulmuş, göçmen ve mülteci sanatçılara destek vermek amacıyla oluşturulmuş kâr amacı gütmeyen bir girişimdir. Bu platform, sanatçılara eserlerini sergileme fırsatı sunmanın yanı sıra, yerel sanatçılar ve kurumlarla etkileşim kurma imkânı sağlamıştır. Immart, çeşitli kamusal alanlarda etkinlikler düzenleyerek, göçmen ve mülteci sanatçıların Danimarka'nın yerli nüfusuyla tanışmalarına ve kültürel entegrasyonlarının artmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca bu girişim, Avrupa'da benzer örneklerle paralel olarak, sanatçıların yeni geldikleri ülkede görünürlüklerini artırmayı ve yerli nüfus ile etkileşim yoluyla daha güçlü bir entegrasyon sağlamayı amaçlamıştır.

Rapor Avrupa'daki projelere paralel olarak Türkiye'den örneklere de odaklanmıştır. Türkiye'de "Kırkayak Kültür" Gaziantep'te Suriyeli mültecilere yönelik bir kültür merkezi olarak faaliyet göstermiştir. Bu merkez, savaş öncesindeki itibarlarını yeniden kazanmalarına ve mülteci olarak tanımlanmaktan kurtulmalarına yardımcı olacak bir alan sağlamaya odaklanmıştır. Sanatçı, yazar ve topluluk üyesi olarak olağan bir yaşama sahip olabilecekleri bir mekân sunarak, Suriyelilerin toplumda "öteki" olarak tanımlanmış olmanın yükünden kurtulmalarını ve eşit insanlar olarak kabul edilmelerini hedeflemiştir. Kırkayak Kültür'ün

²⁷³ Baban, *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*, s.74-75.

“açık mekân” yaklaşımı, Suriyelilerin yerel halkla eşit insanlar olarak ilişki kurmalarını ve topluluğun üyeleri olarak kabul edilmelerini sağlamayı kolaylaştırmıştır. Rapor bu sürecin, Suriyelilerin kimliklerini ve onurlarını koruyarak yerli nüfusla entegre olmalarında önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır. Raporda Kırkayak Kültür projesi, sanat ve topluluğun bir araya geldiği, radikal kozmopolitliğin koşullarının yaratılmasına katkıda bulunan nadir örneklerden biri olarak tanımlanmaktadır.²⁷⁴

Bir diğer proje olan Hamiş Suriye Kültür Evi, İstanbul’da, Suriyelilerin ve Türk vatandaşlarının eşit bireyler olarak toplanıp tecrübelerini paylaşabilecekleri bir alan olarak hizmet veren bir kültür projesidir. 2014 yılında kurulan Hamiş, Suriyelilerin savaşın kurbanlarından daha fazlası olduğunu ve kültürel üretimde aktif roller üstlendiklerini vurgulamayı amaçlamıştır. Vatandaşlık statüsünden bağımsız olarak herkesin şehre ait olduğu bir anlayışla hareket eden Hamiş, Suriyeli ve Türkiyeli sanatçıların iş birliği yapmalarını teşvik etmiştir. “Çeper” anlamına gelen “Hamiş” adıyla, marjinalleştirilmiş ve dışlanmış bireylerin seslerini duyurmayı ve kültür, sanat, politika, toplumsal yapı, kimlik algısı, yurt ve göçmenlik gibi temaları ele alan etkinlikler düzenlemeyi misyon edinmiştir.²⁷⁵

Rapor 15. İstanbul Bienali “iyi bir komşu” teması da değinmiştir. Bienalin bireysel kimlikleri koruyarak barış içinde nasıl bir arada yaşanabileceğinizi sorgulayan bir etkinlik olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, Suriyeli mültecilere yönelik sosyal ve kültürel entegrasyon projeleri gibi, toplumsal uyumu ve kültürel etkinlikleri destekleyen çalışmaları da içermiştir.

Rapor İKSV’nin bu alanda yaptığı bazı girişimlere de yer vermiştir. İKSV, İstanbul’daki dezavantajlı çocuklara ve gençlere yönelik rehberli müze turları düzenleyerek, “Mülteciyim Hemşerim” Dayanışma Ağı ile iş birliği yapmıştır.²⁷⁶Bu ağ, başlangıçta yerel halkın ekonomik sorunlarına çözüm bulmak için kurulmuş ve daha sonra Suriyeli mültecilere yardım etmeye genişletilmiştir. Suriye’den gelen kadınlar, çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve destek bulmak için reçel yapmak üzere bir dayanışma ağı oluşturmuş, Türkiye kökenli üyeler ise bu reçellerin satışını üstlenmiştir. "Kadın Kadına Dayanışma Mutfağı"nın kurulmasıyla, mülteci ve yerli kadınlara sosyal bir alan açılmış ve topluluk içinde aktif rol almaları teşvik edilmiştir. Müze gezileri, çocuklara sanatı keşfetme fırsatı sunmuş ve Suriyeli mültecilerle yerli halk arasındaki etkileşimi artırmıştır. Raporda bu projeler, topluluk

²⁷⁴ Baban, *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*, s.86.

²⁷⁵ Baban, *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*, s.89.

²⁷⁶ Baban, *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*, s. 100.

içinde yeni gelenlerin entegrasyonunu ve eşit üyeler olarak kabul edilmesini teşvik eden bir “komşuluk sözleşmesi” oluşturma çabasının bir parçası olarak tanımlanmıştır.²⁷⁷

Rapor Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının, sanat vakıflarının ve hükümetlerin yürüttüğü girişimlerin Avrupa’dakilere kıyasla oldukça az olduğunu ve genellikle sınırlı kaynaklarla desteklendiğini belirtmiştir. Raporunda Türkiye’nin, Suriye ve komşu ülkelerden gelen mültecilerin sayısındaki ani artışı, nüfusuna entegre etme konusunda yeterli hazırlığa sahip olmadığını ve mevcut kaynakların yetersiz kaldığı vurgulanmıştır. Aynı zamanda yerel yönetimlerin ve devlet kurumlarının, diğer enstitüler ve sivil toplum örgütleriyle koordinasyon içinde çalışarak yeni gelen insanların entegrasyonu için politikalar geliştirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca kültür-sanatın, toplumsal çeşitliliği ve barış içinde bir arada yaşamayı desteklemede önemli bir rol oynayabileceğini ve bu alanda yatırım yapılmasının teşvik edilmesi gerektiği önerilmiştir. Raporunda marjinalleşmiş nüfusların entegrasyonunu desteklemek ve toplum içindeki çeşitliliği artırmak için kültür-sanatın gücünden yararlanılması gerektiği ifade edilmiştir.

Rapor Türkiye’deki kültür-sanat kurumlarının ve etkinliklerinin, Suriyeli mülteciler ve diğer dezavantajlı gruplar için daha erişilebilir hale getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bunun için iki yönlü bir strateji önerilmiştir:

- Kültür-sanat kurumlarının açılması: Tüm mekânların yeni grupların erişimine açılması, bu grupların ana akım kültürle ilişki kurmasını sağlayabilir.
- Alternatif kültür mekânlarından faydalanma: Hedef grupların yaşadıkları mahallelerde bulunan alternatif mekânlar, kültürel çoğulculuk ve yurttaş katılımını geliştirebilir.

Ayrıca Suriyeli sığınmacıların, kültür ve sanat faaliyetlerine katılımının artırılması ve bu çalışmanın Arapça çeviri ve iletişim stratejileriyle güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sivil toplum örgütleriyle iş birliği, Suriyeli ağlarla ilişkilerin geliştirilmesi, Suriyeli sanatçıların sergilerine ev sahipliği yapılması ve dezavantajlı gruplara yönelik programların geliştirilmesi gibi öneriler de sunulmuştur.

Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyüme

²⁷⁷Baban, *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*, s. 101.

Prof. Dr. Feyza Çorapçı'nın hazırladığı İKSV'nin 8. Raporu olan "Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyümek" 2019'da yayımlanmıştır.²⁷⁸ Bu rapor, sanatın erken çocukluk döneminden itibaren bireylerin gelişimine olan katkısını ve olumlu etkilerini ele almaktadır. Çocuklar ve gençlerin sanat etkinliklerine katılımının gelişimsel faydalarını vurgulayan rapor, aynı zamanda yerel yönetimler, kültür-sanat kurumları ve ailelere, genç bireylerin iyi olma halini destekleyecek adımlar atmaları için öneriler sunmaktadır.

Rapor çocukların ve gençlerin serbest zamanlarını nasıl değerlendirdikleri ve bu zamanlarda sanat ve diğer etkinliklere katılımın onların gelişimi üzerindeki olumlu etkilerine odaklanmıştır. Araştırma bulgularına göre, düzenli olarak spor, sanat ve bilim gibi alanlarda yapılandırılmış etkinliklere katım sağlayan çocukların, okuldaki başarısının olumlu yönde etkilendiğini, kendilerini daha özgüvenli hissettikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte toplumsal sorumluluklarını daha fazla yerine getirdikleri gözlenmiştir. Türkiye'deki çocukların ve gençlerin serbest zamanlarını değerlendirme şekilleri, sosyo-ekonomik düzeyleriyle ilişkili olarak değişiklik gösterdiği vurgulanmıştır. Daha yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelerin çocukları, televizyon izleme sürelerinin daha az olduğu ve kültürel etkinliklere katılım oranlarının daha yüksek olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca rapor, çocukların iyi olma hali üzerine yapılan araştırmaları öne sürerek serbest zamanlarında yapılandırılmış etkinliklere katılımın önemini vurgulamıştır.

Rapor dezavantajlı ailelerdeki çocukların, sanat temelli programlara katılımının eğitimdeki başarılarını artırdığını ve vatandaşlık sorumluluklarını daha iyi yerine getirdiklerini vurgulamaktadır. Erken çocukluk döneminde sanatsal destek sağlamanın, çocukların sosyal ve duygusal becerilerini, iletişim yeteneklerini ve psikolojik uyumlarını geliştirdiğini belirtilmektedir. Raporda, sanatın çocukların keşif yapmalarını, duyuşal okuryazarlık kazanmalarını ve kendilerini ifade etmelerine yardımcı olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda sanat etkinliklerinin çocukların kendilerini tanımalarına, planlama ve problem çözme gibi bilişsel yetilerini geliştirmelerine ve hayal güçlerini kullanmalarına yardımcı olduğu belirtilmektedir. Türkiye'nin Avrupa'daki en yüksek çocuk nüfusuna sahip olduğunu ve çocukların yoksulluk içinde olmalarının, erken çocukluğun desteklenmesinin gerekliliğini gösterdiği belirtilmektedir. Nobel ödüllü ekonomist James Heckman'ın çalışmalarına atıfta

²⁷⁸ Feyza Çorapçı, *Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyümek*, İKSV Kültür Politika Çalışmaları Raporlar, İstanbul,2019,https://www.iksv.org/i/content/11754_1_erken_cocukluktan_genclige_sanatla_buyumek_2019_TR.pdf
Erişim: 11.02.2024.

bulunularak, erken çocukluk döneminde gelişimin desteklenmesinin, bireysel ve ulusal ekonomik ve sosyal gelişmişlik açısından büyük önem taşıdığı raporda ifade edilmektedir.

Raporda, genetik mirasın yanı sıra çevresel deneyimlerin de çocukların erken gelişimine büyük katkı sağladığına dikkat çekilmiştir. Harvard Üniversitesi profesörü Jack Shonkoff'un araştırmalarına dayanarak, çocukların zengin lisan ortamı, hassas etkileşimler, oyun ve araştırma gibi çevresel tecrübeler gereksinim duydukları vurgulanmıştır. Beyindeki nöronların bağlantılar kurma hızının hayatın ilk 3 senesinde en yüksek olduğu ve bu dönemdeki çevresel uyaranların ve deneyimlerin beyin gelişimi için kritik olduğu raporda belirtilmektedir.

Sanatın çocukların odaklanmalarını sağlayan ve bilişsel kontrol sistemini destekleyen etkinlikler sunduğu, ritmik müzik ve şarkıların beynin dil, öz düşünme ve hesaplama ile ilgili bölgelerindeki sinir hücreleri arasındaki ilişkileri kuvvetlendirdiği raporda ifade edilmektedir. Sanat etkinliklerinin, mantıksal düşünme ve dil becerileri ile uzamsal farkındalık ve duygulanımı destekleyen beyin alanlarını etkin bir şekilde kullanılmasını gerektirdiğine değinilmiştir. Bununla birlikte yaratıcı ifade içeren sanat etkinliklerinin çocukların gelişimini bütünsel olarak desteklediği raporda vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Sanatla iç içe olmanın, çocukların zihinsel gelişimine katkıda bulunan önemli bir etken olduğu yönünde bilimsel bulguların arttığı raporda belirtilenler arasındadır.

Rapor, sanatın erken çocukluk döneminde sosyo-duygusal gelişime katkısının önemli olduğunu vurgulamıştır. Müzik, dans ve tiyatrunun yani sanatsal programların, çocukların paylaşım, iş birliği ve sosyal ve duygusal beceriler arasında yer alan öz düzenleme yetisi gibi önemli yetkinliklerini olumlu şekilde etkilediği belirtilmiştir. New York'taki Guggenheim Müzesi'nde düzenlenen Pusetli Turlar ve Amsterdam'daki Mocca programı gibi etkinlikler, çocukların sanatla etkileşimini teşvik edip eğitimlerinin temel bir parçası olarak kültür-sanatın önemine dikkat çekmektedir. Raporda ayrıca, İstanbul'da Bebekli Sabahlar etkinliği ile küçük bebekli ailelerin sanatsal ve kültürel etkinliklere rahatlıkla katılım sağlandığı ve bu tür etkinliklerin çocukların gelişimine olan katkılarına dikkat çekilmiştir.²⁷⁹

Raporda erken çocukluk dönemi sürecinde, sanat ile tanışmanın önemi ve farklı sanat dallarının çocukların gelişimine olan katkıları ele alınmaktadır. Müzik ve dansın, ebeveyn-bebek ilişkisindeki duyarlılığı artırarak sosyo-duygusal yetkinliklerin gelişimine yardımcı olduğu belirtilmiştir. Müzik ve hareket temelli grup programları gibi etkinliklerin, çocukların dikkatli dinleme, ayırım yapma ve özdenetim becerilerini geliştirdiği ve güvenli duygusal

²⁷⁹ Çorapçı, *Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyümek*, s. 24-32.

bağları güçlendirdiği vurgulanmıştır. Ayrıca sanat etkinlikleriyle zenginleştirilmiş okul öncesi eğitim müfredatının, çocukların sosyal, sayısal ve dil becerilerini geliştirmede etkili olduğu ve stres seviyelerini düşürdüğü ifade edilmiştir. Özellikle göçmen çocukların sosyal beceri kazanımında yaratıcı dans ve hareket programlarının etkili olduğu raporda yer alan bulgular arasındadır.

Rapor, drama ve görsel sanatların okul öncesi dönemde çocukların sosyo-duygusal becerilerinin gelişimine katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır. Drama temelli etkinliklerin, çocukların dil becerileri ve sosyal yetkinliklerini geliştirdiği, Howard Gardner'ın görüşlerine göre ise çocukların sezgisel yaratıcılığının müzik, sanat ve drama etkinlikleriyle pekiştirildiği belirtilmiştir. Görsel sanat etkinliklerinin, çocukların olumsuz duygularını azaltmada etkili olduğu ve Schellenberg'in çalışmasına göre, müzik eğitiminin çocukların IQ puanlarını artırdığı, drama etkinliklerinin ise sosyal becerilerini geliştirdiği ifade edilmiştir. İsveç'teki Dockteatern Tittut'un bebeklere yönelik performansları ve Türkiye'deki Atta Festivali'nin çocuk ve gençlere sanatı deneyimleme fırsatı sunduğu, Waldorf, Montessori ve Reggio Emilia eğitim yaklaşımlarının çocukların öğrenme ve ifade etme becerilerini sanat yoluyla geliştirdiği raporda yer alan bilgiler arasındadır.

Rapor okuma kültürünün, erken çocukluk dönemindeki önemi ve çocukların dil gelişimine olan etkisi üzerinde durmuştur. 1980'lerde yapılan bir çalışmada, yoksul ve eğitimli ailelerdeki çocukların duydukları kelime sayısındaki büyük farkın, dil gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, çocuklarla yapılan konuşma ve okuma faaliyetlerinin sıklığını artırma yönünde kampanyaların başlatılmasına yol açmıştır. Erken çocuklukta kelime dağarcığının gelişimi, Çocukların okulda gösterdikleri başarıda, okuma, kavrama ve iletişim yeteneklerinin yanı sıra, duygusal ve davranışsal düzenlemelerini de iyileştirerek kritik bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir.²⁸⁰

Rapor çocukların kitaplarla erken yaşta tanışmalarının ve okuma alışkanlığı edinmelerinin, onların dil ortamını iyileştirdiğini ve soyut düşünme yeteneklerini artırdığını belirtmiştir.

Raporda, belediyelerin hayata geçirdiği "Kitap Okuyan Çocuklar: Oyun Kitaplığı" gibi programların, çocuklara kitap okuma tutkusunu aşılama ve sosyal yeteneklerini ilerletmek amacıyla tasarlandığı ifade edilmiştir. Ayrıca çocuk kütüphanelerinin iyileştirilmesi ve çeşitli etkinliklerle desteklenmesi, çocukların okuma-yazma kültürünü zenginleştirmek için önemli

²⁸⁰Çorapçı, *Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyümek*, s.30.

adımlar olarak raporda yer almaktadır. Hollanda’da geliştirilen "Maakplaats 021” programının, kütüphanelerde yaratıcı alanlar oluşturarak çocukların öğrenme deneyimlerini zenginleştirmesini hedeflediği belirtilmiştir.²⁸¹

Raporda, oyunun çocukların yaratıcı becerilerini ve sembolik düşünme yeteneklerini geliştirmede önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. İstanbul95 ve HOP Seyyar Oyun Parkı gibi projeler, çocukların yaratıcılıklarını teşvik ederken, İlk6Yıl mobil uygulaması ebeveynlere çocuk gelişimi hakkında bilgi ve etkinlik önerileri sunduğu raporda yer almaktadır. Bernard van Leer Vakfı’nın başlattığı Kent95 programının, şehir planlamacılarına ve karar vericilere çocuk dostu kentler yaratma konusunda ilham verdiği ve bu alanda farklı fikirler ve uygulama örnekleri sunan Kent95 Başlangıç Kiti ile destek sağlandığı raporda belirtilmiştir. Bu tür girişimler, çocukların gelişimine katkıda bulunurken aynı zamanda kentlerin çocuk dostu hale getirilmesine yönelik çalışmalara da öncülük etmektedir.²⁸²

Dil gelişimi açısından, sanat temelli programlara katılan gençlerin dil kullanımında ve etkileşimlerinde önemli gelişmeler gösterdiği, zamanla daha karmaşık dil yapıları kullanmaya başlamaları ve neden-sonuç ilişkilerini kapsayan ifadelerde bir yükseliş gözlemlendiği raporda yer alan bulgulardandır. Bu tür etkinliklerin, gençlerin dil becerilerini ve iletişim yeteneklerini geliştirmede etkili olduğu sonucuna varılmaktadır.²⁸³

Rapor sanatın, orta çocukluk ve ergenlik dönemlerinde sosyo-duygusal gelişimle derin bir ilişki içinde olduğunu vurgulamaktadır. Sanat etkinliklerinin, çocukların becerilerini geliştirmelerine ve hedeflerini belirlemelerine katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca rapor bu etkinliklerin, çocukların özgüvenini artırma, sorumluluk hissini güçlendirme ve sosyal becerilerini geliştirme gibi yönlerde de katkıda bulunduğunu belirtmektedir. Psikoloji profesörü Mihaly Csikszentmihaly’nin “akış” anları kavramı ile paralel olarak, sanat atölyelerinin çocuklara yoğun konsantrasyon ve kararlılık gösterme yetkinliği kazandırdığı, bu durumun da okul ve meslek başarısında kritik bir etken olarak görüldüğü raporda ifade edilmektedir. Kanada’daki bir ulusal sanat ve gençlik projesinde yapılan araştırmalar, sanat atölyelerine katılan çocukların duygusal sorunlarının azaldığını, güven ve özsaygılarının arttığını ve sosyal becerilerinin geliştiğini göstermiştir. Raporda bu bulguların, sanatın

²⁸¹OBA, “Maakplaats 21”, <https://www.oba.nl/jeugd/maakplaats-.html> Erişim: 21.04.2024.

²⁸²Çorapçı, *Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyüme*, s.33-36.

²⁸³Çorapçı, *Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyüme*, s.41-45.

çocukların sosyo-duygusal gelişiminde önemli bir rol oynadığı ve onların toplum içinde daha sağlıklı bireyler olmalarına katkı sağladığı vurgulanmıştır.

Rapor sanatın, gençlerin kimlik gelişiminde önemli bir rol oynadığını ve onların sosyal becerilerini, özgüvenini ve grup içi iletişimlerini geliştirdiğini belirtmektedir. Ayrıca sanat programlarına katılımın, gençlerin heyecan verici ve risk içeren deneyimleri güvenli bir ortamda keşfetmelerine olanak tanıdığına dikkat çekilmektedir.²⁸⁴

Rapor sanat atölyelerinin, dünya genelinde ve Türkiye’de çocukların ve gençlerin kültürel okuryazarlık yeteneklerini geliştirmelerine ve sanata erişimlerini kolaylaştırmak için birçok farklı mekânda düzenlendiğini belirtmektedir. Belediye gençlik merkezleri, halk eğitim merkezleri, çocuk kütüphaneleri, sivil toplum kuruluşları, müzeler ve galeriler bu atölyeleri sunan başlıca kurumlardır. Rapor ayrıca, yerel yönetimler tarafından düzenlenen programların, çocuklara yaratıcılıklarını geliştirebilecekleri ve kendilerini özgürce ifade edebilecekleri yeni eğitim alanları sunduğunu vurgulamaktadır.

Raporun belirttiği üzere, Türkiye’de yaşayan çocukların kültür ve sanat faaliyetlerine dahil olmalarının sınırlı olduğu ve bu durumun sosyal dışlanmaya yol açabileceği vurgulanmaktadır. Rapor çeşitli sosyal faktörlerin katılımı etkileyebileceğini ve toplumun bazı bölümlerinde yaşayan çocukların, sosyal etkinliklere katılamamaları nedeniyle daha da elverişsiz koşullarla karşı karşıya kaldıklarını ifade etmektedir.

Raporun işaret ettiği gibi, ABD, Kanada ve Avrupa’da gerçekleştirilen araştırmalar, özellikle düşük gelirli ailelerin kültür-sanata erişiminin kısıtlı olduğunu göstermektedir. Wallace Vakfı’nın raporuna göre, düşük gelirli ailelerin sanat etkinliklerini okul başarısı veya mesleki beceri kazandırmada yararlı görmeme eğiliminde olduğu ortaya çıkmıştır. Rapor bu algının değiştirilmesi için ailelere, çocuklarının sanat yoluyla önemli beceriler kazanabileceği konusunda bilgilendirici çalışmalar yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.²⁸⁵

Rapor sanat atölyelerinin, çocukların sosyal entegrasyonuna ve gelişimine katkıda bulunabileceğini ve toplumun dezavantajlı kesimlerine ulaşmak için etkili bir araç olabileceğini belirtmektedir. İyi bir eğitim ortamı ve atölye liderlerinin çocuklarla oluşturduğu samimi fakat düzenli ilişkinin, çocukların atölyelere katılımını sağlayan önemli faktörler olduğu vurgulanmıştır.

²⁸⁴ Çorapçı, *Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyüme*, s.50.

²⁸⁵ Çorapçı, *Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyüme*, s.55.

Rapora göre sanat atölyelerinin, çocukların ve gençlerin sosyal becerilerini, özgüvenini ve yaratıcılıklarını geliştirmelerine yardımcı olarak toplumsal katılım ve eşitliği destekleyen önemli bir rol üstlendiği ifade edilmiştir.

Raporda İKSV “Alt Kat: Öğrenme ve Etkileşim Alanı”nın, çocuk ve gençlerin kültür ve sanat etkinliklerine katılımını artırmak amacıyla kurulduğu vurgulanmıştır. İstanbul Kalkınma Ajansı’nın katkılarıyla, 2019’dan itibaren, kültürel çeşitliliği desteklemek ve erişimi kısıtlı çocuklara yaratıcılık imkânı sunmak için çeşitli yaratıcı atölye çalışmaları gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

Raporda “Çocuklar ve Gençler Sanatçılarla Üretiyor” adlı atölye çalışmasından bahsedilmiştir. İstanbul’daki gençleri sanatçılarla buluşturan bu katılımcı sanat projesi, Nisan-Haziran 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Sanatçı Volkan Aslan’ın tasarladığı ve yürüttüğü bu atölye, gençlere sorgulayıcı düşünme ve kolektif üretim imkânı sunmayı hedeflemiştir. Atölye kapsamında, gençler kavramsal sanatın anlatım diliyle tanışmış ve İKSV arşivindeki sanat eserlerini inceleyerek tartışma fırsatı bulmuşlardır. Atölyenin sonunda, katılımcı gençlerin görüşleri alınarak, programın etkileri ve kazanımları değerlendirilmiştir. Raporda atölyenin, sınırlı sayıda katılımcı ile interaktif ve verimli bir ortam yaratmayı başardığını vurgulamıştır.²⁸⁶

Raporda “Birlikte Güçlü Sesler Korusu” projesinden bahsedilmektedir. İKSV Alt Kat’ta gerçekleştirilen bu proje, müziğin birleştirici diliyle çocuklara sosyal uyumu sağlamayı ve engelli çocukları topluma kazandırılmasını hedeflemiştir. Barış İçin Müzik Vakfı ile iş birliği yapılarak, maddi imkanları sınırlı çocuklara ücretsiz müzik eğitimi verilmiş ve şarkılar hem Türkçe hem de Türk işaret dili ile seslendirilmiştir. Şubat-Haziran 2019 tarihleri arasında haftada bir gün yürütülen koro çalışmaları, farklı gelişimsel özelliklere sahip çocukların bir araya gelerek ortak bir amaç için çalışmalarını sağlamıştır. Koro repertuarı, çocukların beğenisine ve işaret diline çevrilebilirlik gibi kriterlere göre seçilmiş, böylece her çocuğun projeye katılımı ve ifade edebilmesi ön planda tutulmuştur. Koro atölyesinin son haftalarında yapılan odak grup toplantılarında, veliler çocuklarının koro çalışmasına düzenli olarak katıldıklarını ve bu sürecin çocuklar üzerinde olumlu etkiler yarattığını belirtmişlerdir. Veliler, çocuklarının sosyalleşmesi ve farklı engelli gruplarla bir araya gelmesinden etkilendiklerini, ayrıca çocukların şarkı söyleme becerilerinin geliştiğini de ifade etmişlerdir. Raporda koro

²⁸⁶Çorapçı, *Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyümek*, s.65-75.

çalışmasının, çocuklara sağladığı faydalar arasında müzik eğitimi, sosyalleşme, özgüven ve farkındalık gibi önemli kazanımların olduğu vurgulanmıştır.²⁸⁷

Raporda “İstanbul Masalları Yazım ve Anlatım Atölyesi” nin hakkında bilgi verilmiştir. Deniz Soruklu Evren tarafından geliştirilen bu atölye, çocukların İstanbul’a farklı bir gözle bakmalarını ve kendi masallarını anlatmalarını hedeflemiştir. Atölyeye farklı semtlerden ve okullardan, aralarında mültecilerin de olduğu 36 çocuk katılmıştır. Sanat dallarının birleştirildiği bu atölyede, çocuklar İstanbul’un tarihi mekânlarını gezerek şehirle bağ kurmuşlardır. Atölye çalışmaları, çocukların masal anlatma becerilerini geliştirmek için oyun, resim, ritim ve doğaçlama etkinlikleriyle desteklenmiştir. Deniz Soruklu Evren, atölyenin çocuklara sorgulayıcı bir bakış açısı kazandırdığını ve onların planlama yapma ve karar verme becerilerini geliştirdiğini belirtmiştir.

Raporda “İKSV Çocuk Kitapları” projesinin detaylarına yer verilmiştir. 2017 yılında, 15. İstanbul Bienali kapsamında başlatılan bu projeye çocuklara yönelik kitaplar yayımlanmıştır. İlk kitap olan “Opti ile Pesi: Komşuluk Şarkısı”, bienal gösterim yerlerini ve üretilen eserleri konu alan bir hikâye ve etkinlik önerileri içermektedir. Proje, Bernard van Leer Vakfı’nın desteğiyle devam etmiş ve çeşitli festivaller için Türkçe, İngilizce ve Arapça dillerinde kitaplar yayımlanmıştır. Kitaplar, özellikle Suriyeli mülteci çocuklara ulaşmak için Arapça olarak da basılmış ve ilgili mekânlarla kitabevlerinden ücretsiz olarak dağıtılmıştır.

İKSV Alt Kant’ta kitap etkinliği için atölye çalışmaları ve okuma etkinlikleri düzenlenmiştir. Ayrıca Kasım 2017’de “Opti ile Pesi: Komşuluk Şarkısı” kitabına ilişkin anket hazırlanmış, görüş ve izlenimler toplanmıştır. Ankete katılan ailelerin büyük çoğunluğu, çocuklarıyla kitabı bienali gezdikten sonra okuduklarını ve çocukların sergide gördükleri işleri kitapta fark ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca çocukların kitaptaki hikâyeye gösterdikleri ilgi düzeyinin yüksek olduğu ve kitabın farklı gelişimsel dönemlere hitap edebilen unsurları içerdiği ifade edilmiştir.

Raporda vurgulanan bazı temel öneriler:

- Ortak Çalışmalar: Sanat atölyesi düzenleyen organizasyonların kültürel kuruluşlarla devam eden sürdürülebilir iş birlikleri kurarak disiplinler arası programlar geliştirmesi
- Erişim ve Katılım: Belediyelerin, sanat atölyelerine erişimi artıracak stratejik planlar yapması ve bu alanda çalışmak isteyen kişi ve kurumları desteklemesi

²⁸⁷ Çorapçı, *Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyümek*, s. 75-86.

- Programlama: Engelli ve mülteci durumları nedeniyle sınırlı erişime sahip çocuklar ve gençler için kucaklayıcı kültür-sanat uygulamalarının geliştirilmesi, erken çocukluk dönemi ve gençlere yönelik özel programlar tasarlanması²⁸⁸

Rapor Türkiye’de çocuk ve gençler için sanat atölyelerinin geliştirilmesi ve uygulanması konusunda kapsamlı bir rehber sunmuştur. Ortak çalışmalar, katılım ve erişilebilirlik, etkinlik düzenleme ve alan düzeni gibi alanlarda stratejik planlamalar yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, çocuk ve gençlerin sanatla etkileşimini güçlendirmeyi ve onlara sanat yoluyla ifade etme fırsatları sunmayı amaçlayan temel ilkeler ve öneriler, raporda detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat

2021 yılında yayınlanan “Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat”²⁸⁹ raporu Bahçeşehir Üniversitesi’nde görev yapan öğretim üyesi Doç. Dr. Hande Parker tarafından hazırlanmıştır. Rapor, kültür-sanatın ekolojik dönüşümdeki potansiyelini, bu alanda faaliyet gösteren bireylerin karşılaştığı zorlukları ve ihtiyaçlarını ele almakta; ayrıca Türkiye ve dünya genelinden örneklerle, projenin bu sorunlara karşı kültürel sınırlamaları aşarak nasıl katkı sunabileceğini incelemektedir. Ekolojik sorunun nedenleri, sonuçları ve çözümleri konusunda farklı bakış açıları sunarak kültür sanat alanının bu süreçte nasıl bir rol oynayabileceğini tartışmaktadır. Sürdürülebilirlik, büyüme, teknoloji ve devletin rolü gibi kavramları ele alarak kültürel ve sanatsal aktörlerin yaratıcı iletişim yoluyla ekolojik değişime nasıl katkıda bulunabileceklerine dair örnekler sunmaktadır. Ekolojik krizin aciliyetine ve bu konuda kültürel politikaların önemine dikkat çekmektedir. Türkiye'deki iklim krizine ilişkin kamuoyu algısını, ekolojik değişim ihtiyacını ve bu bağlamda pandemik krizin yarattığı fırsat ve zorlukları anlatmıştır. Sürdürülebilirlik, azaltma, talep, sadelik, yavaşlık, tasarruf, gözetim, yaşam gibi kavramlar ele alınmış ve kültür-sanat alanlarının bu çalışmada nasıl bir yere sahip olabileceği sorgulanmıştır. Çevre ve sürdürülebilirlik konularıyla ilgili çeşitli teorik çerçeveler, sanat ve kültür sektörünün dönüştürücü rolü, İngiltere ve Hollanda'dan vaka çalışmaları ve Türkiye için politika önerileri sunulmuştur. Sürdürülebilirliğin fikir birliğine ihtiyaç duyan tartışmalı bir kavram olduğuna dikkat çekilmiştir. Dennis Meadows ve ekibi tarafından yazılan Ekonomik Büyümenin Sınırları raporu ve sürdürülebilir kalkınma için gerekli değişiklikleri anlatılmıştır. Ekoloji ile ekonomi arasındaki çatışma tartışılmıştır. Brundtland raporunun

²⁸⁸Çorapçı, *Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyüme*, s.113-118.

²⁸⁹Paker, *Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat*,

https://www.iksv.org/i/content/14910_1_IKSV_Ekolojik_Donusum_2021.pdf Erişim: 13.01.2024.

sürdürülebilir kalkınma kavramını büyümeye dönüştürdüğüne ve bu nedenle eleştirildiğine dikkat çekilmiştir.²⁹⁰

Rapor sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkışını, yayılmasını ve çeşitli uygulamalarını irdelemiştir. Raporda, sürdürülebilir kalkınma kavramına yönelik eleştiriler ve bu kavramın çeşitli aktörler tarafından yanlış kullanımı ve yeşilcilik gösterisi olarak ele alınmıştır. Julie's Bikes kuruluşunun, kültürel ve sanatsal etkinliklerde ekolojik dönüşümü teşvik eden çalışmaları detaylandırılmış, bu aktörlerin karbon ayak izlerini azaltma ve iklim değişikliği konusunda bilinç ve eylemi artırma konusundaki katkıları öne çıkarılmıştır.

Kültür politikası ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişki konu edinilmiştir. Kültür politikalarının insan hakları çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği, kültüre erişimin temel bir hak olduğu savunulmuştur. Kültürel eşitlik ve çeşitlilik için kültürel hakların gerekli olduğu vurgulanmış ve farklı kültürel kimliklerin korunması ve geliştirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Kültürün sürdürülebilir kalkınmanın dördüncü ayağı olarak tanınmasını destekleyen, UCLG Kültür Komisyonu tarafından yayınlanan "Kültür Gündemi 21" ve "Kültür 21: Eylem" belgeleri eleştirilmiştir. Kültürel gelişme, kültürel çeşitlilik ve kültürel hayatta kalma gibi kavramların tanımı ve yorumlanmasında kafa karışıklığı ortaya koyulmuştur. Rapor kültürel gelişme, kültürel çeşitlilik, kültürel hayatta kalma gibi kavramların tanımında ve yorumlanmasında belirsizlik olduğunu, kültürel koruma ilkelerinin organik hayatta kalma ile çatışabileceğini ortaya koymaya çalışmıştır.

Raporda sürdürülebilirlik kavramının yaygın ve yüzeysel tanımlarının arzu edilen değişimi sağlayamayacağına ve daha derinlemesine kavramsal yaklaşımların gerekliliğine işaret edilmiştir. Ekolojik reform yaklaşımı gündeme getirilerek, ekonomik büyüme ile çevre koruması arasında bir uyumsuzluk olmadığı savunulmuştur. Rapor ayrıca, Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı neden onaylamadığını ve kültür-sanat topluluğunun bu konudaki taleplerini de ele almaktadır.²⁹¹

Rapor ekolojik değişimde sanat ve kültür sektörünün iki önemli rolünü vurgulamıştır: Kırsal kesimin ekolojik ayak izini azaltmak ve yeni hikayeler anlatmak için yaratıcı ifadenin

²⁹⁰ Paker, *Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat* s.43.

²⁹¹ Türkiye, 22 Nisan 2016 tarihinde, New York'ta gerçekleştirilen Yüksek Düzeyli İmza Töreni'nde, diğer 175 ülke temsilcisi ile Paris Anlaşması'nı imzalamıştır. Paris Anlaşması, 7 Ekim 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı Kararı ile onaylanmış ve yasal onay süreci tamamlanmıştır. Anlaşmanın onay belgesi, ulusal bildirimizle birlikte, 11 Ekim 2021 tarihinde BM Sekreteryası'na teslim edilmiştir. Şubat 2021'de yayımlanan 'Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür Sanat' raporu, Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı onaylamasından önce hazırlanmış bir belgedir. [Paris Anlaşması / T.C. Dışişleri Bakanlığı \(mfa.gov.tr\)](https://www.mfa.gov.tr/Paris-Anlasmasi/T.C.-Disisleri-Bakanligi) Erişim:11.04.2024.

gücünden faydalanmak. Bunun için sanatın hikâye anlatımı, yaratıcı yenilik ve anlatı organizasyonu gibi güçlü yönlerine değinilmiştir. Bu kavramların ve uygulamaların politik ekoloji ve çevre ve iklim adaleti hareketleriyle nasıl ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur. Ayrıca yerellik kavramına odaklanılmış, kültürel ve sanatsal aktörlerin mekânla nasıl bağlantı kurduğuna ve bölgesel ilişkileri nasıl güçlendirdiğine dair örnekler verilmiştir.

Rapor iş birliğine dayalı öğrenme, ağlar ve etkileşim kavramlarına odaklanmıştır. Sanat ve kültür aktörlerinin çeşitli bilgi kaynaklarının nasıl kullanıldığına değinilmiştir. Ayrıca ulusötesi bağlantılar kurarak ve diğer paydaşları nasıl etkilediklerine dair örnekler sunulmuştur.

Raporda belirtilen diğer bir önemli husus, kültür ve sanatın temsilcileri tarafından ekolojik değişimin, kültürel dönüşümle mümkün olabileceği yönündedir. Ayrıca iklim adaleti, iklim değişikliğinin nedenleri ve sonuçları iklim değişikliği perspektifinden analiz edilmiştir. Rapor; ayrıca kültür ve sanat alanında ekolojik değişim için çalışan aktörlerin müdahale ve iklim adaleti gibi kavramları nasıl kullandıklarını ve karşılaştıkları zorlukları açıklamaya çalışmıştır. Ekolojik krizin ırk, cinsiyet, sınıf ve sömürgecilik gibi toplumsal farklılıklarla bağlantılı olduğunu savunmuştur. Ayrıca Hollanda'daki SKAR gibi kültür kurumlarının ekolojik ve etnik farklılıkları azaltmaya yönelik yaptığı çalışmalardan örnekler verilmiştir.

Rapor kültür ve sanat aktörlerinin ekolojik değişime olan katkılarını analiz etmiştir. Somut öneriler sunarak, ekolojik değişimin kaçınılmaz olduğunu ve kapsamlı bir şekilde gerçekleştiğini; sürdürülebilir bir gezegenin sınırlarını dikkate alarak, sosyal, politik ve kültürel düzeylerde odaklanması gerektiğini vurgulamıştır. Rapor aynı zamanda Türkiye'nin iklim politikasının eksikliklerine değinerek dikkat çekmeye çalışmıştır.²⁹²

3.3.5. İKSV'nin Oryantalist ve Self-Oryantalist Perspektiften Analizi

Oryantalizm, Edward Said'in 1978'de yayımladığı *Oryantalizm* adlı eseriyle modern akademik ve entelektüel dünyada derinlemesine tartışılmaya başlamış bir kavramdır. Said, Oryantalizmi Batı'nın Doğu'yu kendi çıkarlarına göre tanımlayan, kontrol eden ve hegemonyasını pekiştiren bir bilgi sistemi olarak tanımlamıştır. Bu kavramın tarihi 18. yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır. O dönemde Batı, Doğu'ya olan ilgisini bilimsel ve akademik bir merakla birleştirerek Doğu'yu incelemeye başlamıştır. Örneğin Napolyon'un 1798'de Mısır'ı

²⁹² Paker, *Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat*, s.21.

işgali gibi olaylar, Doğu'nun Batı'da bir araştırma ve inceleme alanı olarak belirginleşmesini sağlamıştır.²⁹³

19. yüzyılda Oryantalizm, Batı'da kurumsallaşarak akademik bir disiplin haline gelmiştir. Batılı bilim adamları, Doğu'nun dilleri, kültürleri, edebiyatları ve tarihleri üzerinde sistematik çalışmalar yapmış, bu da Batı'nın Doğu üzerindeki bilgi birikimini artırmış ve hegemonik pozisyonunu pekiştirmiştir. Edward Said, Oryantalizmin sadece akademik bir disiplin olmadığını, aynı zamanda Batı'nın Doğu'yu egzotik, geri kalmış ve ilkel olarak tanımladığı ideolojik bir söylem olduğunu vurgular. Bu söylem, Batı'nın rasyonel, modern ve üstün olduğu iddiasını destekleyerek Batı'nın kimlik oluşum sürecinde merkezi bir rol oynar. Said'in çalışmalarına göre, Oryantalizm modern zamanlarda da devam eden ve kendini yeniden üreten bir söylemdir. Medya, politika, akademi ve popüler kültürdeki oryantalist temsiller, Batı'nın Doğu üzerindeki bakış açısını şekillendirmeye devam eder. Oryantalizm, Batı'nın Doğu'yu tanımlama, kontrol etme ve hegemonya kurma sürecinde kullandığı söylemsel ve ideolojik bir araç olarak, günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Bu bağlamda, Oryantalizm, Batı'nın Doğu'yu kendi çıkarlarına göre şekillendiren ve tanımlayan bir bilgi sistemi olarak hem tarihsel hem de çağdaş bir olgu olarak incelenmelidir.²⁹⁴

Arif Dirlik, Oryantalizm kavramını genişleterek, Asyalı toplumların kendilerini Batılı perspektiften görme ve temsil etme eğilimine vurgu yapmaktadır. Dirlik'in "Postkolonyal Aura" adlı eserinde "kendi kendini Şarklılaştırma" (self-Orientalization) kavramı, Asyalı toplumların Batı'nın oryantalist temsillerini içselleştirmesi ve kendi kültürel kimliklerini Batılı perspektiflere göre şekillendirmesi süreci olarak tanımlanır. Dirlik, Oryantalizmin tarihsel olarak Avrupamerkezcilik ile ortaya çıktığını ve bu sürecin Asyalı toplumların kendilerine dair imgeleriyle nasıl birleştiğini ele alır. Bu birleşmenin, Batı'nın ideolojik hegemonyasını pekiştirdiği ve yerel direniş hareketlerini zayıflattığı üzerinde durur. Dirlik, bu durumu, modern kapitalist sistemin küresel yayılmasına hizmet eden bir araç olarak değerlendirir ve Oryantalizmin sadece Batı'nın Doğu'yu kontrol etme aracı olmadığını, aynı zamanda Doğu toplumlarının da bu temsilleri benimseyerek kendi içsel hegemonyalarını güçlendirdiklerini savunur.²⁹⁵

²⁹³ Edward Said, Oryantalizm, Pdf: e-kitaparsivi, 2015.s.4-15. <https://sosyolojiden.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/09/edward-said-oryantalizm-ebook-pdf.pdf> Erişim: 27.07.2024.

²⁹⁴ Fuat Keyman, M. Mutman, M. Yeğenoğlu, *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s.7,15,25-33.

²⁹⁵ Arif Dirlik, *Postkolonyal-Aura Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi*, çev. Galip Doğduaslan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010, s.37.

Bu yaklaşım, Asya'daki kültürel kimliklerin ve geleneklerin "icat edilmiş" olduğunu ve Avro-Amerikan etkisinin bir ürünü olarak ortaya çıktığını gösterir. Böylece, Oryantalizm, hem dışsal hem de içsel bir hegemonya aracı olarak işlev görür ve Batılı ideolojileri içselleştiren Asyalı toplumların, kendi kültürel kimliklerini Batılı gözlemlerle yeniden inşa etmelerine neden olur. Bu durum, ulusal kimliklerin ve kültürel özerklik iddialarının Batılı perspektifler doğrultusunda şekillenmesine yol açar.²⁹⁶

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSV), 1973 yılında kurulmasından bu yana, Türkiye'nin kültürel hayatına katkıda bulunmayı hedeflemiş ve bu doğrultuda birçok önemli etkinlik düzenlemiştir. Ancak bu etkinliklerin birçoğu, Batılı sanat ve kültür formlarının Türkiye'ye entegrasyonu çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu durum, İKSV'nin faaliyetlerinin oryantalist ve self-oryantalist bir dinamik taşıdığını göstermektedir. İKSV'nin etkinliklerinin nasıl bir kültürel etkileşim ve kimlik inşası sürecine işaret ettiğini daha ayrıntılı incelemek önemlidir.

İstanbul Film Festivali: İstanbul Film Festivali, dünya sinemasının önemli eserlerini Türk izleyicisiyle buluştururken, Batılı sinema dilini ve estetiğini Türkiye'ye tanıtmaktadır. Bu durum, Türk sinemasının Batılı normları ve estetik değerleri içselleştirmesine yol açabilir. Oryantalist bir bakış açısıyla, bu tür festivaller Batı'nın sanatsal üstünlüğünü pekiştirebilirken, self-oryantalist bir perspektiften bakıldığında, Türk sineması kendisini Batılı normlar çerçevesinde yeniden tanımlayabilir. Bu festival, Türk sinemasının uluslararası alanda tanınmasına katkı sağlarken, aynı zamanda yerel sinema anlayışının Batılılaşmasına da neden olabilir.

İstanbul Müzik Festivali: İstanbul Müzik Festivali, Batılı klasik müzik geleneklerini Türkiye'ye tanıtarak, bu müzik formlarının Türkiye'de yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Bu festival, Türk dinleyicisinin klasik müzikle olan etkileşimini artırmakta ve bu alanda yeni dinleyici kitlesi yaratmaktadır. Ancak, bu süreç yerel müzik geleneklerinin Batılı klasik müzik formları karşısında gölgede kalmasına yol açabilir. Bu bağlamda, festivalin Batılı müzik normlarını yaygınlaştırarak yerel müzik kimliğini dönüştürme potansiyeli bulunmaktadır.

İstanbul Caz Festivali: İstanbul Caz Festivali, caz müziğinin Batılı kökenlerini ve estetiğini Türkiye'ye tanıtan bir platformdur. Bu festival, Batılı caz müziğinin Türkiye'de yaygınlaşmasını ve benimsenmesini sağlamaktadır. Caz müziğinin Batılı kökenlerinin Türkiye'de bu kadar yoğun bir şekilde vurgulanması, Türk müzik kültürünün Batılı normlara

²⁹⁶ Dirlik, *a.g.e.*, s.193-194.

göre yeniden şekillenmesine yol açabilir. Bu, Türk müzisyenlerin uluslararası alanda tanınmasına katkı sağlarken, yerel müzik kimliğinin dönüşümünü de beraberinde getirebilir.

İstanbul Bienali: İstanbul Bienali, çağdaş sanatın Batılı formlarını ve anlayışlarını Türkiye'ye tanıtan ve bu sanat formlarını yerel sanatçılar ve izleyicilerle buluşturan önemli bir etkinliktir. Bienalin temaları ve sergilenen eserler, genellikle Batılı sanat anlayışlarını yansıtmaktadır. Bu durum, Türk çağdaş sanatının Batılı perspektifler doğrultusunda yeniden şekillenmesine neden olabilir. Bienalin, yerel sanatçıların uluslararası alanda kendilerini ifade etmelerine olanak sağladığı kadar, yerel sanat anlayışının Batılı normlara adapte olmasına da yol açmaktadır.

İstanbul Tiyatro Festivali: İKSV'nin düzenlediği İstanbul Tiyatro Festivali, Batılı tiyatro anlayışlarını ve performans biçimlerini Türkiye'ye tanıtan bir etkinliktir. Bu festival, Türk tiyatrosunun dünya tiyatrosuyla entegrasyonunu sağlayarak, yerel tiyatro sanatının küresel boyutta gelişimine katkıda bulunmaktadır. Ancak, Batılı tiyatro formlarının yoğun bir şekilde benimsenmesi, yerel tiyatro geleneklerinin zayıflamasına ve Batılı normların baskın hale gelmesine yol açabilir.

Kültür Politikaları Çalışmaları (Politika Metinleri ve Raporlar): İKSV'nin politika metinleri ve raporlarında, Batılı normların ve değerlerin benimsenmesi ve uygulanması gerektiğine dair vurgu bulunabilir. Ancak bu durum, sadece Batı'nın kültürel üstünlüğünü pekiştirmekle ilgili olmayabilir. Avrupa ülkelerinin bu alanda daha gelişmiş ve kapsamlı çalışmalara sahip olmaları, bu ülkelerin kültür politikalarının referans alınmasını mantıklı kılmaktadır. İKSV'nin kültür politikası metinlerinde yer alan öneriler, Batı'nın üstünlüğünü vurgulamaktan ziyade, Türkiye'nin kültür politikalarını geliştirmek ve iyileştirmek için en iyi uygulamaları benimsemek amacıyla yapılmaktadır. Bu, Batı'nın başarılarından faydalanarak Türkiye'nin kültürel altyapısını güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Batılı kültürel standartların ve normların benimsenmesi, Türkiye'nin kültürel standartlarını yükseltme ve küresel rekabet gücünü artırma çabasının bir parçası olarak görülebilir. Bu durum, Batı'nın kültürel hegemonyasını desteklemek yerine, Türkiye'nin kültürel politikalarını modernize etme ve geliştirme amacı taşımaktadır. İKSV'nin raporlarında, Avrupa'daki kültürel etkinliklerin ve politikaların incelenmesi ve Türkiye'ye uyarlanma önerileri, Türkiye'nin kültürel altyapısını ve etkinliklerini daha ileriye taşımak amacıyla yapılmaktadır. Bu, Batı'nın kültürel üstünlüğünü pekiştirmekten çok, başarılı modellerden öğrenme ve bu modelleri Türkiye'ye uyarlama girişimidir.

İKSV'nin politika metinlerinde, Batılı normların içselleştirilmesi ve uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu, Türkiye'nin kendi kültürel kimliğini Batılı normlar çerçevesinde yeniden tanımlama çabası olarak görülebilir. Ancak, bu yaklaşım, Türkiye'nin kültürel gelişimini ve modernizasyonunu sağlamak için bir araç olarak da değerlendirilebilir.

Batılı kültürel değerlerin ve normların Türkiye'de benimsenmesi, yerel kültürel değerlerin modernizasyonu ve gelişimi için bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Bu, Türkiye'nin kültürel çeşitliliğini artırma ve yerel kültürel kimliği güçlendirme çabasını yansıtır.

İKSV'nin kültür politikaları çalışmalarındaki politika metinleri ve raporları, Avrupa ülkelerinin kültürel politikalarını referans alarak, Türkiye'nin kültürel politikalarını çağdaştırma ve geliştirme çabasını yansıtmaktadır. Oryantalist perspektiften, bu durum Batılı normların ve değerlerin benimsenmesi olarak görülebilirken, self-oryantalist perspektiften, bu durum Türkiye'nin kendi kültürel kimliğini ve politikalarını yapılandırma ve geliştirme çabası olarak değerlendirilebilir. Avrupa ülkelerinin kültürel politikalarının gelişmiş ve kapsamlı olması, bu politikaların Türkiye'de benimsenmesini mantıklı kılmaktadır. Bu süreç, Türkiye'nin kültürel çeşitliliğine katkıda bulunmakta ve yerel kültürel kimliklerin dönüşümüne neden olmaktadır.

İKSV'nin kültür politikaları çalışmaları, batının yerleşmiş kültür politikalarına dayalı birçok örnek çalışma sunarak, kültürel çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi açısından önemli bir katkı sağlamaktadır. Kültür politikaları raporları ve politika metinleri, Türkiye'nin kendi kültürel kimliğini koruma ve güçlendirme konusunda önemli stratejiler içermektedir. Bununla birlikte İKSV'nin düzenlediği etkinlikler, Türkiye'nin kültürel kimliğine çeşitlilik katmaktadır. Ayrıca uluslararası sanat ve kültür dünyasıyla entegrasyonuna önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak, oryantalizm ve self-oryantalizm kavramları çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu etkinliklerin Batılı sanat ve kültür formlarının Türkiye'de benimsenmesine ve yerel kültürel kimliklerin Batılı perspektifler doğrultusunda yeniden şekillenmesine yol açabileceği görülmektedir. Bu süreç, hem Türkiye'nin kültürel çeşitliliğine katkıda bulunmakta hem de yerel kültürel kimliklerin dönüşümüne neden olmaktadır.

3.3.6. İKSV Etkinliklerinin Batılı Kültürel Normları ve Türkiye'ye Etkisi

İKSV'nin düzenlediği etkinlikler, Batılı kültürel normları yansıtarak Türkiye'nin kültürel kimliğine çeşitli şekillerde etki etmektedir. Bu etkinlikler, Batılı kültürel değerlerin ve normların Türkiye'de benimsenmesini sağlarken yerel kültürel kimliklerin yeniden inşa edilmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

İKSV'nin etkinlikleri, Batılı sanat ve kültür formlarının Türkiye'de yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Bu durum, yerel kültürel normların ve değerlerin Batılı perspektifler doğrultusunda yeniden yorumlanmasına ve şekillendirilmesine neden olmaktadır. Batılı müzik, sinema, tiyatro ve sanat formlarının Türkiye'de benimsenmesi, yerel kültürel kimliklerin evrensel sanat ve kültür değerleriyle zenginleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bu süreç, kültürel çeşitliliği artırarak, Türkiye'nin sanat ve kültür alanındaki uluslararası rekabet gücünü de artırmaktadır.

İKSV'nin etkinliklerinin Batılı kültürel normları ve Türkiye'ye etkisi, oryantalizm ve self-oryantalizm kavramları çerçevesinde değerlendirildiğinde, yerel kültürel kimliklerin Batılı perspektifler doğrultusunda yeniden şekillenmesine ve Batılı ideolojik hegemonyanın pekişmesine katkıda bulunmaktadır. Ancak, bu süreç aynı zamanda yerel kültürel değerlerin evrensel sanat ve kültür formlarıyla etkileşime girmesine de olanak tanımaktadır.

SONUÇ

Kültürün evrimi, antik çağlardan günümüze dek geniş bir yelpazede incelenmiş ve hayatın her alanında merkezi bir rol oynadığı belirtilmiştir. Kültür, bireylerin zihinsel gelişiminden toplumların sosyal düzenine kadar etki eden dinamik bir süreçtir. Kültürel etkinlikler, sanatsal üretim ve kültürel mirasın korunması, toplumların sosyo-ekonomik ve politik yapıları üzerinde derin etkiler bırakmıştır.

Türkiye'nin kültürel tarihinde, Ziya Gökalp'in çalışmaları ve Cumhuriyet dönemi kültür politikaları, ulusal kimlik ve toplumsal gelişimde belirleyici olmuştur. Türk kültürü, tarihsel süreçte çeşitli etkileşimlerle zenginleşmiş, devletin rolü ise değişkenlik göstermiştir. 1980'lerden itibaren kültür ve sanat, neoliberal politikalar ve uluslararası etkileşimlerle dönüşmüş, piyasalaşma ve endüstrileşme ile yeni bir kimlik kazanmıştır. Ancak kültür sektöründe istenilen birikim ve görünürlük henüz sağlanamamıştır.

Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar Türkiye'nin kültürel ve sanatsal gelişim aşamaları incelenmiştir. Kültür politikalarının evrimi ve bu evrimin sosyal, ekonomik ve politik bağlamdaki yansımaları ele alınmıştır. Bu analizler, Türkiye'nin modernleşme süreci ve kültürel dönüşümünü anlamada yardımcı olmaktadır.

Uluslararası kültür politikaları, UNESCO'nun 1967'deki Monaco toplantısıyla başlamış ve sonraki yıllarda farklı şehirlerde devam eden toplantılarla şekillenmiştir. Bu toplantılar, kültür politikalarının tanımını ve hükümetlerin rollerini netleştirmiş, kültürel yaşama katılım ve kültürler arası diyalog gibi hedefler belirlemiştir. Avrupa Konseyi ve ERICarts'ın projeleri, kültür politikalarının izlenmesi ve analizi için önemli kaynaklar olmuş, Türkiye'de benzer projelerin oluşturulmasına öncülük etmiştir.

1950-1980 arasındaki siyasal bölünmeler, kültür politikalarının ulusal bir model oluşturma çabasıyla çatışmış, liberal hükümetlerin müdahalelerden kaçınmasıyla politikalar belirsizleşmiştir. Medya endüstrisinin gelişimi ve popüler kültürün yaygınlaşması, kültür politikalarını geniş kitlelere taşımış, ancak kültür alanında bir anarşiye de yol açmıştır. Devletin rolünün azalmasıyla İKSV gibi özel kuruluşlar, kültür politikalarını izlemeye başlamıştır. Devlet, sivil toplum ve özel sektörün işbirliği, etkili ve kapsayıcı kültür politikalarının temelidir.

Küreselleşme sürecinde Türkiye'de kültür endüstrisinin gelişimi analiz edilmiştir. Küreselleşmenin, kültürel değerlerin uluslararası düzeyde yayılması ve yerel kültürel dinamiklerin dönüşümünü ifade ettiği belirtilmiştir. İKSV'nin faaliyetleri, Türkiye'nin küresel

kültürel ağlara entegrasyonunu sağlamış ve kültür endüstrisinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu durum, kültürel değerlerin ekonomik boyutunun anlaşılması açısından önemlidir.

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın (İKSV) kültür ve sanat faaliyetleri, Türkiye'nin kültürel ve sanatsal gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir. İKSV'nin Türkiye'deki kültür politikalarının şekillenmesindeki rolü, kültürün toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini anlamak açısından büyük önem taşır. Bu tez, İKSV'nin çalışmalarına odaklanarak vakfın Türkiye'deki kültür ve sanat alanındaki rolünü irdelemektedir. Böylece, sosyal bilimler ve tarih bilimi açısından önemli bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

İKSV, Türkiye'nin kültür ve sanat alanında uluslararası bir merkez haline gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Kültür sanat alanında yürüttüğü faaliyetleriyle sadece yerel değil, aynı zamanda küresel bir aktör gibi çalışmıştır. Vakıf, kültür ve sanat ortamını yönlendiren elit bir kurum olarak, Türkiye'nin kültürel sahnesine batılı bir vizyon ve modern bir anlayış getirmiştir. İKSV'nin etkinlikleri, festivalleri ve projeleri, Türkiye'nin kültür sanat alanında dinamiklerini çoğaltmıştır.

İKSV'nin düzenlediği festivaller ve etkinlikler, İstanbul'un üst kültürel kimliğini uluslararası düzeyde temsil etmiş ve şehrin sanatsal çeşitliliğini ortaya koymuştur. İKSV, sanatın toplumsal tepkileri ölçme ve gösterme gücünü kullanmıştır. Sanatın bireysel duyguları ve toplumsal tarih çizgilerini yansıtmaya kabiliyeti, İKSV'nin etkinliklerinin ve festivallerinin temelinde yatmaktadır. İstanbul Festivali'nin başarıları ve Avrupa Müzik Festivalleri Birliği'ne üyelik, vakfın uluslararası alanda tanınmasına ve prestij kazanmasına katkı sağlamıştır.

İKSV'nin ulusal ve uluslararası arenada kültür ve sanat alanında faaliyet gösteren kuruluşlarla olan ilişkileri, sanat dünyasına olan etkisini pekiştirmiştir. Vakfın IJFO, EJM, IBA ve UNESCO Türkiye Millî Komisyonu gibi prestijli kuruluşların üyesi olması, kültür ve sanat alanındaki etkinliğini ve etki alanını genişletmiştir. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu ile olan ilişkisi, İKSV'nin kültürel ifadelerin çeşitliliğini destekleme ve kültür politikaları üzerine çalışma konusundaki taahhüdünü yansıtmaktadır.

İKSV'nin kültürel faaliyetlerinin batılı normlara uyum sağlama çabası ve bu durumun kültür emperyalizmi ve oryantalist perspektiflerden değerlendirilmesi, çalışmada önemli bir tartışma konusudur. Kültür emperyalizmi, batılı kültürel normların Türkiye'deki kültürel politikalarını nasıl şekillendirdiğini ve yerel kültürel değerlerin nasıl etkilendiğini ortaya

koymaya çalışmıştır. İKSV'nin faaliyetleri, batılı normların Türkiye'de benimsenmesini teşvik etmiş ve yerel kültürel kimliklerin dönüşümüne yol açmıştır.

Tez, İKSV'nin faaliyetlerini kültürel elitizm perspektifinden de ele alarak, Türkiye'deki kültürel elitlerin kültür politikalarının şekillenmesindeki rolünü ve etkilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Kültürel elitizm, belirli bir sosyal sınıfın kültürel ve sanatsal faaliyetleri kontrol etmesi anlamına gelir. İKSV'nin faaliyetleri, bu bağlamda kültürel elitizmin Türkiye'deki yansımalarını anlamak için önemli bir kaynaktır.

İKSV'nin finansal yapısı, gelir kaynaklarının çeşitliliği ve dinamik finansman stratejileri sayesinde zaman içinde önemli bir büyüme ve gelişme göstermiştir. Vakfın gelir artışının gider artışından daha fazla olması, uzun vadeli ve dengeli bir finansal yapıya işaret etmektedir. Kamu katkılarının önemi vurgulanırken, düşük oranları nedeniyle iyileştirmeler yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. İKSV, Türkiye'de kültür ve sanat ortamını yönlendiren elit bir kurum olarak, toplumun geniş kesimlerine ulaşmakla birlikte, belirli bir kesime hitap eden etkinlikler düzenlemiştir. Bu, kültür ve sanat faaliyetlerinin elitist bir perspektiften yürütüldüğü eleştirilerini beraberinde getirmiştir. İKSV'nin faaliyetleri, sanatın erişilebilirliğini artırmak için önemli adımlar atmasına rağmen, toplumun her kesimine tam anlamıyla ulaşmada zaman zaman yetersiz kalmıştır. Ancak bu eleştiriler, vakfın sanatın demokratikleşmesine olan katkılarını gölgelememektedir.

Kültür ve politika arasındaki ilişki derinlemesine incelenmiştir. Kültür politikalarının ulusal kimlik inşasında ve toplumsal uyumun sağlanmasındaki rolü vurgulanmıştır. İKSV, çalışmalarıyla kültür politikalarının toplum üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde ele almıştır.

İKSV'nin Kültür Politikaları Çalışma Departmanı tarafından hazırlanan politika metinleri ve raporlar, kültür yönetimi ve politikaları alanındaki güncel meseleleri ele alarak, kültür sanat sektörüne veri odaklı bir yaklaşımla katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Bu metinler, kültür profesyonelleri, toplumsal kuruluş temsilcileri, karar alıcılar ve bilim insanları arasında güçlü bir diyalog ve etkin bir tartışma ortamı yaratmayı hedeflemiştir.

İKSV'nin kültür politikaları çalışmaları, Türkiye'de kültür ve sanatın gelişimini önemli bir yerde tutmuştur. Vakfın çalışmaları, kültürel çeşitliliğin korunması ve ekolojik sürdürülebilirlik konularında toplumsal bilinci artırmak için önemli platformlar sunmuştur. Bu platformlar, kültür politikalarının sadece teoride kalmayıp, pratikte de uygulanabilirliğinin ve toplumun geniş kesim

lerine ulaşmasının ne kadar hayati olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra vakfın kültür politikaları için yürüttüğü çalışmalar, kültür politikalarının değerlendirilmesi ve analizi için daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Bu alanda yapılacak olan çalışmaların pratikte etkin uygulanması ve toplumun geniş kesimlerine ulaşması gerekmektedir. Kültür politikalarının daha etkin uygulanabilmesi için çok disiplinli bir yaklaşım benimsenmelidir. Dijital platformlar ve sosyal medya, genç nüfusun dikkatini çekmek ve onları yönlendirebilmek için daha fazla kullanılmalıdır. İKSV, bu alanda kendi kadrosuyla çalışmalar yürüterek öncü bir rol üstlenmiştir. Bu yaklaşımın benimsenmesi ve daha iyi değerlendirilebilmesi için iktidar dürtülerinden uzak, ulusal toplum yararı sağlayan bir anlayışla devlet tarafından desteklenmesi önerilmektedir.

Türkiye'nin artan nüfusu ve savaş sebebiyle gelen göçler, ülkenin kendi kültür kimliğini koruması açısından önemli bir meydan okuma oluşturmuştur. Bu durum, genç nüfus ile daha yakın ilişkiler kurarak, onların kültürel mirasa sahip çıkmasını ve bu mirası gelecek nesillere aktarmasını teşvik etmek için stratejik kültür politikalarının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

İKSV'nin batılı vizyonu, vakfın uluslararası tanınırlığını artırmış ve Türkiye'nin kültürel mirasını dünya çapında temsil etmesine olanak tanımıştır. Kültürel mirasın korunması ve çağdaş sanatın gelişimi için kamu ve özel sektör iş birlikleri teşvik edilmelidir. Sanat eğitimi ve kamusal sanat projeleri, toplumsal uyum ve bireysel gelişim üzerindeki olumlu etkileri nedeniyle desteklenmelidir.

Sonuç olarak, İKSV'nin kültür sanat faaliyetleri, Türkiye'nin kültür ve sanat alanında daha geniş bir perspektiften ele alınmasını ve sektörün dinamiklerinin güçlenmesinin önemini ortaya koymaktadır. İKSV'nin çalışmaları, Türkiye'nin kültürel mirasının korunması ve çağdaş sanatın gelişimi için önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Kültür politikalarının daha etkin ve kapsamlı bir şekilde uygulanması, Türkiye'nin kültürel zenginliğini koruyarak, gelecek nesillere aktarması açısından büyük bir öneme sahiptir.

KAYNAKLAR

BELGESEL

“Geleceği Tasarlayan Adam Belgeseli.” Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, TTGV Ödülleri, İstanbul, 2019. Erişim: 25.06.2022.
https://www.ttgvodulleri.org/images/awardPdf/621b7e7a2c16a-pdf_2.pdf

FAALİYET RAPORLARI

İKSV. *İKSV 2013 Faaliyet Raporu.* İstanbul, 2013. Erişim 20.12.2023.
53_1_iksvfaaliyetraporu2013.pdf

İKSV. *İKSV 2014 Faaliyet Raporu.* İstanbul, 2012. Erişim: 2012.2023.
53_1_iksvfaaliyetraporu2014.pdf

İKSV. *İKSV 2015 Faaliyet Raporu.* İstanbul, 2015. Erişim: 20.12.2023.
53_1_iksvfaaliyetraporu2015.pdf

İKSV. *İKSV 2016 Faaliyet Raporu.* İstanbul, 2016. Erişim 21.12.2023.
53_1_iksvfaaliyetraporu2016.pdf

İKSV. *İKSV 2017 Faaliyet Raporu.* İstanbul, 2017. Erişim 22.12.2023.
53_1_iksvfaaliyetraporu2017.pdf

İKSV. *İKSV 2018 Faaliyet Raporu.* İstanbul, 2018. Erişim 22.12.2023.
53_1_1_iksvfaaliyetraporu2018.pdf

İKSV. *İKSV 2019 Faaliyet Raporu.* İstanbul, 2019. Erişim 23.12.2023
53_1_iksvfaaliyetraporu2019.pdf

İKSV. *İKSV 2020 Faaliyet Raporu.* İstanbul, 2020. Erişim 24.12.2023
53_1_iksvfaaliyetraporu_2020.pdf.

İKSV. *İKSV 2021 Faaliyet Raporu.* İstanbul, 2021. Erişim 24.12.2023.
53_1_2022_FaaliyetRaporu_IKSV.pdf

GAZETELER

ANDAK, Selmi, “ Festival, Yunus emre Oratoryosu ile açıldı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Haziran 1973.

DORSAY, Attila, “İstanbul Festivali’nin Turistik Yanı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Temmuz 1973.

İNTERNET KAYNAKLARI

Biennial Association (IBA). “IBA Network.” Startpage- Uluslararası Bienaller Birliği. Erişim tarihi: 11 Aralık 2023. [Startpage- Uluslararası Bienaller Birliği \(biennialassociation.org\)](https://www.biennialassociation.org)

Biennial Association (IBA). “IBA Stage: 17th Istanbul Biennale-Bige Örer.” Erişim tarihi: 10 Aralık 2023. <https://www.biennialassociation.org/article/iba-stage-17th-istanbul-biennale-bige-orer/>

British Council. “Disability Arts International.” Erişim tarihi: 2 şubat 2024. <https://www.disabilityartsinternational.org/>

Dışışleri Bakanlığı. “Paris Anlaşması.” Erişim tarihi: 11 Nisan 2024. [Paris Anlaşması / T.C. Dışışleri Bakanlığı \(mfa.gov.tr\)](https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi)

Europe Jazz Network. Erişim tarihi: 10 Aralık 2023. <https://www.europejazz.net/>

Film Producers Worldwide (FIAPF). “Who We Are.” Erişim tarihi: 25 Aralık 2023. <https://fiapf.org/>

İKSV. “2019 Kùltür Sanat Fonu.” Erişim tarihi: 7 Ocak 2024. <https://www.iksv.org/tr/etkinlikler/2019-kultur-sanat-fonu>

İKSV. “Almanya ve Tùrkiye’de Kùltürel Eğitim ve Çalışma Toplantısı.” Erişim: 06.01.2014. <https://www.iksv.org/tr/etkinlikler/2017-almanya-ve-turkiye-de-kulturel-egitim-calisma-toplantisi>

İKSV. “Bienal Tarihçe.”, Erişim: 01.01.2023. <https://bienal.iksv.org/tr/bienal/tarihce>

İKSV. “Birlikte Öğrenmek Sanatçılar ve Öğretmenler arasında Kùltürlerarası İş birliği.” Erişim: 08.01.2024. <https://www.iksv.org/tr/etkinlikler/2019-birlikte-ogrenmek-sanatcilar-ve-ogretmenler-arasinda-kulturlerarasi-isbirligi>

İKSV. “Erken Çocukluk Gelişimi ve Kùltür Sanat.” Erişim: 07.01.2024. <https://www.iksv.org/tr/etkinlikler/2019-konusma-serisi-erken-cocukluk-gelisimi-ve-kultur-sanat>

İKSV. “İstanbul Caz Festivali Tarihçesi.” Erişim: 30.12.2023. [İstanbul Caz Festivali Tarihçesi | İKSV Caz \(iksv.org\)](https://www.iksv.org/tr/istanbul-caz-festivali-tarihcesi)

İKSV. “İstanbul Müzik Festivali Destekçileri.” Erişim: 26.12.2023. [İstanbul Müzik Festivali Destekçileri | İKSV Müzik \(iksv.org\)](https://www.iksv.org/istanbul-muzik-festivali-destekcileri)

İKSV. “İstanbul Müzik Festivali Mekanları.” Erişim: 26.12.2023. [İstanbul Müzik Festivali Mekânları | İKSV Müzik \(iksv.org\)](https://www.iksv.org/istanbul-muzik-festivali-mekanlari)

İKSV. “İstanbul Müzik Festivali Tarihçesi.” Erişim: 26.12.2023. [İstanbul Müzik Festivali Tarihçesi | İKSV Müzik \(iksv.org\)](https://www.iksv.org/istanbul-muzik-festivali-tarihcesi).

İKSV. “İstanbul Tiyatro Festivali Tarihçesi.” Erişim: 03.01.2024. [İstanbul Tiyatro Festivali Tarihçesi | İKSV Tiyatro \(iksv.org\)](https://www.iksv.org/istanbul-tiyatro-festivali-tarihcesi)

İKSV. “Kültür İçin Alan.” Erişim: 07.01.2024. https://www.iksv.org/i/assets/iksv/documents/Kultur-icin-Alan_Spaces-of-Culture-2020.pdf

International Jazz Festivals Organization (IJFO). “15 Leading Jazz Festivals Worldwide.” Erişim: 10.12.2023. <https://www.ijfo.org/>

International Jazz Festivals Organization (IJFO). “Our Mission.” Erişim: 10.12.2023. [IJFO. International Jazz Festivals Organization](https://www.ijfo.org/our-mission)

Julies Bicycle. “About Us.” Erişim: 13.01.2024. <https://juliesbicycle.com/about-us/about-jb/>

Kültür Hattı. “Kültür Hattı.” Erişim: 08.01.2024. <http://kulturhatti.org/>

Kültür ve Turizm Bakanlığı. “TUSAK Kanun Tasarısı Taslağı.” Erişim: 09.01.2024. <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/23946,tusaktasatarisitaslagiv2.pdf?0>

Kültür ve Turizm Bakanlığı. “Türkiye Sanat Kurumu Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Taslağı.” Erişim: 09.01.2024. <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/23946,tusaktasatarisitaslagiv2.pdf?0>

OBA, “Maakplaats 21”, Erişim: 21.04.2024. <https://www.oba.nl/jeugd/maakplaats-.html>

ORTAKLAŞA. “Kültür, Diyalog ve Destek Programı.” Erişim: 06.01.2024. <https://ortaklasa.iksv.org/>

Sinopale. “Uluslararası Sinop Bienali.” Erişim 29.01.2024. <https://sinopale.org/sinopale/what-is-sinopale-2/?lang=TR>

T.C. İstanbul Valiliği. “Cumhurbaşkanı Erdoğan ‘Ekonomik İstikrar Kalkanı’ Tedbir Paketini Açıkladı.” Erişim: 12.01.2024. <http://www.istanbul.gov.tr/cumhurbaskani-erdogan-ekonomik-istikrar-kalkani-tedbir-paketini-acikladi>

- TÜAD. “Gfk.” Erişim: 01.02.2024. <https://tuad.org.tr/uye-detay/gfk>
- UNESCO. “History of UNESCO.” Erişim: 18.11.2023. <https://www.unesco.org/en/history>
- UNESCO Türkiye Millî Komisyonu. “Kültürel İfadelerin Çeşitliliği İhtisas Komitesi.” Erişim:09.11.2023. <https://www.unesco.org.tr/Pages/137/17/K%C3%BClt%C3%BCrel-%C4%B0fadelerin-%C3%87e%C5%9Fitlili%C4%9Fi-%C4%B0htisas-Komitesi>
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (UTMK). “Kültür.” Erişim: 24.11.2023. <https://www.unesco.org.tr/Pages/156/13/K%C3%BClt%C3%BCr>
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (UTMK). “Yürütme Kurulu Temsilcilerimiz.” Erişim: 24.11.2023. <https://www.unesco.org.tr/Pages/111/168/UNESCO-Y%C3%BCr%C3%BCtme-Kurulu-Temsilcilerimiz->
- United Nations. “About Us.” Erişim: 30.12.2023. <https://www.un.org/en/about-us> .
- Vikipedi Özgür Ansiklopedi. “Vikipedi Hakkında.” Erişim: 15.11.2023 <https://tr.wikipedia.org/wiki/Vikipedi:Hakk%C4%B1nda#Tarihi> .
- Woodson, Jacqueline. “The Intercultural Cities Programme.” Erişim: 29.01.2024. <https://rm.coe.int/brochure-2019-on-the-intercultural-cities-programme/1680488e90>
- World Cities Culture Forum. “About Us.” Erişim: 29.01.2024. <https://worldcitiescultureforum.com/about/contact/>
- YEKON. “(KYP) Araştırma Merkezi.” Erişim: 26.01.2024. <https://www.yekon.org/upload/rapor/dosya-665468.pdf>
- Zeytinburnu Belediyesi. “Osmanlı.” Erişim: 10.11.2023. <https://zeytinburnu.istanbul/?s=osmanl%C4%B1>.

KİTAPLAR

- Adorno, Theodor W. *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*. Çev. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, ve Elçin Gen. İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Aksoy, Yaşar. *Bir Kent-Bir İnsan, İzmir'in Son Yüzyılı Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları*. Eczacıbaşı Yayınları, İstanbul, 1986.
- Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- Baliç, İlkey ve Didem Ermiş. *İkaseve 370 Kişi İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın 40 Yılını Anlatıyor*. İstanbul: İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013.

- Bozkurt, Güvenç. *İnsan ve Kültü*. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979.
- Çeçen, Anıl. *Kültür ve Politika*. Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996.
- Dirlik, Arif. *Postkolonyal-Aura Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi*, çev. Galip Doğduaslan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Eczacıbaşı. *Kuşaktan Kuşağa*. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Gökalp, Ziya. *Türk Uygarlığı Tarihi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991.
- Horkheimer, Max, ve Theodor W. Adorno. *Aydınlanmanın Diyalektiği*. Çev. Nihat Ülner ve Elif Öztarhan Karadoğan. Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- İlhan, Attila, *Ulusal Kültür Savaşı*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.
- Kahraman, Hasan Bülent. *Modernite ile Modernite Arasında Türkiye: 1980 Sonrası Zihinsel Toplumsal Siyasal Dönüşüm*. Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007.
- Kahraman, Hasan Bülent. *Türkiye'de Çağdaş Sanat*. Akbank, İstanbul, 2013.
- Kahraman, İsmail. *TBMM Genel Kurul Konuşmaları 20, 21 ve 26. Dönem*. Der. Doğan Aytop. TBMM Basımevi, Ankara, Haziran 2018.
- Kantarcıoğlu, Selçuk. *Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- Keyman F., Mutman M., Yeğenoğlu M. *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
- Maurel, Chloe. *1945'ten 1974'e kadar UNESCO Tarihi*. Panthéon-Sorbonne Üniversitesi, Paris I, 2006, s.11. Erişim tarihi: 17 Kasım 2023. <https://theses.hal.science/tel-00848712/document>
- Miller, Toby, ve George Yudice. *Cultural Policy*. SAGE Publications Inc, California, 2002.
- Mirze, Esra ve Aykut Şengözer. *İKSV*. İKSV Yayınları, İstanbul, 2006.
- Mülayim, Selçuk. *Yüzyılın Kültür ve Sanat Kronolojisi*. Kaktüs Yayınları, İstanbul, 1999.
- Neziroğlu, İrfan ve Tuncer Yılmaz, haz. *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (12 Kasım 1979-9 Kasım 1989)*, Cilt 7. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.

Neziroğlu, İrfan ve Tuncer Yılmaz, haz. *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (9 Kasım 1989-30 Ekim 1995)*, 8. Cilt. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.

Neziroğlu, İrfan ve Tuncer Yılmaz, haz. *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (30 Ekim 1995- 11 Ocak 1999)*, 9. Cilt. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.

Özdağ, Ümit. *İkinci Tek Parti Dönemi*. Kripto Yayınları, Ankara, 2011.

Pierre, Bourdieu, *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*, ing çev. Richard Nice, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1984.

Said, Edward, *Oryantalizm*, Pdf: e-kitaparsivi, 2015. Erişim: 27.07.2024 <https://sosyolojiden.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/09/edward-said-oryantalizm-ebook-pdf.pdf>

Şerifoğlu, Erim. *Sanat ve Kültür Yoluyla Bağlantılar Program Kitapçığı 26-27 Haziran 2019, İKSV, İstanbul, 2019*. Erişim tarihi: 7 Ocak 2024. <https://www.iksv.org/i/assets/iksv/documents/Handbook-softcopy.pdf>.

Topuz, Hıfzı. *Dünya'da ve Türkiye'de Kültür Politikaları*. Adam Yayınları, İstanbul, 1998.

Üstel, Füsün. *Kültür Politikasına Giriş Kavramlar, Modeller, Tartışmalar*. İletişim Yayınları, İstanbul, 2021.

Williams, Raymond. *Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*. Çev. Savaş Kılıç. İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Williams, Raymond. *Kültür*. Çev. Suavi Aydın. İmge Kitabevi, Ankara, 1993.

Yavuz, Hilmi. *Kültür Üzerine*. Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987.

MAKALELER

Anbarlı Bozatay, Şeniz. "12 Eylül 2010 Referandumunu ve Referandum Sürecinin Üniversite Öğrencileri Tarafından Algılanmasına İlişkin Bir Araştırma: Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği." *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 9, S.2, Çanakkale, (2011): 117-140.

Âşık, Süleyman. "Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı Seçilmesi Sürecinde ve Sonrasında Yaşanan Bazı Gelişmeler." *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 17, S.34 (Eylül 2017): 431-65.

- Bayram, Sadi. "Kültür Bakanlığı Tarihçesi Milli Kültür Günümüz Türkiye'si ve Muasır Medeniyetler Seviyesi." *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi*, S.111 (Aralık 1997): 9-18.
- Bunulday, Solmaz."1975-2005 Arası Türkiye Sanat Üretiminde Toplu Sergiler ve Kavramsallaştırma." *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (2010): 51-59.
- Cavlan, Turan. "Yeni Osmanlılık: Batıdan Kopuş mu?" *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt III, S.2, (2 Ekim 2010): 126-156.
- Erder, Necat. "Kültürel Gelişme ve Devlet." *Kültür Politikaları Sempozyumu 26-28 Ekim 1998*. Ed. Evren Barın Egrik. İstanbul: Promat Basım Yayın, (2006): 89-115.
- İnce, Ayça. "Günümüz Türkiye'sinde Kültür Politikaları: Giriş ve Genel Bakış." *Sivil Toplum Gözüyle Türkiye Kültür Politikası Raporu*. Ed. Serhan Ada. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (2011): 45-53.
- İnce, Ayça. "The 'Mehter March' of Cultural Policy In Turkey." *L'Europe En Formation*, n.367, (2013): 75-92.
- Kerim, Ahmet ve Yiğit Kesendere. "Caz Müziği Sanatçılarının Bakış Açılımları ile Caz Müziğine Yeni Başlayanlara Tavsiyeler." *Online Journal of Music Sciences*, Cilt III, S.2, (Aralık 2018): 81-97.
- Kırdağ, Mahir Suna. "Elitler ve Kültürel Sermaye: Nejat F. Eczacıbaşı Örneği." *Sosyoloji Notları*, Cilt II, S.1, (Haziran 2018): 141-56.
- Kleberg, Carl-Johan ve Mikael Schultz. "Evaluating Cultural Policies: A Retrospective." *Reshaping Cultural Policies*. Paris: UNESCO, (2015): 25-31.
- Mulcahy, Kevin V. "Cultural Policy: Definitions and Theoretical Approaches." *Journal of Arts Management, Law, and Society*, Cilt 34, S.4., (Winter 2006): 319-330.
- Oğuz, Öcal. "UNESCO, Kültür ve Türkiye." *Millî Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, S.73, (2007): 5-11.
- Öztürk, Yıldız. "Türkiye Sanat Tarihi İçinde Ayrık Bir Grup: Hafriyat." *Sav Katkı Dergisi*, Sosyal Araştırmalar Vakfı, S.9, (Nisan 2020): 13-42.
- Raymond Weber, "Avrupa Konseyi Ülkelerinde Kültür Politikaları". *Kültür Politikaları Sempozyumu 26-28 Ekim 1998*. Ed. Evren Barın Egrik. İstanbul: Promat Basım Yayın, (2006): 119-127.

Tekin, Ahmet Recai. "Türk Dış Politikasında Prof. Dr. Necmettin Erbakan (Kimlik Siyaset ve Dış Politika)." *Journal of Turkish Studies*, (2017): 211-246.

Tıraş, Hacı Hayrettin. "Türkiye'de İlaç Sektörünün Gelişimi; Bir Durum Değerlendirmesi." *Journal of Economics and Research*, Cilt I, S.1, (2020): 42-59.

Yüce, Kamran. "Osman Şengezer." *Kent Oyuncuları Dergisi*, Reyo Basımevi, İstanbul, (1984): 31-62.

Yücel, Tahsin. "Diller ve Kültürler." *Kültür Politikaları Sempozyumu 26-28 Ekim 1998*. Ed. Evren Barın Egrik. İstanbul: Promat Basım Yayın, (2006): 83-88.

RAPORLAR

Aksoy, Asu, Serhan Ada. "*İstanbul Yaratıcı Ekonomi Çalışmaları Atölyesi Final Raporu.*" İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültür Politikaları ve Yönetimi, İstanbul, 2011.

Baban, Feyzi ve Kim Rygiel. *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*. İKSV Kültür Politika Çalışmaları Raporlar, İstanbul, 2018. Erişim: 04.05.2024. https://www.iksv.org/i/content/4478_1_BirlikteYasamak_2018.pdf

Çorapçı, Feyza. *Erken Çocukluktan Gençliğe: Sanatla Büyümek*. İKSV Kültür Politika Çalışmaları Raporlar, İstanbul, 2019. Erişim: 11.02.2024. https://www.iksv.org/i/content/11754_1_erken_cocukluktan_genclige_sanatla_buyumek_2019_TR.pdf

Ece, Özlem ve Zülal Fazlıoğlu Akın. *Türkiye'de Sanat Eğitimi (Yeniden) Düşünmek*. İKSV Kültür Politika Çalışmaları Raporlar, İstanbul, 2014. Erişim: 25.01.2024. <https://www.iksv.org/tr/raporlar/turkiye-de-sanat-egitimini-yeniden-dusunmek>

Ekşioğlu, Zeynep ve Özlem Ece Aydınlik. *İstanbul Kültür Sanat Vakfı Ekonomik Etki Araştırması*. İKSV Kültür Politika Çalışmaları Raporlar, İstanbul, 2012. Erişim: 15.01.2024. https://www.iksv.org/i/content/234_1_IKSVEkonomikEtki_2012.pdf

Bauer, Ute Meta ve Hou Hanru. *Uluslararası Güncel Sanat Bienallerinin Finansmanı*. İKSV Kültür Politika Çalışmaları Raporlar, İstanbul, 2013. Erişim: 19.01.2024. https://www.iksv.org/i/content/232_1_BienallerinFinansmani_2013.pdf

İKSV. 2015 Yılı Seçim Bildirgelerinin Kültür Politikaları Perspektifinden Değerlendirmesi. Kültür Politikaları Çalışmaları Politika Metinleri, İstanbul, 2015. Erişim: 10.01.2024. https://www.iksv.org/i/content/19587_1_secim-degerlendirme.pdf

İKSV. *Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat: Türkiye'den Örnekler*. İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Politika Metinleri, İstanbul, 2021. Erişim: 13.01.2024. https://www.iksv.org/i/content/19585_1_KPC_ekolojik_donusum_2021.pdf

İKSV. *Pandemi Sırasında Kültür-Sanatın Birleştirici Gücü ve Alanın İhtiyaçları*. İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Politika Metinleri, İstanbul, 2020. Erişim: 12.01.2024. https://www.iksv.org/i/content/19586_1_Pandemi_Sirasinda_Kultur_Sanatin_Birlestirici_Gucu_ve_Alanin_Ihtiyaclari_Nisan_2020.pdf

İKSV. *Seçim bildirgeleri için Siyasi Partilere Kültür Politikaları Öncelikleri ve Öneriler*. İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Politika Metinleri, İstanbul, 2015. Erişim: 09.01.2024. https://www.iksv.org/i/content/19588_1_secimbildirgeleri-2015.pdf

İKSV. *Yerel Yönetimler İçin Kültürel Planlama*. İKSV Kültür Politika Çalışmaları Raporlar, İstanbul, 2016. Erişim: 29.01.2024. https://www.iksv.org/i/content/227_1_YerelYonetimler_2016.pdf

İnce, Ayça ve Ceren Yartan. *Kültür-Sanatta Katılımcı Yaklaşımlar*. İstanbul: İKSV Kültür Politika Çalışmaları Raporlar, 2017. Erişim:01.02.2024. https://www.iksv.org/i/content/226_1_KatilimciYaklasimlar_2017.pdf

Paker, Hande. *Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür Sanat: Türkiye'den Örnekler 2021*. İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları, İstanbul, 2021. Erişim: 08.01.2024. <https://www.iksv.org/tr/raporlar/ekolojik-donusum-icin-kultur-ve-sanat>

Taner, Görgün ve Özlem Ece. *Türkiye Sanat Kurumu ile Sanatın Desteklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağına İlişkin İKSV Görüşü*. İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Politika Metinleri, İstanbul, 2014. Erişim: 09.01.2024. https://www.iksv.org/i/content/19589_1_tusak-iksv.pdf

Tarhanlı, Turgut. *Yeni anayasa için öneri: Kültürel Yaşama Katılma, Erişme ve Katkı Sağlama*. İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Politika Metinleri, İstanbul, 2012. Erişim: 09.01.2024. https://www.iksv.org/i/content/19590_1_anayasa.pdf

RESMÎ YAYINLAR

T.C. Resmî Gazete, 12 Ağustos 1953, sayı: 8482.

T.C. Resmî Gazete, 17 Ekim 1995, sayı: 22436.

T.C. Resmî Gazete, 18 Haziran 1991, sayı: 20905.

T.C. Resmî Gazete, 19 Haziran 2004, sayı: 25497.

T.C. Resmî Gazete, 21 Haziran 1997, sayı: 23026.

T.C. Resmî Gazete, 25 Mart 2017, sayı: 30018.

T.C. Resmî Gazete, 30 Haziran 1997, sayı: 23035.

T.C. Resmî Gazete, 3 Mayıs 1999, sayı: 23584.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. 9. Dönem, 10. Cilt, 10. Birleşim, s. 301. Ankara: TBMM Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. 9. Dönem, 22. Cilt, 77. Birleşim, s. 49. Ankara: TBMM Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. 19. Dönem 12. Cilt, 83. Birleşim, Ankara: TBMM Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. 19. Dönem 14. Cilt, 91. Birleşim, Ankara: TBMM Yayınları.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK). Resmî Gazete 18113 (23 Temmuz 1983), Kanun No. 2863, md.7, s.444.

TEZLER

Boyraz, Ekrem Zahid. *Necmettin Erbakan'ın Eğitim Anlayışı*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2019.

Gaytancıoğlu, Kaan. *Politik Liderlik ve Bir Politik Lider Olarak Bülent Ecevit*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

Gürlemez Arı, Aynur. "Venedik Bienali'nde Türkiye." Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Uncu Çimen, Gonca. "Kurumsal Filantropinin Gönüllülük & Marka İtibarı Açısından Değerlendirilmesi: Koç, Kızılay & İksv Örnekleri." Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.

EKLER

İSTANBUL FESTİVALİ

1973

BUGÜNKÜ PROGRAM

KONSER:

- Yunus Emre Oratoryosu Saat 21, İTÜ Konser Salonu

SERGİLER:

- 50 yıl Türk resim ve heykel sanatı. Resim ve Heykel Müzesi
- Çeşitli Türk gravürleri sergisi Taksim Galerisi
- Atatürk Resimleri Resim ve Heykel Müzesi
- NOT: Sergiler ve Müzeler Festivalin sonuna kadar açık kalacaktır.

MÜZELER:

- Cumhuriyet döneminde müzeler gelen seçme eserler. Arkeoloji Müzeleri
- 16. yüzyıl Türk sanatından freskler. Topkapı Sarayı Müzesi
- Tarihi Resimler Arasözye Müzesi
- Türk kilitleri Türk - İslam Eserleri Müzesi
- Padişah kaykaları Deniz Müzesi.

Festival, Yunus Emre Oratoryosu ile açıldı

Selmi ANDAK

Istanbul'un dolayısıyla ülkenin sanat hayatını büyük ölçüde etkileyen, ilk «Ulusal» Sanat Festivali niteliğini taşıyan «1973 İstanbul Festivali»nin açılışı, ünlü bestecimiz Ahmet Adnan Saygun'un «Yunus Emre Oratoryosu» ile yapıldı. Festival'in, her şeyden önce, bu vesileyle açılması çok yerindedir ve önemlidir. Çünkü: «Çağdaş ve çoksesli Türk müziği» yolumuzda, bugüne kadar Türk besteciliğinin, onun yıllar en olumsuz koşullar içinde ve türlü zorluklara rağmen, içtenlikle sarfedildiği önemli çabaların içinde, Adnan Saygun'un «Yunus Emre Oratoryosu» nun değeri ve rolü büyüktür. Şöyle ki, tarihsel ve geleneksel Türk müziği içinde klasikleşmiş birçok bestecinin (İrfi, Hacıhanzade İsmail Dede, Zekai Dede, Hafız Paşa ve diğerlerinin) ölümüne yapıtlarının değerini küçümsemeden; ancak sonradan kalıplaşmış, yeknesaklaşmış «tek sesli» müziğe karşı, özellikle çağdaş ve güncel Türk bestecilerinin çoksesli, uygar ve evrensel müzik alanındaki çalışmalarını arasında Ahmet Adnan Saygun'un adı başlıca örneklerden biri sayılmaktadır.

Bu açıdan, Adnan Saygun'un kabirlik sayıya değeri besteleri arasında, özellikle büyük Türk

Adnan Saygun, 1947'de Paris'te yönettiği Lamoureux Orkestrasıyla «Yunus Emre Oratoryosu»nu dünyaya tanıttığı konserttedir.

Plastik ve Grafik Sanatında 50 yıl

Sennur SEZER

Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yıldönümü anısına düzenlenen ilk İstanbul Festivali'nde Türk plastik ve grafik sanatçılarının 50 yıllık gelişim çizgisini de 3 sergiyle takip edeceğiz.

Taksim Şehir Galerisi'nde Türk gravür sanatı 1923-1973. Resim ve Heykel Müzesi'nde 50 yıllık Türk resim ve heykel sanatı. Resim ve Heykel Müzesi İtali Dükmen Galerisi'nde ise, Atatürk'e ilgili sanat eserleri sergisi bugün açılmıştır.

Türk plastik ve grafik sanatçılarının sanatçı sergileri, düzenleyen komitenin önerdiği seramik, desen ve mimari sergileri tabii ki yokluğundan düzenlenmemiştir. Plastik ve grafik sergilerinin düzenine ayrılan 25 bin liranın büyük kısmı da Resim ve Heykel Müzesi'nin onarımına harcanmıştır. Bu para

dan gravür sergisine ayrılan pay 1500 lira kadardır.

«Türk gravür sanatı 1923-1973 sergisini düzenleyenler sergiye Resim ve Heykel Müzesi'nden ve sanatçıların eser aldıkları bazaarın ve sanatçıların eser aldıkları bazaarın sergisinde eserleri olan sanatçılardan 2. dans sergisi 35 sanatçının 60 eseri verir.

Metal, ağac, taş, bakır, lüminer ve seramik çeliklerinde olan eserler, daha çok 10-15 yıllıktır. Çünkü gravür sanatı Türkiye'de son 10 yıl içinde gelişmiş ve yayılmıştır. Serigye katılan sanatçıların da aramızda olmayan tek sanatçı Ertuğrul Kalmık'tır.

Bugün açılan sergi, Türk gravüründe olmayan her yerde oynanacak bir düzeyde olduğunu gösterecek niteliktedir.

EK 1: Cumhuriyet Gazetesi, Kültür- Sanat Haberleri, 21 Haziran Perşembe 1973.

İSTANBUL FESTİVALİ

1973

BUGÜNKÜ PROGRAM

- PAUL TAYLOR DANS TOPLULUĞU
Saat 18, Harbiye Tiyatrosu
- FATİH
Saat 21, Rumeilhisarı
- KOROĞLU
Saat 21, Açıkhava Tiyatrosu
A. Adnan SAYGUN - Devlet Operası

Metin: Selâhattin BATU
Şef: Niyazi TAĞIZADE
Reji: Aydın GÜN

Koroşefi: Gustav F. KUHN
Dekor: Acar BASKURT / Başber: KOCAMANÖĞLU
Kostüm: Osman SENGİZER
Koreografi: Güloya ZEĞERLİ

NELER DEDİLER ?

● **ADNAN SAYGUN** (Besteci) «Koroğlu, konusu itibarıyla zulum altında inlemiş insanların mücadelesini ve insanlık ideali ni dile getirmektedir. İşte bu benzer yönden ötürü bu eserimi büyük Atatürk'e ithaf etmiş buluyorum.»

● **NIYAZI TAĞIZADE** (Orkestra Şefi) «İstanbul Festivalinde Koroğlu gibi bir operanın yapılması, Türk müziğimizin bir başarısı, Türk sanatının bir zaferidir. Koroğlu'nun başarısı, yalnız ona emek verenlerin değil, Türk sanatı ve sanatçısının başarısı olacaktır.»

● **AYDIN GÜN** (Eseri sahneyeleyen) «Bizim sanatımızın, bizim kültürümüzün en değerli tohumları var bu eserde. Bu toprağın sesini, bu toprağın ritmini ustaca dile getirmiş Adnan Saygun.»

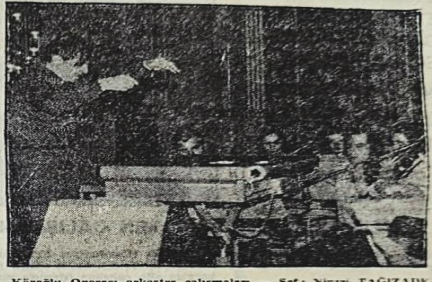
● **AYHAN BARAN** (Koroğlu): «Koroğlu, yurt dışında da büyük ilgi uyandıracak bir eserdir. Adnan Saygun bu operası ile kendi bestemizi ve kendi toknığımızı batıya kabul ettirecektir. Bu da çağımız Türk müziği için pek büyük bir aşama olacaktır muhakkak.»

Koroğlu Operası ilk kez oynanıyor

Selmi ANDAK

Çağdas çok sevil ve evrensel müziğin Türkiye'de en güçlü ve öncül bestecilerinden Ahmet Adnan Saygun'un en yeni yapıtı olan «Koroğlu» operası, uluslararası ilk İstanbul Festivali'nin en çok üzerinde durulacak ve en önemli gösterisi sayılır.

Her şeyden önce, gerek müzik partiyorum bakımından dünya müzik literatürünün en güçlü, yorumlanmasız uzun ve yorucu bir çalışması gerektiren bir eserdir «Koroğlu». Bu boy her eseri başta ünlü Azerbaycanlı orkestra şefi Niyazi Tağizade'nin; büyük bir anlayış, bilinçli bir çalışma ve içten bir sevgi ve titizlikle, ustaca bir yorumlayışla, inanıl-

Koroğlu Operası orkestra çalışmaları — Şef: Niyazi TAĞIZADE

mayacak kadar kısa bir sürede, Türk sanatçılarının ulaştıkları parlak bir seviyede hazzınlımsız olmasa, başarıdır. İstanbul Devlet Operası ve Balesinin tüm solist, orkestra elemanı ve Koro sanatçılarının, sarfettikleri çaba ise, her türlü ovğünün ve alkışın üstündedir.

İşte böyle koşullar içinde, adeta olağanüstü bir gayretle hazırlanan Adnan Saygun'un «Koroğlu» operası bu gece (23 Haziran saat

21'de) ve 23 Haziran pazarı gecesi saat 21'de Açıkhava Tiyatrosunda ilk kez (Dünya primiyeri olarak) Türk ve yabancı dinleyici - seyirci'ye sunulacaktır. Bu olay müzik ve sanat dünyamızda, hiç kuşkusuz önemli bir aşamadır.

Ahmet Adnan Saygun'un, özel ilke en ileri teknik ve biçimde ve güçlü bir müzik yazısı (ecir-ture) ile yaratmış «Koroğlu» operası adlı bestesi, Türk halk kahramanı Koroğlu'nun destanı üzerine esinlenerek, müzik yönünden hem evrensel orkestra ve koro düzenini, hem de Türk esgilerini (özellikle son bölümdeki Koroğlu teması ile Anadolu ritimleri) içine alan, armonik yönde bakımından çeşitli renkleri, modülasyonları, halk müziğimize çok yakın «dissonanslar» ve ritimleri taamakta ve böylece «müzik pariyorum» bakımından «ayrıntısız» bir hayli zor olan «dev» eser niteliğine bürünmektedir.

İstanbul Devlet Operası, Koroşefi ve solistlerinin katıldığı «Koroğlu» operasını Aydın Gün Koreografisiyle sahneye koymuş tur. Niyazi Tağizade Orkestrası, Gustav F. Kuhn Koroşefi yönetmektedir. Koreografiyi Güloya Gürelli düzenlemiştir. Dekorları Acar Bağkur ve kostümleri Or-

52 karikatüristin eseri sergileniyor

Karikatüristler Derneği'nin Darıuşafaka Cemiyeti Çemberlitaş Sanat Galerisinde açtığı «Türk Karikatürü 1973» karikatür sergisi devam etmektedir.

32 sanatçının 150 eserini kapsayan sergi, 2 Temmuz tarihlerinde Akşehir'de düzenlenecek olan «Nasreddin Hoca Semiklerisi»de tekrarlanacaktır. Akşehir'de düzenlenecek sergide bir de «Genç Karikatürçüler Yarışması» yapılmaktadır. Yarışma, Akşehir Nasreddin Hoca Derneği ve Karikatürçüler Der-

neği, Eilatun Nuri, Faruk Öztürk, Ferruh Doğan, Ferit Öngören, Halidun Gülsoy, İsmail Biret, İbrahim Erarsar, İbrahim Tapa, Metin Şanlı, Mehmet Gökçe, Metin Peker, Metin İspir, Meral Siner, Meryem Uğur,

Mistik, Mim Uykusuz, Müammer Karacao, Nihar Tuluç, Nemer Yılmaz, Nuri İsa, Nihat Fındıklı, Nadir Utkan, Orhan Onal, Orhan Emeç, Orhan Özdemir, Oğuz Aral, Polat Nihalbaş, Ruhu Güriney, Rasit Yakalı, Ra-

uf Ulukut, Semih Balçoğlu, Sami Çamer, Sadi Dinçoğlu, Senol Yoruldu, Şevket Süreç, Sencan Güngör, Turhan Selçuk, Tunç Yaşar, Tuna Oral, Yalçın Çetin, Veynel Donbaz, Zeki Beyner, Zeki Bıkmen.

EK 2: Cumhuriyet Gazetesi, Kültür- Sanat Haberleri, 23 Haziran Cumartesi 1973

13 Temmuz 1973

HURİYET

13.7.1974

SI VE YUNANİSTAN

gibi halen de mübete sınırlar vereceği şüpheli görünmektedir. İtalya ve Almanya, Fransız müllakatı sırasında bölgesel anlaşmalar hakkında İtalyan-Sovyet projeleri aleyhine vaziyet almışlardır. Her halde Yunanistan'ın bir Akdeniz anlaşmasına katılması üzerine şüpheler vardır. Bu devletlerin hala bir taahhütüne bile bu anlaşmaya katılmaması bir Akdeniz anlaşmasına tamamlama engel olur. İtalya'nın bu konuda Yunanistan'ın 12 seneye çıkarılması.

Emendment toplandı. Belediye başkanı 500 lira bir müktebilen çetnelinde azer bir meclis toplantısında 400 gönüllük bir

Topkapı Sarayı'nda ilginç bir gece

Festivalin, üzerinde en çok söz edilen gösterisi olan «Saraydan Kız Kaçırma» operasında başrolü Suna Korat oynuyor

Selmi ANDAK

İstanbul Festivali'nin, onun şifrelerinde üzerinde en çok söz edilen, çeşitli renklerle uyandıran ve geniş ilgiyle beklenen gösterisi mübete 1 gece ilaveceği: Topkapı Sarayı'nda «Saraydan Kız Kaçırma» operası...

Wolfgang Amadeus Mozart'ın «Saraydan Kız Kaçırma» operasını, İstanbul Devlet Operası sanatçıları Aydın Gün yönetiminde, Topkapı Sarayı'nda bu gösteri için toplandı orijinal atmosferinde, ilk kez bu gece saat 21'de ve sonra 15 Temmuz Pazartesi gece saat 21'de oynayacaktır.

André Navarra, Gülay Uğurata ile resital veriyor

TÜRKİYE'DE ilk kez «SARAYDAN KIZ KAÇIRMA» OPERASINDA İSTANBUL DEVLET OPERASI SANATÇILARI BİR SAHNEDE GÖRÜLYÖR.

Ünlü çellist André Navarra, bugün saat 18'de Darıuşafaka Konser salonunda, gülay Uğurata eşliğinde resitalini verecektir.

Bu resital İstanbul Devleti'nin başkanı, Darıuşafaka Konser salonunda titizlikle ve özenle bir düzenleme, önemli konserlerden biridir. Dinleyenlerin başta gelen virtüözlüğü, bu resitalde J. S. Bach'ın «Suite No. 1» için, Franz Schubert'in «Pavane Sonata», Gabriel Fauré'nin «Erlang», Claude Debussy'nin «Sonata» ve Darius Milhaud'un «Do major Konçerto» adlı yapıtları çalmaktadır.

Bu resitalin mübete verileceği arada beklenen geniş ilgiyle karşılanacağı umulmaktadır.

ACA

YUKARIDAN AŞAĞIYA:

- 1 - Haklarını kendisi kullanmak üzere kamunun göstermiş olduğu sevgiye karşılık, bir gün, sergiler (Eski dil) 2 - Mektup (Eski dil) 3 - Yıl üzerinde olmasa 4 - YERİST yitirdiği içinde de alınabilen tarz beşer - Kıymada sodyumun imgeci, 4 - YERİST, hane - ERİST karşılık, birbirinin akve tersi olan (Eski dil), 5 - İki kelimenin nereden çıkıp ne dediği ile uğraşan film dalı.
- 6 - Kist veya kimsa ile enli-3 varlıklar aradan çıkardığı sonra ortaya kabil ve bir çizgi ile kilitlenmiş olan her tür varlık, nesne imdadına. 7 - ERİST bir nota - Bir divan rimiz 8 - Bilimdeki konuda ikidirekt aklı, fikir veren-çevit kumas, 9 - Fantezi, adıyla itibarıyla inasda hayki uyandırılan eser - Akademi buluncamın çizimini

OLDAN SAĞA:

- 1 - Yanılmak, 2 - 0425, A-

Lord Kinross «Saraydan Kız Kaçırma»yı izleyecek

İstanbul'da gelmiş bulunan Lord Kinross, bu gece İstanbul Festivali'nde oynanacak olan Mozart'ın «Saraydan Kız Kaçırma» operasını seyretmek üzere Topkapı Sarayı'nda konser olarak bulunacaktır.

Atınca ve Türkiye konusunda yazdığı kitaplar ile ün yapmış olan Lord Kinross, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yıldönümünü kutlamak üzere yitirdiği gelmiş bulunmaktadır.

İSTANBUL FESTİVALİ

1973

PROGRAM

OPERA: «Saraydan Kız Kaçırma» İst. Devlet Operası Saat 21'de Topkapı Sarayı'nda TİYATRO: «İnanç Demek Garip Hayvan» Kent Oyuncuları Saat 21'de Harbiye Tiyatrosu RESTAL: André Navarra (Çello) Gülay Uğurata (Fiyon) Saat 18'de Darıuşafaka Konser Salonunda Programı: J. S. Bach, Schubert, Fauré, Debussy ve Milhaud'un yapıtları.

Korutürk; Menuhin ve Biret'in konserini izledi

İstanbul Festivali'nde verdiği konserleri büyük ilgi uyandırmış bulunan ve öncül yorumlarla yolculuk eden şef André Navarra yönetimindeki Budapeşte Filharmonisi Orkestrası, yarıca İzmir'de Fuar Açıkhava Tiyatrosunda bir konser vermiş ve coşkulu alkışlanmıştır. Bu

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, dün saat 18'de Darıuşafaka salonunda Memnun İdi Biliret'in resitalini izlemiştir. Korutürk, bu saat 18:00'de, eski Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Yedigöller evinde ziyareti emiştir.

EK 3: Cumhuriyet Gazetesi, Kültür- Sanat Haberleri, 13 Temmuz Cuma 1973.

 İSTANBUL
FESTİVALİNDEN
DUYURU

BOLŞOY-KİROV BALESİ

GÖSTERİLERİ
gördüğü çok büyük ilgi üzerine
iki gün uzatılmıştır

19 Temmuz (Bugün) Saat: 21.00
20 Temmuz (Yarın) Saat: 21.00
Bilet fiyatları 10-20-40-50-75 TL.dir.

Biletler Taksim Maksim Opera gişesiyle
Açık Hava Tiyatrosu gişesinde satılmaktadır.

EK 4: Cumhuriyet Gazetesi, Kültür- Sanat Haberleri, 19 Temmuz Perşembe 1973.

11. Uluslararası İstanbul Festivali

ŞAHİN'İN ÖNEMLİ BİR YAPITI — Bugün Kent Sineması'nda izleyeceğimiz Mısırlı yönetmen Yusuf Şahin'in "Toprak" adlı filmi, Mısır'daki toprak sorununu işlerken, suyun paylaşılması için verilen savaşı anlatıyor. Yönetmenin en önemli yapıtlarından biri sayılıyor.

Suk Üçlüsü, Kraynev ve Yusuf Şahin'in son filmi

Kültür Servisi — Bugün 11. Uluslararası İstanbul Festivali'nde iki ilginç konser var. Çekoslovak Suk Üçlüsü ve Leningrad Senfoni Orkestrası'nın Atatürk Kültür Merkezi'ndeki konserlerinin yanı sıra, "Sinema Günleri 83" çerçevesinde Yusuf Şahin'in "Dolap Beygiri" adlı filmleri sinemaseverlere gösterilecek.

Suk Üçlüsü, bugün saat 18.30'da Atatürk Kültür Merkezi Büyük Salon'da vereceği konserde, Josef Suk'un "Elegie"si, Smetana'nın "Sol Minör Üçlü" süntü ve Beethovenin "Herzog Üçlü" süntü seslendirecek. Topluluk Josef Suk (keman), Josef Hala (piyano) ve Josef Chucro'dan (viyolonsel) oluşuyor. Kendi kurduğu topluluğa adını veren Josef Suk, aynı zamanda ünlü Çekoslovak besteci Dvorak'ın büyük torunu. Josef Suk, daha öğrenciyken, Prag Yaylı Çalgılar Beşlisi'nde birinci keman olarak tanındı. 1951'de Suk Üçlüsü'nü kuran sanatçı, 1961'de Çek Filarmoni Orkestrası'nda solist olarak görev aldı. Ünlü kemancı, solist ve oda müzikişisi olarak dünyanın önde gelen adları arasında yer alıyor.

Leningrad Devlet Filarmoni Derneği Senfoni Orkestrası, bugün saat 21.30'da Atatürk Kültür Merkezi Büyük Salon'da, Festivaldeki son konserini verecek. Yine şef Aleksandr Dimit-

riyev'in yöneteceği orkestraya solist olarak piyanist Vladimir Kraynev eşlik edecek. Bugünkü konserde Brahms'in "4 Nolu Senfoni"sinin, Mozart'ın "13 Nolu piyano Konçertosu"nu ve Richard Strauss'un "Güllü Şövalye" operasından süiti dinleyeceğiz.

"Sinema Günleri 83" kapsamında, Mısırlı sinemacı Yusuf Şahin'in Emek Sineması'nda oynayacak "Bellek" adlı yapıtı da, dün gösterilen "Niçin İskenderiye" gibi, bireysel bilinç açısından bakılmış, ama sonuç olarak tarihsel-toplumsal kesite ulaşan bir yaşam öyküsü. "Bellek", ünlü yönetmenin son filmi olması açısından da önem taşıyor.

Çekoslovak yönetmen Jiri

Festivalde bugün

18.30 Suk Üçlüsü
Kemanda Josef Suk, piyanoda Josef Hala ve viyolonselde Josef Chucro'dan oluşan dünyanın en ünlü oda müziği topluluklarından biri.

21.30 Leningrad Senfoni Orkestrası

Aleksander Dimitriyev'in yöneteceği orkestranın bu geceki solisti, Sovyetler Birliği'nin ünlü piyanistlerinden Vladimir Kraynev
Sinema Günleri 83
Emek Sineması: "Bellek" 15.00, 18.00, 21.00.

Krejçik'in "Tanrısal Ema"sı, bugün bir kez daha Kent Sineması'nda gösterilecek. Görüntü yönetmenliğini Miroslav Ondriček'in, müziklerini Zdenek Liska'nın yaptığı filmde Bozidara Turzonova, Juraj Kukura, Milos Kopecky ve Jiri Adamira oynuyor.

Atif Yılmaz'ın, başrollerde İlyas Salman ile Şener Şen'e yer verdiği "Dolap Beygiri" ise Atatürk Kültür Merkezi'nde sunulacak. Toplumsal taşlamada ve küçük insanların dünyalarını betimlemede bugüne kadar çarpıcı örnekler veren Atif Yılmaz, bu filmde de, "köşeyi dönmek" felsefesinin çarpıklığını, günümüzün yozlaşmış tiplerini sergiliyor.

Ünlü Mısırlı Yönetmen Yusuf Şahin'in toplu gösterisinde yer alan dört filminden biri...
Kent Sineması: "Tanrısal Ema" 15.00, 18.00, 21.00.

Çekoslovak yönetmen Jiri Krejçik'in bu filminde Amerikan turnesinden dönen ünlü Çek opera sanatçısı Ema Destinnova'nın casuslukla suçlanması anlatılıyor. Atatürk Kültür Merkezi: "Dolap Beygiri" 15.00, 18.00
Atif Yılmaz'ın filminde başrolleri İlyas Salman ve Şener Şen oynuyor.

11. Uluslararası İstanbul Festivali

PRAG DÖRTLÜSÜ — 11. Uluslararası İstanbul Festivali'nin son gününde Çekoslovakya'dan gelen bir topluluk var. Prag Dörtlüsü, en başarılı oda müziği topluluklarından biri sayılıyor.

Müzik, sinema, tiyatro, sergi şöleni sona eriyor

Kültür Servisi — 11. Uluslararası İstanbul Festivali, bugünkü gösteri ve etkinliklerle sona eriyor.

Bretislav Navotny (keman), **Karel Příhýl** (keman), **Lubomír Matý** (viyola) ve **Jan Sirc**'den oluşan Prag Dörtlüsü, bugünkü konserinde, **Mozart**'ın "Fa Bemol Majör Dörtlüsü"nü, **Beethoven**'in "Do Mi-

nör Dörtlü"sünü ve **Dvorak**'ın "Fa Majör Dörtlü"sünü seslendirecek.

Elena Craig Senfonik Rock Topluluğu, son konserini, bugün saat 21.30'da Açık hava Tiyatrosu'nda verecek. İlk pop müzik topluluğu olarak, İtalya'nın Perugia kentindeki Kilitse Müzik Festivali'ne katılan **Elena Craig** topluluğu, dünyaca ünlü opera ve konser salonlarında verdiği konserlerle tanınıyor.

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları sanatçıları da, **Beaumarchais**'nin "Figaro'nun Düğünü" adlı oyununu bugün saat 21.30'da Rumelihisarı'nda son kez sahneleyecekler.

"Sinema Günleri 83"ün programı da bugün İstanbul Festivali'yle birlikte sona erecek. İzleyeceğimiz son filmler, Polonya'lı yönetmen **Andrzej Wajda**'nın "Orkestra Şefi" adlı yapıtı ve **Robert Dornhelm**'in "Tek Başına Dans Ediyor" adlı filmi.

Emek Sineması'nda gösterilecek olan "Orkestra Şefi", biri otoriter, sert ve kırcı; öteki insancıl, sevgi dolu ve diyaloga inanan iki orkestra şefiyle aralarındaki genç bir kadını anlatıyor. **Wajda**, bu filmde, insan yapısı, yönetim ve sanat temaları çevresinde bir öykü sunuyor. **Robert Dornhelm**'in "Tek Başına Dans Ediyor" adlı filmi ise, gelmiş geçmiş en büyük dansçı sayılan Rus asıllı **Nijinsky** efsanesini, dansçının kızı koreograf **Kyra**'yı onun yalınlığı, sanatını, fantezilerini ve anlamları konu ediliyor.

Festival'de son gün

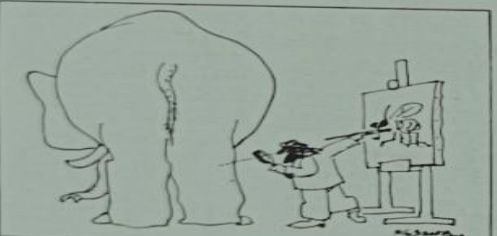
Atatürk Kültür Merkezi Büyük Salon
18.30 Prag Dörtlüsü
Açık hava Tiyatrosu
21.30 **Elena Craig Rock Topluluğu Rumelihisarı**
21.30 "Figaro'nun Düğünü" (İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu)
Sinema Günleri 83
Emek Sineması: "Orkestra Şefi" 15.00, 18.00, 21.00
Kent Sineması: "Tek Başına Dans Ediyor" 15.00, 18.00, 21.00

YAZKO yazlık merkezlerde kitap sergisi açıyor

Kültür Servisi- Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifli YAZKO okurların yazlık merkezlerde yoğunlaşan yazlık sergilerini karşılamak amacıyla çeşitli kitap sergileri açmayı kararlaştırdı.

Erecek, **Marmara Adası, Çınarcık** ve **Aydın**'da düzenlenen kitap sergileri bugün açılacak ve 15 Ağustos'a kadar sürecek.

"Shogun" kolları

CUMHURİYET İÇİN — Bulgar karikatürcü **Todor Kuzmov**, ülkesinin en değerli çizicilerinden biri. Yukarıda onun Cumhuriyet için çizdiği, hiç yayılmamış bir karikatürün görüyorsunuz.

Todor Kuzmov: Çizerin amacı mesaj olmalıdır

HAKAN DERMAN

1. Uluslararası Simavi Karikatür Yarışmasında ödül kazanan Bulgarların dünya çapındaki karikatürcüsü **Todor Kuzmov** İstanbul'a geldi.

Todor Kuzmov, dünyanın "en güzel" şehirlerinden biri diye nitelendirildiği **Hastova**'da (Hasturistan) da çıkan bir çok gazete ve dergiye karikatür çizdi. 1975 yılında, kadar yapılmış karikatür yarışmalarında on ödül kazandı. Bu yıldan sonra yarışmalara katılmadı. Halen, Bulgaristan'ın ikinci büyük gazetesi olan "Zemedejko Zname" de sürekli karikatür çizmektedir.

Daha önce 1974'de Akçehir Uluslararası Nasreddin Hoca Karikatür Yarışmasında seçici kurul üyesi olarak ülkemize gelen **Kuzmov**, sorularımıza yanıt olarak Türkiye'de bulunmaktan duyduğu zevkini gizlemiyordu.

Ülkemizde bulunmaktan memnun musunuz?

— Devletimizin bulunduğu ülkelerde olmaktan her zaman mutluluk duyuyorum. Burada çok yakın meslektaşlarım **Turban Selim, Semih Bekoğlu, Tan Oral**, ve **Ali Ural** bulunmakta. Birkaç karikatürcü, **Şadi Dinçer** için tanıştım.

Türk ve Bulgar karikatürünü değerlendirir misiniz?

— Ok atıldığı zaman daima il-

kiye gider ve isabet ettiği zaman güldü vurur. Güçlü, ve vurucu espriler bulan ülkeleriz. Oku Ornek verirken bunun şiddet anlamında söylemiyorum. Okun da rümüzün çok ileri gitmesini belirtiyorum.

1. Uluslararası Simavi karikatür yarışması sergisini nasıl buldunuz?

— Dünyanın en iyi çizicilerinin katıldığı bir sergi. Bulgar mesajlıklarının da bu sergiye katılması beni mutlu etti. Uluslararası yarışmanın yapılmamasına üzülüyordum. Bu yarışmanın eksikliği kapatılmasına inanıyorum.

Uzun zamandır karikatür çizdiğiniz Bulgar karikatüründe değerlendiriyor musunuz? nasıl değerlendirir misiniz?

— Dünya ilerledikçe hayat zaten karikatürçüyü yaratıyor. Bu da her zaman ileriye doğrudur.

Bir başka sebebi?

— Karikatürçülerimizin birlik, beraberlik ve dostluk havası içinde ortak çalışma yapmaları.

Mizah duygularımızı karşılayıyor musunuz?

— Bulgaristan'ın önemli mizah gazetesi olan "Starjet" (At mizah) gerçek mizah olan "grafik dergilerinizi de çiziz olarak beraber bulamadım. Benim için karikatürde önemli olan güldürmek değil, ilettiği mesajdır. Oy-

— **"vitamin"** gibi gelir.

Hadi bakalım TRT'ciler, sıvayın kolları

ÇETİN ÖNER

"Filtre öğreniyorum"la başkalarına da. Çözümler-

— bıraktı bu modayı. Vapur'a, tren- ne, dolmuş'a, okul'a, eve-

Öz

Mar

dön

1557,

rhkta

Marj

su, bu

bir de

tina,

kona

günle

celem

in G

yönet

Jean

göyle

Film

rak

başy

Dupa

Rolt

canlı

Ch

Ru

Cha

nü

Saint

da b

Katlı

rısı,

kard

lund

şun

ve re

Vid

AB

A,

geçti

evle

ların

karu

le bu

misl

cin,

yt y

stını

bu k

rar

rafi

197

Stü

duc

Son

yon

da l

tl,

ker

bul

rin

Ek 6: Cumhuriyet Gazetesi, Kültür- Sanat Haberleri, 15 Temmuz Cuma 1983.

I. ULUSLARARASI İSTANBUL TİYATRO FESTİVALI

Sahnede Gilgamesh felsefesi

icret Hukuku

gerçekleştirdikleri
cinematik, dövizm
Pekcan Kozar,
Pekayyal, Jale
& Psikolog Dr.un barındıkları
eğini anlamış ve13.40-14.00/14.2
120-13.40/14.00-

er alıyor.

şarkı ve
tir
önelik ikinci
Kıyısı, çizgi
Bizimölümde yer
ya sonra
er alıyor.

a yeterli

strazi

mes,
evlet Giray

"Gilgamesh"ın İranlı yönetmeni ve oyuncusu Sharoo Kherandmand, Gilgamesh'te Sümerlerden İncil'e uzanan derin bir felsefe yattığını söylüyor. Sanatçı, bunun bireyin arayışı üstüne yoğunlaşmış bir felsefe olduğu görüşünde.

DİKMEN GÜRÜN UÇARER

Tiyatro Festivali'ne İtalya'dan katılan Deneysel Tiyatro Merkezi'nin yönetmeni Sharoo Kherandmand ve yazar Stelio Florenza ile "Gilgamesh" üstüne konuşuyoruz. Kherandmand ile daha önce çalışmalar yapan Ayla Algan'dan aramızda. Algan'dan öğrendiğimize göre yönetmen bu yıl Mevlana danslarını götürmüş Roma'ya ve üç gün süreyle çok başarılı gösteriler düzenlenmiş açık havada. "Gilgamesh"ın yorumunda da bu danslardan esinlenilmiş. İlk sorum Deneysel Tiyatro Merkezi'nin çalışmalarına yönelik. Bunu Sharoo Kherandmand şöyle yanıtlıyor:

KHERANDMAND — Çalışmalarımıza 1980'de Roma'da başladık. Trajedilerden yola çıktık. Ele aldığımız trajedilerin deneysel tiyatromuza uyarlanması geniş araştırmalara yönlendirdi. Ben İranlıyım. Ülkedeki ritüeller ve Asya mitolojisi ile ilgili pek çok çalışmam var. Bunlardan biri de Doğu kültürlerinin birleşimi olarak gördüğüm Uruk Sümerleri'nin mitolojik tanrısı Gilgamesh üstüne. Yunan'ın da Gilgamesh'ten esinlendiğini söyleyebilirim. Gilgamesh'te derin bir felsefe yatar. Sümerler'den İncil'e dek uzanan bir felsefedir bu. Bireyin arayışı üstüne yoğunlaşmış bir felsefe. Bugün artık İtalya'da "avangarde" tiyatronun yerini düşünce ağırlıklı deneysel tiyatro alıyor. Tiyatrodaki felsefe ve vü-

Düş gücünün aklı — Festivale İtalya'dan katılan Deneme Tiyatrosu'nun yönetmeni İranlı sanatçı Sharoo Kherandmand, "deneysel tiyatro"da yönetmenin düş gücünün aklı olduğu görüşünde. Kherandmand aynı zamanda "Gilgamesh"te başrolü de üstleniyor. Patrizia Bettini de "Gilgamesh"ın oyuncularında.

cut dili ön plana çıkıyor, buna bağlı olarak da birey, toplumun ötesinde önem kazanıyor. Stelio Florenza, "Gilgamesh" oyununu yazmak için Pers dilinde yazılmış destandan, İngilizce ve Fransızca çevirilerden, araştırmalardan yararlanmış. Sonuçta 9-10 saat süren bir metin çıkmış ortaya. Sahne çalışması için bu metnin sadece bir bölümünün üstünde durulmuş.

— Deneysel tiyatro ve mitolojik yaratıcılık, düş gücünün sınırlarını olabildiğince genişletiyor. Bu açıdan bakıldığında siz, öz (mit) ve biçim (deneme) arasında nasıl bir

bağ kurduunuz?

FLORENZA — Bilim ve teknolojinin büyük aşamalar gösterdiği çağımızda değişik kültürleri içine alan dikey ve yatay bir genleşme diyebiliriz yaptığımıza. Değişik bilgiler, görgüler aynı potada toplanıyor. Sanki bir ağ örüyor gibiyiz. Geçmişle ilgili toparlayabildiğimiz her şeyi dağarcığımızdaki bilgilerle kaynaştırıyoruz. Bir de şu var: Örneğin, bir Güney Amerika mitini ele alalım. Bunu ben ayrı yorumlayabilirim, o ülkeden gelen kişi ayrı yorumlayabilir. Ama önemli olan bu değildir. Önemli

FESTİVALDE BUGÜN

Gilgamesh (Aiatürk Kültür Merkezi Büyük Salon, 20.30)
Şeytanlar (Taksim Sahnesi, 20.30)
Şafak Yıldızları (Kenter Tiyatrosu, 20.30)

olan, ortaya çıkan çeşitli yorumlardan yeni bir senteze varmaktadır. İşte burada emprovize çalışma devreye giriyor ve aktörün Batı tekniği ile Doğu felsefesi bir araya geliyor.

— Kherandmand, sahne yorumunuza nasıl yansıyor bu?

KHERANDMAND — Çalışmalarımız boş alanda, boş sahne alanında biçimlenir, gelişir. Bu boşlukta aktör tek başına. Sahnede vücudun dili, aklın dili ve mitolojiden gelen "gestus" dili önemlidir. Bu üç dilin birleşmesinden kaynaklanan dinamiği seyircinin yaşamaması amaçları aktör. Bu bir süreçtir, sonuç değil. Tıpkı şairin sözcükleri kullanması gibi aktör de bu süreç içinde vücudunu kullanarak anlatır anlatmak istediklerini.

Sharoo Kherandmand "deneysel tiyatro"da yönetmeni düş gücünün aklı olarak tanımlıyor. Aktörün elindeki malzemeye göre düş gücünün getirdiklerini ortaya dökerken, yönetmenin bu yaklaşımları arasında bir seçim yaparak oyuncuyu yönlendirdiğini söylüyor. "Ama, bu yönlendirmede esas olan oyunculardan yönetmene gididir" diyor. Yani aktörün yaratıkları arasından biri üstüne durularak çalışmanın o çizgide geliştirilmesi ve her oyuncuda bu yönetimin uygulanması oyunun ana hatlarının belirlenmesi.

İlginç bir grup olması gerek Deneme Tiyatrosu Merkezi'nin.

Lyubim
yenide
MOSKOV,
Sovyetler B
avangard t
Yuri Lyubi
geri verdi.

Taganka T
kurucusu I
görevinden
Komünist.
atıldıkten
ülkesinden
sonra Brej
Sovyet yu
çıkartılan I
Avrupa'da
sahnelmiş
ABD'de L
"Suç ve C
koymuştu,
bilgiye gö
suralar Mo
adıltı oynu
üzere çalı
sürdürüyo
TASS'ın a
"kültür b
tarafından

İş Bar
ödülle

ANKARA
İş Bankası
dallarında
yıldandan b
olan ödüll
her dald
yükseletildi.
kurulu Yal
Nezihle Ar
Zeynep Ke
Gökçün, P
Korkmaz,
ve Halim I
resim seçici
Şefik Burs
Çoker, Uğ
Nejat Dıya
Dincer Eril

Dostlar Tiyatrosu kent kent dolaşıyor

EK 7: Cumhuriyet Gazetesi, Kültür- Sanat Haberleri, 24 Mayıs Çarşamba 1989.